

Numismatický sborník

26/2 • 2011

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Tento svazek finančně podpořila stavební společnost
Chládek a Tintěra, Pardubice a. s.

Praha 2012

KELTSKÉ MINCE Z AREÁLU OBCHODNĚ- PRODUKČNÍHO CENTRA V NĚMČICÍCH NAD HANOU (OKR. PROSTĚJOV)

Příspěvek k průběžné dokumentaci nálezového fondu

Jiří MILITKÝ

Abstract - Celtic coins from the trading and production center of NĚmčice nad Hanou (Prostějov district). Contribution to the continuous documentation of finds.

The trading and production center of NĚmčice nad Hanou belongs to the most important localities dated back to the LT C1–C2 period. Coins represent the most threatened category – some one thousand coins are registered there – large number of these coins disappeared in the numismatic trade without documentation and declaration of locality. The coins listed here have already been documented in the numismatic trade. Only their smaller part ended up in the collection of the Moravian Land Museum in Brno. Some 73 coins are listed here. The following types have been classified: one obolus with torques on reverse, five 1/8-staters of the Athena-Alkis type, one drachm with star on reverse, and numerous oboli of the Roseldorf / NĚmčice I and II types, plus three pieces of cut metal.

 Moravia, the Boians, Celtic coins

Mezi jedno z nejvýznamnějších nalezišť horizontu LT C1–C2 ve střední Evropě patří sídlištní areál v NĚmčicích nad Hanou (okr. Prostějov).¹ Ačkoliv naleziště je známé od konce 19. století (*Meduna 1980*, 215, č. 247; *Čižmářová 2004*, 257–258), teprve průzkumy s detektory kovů od 2. poloviny 90. let 20. století prokázaly mimořádný význam této lokality.² Jde o rozsáhlé neopevněné sídliště (asi 30 ha) ležící v trati „*Zadní dlátka*“, které lze charakterizovat jako obchodně-produkční centrum. Známe odtud jedinečný soubor kovových, skleněných a keramických archeologických nálezů. Mimořádná je také mincovní kolekce z této lokality, čítající přes 1000 podchycených ražeb (*Čižmář – Kolníková 2006*; *Kolníková 2006a*; *Kolníková – Smrž 2007*; *Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*).³ V současné době se komentovaný katalog mincovních nálezů z NĚmčic nachází ve fázi předtiskové přípravy (*Kolníková 2012*).

Zde prezentovaný materiál se autorovi tohoto příspěvku podařilo v průběhu několika let zdokumentovat na numismatickém trhu.⁴ Nejde tedy o jeden soubor, ale o více nezávislých kolekcí. U mincí nejsou známy přesnější lokalizace v rámci sídlištního areálu. Jen malá část materiálu byla získána pro sbírky Archeologického ústavu Moravského zemského muzea v Brně, u ostatních mincí jsou uvedeny dokumentační evidenční čísla (ev. č. PS) přidělené autorem – uložení těchto mincí je dnes již neznámé. Cílem tohoto příspěvku je především dokumentace materiálu,⁵ který v soukromých sbírkách často zůstává badatelsky nedostupný a v mnoha případech také již bez doložitelné nálezové provenience.

1 Tento příspěvek je věnován památce archeologa doc. PhDr. Miloše Čižmáře, CSc. (17. 12. 1945–31. 7. 2012).

2 Tento příspěvek vznikl v rámci řešení vědeckého projektu „*Mincovnictví na českých oppidech doby laténské*“ financně podporovaného Grantovou agenturou České republiky (registrační č. P405/10/1588).

3 Skutečný počet nalezených mincí zřejmě dosáhl přinejmenším dvojnásobného počtu. Většina nepodchyceného fondu je však pro vědecké bádání zřejmě navždy ztracena.

4 U mincí neznáme jejich primární náleze.

5 Zde prezentované mince byly podchyceny také v rámci komplexního zpracování mincovních nálezů z této lokality (*Kolníková 2012*).

Katalog

ČECHY, Bójové

AR obol, typ **hrbol** / **torques**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem a náznakem tečky při okraji

Rv.: torques zakončený ovály, uprostřed tečka

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33–34, typ D, obr. 13:2; *Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*, Abb. 12:10.

1. 0,89 g; 9,3/9,0 mm (soukromá sbírka, ev. č. PS 138/2006:1)

MORAVA / SLOVENSKO / RAKOUSKO, Bójové

AR drachma, typ **lilie** / **roseta** („*Leierblume-Stern*“)

Av.: mužská hlava se zvlhčenými vlasy a diadémem doprava

Rv.: koník ve skoku doprava, nad ním roseta s osmi paprsky a kuličkou ve středu, pod břichem koníka znak ve tvaru Ω

Lit.: *Pink 1974*, Taf. XX:386; *Göbl 1973*, Taf. 31:386:3; *Dembski 1998*, 86, č. 741, Taf. 39:741; *Jandrasits 2005*, 141, č. 1; *Ziehaus 2010*, 169, č. 473.

2. 3,067 g; 15,1/14,7 mm; 5,5 h (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 126/2005:1)

MORAVA, Bójové

AV 1/8statéru, typ **Athéna-Alkis**, skupina: Castelin (1965): **AA-I:2**

Av.: mírně stylizovaná hlava v přilbě doprava (silně opotřebované razidlo)

Rv.: mírně stylizovaná stojící Athéna Alkis doleva držící vlevo štít a kopí, pod rukama závěsky ve tvaru Λ

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 6:116.

3. 1,016 g; 7,4/7,2 mm; 11,5 h (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 117/2005:1)

AV 1/8statéru, typ **Athéna-Alkis**, skupina: Castelin (1965): **AA-II:5**

Av.: silně stylizovaná hlava v přilbě doprava, korodované (?) razidlo

Rv.: stylizovaná stojící Athéna Alkis doleva držící vlevo štít, postava je tvořena čtyřmi kuličkovitými útvary a lineárně pojatýma nohama, korodované (?) razidlo

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 7:117–118.

4. 1,000 g; 7,8/8,0 mm; 9 h (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 117/2005:5)

5. 1,000 g; 7,7/7,4 mm; 1,5 h (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 117/2005:7)

6. 0,988 g; 7,3/7,5 mm; 5,5 h (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 117/2005:6)

-, Av.: silně stylizovaná hlava v přilbě doprava tvořená dvěma laločnatými hrboley

Rv.: téměř nezřetelná stylizovaná stojící Athéna Alkis doleva držící vlevo štít, silně korodované (?) razidlo

Lit.: *Paulsen 1933*, jako Taf. 7:125–126.

7. 1,005 g; 8,3/8,4 mm; 8 h (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 117/2005:8)

AR obol, typ **Roseldorf** / **Němčice I**, varianta **Aa** / **J 6a**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doprava – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá linie vlevo tečka, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv s kuličkou uprostřed

Lit.: *Jandrasits 2005*, 144, č. 6a; *Kolníková 2006a*, 33, var. Aa, obr. 12:7.

8. 0,831 g; 10,0/9,9 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:2)

9. 0,775 g; 9,0/9,4 mm (MZM Brno, inv. č. 179.191; ev. č. PS 118/2005:1)

10. 0,759 g; 9,2/9,8 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:3)

AR obol, typ **Roseldorf** / **Němčice I**, varianta **Ac** (?)

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doprava – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem svíslá linie zakončená nahoře kuličkou, vlevo od ní kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv s kuličkou uprostřed

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, jako var. Ac, jako obr. 12:9.

11. 0,912 g; 9,9/9,3 mm (MZM Brno, inv. č. 179.192; ev. č. PS 118/2005:4)

12. 0,868 g; 9,7/9,0 mm (MZM Brno, inv. č. 179.193; ev. č. PS 118/2005:5)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice I**, varianta **A** (?)

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doprava – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, značka nad koníkem nečitelná, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv s kuličkou uprostřed

Lit.: *Kolníková 2006a*, jako obr. 12:7–10.

13. 0,932 g; 9,4/9,1 mm; otřelý (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:7)

14. 0,815 g; 9,9/9,7 mm; otřelý (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:6)

15. 0,684 g; 9,3/8,6 mm; silně otřelý (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:10)

16. 0,666 g; 8,8/9,8 mm; otřelý, na rv. vryp (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:8)

17. 0,653 g; 9,3/9,1 mm; síla 1,9 mm; silně otřelý (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:9)

18. 0,643 g; 8,9/9,3 mm; síla 1,8 mm; výrazná plošná koroze (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:12)

19. 0,593 g; 8,8/8,9 mm; silně otřelý (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 118/2005:11)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **B / J 12a**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem, při okraji náznak kuličky

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček, hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie bez kuliček na koncích, vpravo kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv ve tvaru Ω s kuličkou uprostřed

Lit.: *Jandrasits 2005*, 145, č. 12a; *Kolníková 2006a*, 33, var. B, obr. 12:11.

20. 0,87 g; 9,5/9,6 mm (MZM Brno, inv. č. 179.205; ev. č. PS 137/2006:1)

AE stříbrem plátovaný obol (suberát), typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **B / J 12a**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem, při okraji náznak kuličky

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček, hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie bez kuliček na koncích, vpravo kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv ve tvaru Ω s kuličkou uprostřed

Lit.: *Jandrasits 2005*, 145, č. 12a; *Kolníková 2006a*, 33, var. B, obr. 12:11.

21. 0,689 g; 9,5/9,4 mm (MZM Brno, inv. č. 179.204; ev. č. PS 119/2005:44)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, skupina **B / J 12a** (?)

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie zakončená kuličkami, vpravo kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv s kuličkou uprostřed

Lit.: *Jandrasits 2005*, 145, č. 12a (?); *Kolníková 2006a*, 33, var. B, obr. 12:11 (?).

22. 0,825 g; 8,8/9,1 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:3)

23. 0,800 g; 9,6/9,5 mm; rv. dole vada razidla (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:9)

24. 0,796 g; 9,0/8,7 mm (MZM Brno, inv. č. 179.194; ev. č. PS 119/2005:1)

25. 0,777 g; 9,3/8,9 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:7)

26. 0,744 g; 8,5/8,9 mm (MZM Brno, inv. č. 179.203; ev. č. PS 119/2005:41)

27. 0,700 g; 8,7/9,2 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:2)

28. 0,687 g; 9,6/9,7 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:25)

29. 0,619 g; 9,3/9,4 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:5)

30. 0,573 g; 8,9/8,8 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:4)

31. 0,546 g; 9,6/9,8 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:8)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, skupina **B**, var. (1)

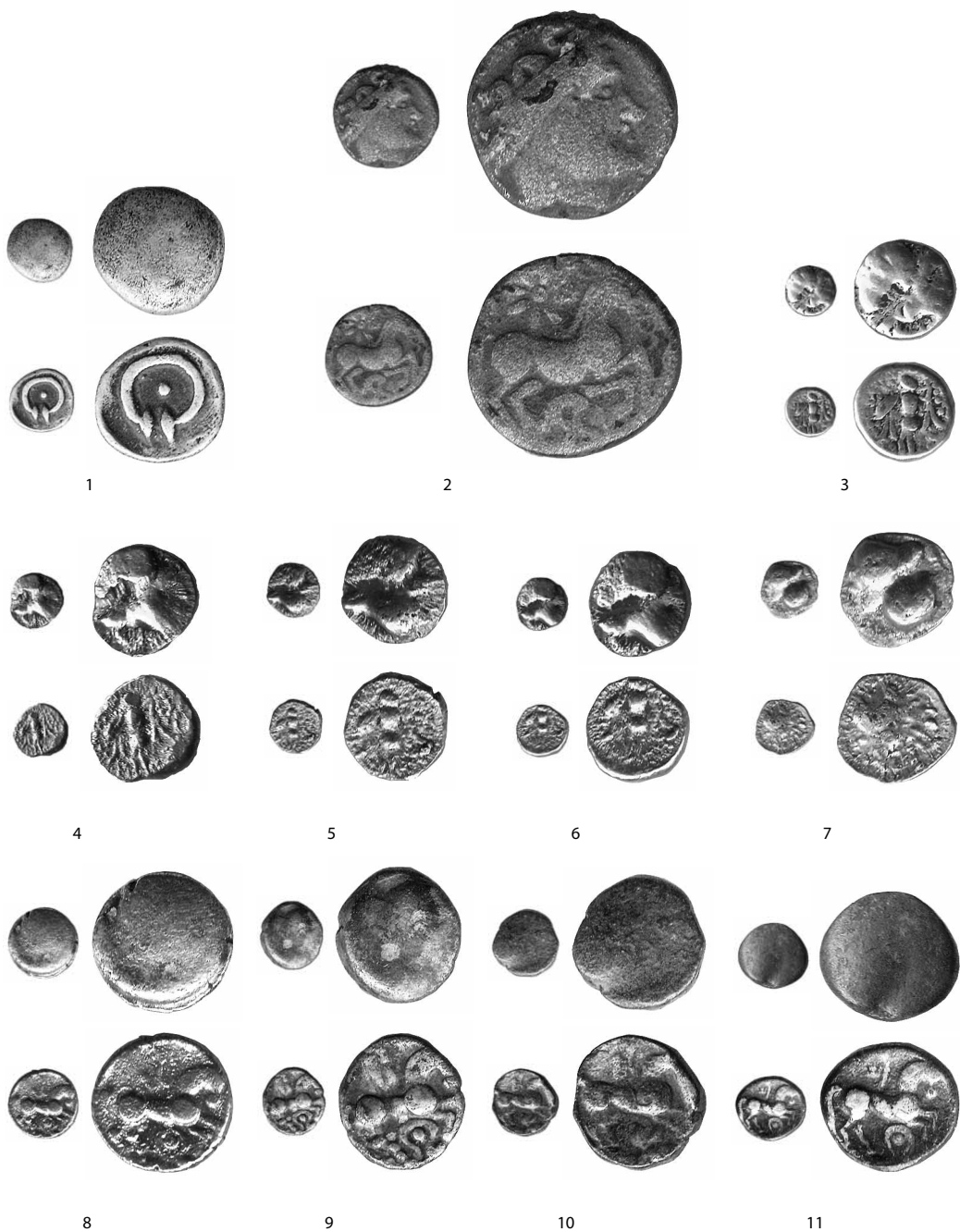
Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie zakončená kuličkami, vpravo kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv s excentricky umístěnou kuličkou vlevo

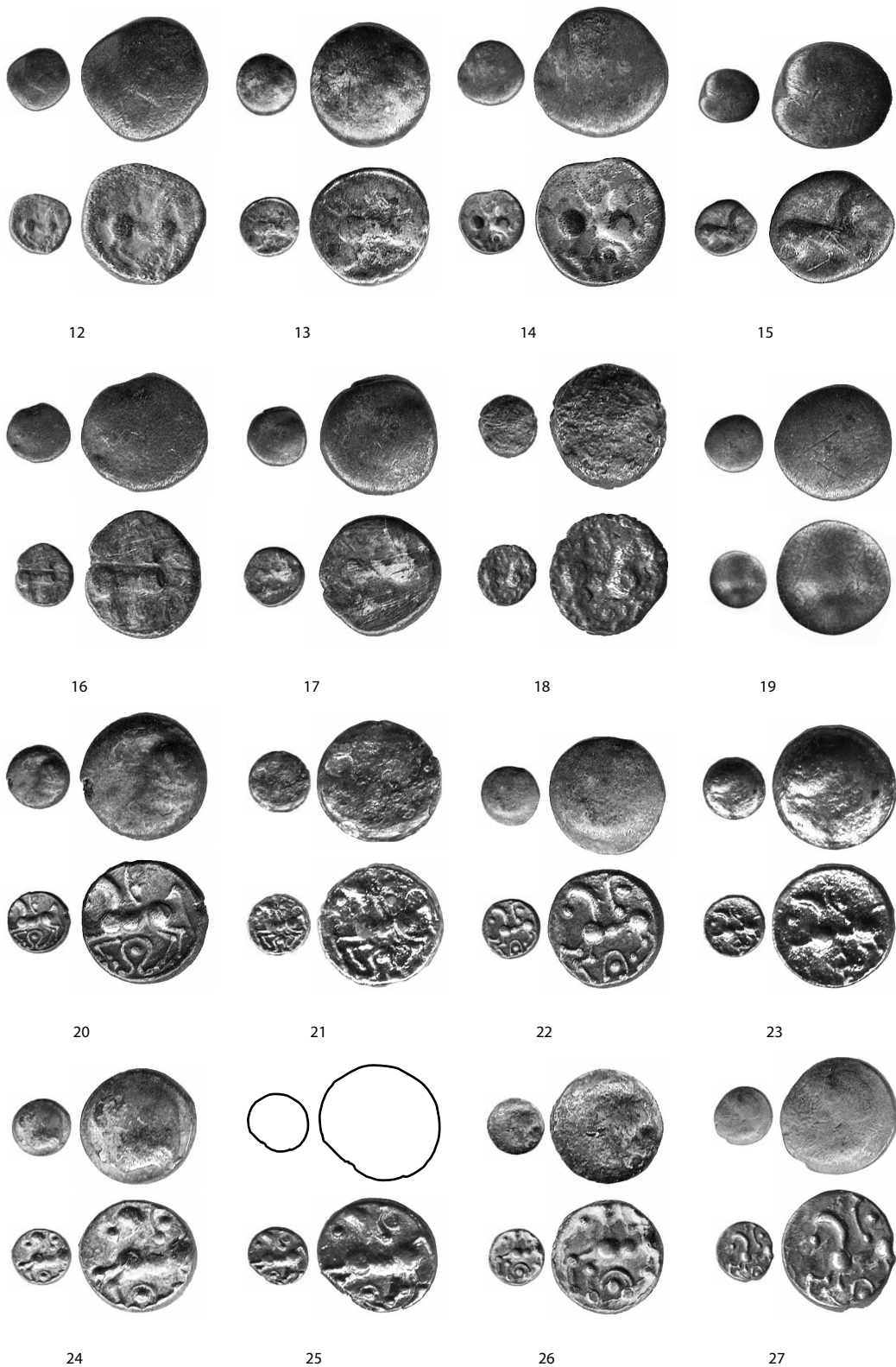
Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, jako var. B, jako obr. 12:11.

32. 0,783 g; 9,7/10,1 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:11)

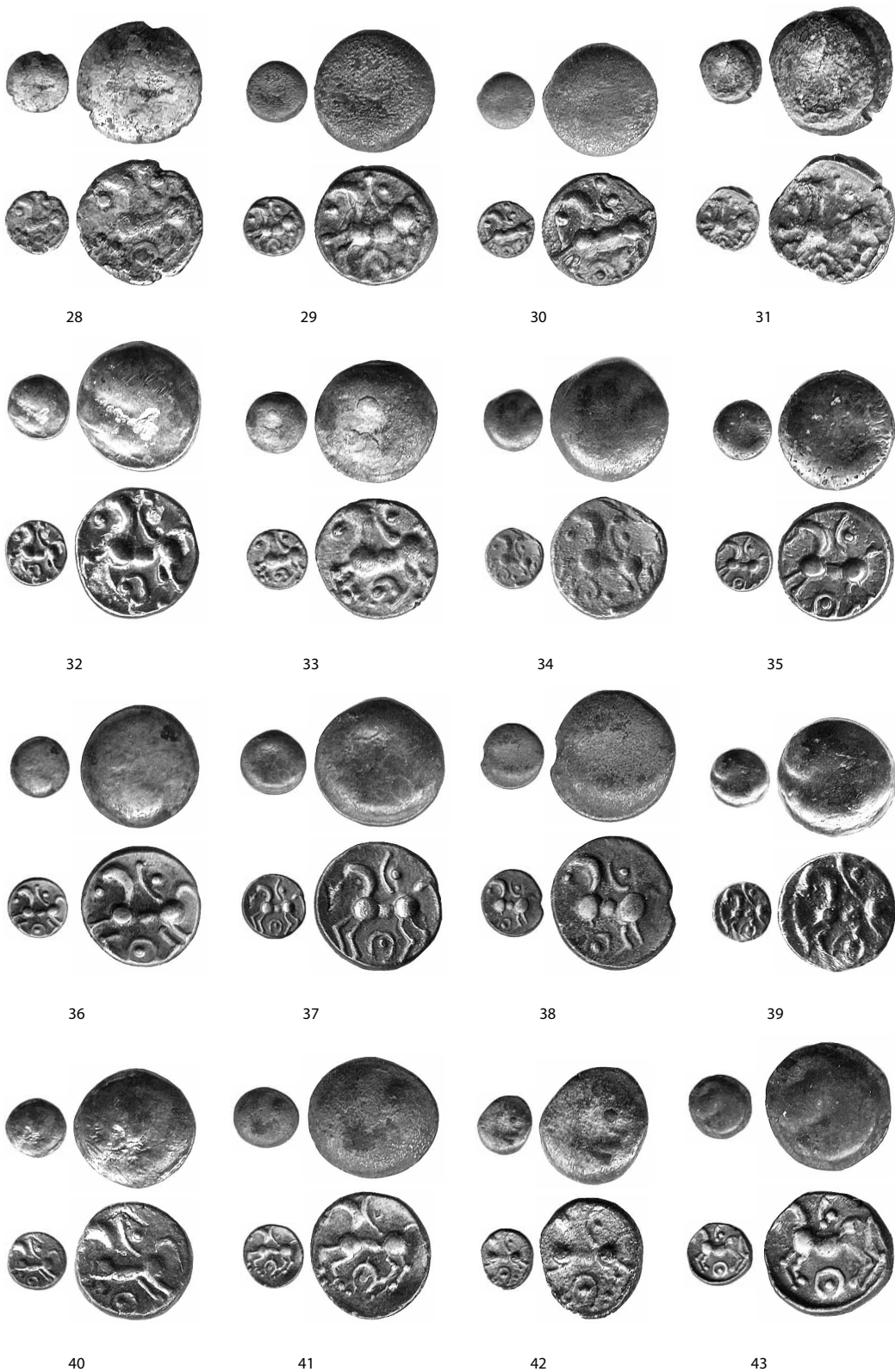
33. 0,704 g; 9,2/9,4 mm (MZM Brno, inv. č. 179.195; ev. č. PS 119/2005:10)

Obr. 1a. Nemčice nad Hanou – čísla odpovídají katalogu (1:1 vlevo, 1:2 vpravo; foto J. Militký).

Obr. 1b. Nemčice nad Hanou – čísla odpovídají katalogu (1:1 vlevo, 1:2 vpravo; foto J. Miltky).

Obr. 1c. Nemčice nad Hanou – čísla odpovídají katalogu (1:1 vlevo, 1:2 vpravo; foto J. Militký).

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

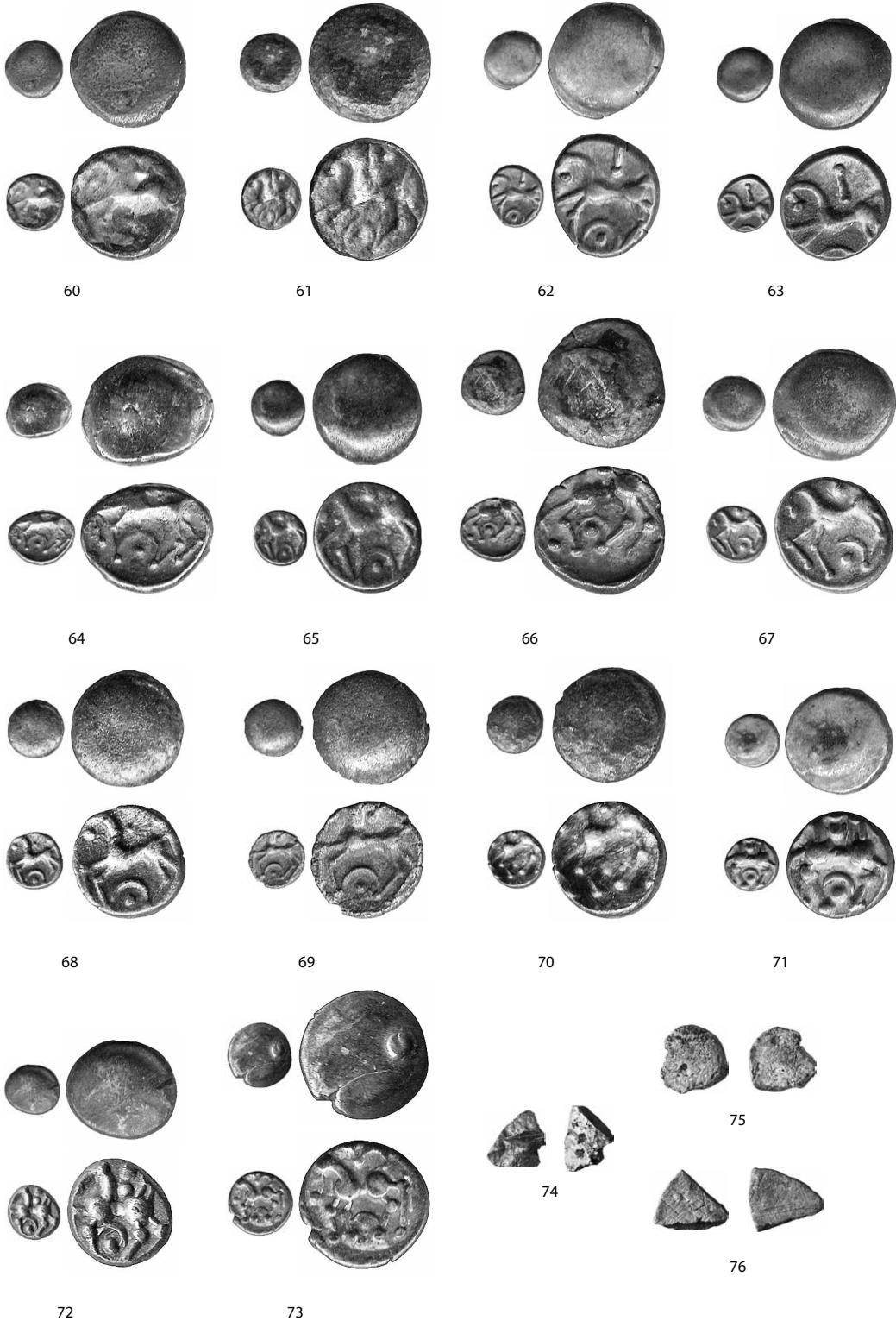
56

57

58

59

Obr. 1d. Nemčice nad Hanou – čísla odpovídají katalogu (1:1 vlevo, 1:2 vpravo; foto J. Militký).

Obr. 1e. Nemčice nad Hanou – čísla odpovídají katalogu (1:1 vlevo, 1:2 vpravo; č. 74, 75, 76 pouze 1:1; foto J. Militký).

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, skupina **B**, var. (2)

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie zakončená kuličkami, vpravo kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv zakončený kuličkami bez kuličky uprostřed

Lit.: Kolníková 2006a, 33, jako var. B, jako obr. 12:11.

34. 0,742 g; 9,1/9,1 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:6)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, skupina **B/Ba / J 12c**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie bez kuliček (či se zcela nevýraznými kuličkami), vpravo kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv bez zakončení kuličkami (či se zcela nevýraznými kuličkami) a s kuličkou uprostřed

Lit.: *Jandrasits 2005*, 145, č. 12c; *Kolníková 2006a*, 33, jako var. B a Ba, jako obr. 12:11–12.

35. 0,883 g; 8,8/9,1 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:15)

36. 0,88 g; 9,1/9,3 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 137/2006:3)

37. 0,846 g; 9,8/10,0 mm (MZM Brno, inv. č. 179.196; ev. č. PS 119/2005:12)

38. 0,819 g; 9,9/10,2 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:14)

39. 0,798 g; 9,1/9,0 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:16)

40. 0,795 g; 9,0/9,0 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:17)

41. 0,744 g; 9,2/10,0 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:13)

42. 0,666 g; 7,9/9,3 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:18)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Be**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie bez kuliček (či se zcela nevýraznými kuličkami), vpravo kulička, pod břichem koníka nedotažený kroužek s kuličkou uprostřed

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, jako var. Be, jako obr. 12:16.

43. 0,81 g; 9,9/9,6 mm (MZM Brno, inv. č. 179.206; ev. č. PS 137/2006:4)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Bd**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 3 výrazných kuliček (krajní jsou výrazně větší), hlava zakončena kuličkou, nad koníkem oblá levotočivá linie s jednou kuličkou nahoře, vpravo kulička, pod břichem koníka kulička

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, var. Bd, obr. 12:15.

44. 0,781 g; 9,3/9,1 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:20)

45. 0,775 g; 9,0/9,0 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:21)

46. 0,668 g; 9,2/8,8 mm (MZM Brno, inv. č. 179.197; ev. č. PS 119/2005:19)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Ba**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 2 výrazných kuliček spojených linií, hlava zakončena kuličkou, nad koníkem svíslá linie zakončená kuličkami, vpravo kulička, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv zakončený kuličkami a s kuličkou uprostřed – spojen s kuličkami vnitřních nohou

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, var. Ba, obr. 12:12.

47. 0,808 g; 8,8/9,7 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 127/2005:2)

48. 0,781 g; 8,3/8,6 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:32)

49. 0,768 g; 8,8/9,2 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:42)

50. 0,754 g; 9,0/9,1 mm; rv. dole vada razidla (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:30)

51. 0,717 g; 9,3/10,1 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 127/2005:4)

52. 0,717 g; 8,6/9,2 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:24)

53. 0,713 g; 8,6/8,9 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 127/2005:3)

54. 0,694 g; 8,8/8,8 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:26)

55. 0,687 g; 10,3/10,1 mm (MZM Brno, inv. č. 179.198; ev. č. PS 119/2005:22)
56. 0,655 g; 9,1/9,5 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:29)
57. 0,650 g; 9,8/9,3 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:23)
58. 0,63 g; 9,7/9,8 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 137/2006:2)
59. 0,592 g; 9,0/9,0 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:27)
60. 0,590 g; 8,7/8,8 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:31)
61. 0,558 g; 9,2/9,3 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:28)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Bb / J 17**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 2 výrazných kuliček spojených linií, hlava zakončena kuličkou; nad koníkem svíslá linie zakončená kuličkami, pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv zakončený kuličkami a s kuličkou uprostřed – spojen s kuličkami vnitřních nohou

Lit.: *Jandrasits 2005*, 145, č. 17; *Kolníková 2006a*, 33, var. Bb, obr. 12:13.

62. 0,769 g; 8,3/9,5 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 127/2005:1)
63. 0,745 g; 8,5/8,7 mm (MZM Brno, inv. č. 179.199; ev. č. PS 119/2005:36)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Ba/Bb**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 2 výrazných kuliček spojených linií, hlava zakončena kuličkou, ale z linie nad koníkem zřetelná pouze spodní kulička (při horním okraji střížku), pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv zakončený kuličkami a s kuličkou uprostřed – spojen s kuličkami vnitřních nohou

Lit.: *Kolníková 2006*, 33, jako var. Ba nebo Bb, jako obr. 12:12–13.

64. 0,743 g; 9,9/8,6 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:35)
65. 0,696 g; 8,2/8,6 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:43)
66. 0,640 g; 10,0/9,9 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:33)
67. 0,632 g; 8,8/8,8 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:34)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, jako varianta **J 16**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 2 výrazných kuliček spojených linií, hlava zakončena kuličkou, nad koníkem rovná šikmá linie směřující doprava nahoru s kuličkou dole (případná kulička nahoře mimo mincovní plochu), pod břichem koníka stylizovaný liliový motiv zakončený kuličkami a s kuličkou uprostřed – spojen s kuličkami vnitřních nohou

Lit.: *Jandrasits 2005*, 145, jako č. 16.

68. 0,611 g; 8,5/8,7 mm (MZM Brno, inv. č. 179.200; ev. č. PS 119/2005:38)
69. 0,520 g; 8,6/9,0 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 119/2005:37)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Bc**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník doleva – tělo ze 2 výrazných kuliček spojených linií, hlava zakončena kuličkou; z linie nad koníkem zřetelná pouze spodní kulička (při horním okraji střížku); pod břichem koníka kulička

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, var. Bc, obr. 12:14.

70. 0,473 g; 8,6/9,0 mm (MZM Brno, inv. č. 179.202; ev. č. PS 119/2005:40)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Bh**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem

Rv.: koník robustní kresby doleva – tělo ze 2 výrazných kuliček spojených silnou linií (hlava mimo mincovní plochu), nad koníkem dvě kuličky svíslé, vpravo dvě linie v podobě Λ s kuličkou nahoře přiléhající k zadní kuličce těla, pod břichem koníka ležící půlměsícovitá linie, pod ní kulička

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, var. Bh, obr. 12:19.

71. 0,738 g; 8,2/8,2 mm (MZM Brno, inv. č. 179.201; ev. č. PS 119/2005:39)
72. 0,669 g; 8,1/8,1 mm (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 127/2005:5)

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, varianta **Bi**

Av.: hladký s nevýrazným hrbolem, při okraji výrazná kulička

Rv.: koník doleva – tělo ze 2 výrazných kuliček spojených linií, hlava zakončena kuličkou, spojenou dlouhou tenkou linií, nad koníkem krátká linie zakončená kuličkami, k ní vpravo přiléhá oblouček, pod břichem koníka ležící půlměsícovitá linie, pod ní kulička

Lit.: *Kolníková 2006a*, 33, var. Bi, obr. 12:20.

73. 0,639 g; 1,0/10,0 mm; rv. na půlměsíci vada razidla (neznámá soukromá sbírka, ev. č. PS 127/2005:6)

Slitky

Elektronový slitek nepravidelného tvaru, jedna hrana sekaná, v ploše zásek

74. 0,82 g; 10,0/7,5 mm (soukromá sbírka, ev. č. PS 192/2010:1)

XRF: Fe stopy; Cu 12,27%; Ag 50,35%; Au 36,90 %⁶

Stříbrný plochý slitek nepravidelného tvaru

75. 1,66 g; 10,5/10,3 mm; síla 3,0 mm (soukromá sbírka, ev. č. PS 192/2010:2)

XRF: Fe 4,86%; Cu 3,03%; Ag 90,34%; Au 0,56%; Pb 1,18%; Bi stopy

Trojúhelníkový rozlomený segment blíže neurčitelné stříbrné mince

Av., rv.: zcela nečitelný, sekundárně setřelý

76. 0,75 g; 10,9/9,5 mm; síla 1,7 mm (soukromá sbírka, ev. č. PS 192/2010:3)

XRF: Fe 0,62%; Ni stopy; Cu 2,64%; Ag 95,41%; Au 0,96%; Pb 0,25 %

Zhodnocení souboru

Prezentovaný soubor představuje náhodně vzniklý vzorek spektra mincovních nálezů z němčického sídliště – jde celkem o 73 mincí a tři slitky. Zcela bezpečně je zde patrný vliv sběratelské selekce - např. absence jiných nominálů zlatých mincí než 1/8statérů. V této souvislosti je třeba mít na paměti, že nejde také o materiál nashromážděný jedním hledačem. Rozhodně však svojí vypovídací hodnotu tento soubor má - velmi dobře totiž zapadá do již publikovaného spektra mincí z této lokality (*Čížmář – Kolníková 2006*, 269–279; *Kolníková 2006a*; *Čížmář – Kolníková – Noeske 2008*, 667–690) a představuje přibližně 7 % ze všech podchycených mincí.

Velice zajímavou ražbou je stříbrný **obol typu hrbol / torques** s tečkou uprostřed na rubní straně (č. 1). Jde o minci související se skupinou tzv. vedlejších řad, definovaných K. Castelinem (1965, 40–52). Sérii obličej / torques, ke které sledovaný obol nepochybně patří, však K. Castelin mezi tzv. vedlejší řady nezařadil, ačkoliv několik exemplářů publikoval již R. Paulsen (1933, Taf. 10:222–225). Termín mince vedlejších řad je dnes již zcela nevyhovující. Ukazuje se, že vymezení těchto sérií oproti skupině Athéna-Alkis je dnes zcela jiné, než se jevílo v 60. letech 20. století. Je zjevné, že mince skupiny Athéna-Alkis jsou svým původem svázány s koridorem Jantarové stezky a mince tzv. vedlejších řad souvisejí především s českým územím (*Militký 2008*, 122–124; *týž 2011*, 148–149). Bude tedy nutné hledat jiné terminologické označení - např. lokální české série.⁷ Problematikou mincí tzv. vedlejších řad se v posledních letech zabývala E. Kolníková a to na základě jejich výskytu na moravském území (*Kolníková 2006a*, 21–28; *Kolníková 2006b*, 444–445; *Kolníková 2006c*; *Kolníková 2010*, 12–13; *Kolníková – Koháček 2010*, 312). Tato autorka do literatury zavedla jejich alternativní označení - mince se zvláštní symbolikou (*Kolníková – Koháček 2010*, 312). Tématu se věnoval také autor tohoto příspěvku (*Militký – Profantová 2007*; *Horsnæs – Militký 2008*), který dlouhodobě připravuje jeho celkové vyhodnocení.

Skupina mincí obličej / torques se v posledních letech doplnila o všechny nominály a vytvořila se tak uzavřená série. Statér je znám z Němčic nad Hanou (*Kolníková 2006a*, obr. 11:2; *Čížmář – Kolníková – Noeske 2008*, Abb. 12:4), další nepublikovaný exemplář, ražený jiným párem razidel, pochází z regionu Kolínska. Nejpočetněji jsou zatím zastoupeny nominály s hmotnostmi okolo dvou gramů - čtyři exempláře zachytil R. Paulsen (1933, Taf. 10:222–225), přičemž nálezový původ je dochován u kusů z Kopicína a hornorakouského Lince. Bez lokality je exemplář z pařížské sbírky (*La Tour 1994*, Pl. XXXIX:V

6 Analýzy slitků č. 74–76 provedlo Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy v roce 2010.

7 Diskuze o tom, které emise jsou a které nejsou českého původu přesahuje rámec tohoto příspěvku.

25). Další exemplář pochází z Němčic nad Hanou (*Kolníková 2006a*, obr. 11:4) a nový nepublikovaný náleze je podchycen z regionu Chrudimska. Hmotnost okolo 2 g zcela vylučuje, že by šlo 1/3statérů, jak se donedávna předpokládalo. Prakticky s jistotou lze tyto mince považovat za 1/4statéry, které známe i pro tři další typy zlatých mincí ze skupiny tzv. vedlejších řad (*Paulsen 1933*, Taf. 9:196, 11:244; *Allen 1967*; *Militký 2011*, 149). Jde o mimořádné specifikum spojené s počátky bójského mincovnictví na českém území. Ve sbírce Lanz se vyskytla prvá 1/8statéru sledované skupiny (*Kostial 2003*, 31, č. 43) a nově se tento nominál objevil také na sídlišti v Žehuni na Kolínsku, odkud pochází i 1/24statéru – nominál v literatuře dosud neznámý. Tato 1/24statéru ale není jediná – z regionu Vysokomyška a údajně z oppida Závist pocházejí další dva exempláře. K těmto zlatým nominálů přistoupily také stříbrné oboly - teprve v posledních letech se ukazuje, že i tyto emise mají stříbrné nominály. Protože však zatím neznáme místa jejich ražby, je i jejich počet zatím jen malý. Zde prezentovaný exemplář je z Němčic již druhý (*Kolníková 2006a*, obr. 13:2; *Čížmár – Kolníková – Noeske 2008*, Abb. 12:10). Další nepublikovaný pochází z českého území - z regionu Kolínska. Výskyt mincí skupiny obličej / torques v Němčicích lze považovat za jeden z dokladů přímých či zprostředkovaných kontaktů s územím české kotliny, ale rozhodně ne za důkaz tamního původu. Z přehledu je zřejmé, že se mince sledované skupiny díky novým nálezům nápadně početně koncentrují v Čechách a také zde lze nejpravděpodobněji hledat jejich původ. Přesné místo jejich ražby ale zatím neznáme - hlavním důvodem je zřejmě skutečnost, že v Čechách dosud chybí rozpoznatá produkčně-obchodní centra, kde byly mj. také raženy mince a kde lze očekávat jejich výrazné nálezevé koncentrace.

Dataci mincí skupiny obličej / torques, a tedy i stříbrných obolů s torquesem, je s jistotou možné zařadit do průběhu předoppidálního období (LT C1–C2). V rámci tohoto poměrně dlouhého časového úseku lze spíše uvažovat o jeho starší fázi, tedy snad ještě průběhu 2. poloviny 3. století před Kristem. To naznačuje především existence 1/4statérů, jejichž produkci předpokládáme pouze v počátečním období ražby bójských mincí v Čechách. Toto chronologické schéma do značné míry podporuje také vysoká hmotnost statérů - němčický exemplář váží 8,124 g (*Kolníková 2006a*, 24, tab. 8). Tyto závěry je však stále třeba vnímat s určitou dávkou opatrnosti, protože spolehlivé opory přesnějšího datování zatím postrádáme.

Velmi významná je přítomnost **drachmy typu lilie / roseta** („*Leierblume-Stern*“) ve sledované kolekci (č. 2). Mince tohoto typu jsou zatím stále poznány jen nedostatečně. Na líci nesou mužskou hlavu doprava a na rubu koně ve skoku doprava (i doleva) s rosetou nahoře a zjednodušeným liliovitým symbolem dole. Exemplář z Němčic má koně orientovaného doprava a rosetu s osmi paprsky. Hlava na líci zřejmě volně odkazuje k řeckým předlohám, nejspíše k ražbám produkovaným ve jménu makedonského krále Filipa II. (356–336 před Kristem) a to masově i po jeho smrti. Dnes je zřejmé, že jde bezpečně o ražby vzniklé v bójském teritoriu,⁸ ale přesnou oblast jejich původu stále neznáme. V posledních letech se ražeb této skupiny dotklo několik prací (*Jandrasits 2005*, 133, 135–137, 141–143, č. 1–4; *Kolníková – Koháček 2010*, 311–312; *Militký – Kašparová – Vokáč 2012*, 35), avšak souhrnné typologické zpracování těchto mincí stále postrádáme. Pro sledování vztahů mezi jednotlivými nominály jsou důležité rubní symboly - lilie a roseta. Zvláště lilie je určující pro celou skupinu mincí s „lyrovitým“ znakem (*Kolníková 1964*) - jde o tetradrachmy, drachmy, 1/2drachmy a oboly (např. *Dembski 1998*, č. 734–752), které podle dosavadních znalostí představují nejstarší fázi ražby bójských stříbrných mincí. Pouze u této skupiny mincí se setkáváme s vyššími stříbrnými nominály. Dnes je zřejmé, že jde o ražby z bójské oblasti, přesnější lokalizace oblasti jejich vzniku je ovšem značně složitá. Důležitý je jejich množící se výskyt v rámci spekter jednotlivých nálezů z dalších produkčně-obchodních center v koridoru Jantarové stezky. Z Němčic pocházejí dvě tetradrachmy a desítky obolů (*Kolníková 2006*, obr. 12:1–6, 16:1–2). Drachmu, 1/2drachmu a oboly známe také ze sídliště Roseldorf (*Dembski 1998*, č. 742, 747, 750–752).⁹ Nově byla zveřejněna drachma ze sídliště ve Strachotících na Znojemsku (*Militký – Kašparová – Vokáč 2012*, 29, 35, č. A1) a 1/2drachma pochází z blíže neuvedeného jihomoravského naleziště (*Kolníková – Koháček 2010*, 309–311, obr. 1:2).¹⁰ Oboly s hvězdou pocházejí také z dalších moravských lokalit - Klenovice, Polkovice a Uherský Brod (*Kolníková 2006b*, obr. 1:16, 34 a 42.). Starý náleze tetradrachmy pochází z Břeclavi (*Pink 1974*, 66, Taf. XX:396). Nálezevý výskyt tetradrachem je však zatím nejvýrazněji koncentrován v oblasti jihozápadního a severního Slovenska - Bratislava, Nitra, Bánov, Bystrica, Púchov,

8 Ve starších typologických katalozích byly tyto ražby řazeny mezi východokeltské mince (např. *Pink 1974*, Taf. XX:385–398; *Göbl 1973*, Taf. 31:382–393, 32:394–398; *Kostial 2003*, č. 692–697, 699–703).

9 V rámci této lokality však budou skutečné počty mincí sledované skupiny daleko vyšší.

10 Mince je zde označena jako drachma.

Hodejov (*Kolníková 1964*, 196–197). Z přehledu je zřejmé, že území Moravy a naddunajského Rakouska může být územím, kde tyto mince, možná paralelně s územím Slovenska, vznikaly. Bez detailní analýzy náleзовého materiálu jsou však konkrétní závěry předčasné.

Dataci celé skupiny naznačuje chronologicko-typologické postavení obolů s rosetou (*Jandrasits 2005*, 144, č. 4a–c; *Kolníková 2006a*, obr. 12:2–6). Ty s vysokou pravděpodobností předcházejí skupině Roseldorf / Němčice I (*Jandrasits 2005*, 144, č. 5–11; *Kolníková 2006a*, obr. 12:7–10), která na ně typologicky navazuje a postrádá již symbol rosety. Právě z této skutečnosti lze vyvodit, že sledovaná mince zřejmě také vznikla v období před produkci typu Roseldorf / Němčice I. V absolutní chronologii lze o přelomu 3. a 2. století před Kristem uvažovat jako o nejpozdější možné době vzniku s tím, že časnější datace je značně pravděpodobná. Zdá se totiž, že produkce vyšších nominálů než obol je omezena pouze na nejstarší fázi produkce stříbrných mincí sledované skupiny. Platí-li tento předpoklad, tak pak je třeba uvažovat o 2. polovině 3. století jako o nejpravděpodobnějším období ražby sledované drachmy z Němčic. Právě registrace každého z nových nálezů může v budoucnu přispět k lepšímu pochopení doby vzniku a rozšíření mincí celé této skupiny, k čemuž výrazně napomáhá také němčický exemplář.

Jádro sledované kolekce mincí reprezentují ražby, u kterých předpokládáme lokální původ na němčickém sídlišti - jde o zlaté mince skupiny Athéna-Alkis a stříbrné oboly typu Roseldorf / Němčice I a II. Prakticky s jistotou lze za němčickou lokální produkci považovat měnový systém zlatých mincí nazývaný podle rubního motivu Athéna-Alkis. Jde o velmi rozsáhlou skupinu ražeb zahrnující čtyři nominály - statér (*Paulsen 1933*, Taf. 3:48–58; *Kolníková 2006a*, obr. 4:5–11), 1/3statéru (*Paulsen 1933*, Taf. 3:59–60, 4:61–80, 5:81–100, 6:101–111; *Kolníková 2006a*, obr. 7:1–7, 41–43), 1/8 statéru (*Paulsen 1933*, Taf. 6:112–120, 7:121–131; *Kolníková 2006a*, obr. 7:8–23, 44) a 1/24statéru (*Paulsen 1933*, Taf. 7:140–148; *Kolníková 2006a*, obr. 7:24–40, 45–47). Společným spojujícím prvkem dílů statérů je motiv rubní strany - stojící Athéna-Alkis. Hlava na lici je u každého nominálu výrazně odlišná a v průběhu doby došlo k její výrazné barbarizaci, spojené také se snižující se hmotností (zvláště u 1/3statérů). Barbarizovaný, avšak stále čitelný je rubní motiv Athény-Alkis se zkomoleným řeckým nápisem. Jeho předlohou je obraz kráčeující Athény Alkidemos s přílbou, kopím (nebo bleskem?) a štítem doleva. Motiv je převzat z řeckých mincí, nejspíše makedonských tetradrachem Antigona II. Gonaty z let 277–239 před Kristem. Je otázka, jaký význam měl tento motiv v keltském prostředí - nelze vyloučit, že obraz byl spíše vnímán jako zobrazení bojovníka.

Typologicky roztřídil mince této skupiny již K. Castelin (*1965*, 19–23, série AA-I až V) - tehdy však ještě nebyly jasné chronologické vztahy a tak zvláště u skupin AA-IV a AA-V došlo k promíchání typů předoppidálního a oppidálního období. K. Castelin také předpokládal především český původ těchto mincí. Dnes je zjevné, že produkce mincí typu Athéna-Alkis je na základě svědectví nových nálezů bezpečně svázána s obchodně-produkčními centry v koridoru Jantarové stezky - Nowa Cerekwia (*Rudnicki*, v tisku), Němčice nad Hanou a Roseldorf (např. *Dembski 2009*). Protože však nejsou jednotlivé lokality publikovány formou detailních katalogů,¹¹ je obtížné definovat, do jaké míry se mince ze stejných razidel vyskytují společně na všech jmenovaných lokalitách. Za stávajícího stavu poznání se zdá, že principiálně stejné typy, resp. varianty mincí skupiny Athéna-Alkis mohly být raženy paralelně na všech jmenovaných lokalitách.

Datování mincí této skupiny je přirozeně stále jen rámcové. Předpokládáme, že počátek jejich produkce reprezentovaný ražbami dobrého stylu s vysokými hmotnostmi je třeba hledat zřejmě kdesi v průběhu 2. poloviny, nejpozději poslední třetiny 3. století před Kristem. Barbarizované emise pak vnikaly především v průběhu 2. století před Kristem, tedy v době největšího rozkvětu němčického a roseldorfského sídlišti. Konec jejich ražby je spojen se zánikem Němčic a výrazným úpadkem Roseldorfu někdy v poslední třetině 2. století (ke chronologii Němčic: *Čížmář – Kolníková – Noeske 2008*, 664, 666).¹²

Ve sledovaném souboru je zastoupeno pouze pět 1/8statérů skupiny Athéna-Alkis (č. 3–6).¹³ Jedním exemplářem je zastoupena 1/8statétu „dobrého stylu“ (č. 3), avšak líc je ražen značně opotřebovaným razidlem. Ostatní mince již patří mezi ražby s barbarizovanou hlavou na lici, exemplář č. 6 svým silně barbarizovaným provedením obou stran odkazuje k pozdním emisím skupiny Athéna-Alkis.

11 Výjimku představují právě Němčice nad Hanou, které mají katalog ve fázi předtiskové přípravy (*Kolníková 2012*).

12 Předmětem diskuze je dnes otázka zániku (Nowa Cerekwia a Němčice nad Hanou) a úpadku (Roseldorf) těchto lokalit v souvislosti s tažením Kimbrů a Teutonů v roce 112 před Kristem.

13 Je zjevné, že absence jiných nominálů v kolekci je dána sběratelskou selekcí.

Zatímco typy zlatých bójských mincí byly již dříve dobře známy z řady starších nálezů, o ražbě stříbrných nominálů ve starší fázi bójského mincovnictví, tedy v předoppidální období, nebylo až do objevu německého sídliště známo mnoho. Dnes je zřejmé, že Bójové již ve 2. polovině 3. století před Kristem vytvořili bimetalický monetární systém, do určité míry inspirovaný řeckým mincovnictvím. Toto zjištění představuje zásadní posun pohledu na celý charakter starší fáze bójského mincovnictví.

Nejpočetnější skupinu mincí ve sledované kolekci reprezentují stříbrné oboly typu Roseldorf / Němčice I a II. Tyto ražby jsou dnes nejtýpovějším stříbrným bójským nominálem předoppidálního období. Je ovšem zajímavé, že až do 80. let 20. století byly prakticky neznámé a přesněji nedatovatelné - z českých zemí byly registrovány jen ojedinělé exempláře (*Kolníková 2006a*, 28–29).¹⁴ Jako typ Roseldorf I a II mince definoval G. Dembski (*1991*), chronologické souvislosti však dlouho zůstávaly nejasné (např. *Dembski 2002*, 7–8). Teprve objev německého sídliště prokázal, že oboly, nově nazývané jako typ Roseldorf / Němčice, spadají do předoppidálního období (*Kolníková 2006a*, 28–30). V rámci typologie E. Kolníkové (*2006a*, 30–34) je ale užívána mírně odlišná terminologie - oboly s hvězdou a skupina Roseldorf / Němčice I jsou označeny jako typ A a Aa, typ Roseldorf / Němčice II jako typ B. Otázku terminologie je nutné řešit však v souvislosti s komplexním zpracováním tématu, což přirozeně přesahuje rámec tohoto příspěvku. Proto je zde užíváno tradiční členění na skupiny Roseldorf / Němčice I a II a v rámci nich je materiál utříděn s odkazy na typologii E. Kolníkové (*2006a*) a H. Jandrasitse (*2005*).

Společným rysem obou skupin mincí je líc bez zřetelného obrazu - je zde pouze hladký hrbol, někdy doplněný tečkou při okraji. Základním rozlišovacím prvkem skupiny I a II je orientace koníka na rubu - u skupiny I doprava a u skupiny II. doleva. Je zjevné, že mince obou skupin byly raženy ve velkém množství a tomu odpovídá také jejich variabilita, definovaná značkami nad a pod koníkem. Nad koníkem jde o kombinace linií a teček, pod koníkem jde o stylizovaný zbytek liliovitého motivu v podobě Ω či oblouku s tečkou.

Chronologie mincí typu Roseldorf / Němčice I a II vychází především z archeologického datování německého sídliště (*Čížmář – Kolníková – Noeske 2008*, 655–666). Je velmi pravděpodobné, že starší fázi produkce stříbrné mince v rámci předoppidálního období reprezentuje skupina lilie / roseta a to v několika nominálech. Na tuto fázi navazují ražby typu Roseldorf / Němčice I a následně Roseldorf / Němčice II - od období kdy vznikal typ I však byly raženy jen oboly. Produkce typu II ustala s úpadkem a zánikem centrálních sídlišť v koridoru Jantarové stezky - někdy v průběhu poslední třetiny 2. století před Kristem.

V rámci prezentovaného souboru je zastoupeno 12 exemplářů **obolů typu Roseldorf / Němčice I** (č. 8–19) – jejich menší počet oproti typu II byl zaregistrován již v publikovaném materiálu (*Kolníková 2006a*, 37, tab. 9). Jak už bylo uvedeno, je pravděpodobné, že produkce mincí typu I předchází typ II. I na sledovaném vzorku je zřetelné, že řada exemplářů je špatně čitelná a otřelá, což může indikovat jejich dlouhodobý oběh. Především z tohoto důvodu ale také u řady exemplářů není možné určit konkrétní variantu (č. 13–19). Spolehlivě identifikovatelné jsou varianty Aa / J 6a (č. 8–10) a snad také Ac (č. 11–12).

Celkem 54 kusy jsou v souboru zastoupeny **oboly typu Roseldorf / Němčice II** (č. 20–73). Tyto mince vykazují velkou variabilitu, rozlišení konkrétních variant je však někdy obtížné, neboť dolní partie zjednodušeného liliovitého motivu často bývá již mimo mincovní plochu a také symboly nad koníkem nebývají vždy zřetelné. V rámci sledovaného souboru jsou početně zastoupeny varianty s pravotočivou oblou linií a tečkou vpravo (č. 20–46) a varianty se svislou linií (č. 47–67). Jiné varianty jsou zde zastoupeny jen jako jednotlivé kusy (č. 68–73) - opět však může jít o důsledek sběratelské selekce. Detailní definování některých variant je značně komplikované - jako příklad lze uvést mince č. 35 až 42, které leží na pomezí variant Kolníkové (*2006a*) B a Ba. Zajímavý je také výskyt suberátu (č. 21), které se u obolů Roseldorf / Němčice II nevyskytují příliš často.

Oboly typu Roseldorf / Němčice I a II jsou, podobně jako zlaté mince skupiny Athéna-Alkis, bezpečně svázány s obchodně-produkčními centry v koridoru Jantarové stezky. Zdá se, že byly paralelně raženy na více místech. Teprve budoucí katalogizace nálezů z jednotlivých lokalit ukáže, jestli bude možné vysledovat některé lokální varianty a specifika. Velmi zásadní bude porovnání Němčic s Roseldorfem. Prvou typologickou sondu roseldorfského materiálu provedl H. Jandrasits (*2005*), avšak bez kvantifikace. Pokud se však potvrdí předpoklad existence mobilních razičů mincí (např. *Kolníková 2006a*, 32),

14 Např. v doposud základním soupisu keltských mincí z českých zemí (*Radoměřský 1955*) je nenalezneme, neboť tehdy ještě nebyly vůbec známy.

budou vzájemné vztahy prakticky neřešitelné. Již však sama skutečnost, že na lokalitách vzdálených zhruba 300 km byly produkovány stejné typy mincí, je mimořádně zajímavá a pro toto zjištění bude nutné hledat komplexnější numismaticko-archeologické vysvětlení.

V rámci sledovaného souboru jsou zastoupeny také tři slitky drahých kovů. Prvý z nich je elektro-
nový sekaný slitek s ryzostí 50% zlata (č. 74). Dále je zde zastoupen slitek stříbra s ryzostí 90% (č. 75) a segment zcela neurčitelné (keltské? nebo řecké?) stříbrné mince (č. 75). Nálezy tohoto charakteru nejspíše odrážejí obchod s drahými kovy, které do Němčic přicházely v různé podobě a byly nejspíše surovinou pro tamní mincovní výrobu. K tomuto tématu existuje zcela nová práce z pera J. Fröhlicha (2012), který zveřejnil soubor 30 ks především zlatých slitků z této lokality. Jde o sekané amorfní slitky s různými hmotnostmi a velmi rozdílnými ryzostmi - stejného charakteru je také slitek č. 74. Autor tyto slitky označuje jako „sekance“ a předpokládá, že mohly sloužit také jako provizorní platidla (Fröhlich 2012). Proti této interpretaci však stojí především zcela rozdílná ryzost, která je u mincí stabilní a velmi vysoká. Je tedy daleko pravděpodobnější, že jde o kov určený k dalšímu zpracování pro mincovnictví. Import zlata na Moravu dokresluje také dva tyčinkovité ingoty z okolí Němčic, další z Právčic a masivní zlatý drát z Němčic (Fröhlich 2012). Je zřejmé, že tomuto tématu bude nutné věnovat dlouhodobě značnou pozornost. V rámci sledované kolekce je cenná přítomnost stříbrných slitků - také stříbro muselo být na němčických sídlištích importováno. V problematice poznání surovinových zdrojů drahých kovů na centrálních lokalitách v koridoru Jantarové stezky jsme prakticky na počátku. Je však zjevné, že jde o velké téma, na jehož konci stojí lokální mincovní výroba.

Literatura

Allen, D. F. 1967: Nový keltský čtvrtstater z Prahy. Numismatické listy 22, 65–67.

Castelin, K. 1965: Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.

Čižmář, M. – Kolníková, E. 2006: Němčice - obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. Archeologické rozhledy 58, 2006, 261–283.

Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H.-C. 2008: Němčice-Viceměřice - ein neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren. Germania 86, 655–700.

Čižmářová, J. 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Dembksi, G. 1991: Neue Keltenmünzen aus Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 31, 5–10.

– 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums. Band 1. Wien.

– 2002: Die Münzprägung der Boier in Niederösterreich. Folia Numismatica 16–17 (2001–2002), 3–11.

– 2009: Eigenprägung und Fremdgeld - Die Fundmünzen aus Roseldorf. In: Holzer, V.: Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur großen keltischen Zentralisierung Österreichs. Schriftenreihe der Forschung im Verbund. Band 102, 87–101.

Fröhlich, J. 2012: Drahý kov z moravského keltského centra Němčice. Numismatické listy 67 (v tisku).

Göbl, R. 1973: Ostkeltischer Typenatlas. Braunschweig.

Horsnaes, H. W. – Miletický, J. 2008: Boian coins in the numismatic collection of The National Museum in Copenhagen. Nordisk Numismatisk Årsskrift 2003–2005, 5–20.

Jandrasits, H. 2005: Überlegungen zur Genese und Verbreitung der Kleinsilbermünzen des Typs Roseldorf. Römische Österreich 28, 129–149.

Kolníková, E. 1964: Keltské mince s lýrovitým znakom na Slovensku. Študijné zvesti 13/I, Nitra, 195–203.

– 2006: Význam mincí z moravského laténského centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. Numismatický sborník 21, 3–56

– 2006b: Nové nálezy mincí - příspěvek k obrazu doby laténské na Morave. Pravěk NŘ 16, 437–462.

– 2006c: Nový typ keltských zlatých mincí - nález z Polkovic. Numismatické listy 61, 49–56.

– 2010: Bójske mince v centre a kontaktných zónách. Ku konfrontácii numizmatickej a archeologickej chronológie doby laténskej. Numismatický sborník 24, 5–26.

- 2012: Němčice, ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Kommentierter Fundkatalog. Münzen. Prag (v tisku).
- Kolníková, E. – Koháček, R. 2010: Nové keltské mince z južnej Moravy. Numismatický sborník 24, 309–319.
- Kolníková, E. – Smrž, Z. 2007: Rímske Aes grave z Němčic nad Hanou - prvý nález na Morave. Numismatický sborník 22, 3–18.
- Kostial, M. 2003: Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz. München.
- La Tour, H. de 1892: Atlas de Monnaies Gauloises. Paris.
- Meduna, J. 1980: Die latènezeitlichen Siedlungen und Grabfelder in Mähren (Katalog). Fontes Archaeologiae Moravice. Tomus 11. Brno.
- Militký, J. 2008: Mincovníctví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.): Archeologie pravěkých Čech / 7. Doba laténská. Praha, 122–128.
- 2011: Nejstarší středoevropské mince – vzestup a pád keltské civilizace ve střední Evropě z pohledu numismatiky. In: Bárta, M. – Kovář, M. a kolektiv: Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha, 139–172.
- Militký, J. – Kašparová, D. – Vokáč, M. 2012: Nálezy keltských a římských mincí na polokulturním sídlišti ve Strachotičích (okr. Znojmo). Folia Numismatica 26/1, 27–41.
- Militký, J. – Profantová, N. 2007: Nález keltské zlaté mince v raně středověkém hrobu v Klecanech (okr. Praha-východ). Numismatický sborník 22, 19–29.
- Paulsen, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.
- Pink, K. 1974: Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn. Braunschweig (2. Auflage).
- Radoměřský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 35–84.
- Rudnicki, M., v tisku: Die keltischen Münzen in Polen. Wetteren.
- Ziegau, B. 2010: Kelten Geld. Münzen der Kelten und angrenzender nichtkeltischer Völkerschaften. Sammlung Christian Flesche. München.

Summary

Jiří Militký, Celtic coins from the trading and production center of Němčice nad Hanou (Prostějov district). Contribution to the continuous documentation of finds.

The trading and production center of Němčice nad Hanou belongs to the most important localities dated back to the LT C1–C2 period. The objects found in this locality were discovered via metal detecting prospection, mostly unofficial activities. Coins represent the most threatened category – some one thousand coins are registered there – large number of these coins disappeared in the numismatic trade without documentation and declaration of locality. The coins listed here have already been documented in the numismatic trade, and the individual coins come from various sources. Only their smaller part ended up in the collection of the Moravian Land Museum in Brno, but the remaining specimens are missing these days. Some 73 coins are listed here. They represent single finds from the locality without any precise localization. The following types have been classified: six *1/8-staters* of the Athena-Alkis type, one *drachm* with star on reverse, one *obolus* with torques on reverse and numerous *oboli* of the Roseldorf / Němčice I and II types, plus three pieces of cut metal. This study is mainly focused on documentation of the material, which would otherwise disappear in private collections without proper provenance.

English summary by V. Novák

PŘERAŽBY INDO-ŘECKÝCH MINCÍ A NÁLEZOVÉ SOUVISLOSTI JEJICH EMITENTŮ

Michal MAŠEK

Abstract – Overstrikes on the Indo-Greek coins and finding connections of their issuers.

Chronology of the Greek-Bactrian and mainly Indo-Greek rulers has not been definitely completed yet. Overstruck coins of the individual rulers are often used for setting of the relative chronology. The fact, that the majority of the described overstruck coins are represented by the bronze denominations, it is possible to speculate, that the bronze issues played a role of the credit means of payment, and it was necessary to declare their validity. Overstriking of drachms and tetradrachms is justifiable by the lower production costs only compared to the costs of the classical minting procedure.

 Bactria, Indo-Greeks, overstruck coin

Chronologie řecko-baktrijských a zejména indo-řeckých panovníků není doposud ustálená. Její neukotvenost ovlivňuje mnoho faktorů, mezi něž patří zejména nedostatečný záchyt nálezů a jejich rozbor. Při určování relativní chronologie jsou často využívány přeražby mincí jednotlivých panovníků.

Přeražba je termín pro minci, která byla sekundárně využita jako materiál pro ražbu nové mince bez toho, aby její kov prošel novým zpracováním. Nová mince tedy měla stejnou váhu jako původní nominál. To znamená, že přeražba nebyla vyrobena se záměrem změnit váhu nebo ryzost původní mince. Při popisu každé přeražby jsou určováni dva vydavatelé. V chronologickém pořadí je na prvním místě uváděn vydavatel, tedy ten, jehož jméno bylo vyraženo jako první na původně neražené střížce. Tento vydavatel je označován jako **přerážený**. Druhý emitent, který použil již platnou minci a nechal ji označit svými razidly, je označován jako **přerážející**. Příčin nebo důvodů vzniku přeražeb mohlo být více.

Jedním z důvodů vzniku přeražby bývá technologická chyba v mincovně. V tomto případě se mince s jiným mincovním obrazem než který je právě ražen dostane nedopatřením mezi razidla a je jimi označena. V případě indo-řeckých ražeb hovoří proti této možnosti relativní četnost přeražeb. Zároveň je málo pravděpodobné, že by se mezi neražené střížky dostaly neplatné mince, neboť ražbu prováděli většinou nemajetní otroci. Za zmínku stojí možnost ideologické motivace vzniku přeražeb. V tomto případě by přerážející panovník přeražbou oznamoval sesazení svého předchůdce či jeho porážku. Naskytá se otázka, jaký by pro toto oznámení zvolil nominál. Vzhledem k tomu, že z dochovaných přeražeb jsou nejčastěji zastoupené bronzové mince, je nutné vzít v úvahu, že vítězný či nastupující panovník by pro přeražby využíval spíše vysoké stříbrné nominály než drobné a nevhledné bronzové ražby.

Zcela nepopíratelným efektem při vzniku přeražeb jsou nižší náklady ve srovnání se standardním výrobním postupem. Zatímco při využití neplatných mincí jako pagamentu je nutné střížky přetavit a vzniklé ingoty upravit až do finální podoby střížky, při přeražbě je celý proces zkrácen až po ražbu samotnou. Ekonomický přínos je nesporný. V případě, že přeražba byla provedena záměrně a vzniklé mince byly oficiálně uváděny do oběhu, je možné považovat přeražbu za uznání platnosti uvedené ražby, tedy jako opatření podobné kontramarkování. Přerážející emitent tímto způsobem uznává platnost mincí přerážených emitentů.

Obr. 1. Chronologická souvislost mezi přerážejícím a přeráženým emitentem.

Nedostatek písemných i hmotných pramenů vede ke snaze o vytěžení maximálního množství informací z dostupného materiálu. Z tohoto důvodu se při studiu přeražeb indo-řeckých panovníků nabízí následující otázky:

- Existuje souvislost mezi přeražkami a výskytem obou emitentů (přerážejícího a přeráženého) v publikovaných nálezech?
- A pokud ano, lze z této souvislosti vyvodit obecné závěry?

V současné době je publikováno několik desítek přeražeb (*Senior 2004*, 6–9) a je nesporné, že jich velké množství zůstává nerozpoznáno ve veřejných i soukromých sbírkách.

Z úvah je vyloučena možnost, že by razidlo přerážejícího panovníka patřilo již nevládnoucímu nebo mrtvému králi, taková mince by totiž ztrácela svou ekonomickou funkci. Za předpokladu, že přerážející panovník vládl buď současně, nebo až po smrti krále, jehož mince byla přerážena, slouží přeražby jako vodítko pro stanovení chronologických vztahů mezi jednotlivými panovníky.

Obr. 2. Přeražba tetrachalku **Stratóna I.**, typ Mašek (2010) č. 31/10B razidly **Héliokla II.**, typ Mašek (2010) č. 33/7.

Obr. 3. Tatáž přeražba tetrachalku Stratóna I. razidly Héliokla II. s vyznačením čitelných linií mincovních obrazů – Av.: **Stratón I.** (105–80 př. K.), hlava s kyjem zprava [...]ΑΝΤΙΠΟ[...] ΑΤ[...] x **Hélioklés II.** (90–75 př. K.), [...] *džasa dhramikasa heli* [...] (písmo *kharósthí*); Rv.: Stratón I., Niké s věncem v ruce zprava, [...] *strata* [...] (písmo *kharósthí*) x Héliokles II., portrét s diadémem zprava. [...] ΔΙΚΑΙΟΥ ΗΛ[...]

Dosud známé a publikované přeražby kombinují razidla následujících panovníků:

- a) **Menandros I. x Zóilos I.**
- b) **Filoxenos x Lýsiás**
- c) **Artemidóros x Hermaios a Kalliopé**
- d) **Télefos x Archebios**
- e) **Agathokleia a Stratón I. x Menandros I., Diomédés**
- f) **Stratón I. x Diomédés, Hélioklés II.**
- g) **Hélioklés II. x Eukratidés I., Antialkidás (Epan-dros?), Hermaios, Agathokleia a Stratón I., Stratón I.**
- h) **Epan-dros x Stratón I., Filoxénos (Hélioklés II.?)**
- i) **Amyntás x Hélioklés II., Epan-dros**
- j) **Archebios x Stratón I., Zóilos I. (Hélioklés II.?), Epan-dros, Peukoláos**
- k) **Dionýsios x Apollodotos II.**

Z jedenácti přerážejících emitentů jich sedm patří také mezi přerážené. Pouze přerážející emitenti jsou čtyři králové – Artemidóros, Télefos, Amyntás a Dionýsios. Ve skupině šestnácti přerážených emitentů jsou pouze v této skupině zastoupeni králové Zóilos I., Lýsiás, Hermaios a Kalliopé, Diomédés, Eukratidés I., Antialkidás, Peukoláos a Apollodotos II., tedy osm vydavatelů.

Následující tabelární přehled (tab. 1) popisuje vztahy mezi jednotlivými emitenty přeražeb. V prvním řádku jsou uváděna jména emitentů, předpokládaný interval vlády a počet a materiál publikovaných přeražeb (pokud je známý).¹ Druhý řádek uvádí celkový počet publikovaných nálezu sledovaného panovníka a dále počet a seznam nálezu (*Mašek 2010, 73–89*), ve kterých byly společně nalezeny mince přerážejícího i přeráženého emitenta. Tento poměr je vyjádřen procentuálně.

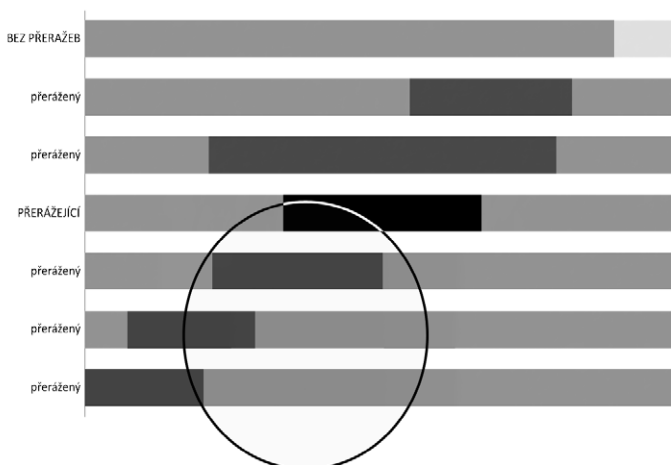
Tab. 1. Přehled přerážející a přerážených emitentů a zastoupení jejich mincí v nálezech.

PRERÁŽEJÍCÍ EMITENT	PRERÁŽENÝ EMITENT
Menandros (165/160–135/130 př. K.), 1 tetradrachma, 1 drachma 42 nálezu (46, 47, 60, 73, 83, 84, 86, 88, 91, 99) 21,4% shoda	Zóilos I. (150–140 př. K.) 9 nálezu (46, 47, 60, 73, 83, 86, 88, 91, 99) 100% shoda
Filoxenos (125–110 př. K.), 1 AE 21 nálezu (29, 48, 55, 73, 88, 89, 90, 93, 99, 105, 106, 113) 57% shoda	Lýsiás (130–125 př. K.) 19 nálezu (29, 48, 55, 73, 88, 89, 90, 93, 99, 105, 106, 113) 63% shoda
Artemidóros (100–80 př. K.), 2 tetradrachmy 7 nálezu (73, 99) 28% shoda	Hermaios a Kalliopé (105–90 př. K.) 8 nálezu (73, 99) 25% shoda
Télefos (80–70 př. K.), 1 AE 2 nálezu (99, 113) 100% shoda	Archebios (75–65 př. K.) 10 nálezu (99, 113) 20% shoda
Agathokleia + Stratón I. (105–85/80 př. K.), 1 AE 6 nálezu (57, 73, 99) 50% shoda	Menandros I. (165/160–135/130 př. K.) 42 nálezu (57, 73, 99) 7,1% shoda
Agathokleia + Stratón I. (105–85/80 př. K.), 1 AE 6 nálezu (53, 54, 57, 73, 99, 107) 100% shoda	Diomédés (115–105 př. K.) 12 nálezu (53, 54, 57, 73, 99, 107) 50% shoda
Stratón I. (105–80 př. K.), 1 AE 17 nálezu (50, 53, 54, 55, 73, 97, 99, 107, 113) 53% shoda	Diomédés (115–105 př. K.) 12 nálezu (50, 53, 54, 55, 73, 97, 99, 107, 113) 75% shoda
Stratón I. (105–80 př. K.), 2 AE 17 nálezu (50, 54, 55, 96, 107) 29% shoda	Hélioklés II. (90–75 př. K.) 9 nálezu (50, 54, 55, 96, 107) 55,5% shoda
Hélioklés II. (90–75 př. K.), 1 AE 9 nálezu 0% shoda	Eukratidés I. (171–139 př. K.) 18 nálezu 0% shoda

1 Uváděné přeražby vycházejí z práce C. Roberta Seniora (2004, 6–9). Ze stejné publikace je použita také základní datace doby vlády jednotlivých panovníků.

PŘERÁŽEJÍCÍ EMITENT	PŘERÁŽENÝ EMITENT
Hélioklés II. (90–75 př. K.), 2 AE 9 nálezů (51, 54, 55, 57, 94, 99) 66,6% shoda	Antialkidás (130–120 př. K.) 22 nálezů (51, 54, 55, 57, 94, 99) 27,3% shoda
Hélioklés II. (90–75 př. K.), 5 AE 9 nálezů (51, 54, 55, 57) 44,4% shoda	Hermaios (105–90 př. K.) 19 nálezů (51, 54, 55, 57) 21% shoda
Hélioklés II. (90–75 př. K.), 6 AE 9 nálezů (54, 57, 99, 107) 44,4% shoda	Agathokleia a Stratón I. (105–85 př. K.) 6 nálezů (54, 57, 99, 107) 66,6% shoda
Hélioklés II. (90–75 př. K.), 7 AE (obr. 2)2 9 nálezů (50, 54, 55, 96, 99, 107) 66,6% shoda	Stratón I. (105–80 př. K.) 17 nálezů (50, 54, 55, 96, 99, 107) 35,2% shoda
Epandros (80–75 př. K.), 1 AE 4 nálezy (73, 95, 99, 113) 100% shoda	Stratón I. (105–80 př. K.) 17 nálezů (73, 95, 99, 113) 23,5% shoda
Epandros (80–75 př. K.), 1 AE 4 nálezy (73, 99, 113) 75% shoda	Filoxenos (125–110 př. K.) 21 nálezů (73, 99, 113) 12,5% shoda
Amyntas (80–65 př. K.), 1 AE 9 nálezů (54, 55, 57, 99) 44,4% shoda	Hélioklés II. (90–75 př. K.) 9 nálezů (54, 55, 57, 99) 44,4% shoda
Amyntas (80–65 př. K.), 1 AE 9 nálezů (73, 99) 22,2% shoda	Epandros (80–75 př. K.) 21 nálezů (73, 99) 9,5% shoda
Archebios (75–65 př. K.), 1 AE 10 nálezů (50, 54, 99) 30% shoda	Stratón I. (105–80 př. K.) 17 nálezů (50, 54, 99) 17,6% shoda
Archebios (75–65 př. K.), 1 AE 10 nálezů (50, 54, 57, 99) 40% shoda	Hélioklés II. (90–75 př. K.) 9 nálezů (50, 54, 57, 99) 44,4% shoda
Archebios (75–65 př. K.), 1 AE 10 nálezů (73, 99, 113) 30% shoda	Epandros (80–75 př. K.) 4 nálezy (73, 99, 113) 75% shoda
Archebios (75–65 př. K.), 2 tetradrachmy 10 nálezů (54) 10% shoda	Peukoláos (75 př. K.) 1 nález (54) 100% shoda
Dionýsios (55–50 př. K.), 1 AE 5 nálezů (64, 65, 66, 109, 113) 100% shoda	Apollodotos II. (85–65 př. K.) 13 nálezů (64, 65, 66, 109, 113) 38,4% shoda

Z tab. 1 vyplývá, že většinou byly přeráženy mince panovníků nebo emitentů, jejichž vláda skončila dříve, než začala vláda přerážejícího emitenta. Proto s výjimkou ražeb Stratóna I. a Héliokla II. nedochází k reciprocitě přeražeb. Většinou tedy byly přeráženy mince panovníků, kteří se už nemohli přeražbě svého oběživa „bránit“. Nejčastěji byly přeráženy mince bezprostředních předchůdců. V případě panovníků, jejichž doba vlády je oddělena delším časovým odstupem, je tento úkon vzácný, spíše výjimečný.

Obr. 4. Nejčastější chronologické vztahy mezi přerážejícím a přeráženým emitentem.

Při studiu přeražeb je nutné mít neustále na paměti vliv nízkého počtu popsaných nálezů. Tato skutečnost je významná zejména v případech panovníků s krátkým intervalem doby vlády. Nízký počet přeražeb a nahodilost jejich nálezů a následné publikace společně s nedostatečně zachycovanými a publikovanými nálezy neumožňuje statisticky relevantní vyhodnocení.

Přesto je možné s jistotou mírou obezřetnosti formulovat některé dílčí závěry. Indo-řecká království vytvořila přes svou izolovanost jednotný celek s jednotnou měnou. Na poměrně malém území obíhaly současně ražby více emitentů. Kromě stříbrných nominálů byly do oběhu ve velké míře zapojeny i bronzové mince. Vzhledem k četnosti přeražeb bronzových nominálů panovníků, jejichž vláda předcházela době vlády přerážejících králů je možné, že přeražba měla podobný účel jako kontramarkování.

Skutečnost, že většina popsaných případů se týká bronzových nominálů vede k domněnce, že bronzové emise plnily funkci kreditního platidla a jejich platnost bylo nutné deklarovat. Za současného stavu znalostí nelze přesně popsat mechanismus, který tuto platnost zajišťoval. Je zřejmé, že svou roli hrála funkčnost a síla státního aparátu. Oproti tomu mince z drahých kovů (v případě indo-řeckého měnového okruhu pouze ze stříbra) nebylo nutné přerážet, neboť jejich hodnota byla dána cenou drahého kovu v nich obsaženého a případné politické změny na ní neměly vliv. Přeražba drachem a tetradrachem je odůvodnitelná pouze nižšími výrobními náklady oproti nákladům nutným při dodržení klasického mincovního postupu.

Literatura

Mašek, M. 2010: Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí. Praha.

Senior, C. R. 2004: The Indo-Greek and Indo-Scythian King sequences in the Second and First Centuries BC. Supplement to Journal of the Orietal Numismatic Society Newsletter 179.

Summary

Michal Mašek, Overstrikes on the Indo-Greek coins and finding connections of their issuers.

Chronology of the Greek-Bactrian and mainly Indo-Greek rulers has not been definitely completed yet. Overstruck coins of the individual rulers are often used for setting the relative chronology. The term *overstruck coin* is applied for specimens secondarily used in the coin production without any other new metallic procession. The new coin was of the same weight as the original denomination. It means that the overstruck coin has not been produced in order to change the weight or fineness of the original coin. The table above describes relations among the particular issuers of the overstruck coins. The first line shows the names of the issuers, the supposed ruling years, plus the number and material of the published over-

struck coins. The second line presents the total number of the published finds of the particular ruler, and the third line shows the number and list of the finds, where the coins of the overstriking and overstruck issuers were found together. This relation has been expressed as a percentage.

The low number of the overstruck coins and random character of their finds does not make any statistically relevant evaluation possible. Nevertheless, it is possible to formulate some partial conclusions with a certain amount of cautiousness. The Indo-Greek kingdoms – despite their isolation – did not form one unified complex with one currency. The coins of various issuers circulated simultaneously in a relatively small territory. With exception for the silver denominations, also the bronze coins have been incorporated into the circulation to a large extent. The fact, that the majority of the described overstruck coins are represented by the bronze denominations, it is possible to speculate, that the bronze issues played a role of the credit means of payment, and it was necessary to declare their validity. On the other hand, it was not necessary to overstrike the coins made of the precious metals (only silver in the case of the Indo-Greek system) because their value was declared by the value of the precious metal in them, and potential political changes could not affect them. Overstriking of drachms and tetradrachms is justifiable by the lower production costs only compared to the costs of the classical minting procedure.

English summary by V. Novák

NEUES ZU EINEM ALTEN SCHATZ – DER FUND VON OBERRIET (SCHWEIZ, KANTON ST. GALLEN)

Ulrich WERZ

Abstract – New information about the old hoard – the Oberriet case (Switzerland, St. Gallen Canton). Currently, 1,361 Roman coins are known from the Oberriet hoard – all of them dated back to the 3rd century AD. Some 72% of the coins found in 1941 are still physically at the disposal. Attributions of the remaining pieces are known. Erwin Rigert led archaeological excavations in November 2005 localizing the original find place. The following archaeological examinations in November 2006 discovered the particular cultural layer, and many other objects (e.g. clasps) were found there apart from coins. The hoard seemed to consist of the older part and the later part. It was buried around 271 AD.

 Switzerland, hoard, Roman Empire, the 3rd century AD

Münzschatzfunde¹ sind wichtige archäologische Zeugnisse;² ihre Auswertung erlaubt nicht nur geldgeschichtliche, sondern auch kulturelle und historische Rückschlüsse. Dafür sind aber spezialisiertes Wissen und eine entsprechende Infrastruktur notwendig. Deshalb wurde das Münzkabinett und die Antikensammlung der Stadt Winterthur (CH) beauftragt, eine vollständige Dokumentation des Schatzfundes von Oberriet zu erarbeiten und eine wissenschaftliche Auswertung vorzubereiten.³

Der Münzschatz wurde 1941 etwas ausserhalb von Oberriet gefunden und bestand damals aus rund 1.200 Münzen (Abb. 1), die alle in das 3. Jahrhundert n. Chr. datieren. Bei der graphischen Darstellung wurde die Länge der Regierungszeit der einzelnen Kaiser berücksichtigt (*Casey 1986, 89; Backendorf 1994, 20* und Anm. 38).⁴ Im Spätherbst 1941 musste im Zuge des vorgeschriebenen Mehranbaus auch der Grundbesitzer Engelbert Rohner seine Wiese bei Oberriet umpflügen. Da er aber Schneider war, bat er einen Bauern, diese Arbeit für ihn auszuführen. Während der Bauer pflügte, klaubten seine Söhne Eugen und Walter Steine aus dem Acker.⁵ Dabei entdeckten sie den Schatzfund, der von der Pflugschar an die Erdoberfläche befördert wurde. Neben den Münzen kam auch ein Terra-Sigillata-Gefäss zum Vorschein.

1 Die Arbeit möchte ich Claire Franklin widmen.

2 Martin Schindler (Kantonsarchäologie St. Gallen), Daniel Studer (Historisches Museum St. Gallen) Thomas Stadler (Museum Prestegg, Altstätten) und Alois Loser (Heimatmuseum, Montlingen) sowie den Sammlern Fabio Luraschi (Quartino), Helfried Fussenegger (Dornbirn), Jakob Schegg (Bernegg), Rudolf Steiner (St. Gallen) und N. erteilten die Publikationserlaubnis für die Münzen. Ein Teil der Stücke aus den genannten privaten Sammlungen konnte mittlerweile von der Kantonsarchäologie angekauft werden. Bei der Bearbeitung des Schatzes habe ich in wissenschaftlichen Fragen Hilfe und Unterstützung erhalten von Luisa Bertolaccini (Winterthur/Baden), Markus Peter (Augst), Erwin Rigert (St. Gallen) und Benedikt Zäch (Winterthur). Ihnen allen gilt mein Dank.

3 Finanziell wurde die Arbeit durch den Lotteriefond des Kantons St. Gallen gefördert.

4 Für die Errechnung des Anteils der Prägungen einzelner Kaiser wurde folgende Formel verwendet:

$$\frac{\text{Münzen pro Periode/Regierungszeit}}{\text{Länge der Periode/Regierungszeit}} \times \frac{1000}{\text{Gesamtzahl aller Münzen}}$$

5 Die Aussage von Lanzl (1964), 133, dass Engelbert Rohner und sein Sohn Walter den Schatz gefunden hätten, ist wohl unpräzise. Nach Aussage von Michael Rohner, dem Sohn von Eugen Rohner, haben die Söhne von Engelbert Rohner, Walter und Eugen den Schatz gefunden. Mitteilung E. Rigert.

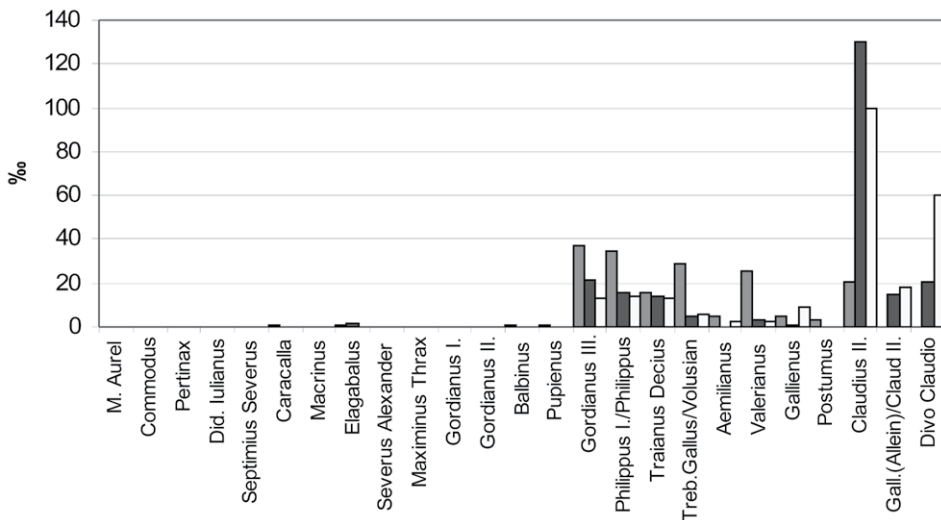

Abb. 1. Anteil der Prägungen einzelner Kaiser nach Fundjahren.

Der damalige Finder Engelbert Rohner legte die Stücke dem Historischen Museum in St. Gallen vor, wo sie zunächst bestimmt und inventarisiert wurden. 440 Münzen erhielt er zurück. Die übrigen Prägungen wurden auf das Historische Museum in St. Gallen und das Museum Prestegg in Altstätten verteilt. Im Jahre 1964 gab das Historische Museum St. Gallen einige Münzen dem Heimatmuseum Montlingen. Die dem Finder überlassenen Münzen veräusserte dieser anschließend offenbar an Sammler. Die Familie des Finders bewahrt keine Münzen aus dem Schatzfund mehr auf. Von den Altfunden sind heute noch 865 Stücke vorhanden.

In den 1960er-Jahren wurde der Schatzfund von Bernhard Overbeck grob erfasst und in zwei Publikationen vorgelegt (*Overbeck 1970*; *Overbeck 1973*, Nr. 51). Eine detaillierte Materialvorlage dieses für den antiken Münzumsatz auf dem Gebiet der heutigen Schweiz bedeutungsvollen Fundes stand bis heute jedoch aus. Weil Schatzfunde des dritten nachchristlichen Jahrhunderts auf Schweizer Gebiet im Vergleich zu den Nachbarländern, z. B. Frankreich, eher selten sind, kommt dem Schatzfund von Oberriet daher, über den Kanton St. Gallen hinaus, eine wichtige Bedeutung zu. Eine neue Sichtung des Fundes drängte sich auf, da im Rahmen des St. Galler Fundmünzenprojektes in den 1990-er Jahren verschiedene Ensembles in Privatbesitz dokumentiert werden konnten, und das archäologische Inventar des St. Galler Rheintals Fragen zur genauen Lokalisierung des Fundortes aufwarf.

Parallel zur Fundmünzbearbeitung gelang es Erwin Rigert von der Kantonsarchäologie St. Gallen, der von Michael Rohner, dem Enkel des damaligen Finders unterstützt wurde, den Fundort im November 2005 wieder zu lokalisieren. Prospektive Sondierungen am Fundplatz erbrachten zusätzlich 147 antike Münzen.⁶ Im November 2006 fanden an der Fundstelle Nachgrabungen statt.⁷ Neben zahlreichen Kleinobjekten, konnten 350 Münzen und Münzfragmente geborgen werden. Insgesamt gehörten zum Schatz 1.686 Stücke, von denen heute 1.361 Prägungen vorliegen (Abb. 2).

6 Schindler, M. P.: Archäologischer Jahresbericht 2005, 146, Neujahrsblatt 2006, Gossau 2006, 202–203.
 7 St. Galler Tagblatt, 9. 5. 2006 und 17. 11. 2006; Rigert, E.: 10 Jahre Lotteriefondsprojekt zur Aufarbeitung von archäologischen Fundstellen im Kanton St. Gallen 147, Neujahrsblatt 2007, Gossau 2007, 58; Rigert, E. – Schindler, M. – Steinhäuser, R.: Römische Münzschatze. Neubearbeitung und Nachgrabungen 2005–2008. In: Denkmalpflege und Archäologie im Kanton St. Gallen 2004–2008. St. Gallen 2009, 114–117.

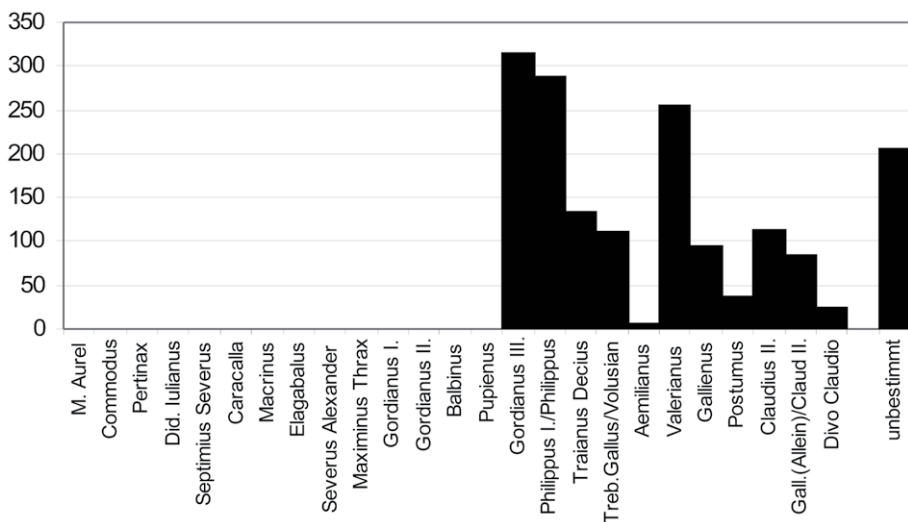

Abb. 2. Anzahl der Prägungen einzelner Kaiser.

Die Altfunde von 1941

Die im Jahre 1941 entdeckten Münzen wurden, wie bereits gesagt aufgeteilt. Als Quellen für die Anzahl der 1941 gefundenen Prägungen und die im Schatz enthaltenen Münztypen stehen heute zur Verfügung:

- „Inventar Schatzfund 1941“ im Historischen Museums in St. Gallen
- Eingangsregister Nr. V des Historischen Museums in St. Gallen von Dezember 1933 bis März 1944
- Regierungsratsbeschluss Nr. 116 vom 27. Januar 1942
- Korrespondenz des damaligen Konservators des Historischen Museums in St. Gallen Hans Brunner
- Publikationen, Vortragsmanuskripte von Hans Brunner und Fundmeldungen

Im Regierungsratsbeschluss Nr. 116 vom 27. Januar 1942 wurde die Aufteilung der Fundmünzen festgelegt. Um diese auszuführen wurde ein Inventarbuch des Schatzfundes erstellt (Abb. 3). Im „Inventar Schatzfund 1941“ wurde die Verteilung der Münzen zwischen dem Finder und den Museen in St. Gallen und Altstätten vermerkt. Es ist die wichtigste Quelle. Das Eingangsregister des Historischen Museums St. Gallen, die Korrespondenzen seines Konservators Hans Brunner sowie dessen Vortragsmanuskripte, Publikationen (*Lanzl 1964*; *Overbeck 1973*, Nr. 51; *Grüninger 1977*; *Grüninger 1982*; *Grüninger 1989*; *Grüninger 2003*) und Fundmeldungen⁸ liefern ergänzende Angaben.

8 Jahrbuch des Historischen Museums St. Gallen 36–40, 1940–1944, 2 und 7; Jahrbuch des Historischen Museums St. Gallen 59, 1963, 21–22.

Zahl der Münzen

Kaiser	A. Gallen	Altstätten	H. Rohrer	
Trajanus Severus	28	19	25	
Tiberius Gallus	27	14	24	
Gallienus	67	24	24	
Isidorianus	67	48	140	
Caracalla	5	-	-	
(Augustus)	1	-	-	Konvolut
Clagabal	4	-	-	
(Tiberianus)	2	-	-	Konvolut
(Tiberius)	1	-	-	Konvolut

Abb. 3. Gesamtzahl der Münzen „Inventar Schatzfund 1941“; Verbleib: Historisches Museum St. Gallen.

Engelbert Rohner bekam, neben einer angemessenen Aufwandsentschädigung, 440 Gepräge zurück. Diese Stücke verkaufte er allerdings, so gelangten einige in private Sammlungen. Da im Historischen Museum in St. Gallen heute mehr Prägungen aufbewahrt werden, als im Regierungsratsbeschluss vorgesehen, scheint es nicht unmöglich, dass nachträglich Münzen angekauft worden sind. Diese bislang unklaren Zahlenverhältnisse waren einer der Gründe, den Schatz noch einmal zu bearbeiten.

Aufgrund der genannten Quellen kann die Anzahl und Zusammensetzung des Schatzfundes nun rekonstruiert werden (Abb. 4). Auch wenn 283 Münzen heute nicht mehr vorhanden sind, sind die Münztypen aufgrund des „Inventars Schatzfund 1941“ bekannt. 48 Gepräge von sehr schlechter Erhaltung sind im Historischen Museum St. Gallen abseits der übrigen Münzen aufbewahrt, deren Zugehörigkeit zum Schatz aber aus guten Gründen angenommen werden darf.

Museum	#	%
Museum Prestegg, Altstätten	177	
Historisches Museum St. Gallen	455	37.94
Heimatmuseum Montlingen	15	1.20
Museum Rüthi	1	0.08
Slg. F.	128	10.90
Slg. L.	77	6.60
Slg. N.	5	0.42
Slg. Sch.	4	0.17
Slg. St.	2	0.17
Gesamt		
Nicht mehr vorhandene Münzen nach Inventar	286	23.60
Nicht mehr zuweisbare Münzen aus Konvolut im Historischen Museum in St. Gallen	48	4.00
Gesamt	1.199	

Abb. 4. Verteilung der 1941 gefundenen Münzen.

Die Neufunde von 2005 und 2006

Da die Wiese in den letzten Jahrzehnten häufig mit Gülle gedüngt wurde, sind die Neufunde von ihrer Erhaltung her wesentlich schlechter als die Altfunde aus dem Jahr 1941.

Bei der Begehung der Fundfläche kamen im November 2005 147 antike Münzen zum Vorschein. Die Münzen streuen über eine Fläche von rund 6 x 3 Metern. Obwohl sie alle eingemessen worden waren, zeigten sich keinerlei Strukturen einer Zusammensetzung, die über das Zufällige hinausgehen. Weder die Prägungen einander nachfolgender, noch zeitlich getrennter Herrscher bildeten im Fundgut zusammenhängende Gruppen. Aufgrund der Verpflügung sind die Stücke nicht nur über die Fläche, sondern auch innerhalb verschiedener Tiefen verteilt worden.

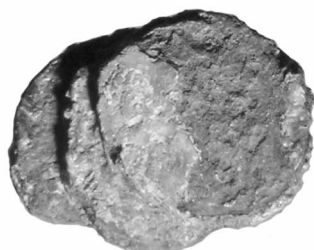

Abb. 5. Zusammenkorrodierte Münzen aus einer Rolle, FmSG, LNr. 1997-1999 (M 2:1).

Trotzdem geben einige der Münzen Hinweise auf die Art ihrer ursprünglichen Lagerung. Ebenso wie bei den Altfunden fanden sich zusammenkorrodierte Gepräge (Abb. 5). Dies erlaubt den Schluss, dass ursprünglich mindestens ein Teil der Münzen in Rollen verpackt war. Neben Rollen wurden die Münzen wohl auch in kleinen Säckchen gelagert. Eine derartige Verpackung in Rollen und Säckchen war üblich und konnte auch bei anderen Schätzen, etwa Neftenbach /CH/, nachgewiesen werden (Kaenel *et al.* 1993, 45–68). Dort umfassten die Rollen durchschnittlich etwa 15–20 Münzen. Die meisten Schätze mit erkennbaren Münzrollen stammen jedoch auch dem 4. Jh. Die Münzen waren hier in der Regel in Rollen zu 48 oder 50 Stücken abgepackt, welche offenbar Rechnungseinheiten entsprachen (Kaenel *et al.* 1993, 68–72). Als Verpackungsmaterial diente bei all den bekannten Beispielen, bei denen sich organische Reste erhalten hatten, Leder oder Stoff.

Die zeitliche Verteilung der 147 gefundenen antiken Münzen zeigt Abb. 1. Bis auf einen Denar des Marc Aurel und einen Sesterz des Septimius Severus, datieren die Prägungen in die Zeit von Gordian III. bis zu den Consecrationsprägungen für Claudius II. Es handelt sich stets um Antoniniane. Sie umspannen einen zeitlichen Bogen von rund 30 Jahren. Etwas mehr als die Hälfte, nämlich 54%, stammen von Gallienus (Alleinherrschaft) und Claudius II. und decken einen Zeitraum von nur 10 Jahren ab. Die gefundenen Münzen liegen also zeitlich sehr eng beieinander.

Ein Jahr später, im November 2006, fanden Ausgrabungen am Fundort statt. Insgesamt konnten 350 Münzen und Münzfragmente geborgen werden. Zeitlich erstrecken sich die Münzen ebenfalls von Gordianus III. bis zu den Consecrationsprägungen für Claudius II. Neben den Geldstücken wurden noch einige Fibeln und andere Gegenstände geborgen.

Durch diese Materialergänzungen lassen sich zusätzliche und wichtige Erkenntnisse über die Zusammensetzung und zeitliche Einordnung des Schatzes gewinnen.

Da die Ausgräber der Kantonsarchäologie St. Gallen auf eine Kulturschicht in rund 15 cm Tiefe stießen, galt es zunächst zwei Fragen zu beantworten.

1) Handelt es sich bei den Neufunden um Teile des Schatzes oder liegt eine Reihe Einzelmünzfunde vor, die in die Zeit datieren, als der Platz besiedelt war?

2) Können der Denar des Marc Aurel (161–180) und der Sesterz des Septimius Severus (193–211) zu einem Schatz aus der zweiten Hälfte des 3. Jahrhunderts gehören?⁹

9 Overbeck (1970), Nr. 151 und Overbeck (1973), Nr. 151 erwähnt ein Grosserz des Gordianus III. im Fundgut. Die Zugehörigkeit dieses Stückes kann ausgeschlossen werden, da es im „Inventar Schatzfund 1941“ nicht erwähnt ist.

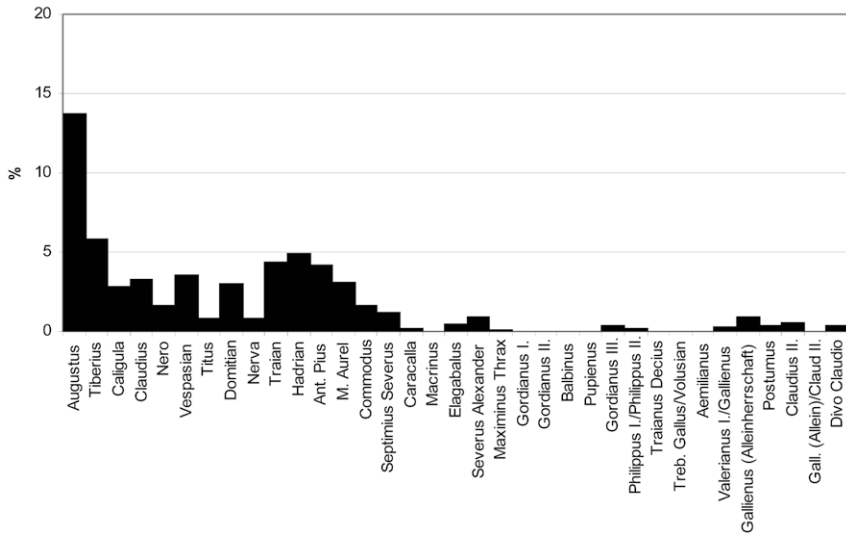

Abb. 6. Einzelfunde aus Augusta Raurica; n = 6971.

Um die erste Frage zu beantworten seien exemplarisch die Einzelfunde aus Augusta Raurica (Abb. 5) und den Gutshöfen Neftenbach (Abb. 6) und Dietikon (Abb. 7) angeführt. Augusta Raurica wurde um 10 v. Chr. gegründet und kontinuierlich bis zum Ende der Spätantike besiedelt (zuletzt zusammenfassend in *SPM V*, Nr. 7, 367–368). Der Gutshof von Neftenbach existierte etwa seit 30 n. Chr. und wurde bis ins 4. Jahrhundert hinein betrieben (zuletzt zusammenfassend in *SPM V*, Nr. 72, 388–389). Ähnlich ist die zeitliche Stellung des Gutshofes in Dietikon. Angelegt ab ca. 20 n. Chr., war er bis vor die Mitte des 4. Jahrhunderts belegt (*Ebnöther 1995*, 264–265). Alle herangezogenen Orte waren also seit Beginn der römischen Kaiserzeit kontinuierlich besiedelt. Alle drei besitzen eine weitgehend durchgängige Münzreihe.

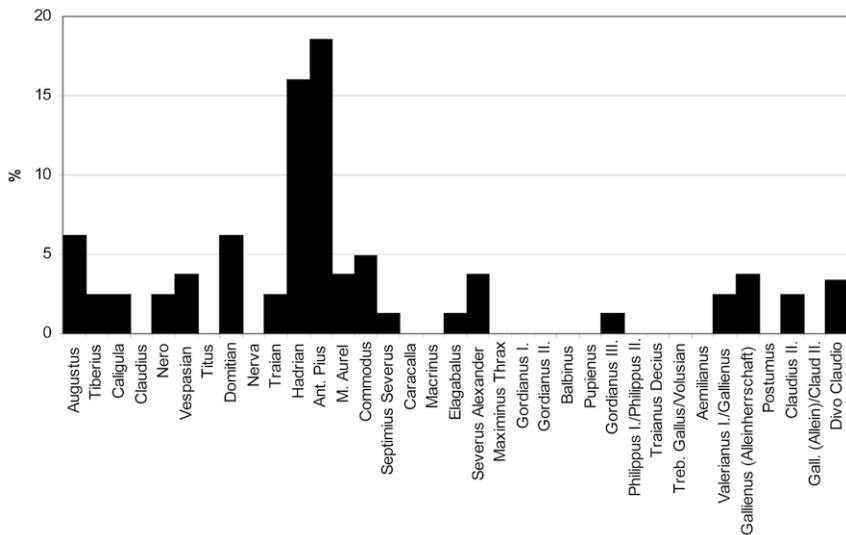

Abb. 7. Einzelfunde aus dem Gutshof von Neftenbach; n = 81.

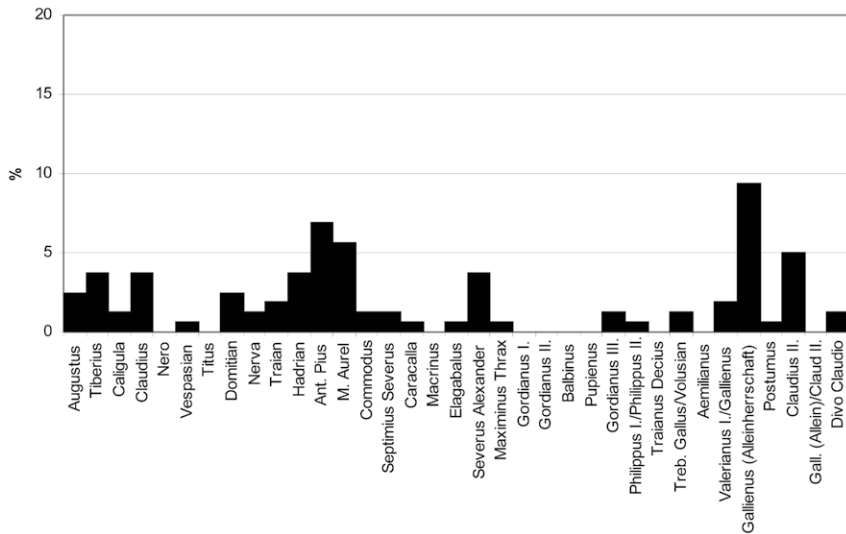

Abb. 8. Einzelnde aus dem Gutshof in Dietikon; n = 160.

Phasen nach Peter 2001		Oberhersdorf (D)		Olgishofen (D)		Berndorf (AU)		Oberdorf (AU)		
Phasen	Datierung	AR	AE	AR	AE	AR	AE	AR	AE	
3	31 v. Chr.–14 n. Chr.									1. Jahrhundert
4	14–37									
5	37–41									
6	41–54									
7	54–69									
8	69–79									
9	79–81					1				
10	81–96									
11	96–98									
12	98–117									2. Jahrh.
13	117–138						1			
14	138–161		2			4				
15	161–180		1			2			2	
16	180–192					1				3. Jahrhundert
17	193–211			1		40		4		
18	211–218					19		1		
19	218–222					42		8		
20	222–235					52		7		
21	235–238	1				8			2	
22	238–244			15	1	28				
23	244–253	2		18	1	21		2		
24	253–260	48		7		23		7		
25	260–268	1								
	Gesamt	55		43		242		33		

■ = Schlussmünze

Abb. 9. Anzahl der Aesprägungen des 1. und 2. Jahrhunderts in ausgewählten Schätzen des 3. Jahrhunderts.

Auch wenn an dieser Stelle nicht auf die Gründe eingegangen werden kann, warum die einzelnen Münzreihen innerhalb der einzelnen Kaiser unterschiedlich gewichtet sind, bleibt festzustellen, dass Einzelfunde stets ein breites zeitliches Spektrum abdecken und kontinuierlich besiedelte Orte eine durchgehende Münzreihe ausweisen. Schatzfunde zeichnen sich hingegen durch ein vergleichsweise wesentlich kürzeres zeitliches Spektrum der Münzen aus.

Für die zweite Frage wurde eine Anzahl von Schätzen herangezogen, die alle in der zweiten Hälfte des 3. Jahrhunderts enden. Es handelt sich hier um die Funde von: Oberhersdorf /D/ (*Gilles 1985*, 170, Nr. 5)¹⁰ Olgishofen /D/ (*FMRD I*, Nr. 7160), Berndorf /AU/ (*Fitz 1978*, 169–170; *Ruske 2011*, Nr. P7), Steingaden-Sulzberg /D/ (*FMRD I*, Nr. 7196), Oberdorf /AU/ (*Fitz 1978*, 164–165; *Ruske 2011*, Nr. P51) und Taxenbach /AU/ (*Dembski 1977*, Nr. E-12; *Ruske 2011*, Nr. P64). Die Schatzfunde von Steingaden-Sulzberg, Berndorf und Taxenbach, enthalten Denare des Marc Aurel oder seiner Vorgänger. Die herangezogenen Beispiele der Horte von Oberhersdorf, Olgishofen, Berndorf und Oberdorf, lassen deutlich erkennen, dass Aesprägungen des 1. und 2. Jahrhunderts noch in Schätzen des späten 3. Jahrhunderts vertreten sind, wenn auch die Anzahl dieser Prägungen vergleichsweise gering ist (Abb. 9).

Das Gesagte zusammenfassend, spricht daher von numismatischer Seite nichts dagegen, die Neufunde dem Schatz zuzusprechen. Gleiches gilt für den Denar und den Sesterz. Es ist aber nicht klar, wann sie dem Fundgut beigegeben wurden. Denkbar wäre bereits ein Eingang in der ersten Hälfte des 3. Jahrhunderts, als der Besitzer mit dem Thesaurieren der Münzen begann.

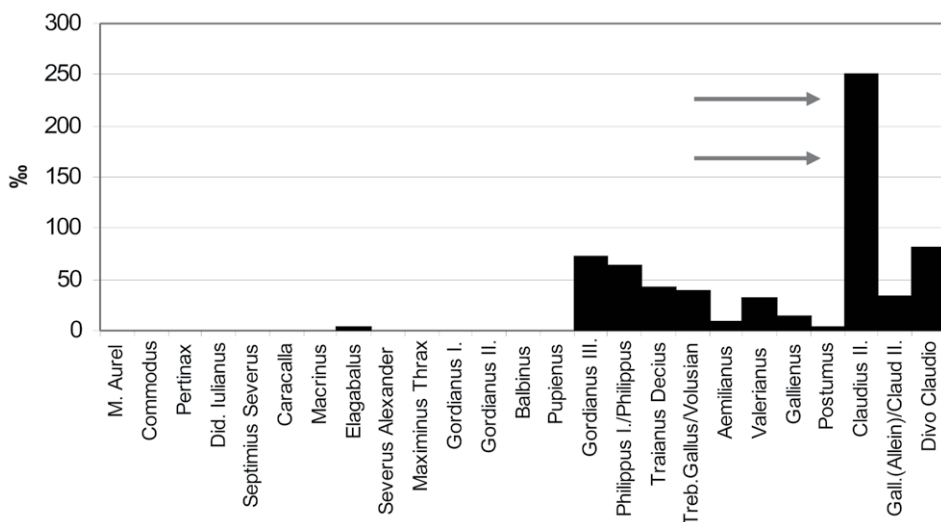

Abb. 10. Anteil der Prägungen einzelner Kaiser.

Bei den Neufunden überwiegt der Anteil der Prägungen des Gallienus und des Claudius II. (Abb. 10). All diese Münzen stammen also aus einer Zeit als der Antoninian von sehr schlechter Qualität war und es sich bei ihm statt um eine Silbermünze nur um ein kleines Bronzestückchen von geringem Durchmesser und Gewicht handelte. Diese Stücke von ursprünglich rot-brauner Färbung zeichnen sich nur sehr schlecht im frisch gepflügten Boden ab und wurden daher 1941 schlicht übersehen. Die noch meist silbrig glänzenden Prägungen der vorhergehenden Kaiser waren gut im Erdreich zu erkennen und wurden daher fast vollständig eingesammelt. Auffällig ist aber, dass viele der Stücke dieser Zeit fragmentiert sind (Abb. 11). Es handelt sich bei diesen Münzen häufig um Gussmünzen aus Kupfer-Zinn, die sehr spröde sind und leicht unter Druck brechen. Da die Wiese mehrfach gedüngt und landwirtschaftlich genutzt wurde und die Kulturschicht nur rund 15 cm tief war, waren die Stücke durch die landwirtschaftlich genutzten Fahrzeuge Beschädigungen ausgesetzt, denn je nach Achslast und Feuchtigkeitsgehalt des Bodens wurde dieser unterschiedlich stark verdichtet.

10 Trierer Zeitschrift 30, 1967, 270–271.

Abb. 11. FmSG, LNr. 1377a und FmSG, LNr. 1703a (M 2:1).

Art des Schatzfundes

Es gibt zwei Arten von Schatzfunden (*Ilisch 1980*, 1; *Schubert 1992*, 259–280; *Kaenel et al. 1993*, 118–119; *Kurz 1995*, 11–15; *Wiechmann 1996*, 12–13; *Haupt 2001*, 59–85.).¹¹ Solche, die über einen längeren Zeitraum zusammengetragen wurden und Schätze, die hauptsächlich Münzen enthalten, die in sehr kurzer Zeit geprägt wurden. Erstere werden als Spar- oder Depothorte bezeichnet, letztere sind als Zirkulationshorte anzusprechen (*Kaenel et al. 1993*, 118).¹² Der Schatz von Oberriet besteht vielleicht aus zwei Teilen: Einem älteren Depothort und einem jüngeren Zirkulationshort (Abb. 10). Nicht undenkbar erscheint, dass bei der Verbergung auch das gerade zur Verfügung stehende Geld beigelegt wurde. Der Teil der als Depothort angesprochen werden darf, enthält etwa anteilsgleich ältere und jüngere Gepräge. Der Teil, welcher dem Umlauf ad hoc entnommen wurde, beherbergt in erster Linie die jüngsten Prägungen und nur zu einem geringen Anteil auch ältere Münzen.

Dabei müssen beide „Teile“ des Schatzes nicht gemeinsam im Gefäss aufbewahrt worden sein. Denkbar wäre, dass die unmittelbar dem Geldumlauf entnommenen Prägungen separat in einem Behältnis aus vergänglichem Material, wie beispielsweise Leder oder Holz niedergelegt waren. Beim Pflügen wurden diese Stücke dann ebenso an die Oberfläche befördert, wie die Münzen, die ursprünglich im Terra-Sigillata Gefäss waren.

Mit ziemlicher Sicherheit kann beim jetzigen Stand der Untersuchung aber ein sogenannter Doppelhort ausgeschlossen werden. Unter Doppelhorten versteht man zwei Schatzfunde unterschiedlicher Metallzusammensetzung, die zusammen, zumindest nicht weit voneinander entfernt, gleichzeitig verborgen wurden (*Bäretswil 1998*, 103).

Zeitliche Einordnung und Zusammensetzung

Während unter den Altfunden von 1941 nach Ausweis des Inventarbuches keine Prägungen für Divo Claudio vorkamen, sind unter den Neufunden einige derartige Stücke vertreten. Nach seinem Tode im Jahr 270 n. Chr. wurden in mehreren Münzstätten Consecrationsprägungen für den vergöttlichten Claudius Gothicus ausgegeben. Derartige Prägungen wurden in *Rom*, *Mediolanum*, *Siscia*, *Cyzicus* und *Antiochia* geschlagen.

Die zeitliche Einordnung dieser Prägungen ist nicht unproblematisch, da es neben den regulären Stücken eine Vielzahl von Nachahmungen gibt. Die regulären Prägungen wurden zu Beginn der Regierungszeit des Aurelianus geprägt und datieren somit in die Jahre 270/271 (*Ziegler 1983*, 23–24; *Bland – Burnett 1988*, 144–145; *Estiot 1995*, 22–23).¹³ Sie sind nicht immer alle von gutem Stil oder Metallgehalt. Diese Prägungen aus den oben genannten Münzstätten wurden hiernach in lokalen Münzstätten nachgeahmt. Sie sind alle samt von schlechtem, oft hölzernem Stil und aus Kupfer. Diese Nachahmungen, die in grossen Mengen auch in der Schweiz zirkulierten, gehören in das zweite Viertel des 3. Jahrhunderts

11 P. Haupt (2001) bemüht sich um weitere Erklärungsversuche für die Ursache von Horten. Alle sind jedoch theoretischer Art und in der Praxis nicht nachzuweisen.

12 H. Schubert (1992) listet eine grosse Reihe von Spar- und Depothorten auf.

13 Siehe auch Weder, M. R.: The Coinage of Aurelianus and Roman Imperial Mint Forgeries. A Review of *MIR* 47, No. 47.2 fasc., p. 252 160 pls. 30 tables, NC 154, 1994, S. 254–266.

(Bäretswil 1998, 103). J. Lallemand und M. Thirion datieren derartige Stücke „*au cours de la décennie 273–283*“ (Lallemand – Thirion 1970, 52). Da unter den Divo-Claudio Prägungen offensichtlich keine Nachahmungen zu finden sind, ihre Anteil am gesamten Fundgut als gering anzusprechen ist, dürfte der gesamte Schatz um das Jahr 271 verborgen worden sein.

Ergebnis im Überblick

Insgesamt liegen heute 1.361 Münzen des Schatzfundes von Oberriet vor. Von den Altfunden, die 1941 entdeckt wurden sind 72% der Stücke noch greifbar. Von den fehlenden liegen aber die Bestimmungen vor. Durch die Untersuchungen von Erwin Rigert gelang es im November 2005 den damaligen Fundort wieder zu lokalisieren. Nachgrabungen im November 2006 ergaben eine Kulturschicht und erbrachen, neben Münzen, auch Fibeln und andere Gegenstände. Der Schatz scheint aus einem jüngeren und einem älteren Teil zu bestehen. Er wurde um 271 der Erde anvertraut.

Literatur

- Backendorf, D. 1994:* Römische Münzschatze des zweiten und ersten Jahrhunderts v. Chr. vom Italischen Festland. Studien zu Fundmünzen der Antike (SFMA) 13. Berlin.
- Bäretswil 1998:* Diaz Taberero, J. – Ackermann, R. C. – Zäch, B. – Hauser Pult, C. – Hedinger, B.: Der römische Münzhort von Bäretswil, Adetswil-Pulten 1993. Mit Bemerkungen zum Münzhort von 1880. Archäologie im Kanton Zürich 1995–1996. Berichte der Kantonsarchäologie Zürich 14. Zürich und Egg, 73–154 ff.
- Bland, R. – Burnett, A. 1988:* Normanby, Lincolnshire. In: Bland, R. – Burnett, A. (eds.): The Normanby Hoard and other Roman coin hoards. Coin hoards of Roman Britain VIII. London.
- Casey, P. J. 1986:* Understanding Ancient Coins. London.
- Dembski, G. 1977:* Die antiken Münzschatzfunde aus Österreich, Numismatische Zeitschrift 91, 1977, 3–64.
- Ebnöther, Ch. 1995:* Der römische Gutshof in Dietikon. Monographien der Kantonsarchäologie Zürich 25. Zürich und Egg.
- Estiot, S. 1995:* Ripostiglio della Venèra. Nuovo Catalogo Illustrato. Aureliano II/1. Roma.
- Fitz, J. 1978:* Der Geldumlauf der römischen Provinzen im Donaugebiet Mitte des 3. Jahrhunderts. Bonn–Budapest.
- FMRD I:* Alföldi, M. R. – Franke, P. R. – Kellner, H.-J. – Kraft, K. – Küthmann, H. 1962: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland I.7 Schwaben. Berlin.
- Grüninger, I. 1977:* Die Römerzeit im Kanton St. Gallen. Mitteilungsblatt SGUF 8, 13–20.
- 1982: Münzschatze im Kanton St. Gallen. Museumsbrief 46, St. Gallen.
- 1989: Römische Münzen und Münzschatze im Kanton St. Gallen. In: Die Römer in den Alpen. Historikertagung in Salzburg 13.–15. XI. 1986. Bozen, 139–145.
- 2003: Geld aus dem Boden. Römische Münzschatze in St. Gallen. Terra Plana 3, 3–6.
- Gilles, K.-J. 1985:* Münzschatzfunde aus dem Kreis Bitburg–Prüm. Heimatkalender Landkreis Bitburg–Prüm.
- Haupt, P. 2001:* Römische Münzhorte des 3. Jhs. in Gallien und den germanischen Provinzen. Eine Studie zu archäologischen Aspekten der Entstehung, Verbergung und Auffindung von Münzhorten. Provinzialrömische Studien I. Grunbach.
- Ilich, P. 1980:* Münzfunde und Geldumlauf in Westfalen in Mittelalter und Neuzeit. Numismatische Untersuchungen und Verzeichnis der Funde in den Regierungsbezirken Arnberg und Münster. Münster.
- Kaenel et al. 1993:* Kaenel, H.-M. von – Brem, H. – Elmer, J. Th. – Gorecki, J. – Hedinger, B. – King, C. E. – Klee, M. – Leuthard, M. – Northover, J. P. – Rychener, J. – Zürcher, A.: Der Münzhort aus dem Gutshof von Neftenbach. Antoniniane und Denare aus der Zeit von Septimius Severus bis Postumus. Zürcher Denkmalpflege Archäologische Monographien 16. Zürich und Egg.
- Kurz, G. 1995:* Keltische Hort- und Gewässerfunde in Mitteleuropa. Deponierungen der Latènezeit. Materialhefte zur Archäologie 33. Stuttgart.
- Lallemand – Thirion 1970:* Lallemand, J. – Thirion, M.: Le Trésor de Saint-Mard I. Étude sur le monnayage de Victorin et de Tétricus. Wetteren.

- Lanzl, H. 1964:* Ein bedeutender römischer Fund aus Rätien in Oberriet. *Unser Rheinland* 1964, 131–138.
- MIR 47:* Göbl, R. 1993: *Moneta Imperii Romani 47. Die Münzprägung des Kaisers Aurelianus (270/275)*. Wien.
- Overbeck, B. 1970:* Alamanneneinfälle in Raetien 270 und 288 n. Chr. *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 20, 81–150.
- 1973: *Geschichte des Alpenrheintals in römischer Zeit aufgrund der archäologischen Zeugnisse. Teil II: Die Fundmünzen der römischen Zeit im Alpenrheintal und Umgebung. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 21. München.
- Ruske, A. 2011:* Die Fundregesten der antiken Münzhorte aus Österreich. Eine Zusammenstellung aller bekannten Münzdepots anhand der Literatur. In: Alram, M. – Winter, H.: *Festschrift für Günther Dembski zum 65. Geburtstag Teil II, Numismatische Zeitschrift* 118, 53–181.
- Schubert, H. 1992:* Das Verhältnis von Denar zu Antoninian in den Münzschätzen der ersten Hälfte des 3. Jahrhunderts n. Chr. *Litterae Numismaticae Vindobonenses* 4. Wien.
- SPM V:* Flutsch, L. – Niffeler, U. – Rossi, R. (Hrsg.) 2002: *Die Schweiz vom Paläolithikum bis zum frühen Mittelalter. Vom Neandertaler bis zu Karl dem Grossen*. Basel.
- Wiechmann, R. 1996:* Edelmetalldepots der Wikingerzeit in Schleswig-Holstein. Vom „Ringbecher“ zur Münzwirtschaft. Neumünster.
- Ziegler, R. 1983:* Der Schatzfund von Brauweiler. Untersuchungen zur Münzprägung und zum Geldumlauf im gallischen Sonderreich. *Bonner Jahrbücher Beiheft* 42. Köln.

Souhrn

Ulrich Werz, *Nové poznatky ke starému pokladu – nález z Oberriet (Švýcarsko, Kanton St. Gallen)*.

Poklad mincí se našel v roce 1941 v extravilánu obce Oberreit a sestával z přibližně 1200 mincí, které všechny patří do 3. století. V roce 1941 musel i majitel pozemku Engelbert Rohner, ve smyslu předepsaného zvýšeného obhospodařování půdy, svojí louku při obci zorat. Protože byl krejčí, požádal jiného sedláka, aby vykonal tuto práci za něho. V průběhu sedlákem prováděné orby sbírali jeho synové Eugen a Walter kameny z pole. Přitom našli poklad, který se s orbou dostal na povrch. Společně s mincemi se našla také nádoba z terra-sigillata.

Protože louka byla v posledních desetiletích hnojená močuvkou, jsou nové nálezy podstatně hůře zachované než mince z roku 1941. Při průzkumu naleziště v roce 2005 bylo zachyceno 147 antických mincí a to především na ploše 3 x 6 m. Časové rozložení 147 nově objevených antických mincí je zachyceno na obr. 1. Až na jeden denár Marka Aurelia a jeden sestercius Septimia Severa patří ražby do doby od Gordiana III. až po konsekrační ražby Claudia II. Jedná se vždy o antoniniány. Přes polovinu ražeb (54%) patří do období od samostatné vlády Galliena až po Claudia II., pocházejí tedy z časového úseku asi 10 let.

V roce 2006 byl na lokalitě proveden archeologický výzkum. Společně bylo objeveno 350 mincí a jejich fragmentů. Časově opět patří do období od Gordiana III. až ke konsekračním ražbám Claudia II. Vedle mincí byly nalezeny také spony a jiné předměty. Doplněním nálezového materiálu se podařilo získat dodatečné a důležité poznatky ke složení a časovému zařazení pokladu.

Celkem je dnes z depotu z Oberreit doloženo 1361 mincí. Ze starých nálezů z roku 1941 je dnes 72% k dispozici. U chybějících mincí exustují jejich určení. Výzkum Erwina Rigerta v roce 2005 naleziště lokalizoval. Následný archeologický výzkum v roce 2006 zachytil kulturní vrstvu s mj. s dalšími nemincovními nálezy. Zdá se, že poklad tvořila starší a mladší část a byl uložen do země okolo roku 271.

Přeložil Kristián Elšček

ŘÍMSKÉ CÍSAŘSKÉ MINCE VE SBÍRCE UNIVERZITY KARLOVY A MUZEA V ČESKÉ LÍPĚ

David LUŽICKÝ

Abstract – Roman Imperial coins in the collection of the Charles University and in the collection of the Česká Lípa Museum.

The Roman Imperial coins published here were recorded during studies in the ancient coins preserved in the collection of the Charles University and in the collection of the Česká Lípa Museum. The first described coin has been attributed as a sestertius produced under Maximinus I Thrax – after withdrawing from circulation, the coin was secondarily modified via cutting the edges which created its current circular shape. The second described coin has been attributed as a reduced follis produced under Maximinus Daia struck in the third workshop of the Cyzicus mint – it is a hybrid coin struck from the reverse die of 308–309 and the obverse die of the period after May 310. The third specimen belongs to the collection of the ancient coins in the Česká Lípa Museum. It has been attributed as an issue produced under Claudius II Gothicus and classified after Bland and Burnett (1988) under coins struck in Siscia in 268, issues 1a).

 Maximianus I, sestertius, Maximinus Daia, follis, Claudius II Gothicus, antoninianus

V české republice je jistě dost sbírek antických mincí, ať již muzejních, nebo univerzitních jako v našem případě, které nebyly podrobeny bližšímu zkoumání.¹ Pokud se tak stane, mnohdy se zjistí, že se i ve skromných českých sbírkách nacházejí mince, které jsou svým způsobem unikátní nebo dokonce soudobé literatuře neznámé. Problémem těchto sbírek bývá, že v mnoha případech nejsou známy nálezové okolnosti mincí, tudíž je není možné zasadit do nálezového rámce a dále s nimi v tomto duchu pracovat. Nicméně by nám tento aspekt neměl bránit v tom, abychom sbírky zdokumentovali a publikovali, poněvadž pouze touto cestou můžeme najít dodnes neznámé typy mincí, podobně jako se tomu stalo v níže popsaných případech.

O historii pražské univerzitní sbírky bylo napsáno poměrně hodně, a to jednak doc. PhDr. Václavem Markem, CSc. v jeho práci věnované římským republikánským mincím (*Marek 1985*), dále pak také v mém příspěvku v Numismatických listech (*Lužický 2008*). V tomto příspěvku byl zachycený stav zpracování sbírky k roku 2008, tj. stav po ukončení katalogizačních prací souvisejících s diplomovou prací. Dokumentační práce na sbírce pokračovaly i po roce 2008, a to v rámci disertační práce, během které byl v letech 2008 až 2010 zpracován materiál z období 284 až 337. Celkově bylo v rozmezí let 2006 až 2010 zpracováno 1183 mincí z období 235 až 337. Na mou dokumentační práci navázal v rámci své disertační práce kolega Federico Gambacorta, který vedle římských císařských mincí z let 364 až 476 zpracovává také byzantské mince. Počet jím vyčleněných mincí dosahuje přibližně 250 kusů. V rámci naší společné dokumentační činnosti pak došlo k vyčlenění 270 mincí z období 337 až 364, které budou zpracovány později. V nejbližší době by mělo být zpracováno přibližně 1700 římských císařských mincí, přičemž při započtení 287 mincí římské republiky, které zpracoval doc. Marek, bude zpracováno téměř 2000 mincí, což představuje zhruba polovinu všech mincí umístěných v univerzitní sbírce.

Vraťme se ale nyní k mincím, které jsem zpracovával osobně. Z 1183 mincí jsem ve sbírce našel osm mincí, které jsou soudobé literatuře neznámé nebo které jsou jiným způsobem pozoruhodné. Čtyři z nich již byly popsány v Numismatickém sborníku 2008. Další tři budou popsány na tomto místě. V případě poslední, čtvrté mince, máme společně s doc. PhDr. Václavem Markem, CSc. záměr publikovat tuto minci samostatně v cizojazyčném periodiku, zejména s ohledem na její vzácnost.

První popisovaná mince je sestertiem Maximina Thráka, který byl ražený v rozmezí let 235 až 236. V aversu zobrazuje bustu císaře v *paludamentu* a věnci hledícím vpravo s opisem IMP MAXIMINVS PIVS AVG, zatímco v reversu je vyobrazen stojící Pax, který drží v pravé natažené ruce olivovou větévku a v levici šikmo položené dlouhé žezlo. Reversní obraz je doplněný opisem PAX AVGVSTI.

1 Tento příspěvek vznikl za podpory GA UK 258140 – Mince tetrarchů (v numismatické sbírce Univerzity Karlovy).

Av.: IMP MAXIMINVS PIVS AVG, busta císaře v pancíři a *paludamentu* s věncem na hlavě vpravo, viděno zezadu
 Rv.: [PAX] AVGVSTI, vlevo v poli [S], vpravo C, Pax stojící vlevo drží v pravé natažené ruce olivovou větévku, v levé šikmo položené dlouhé žezlo

Lit.: *MIR* 27, Rom 2-3/10-5/B; *RIC* 4/2, 145, č. 58 / 60; *BMC RE* 6, 228, č. 72 / 73 / 74.
 14,42 g; 24,6/23,9 mm; 12 h

Jak je na první pohled z mince patrné, byl její okraj sekundárně upraven tak, že mince představuje téměř dokonalý kruh. Podobných sekundárních úprav na antických mincích je samozřejmě známo více, avšak dle slov Petra Kose se i tak jedná o poměrně vzácný jev (*Kos* 1993, 434; *Mittag* 1999, 8). Zde popisovaná, sekundárně upravená mince, představuje tzv. protokontorniátus, tj. minci, která byla po vyloučení z oběhu vybitím hran upravena do současné podoby. Její další užití je poměrně sporné. Zatímco se Andreas Alföldi domníval, že pozdější, podobně upravené, mincím podobné kusy byly používány jako novoroční dary v Římě (*Alföldi* 1943), vyřkla Maria Alföldi domněnku, že takto upravené mince byly používány jako hrací kameny (*Alföldi* 1978, 214). Její názor byl motivován pasáží Petroniova *Satirikonu*, ve kterém se na Trimalchiově hostině hosté baví hrou s kameny, přičemž kameny jsou v jejich případě nahrazeny zlatými a stříbrnými mincemi (*Petronius: Satirikon*, 33). Jejich hrany byly v takovém případě pravděpodobně vybity tak, aby bylo při pohybu kamenů po desce zabráněno setření obrazu v aversu či reversu.

Novodobější studie však dokazují, že mince nalázané při archeologických výzkumech či v muzejních sbírkách, které mají vybitím upravenou hranu, byly do své pozdější podoby upraveny mnohdy v případech, kdy byl avers či revers mince poměrně značně poškozený oběhem. Vybití okraje z tohoto důvodu tudíž ztrácí smysl (*Mittag* 1999, 19–25). Dále je také zřejmé, že podobným způsobem nebyly upravovány pouze římské ražby, tak jako v našem případě, ale také provinční mince, přičemž výskyt obou druhů takto upravených mincí je vzácný (*Kos* 1993, 435–437).

S ohledem na nové studie se zdá být nepravděpodobné, že by mince s vybitou hranou byly používány jako hrací kameny, jak již bylo výše vzpomenuo, popřípadě aby takto upravené mince byly užívány jako novoroční dary. Podle všech indicií byly tímto způsobem mince upravovány v druhé polovině 3. st., tj. v době, kdy přestaly hrát jakoukoliv roli v mincovním oběhu. Smysl této úpravy nám bohužel uniká.

V pořadí druhá zaznamenaná mince je redukováný follis Maximina Daia, na jehož aversu je zobrazená ověčená busta císaře hledičho vpravo. V opisu aversu je uvedeno GAL VAL MAXIMINVS P F AVG. V reversu mince je zobrazený vlevo stojící Genius, který v pravé ruce drží pateru, v levé roh hojnosti. Opis reversu zní GENIO CA-E-SARIS, vlevo v poli se nachází označení příslušné dílny, která minci razila, zde gama pro 3. dílnu, v úseči je ve zkratce umístěné označení mincovny, tj. MKV – mincovna *Cyzicus*.

Av.: GAL VAL MAXIMINVS P F AVG, busta císaře s věncem na hlavě vpravo
 Rv.: GENIO CA-E-SARIS, Genius stojící vlevo drží v pravé ruce pateru, v levé roh hojnosti.
 Vlevo v poli Γ, v úseči MKV

Lit.: *RIC* 6, nezná; *HCC* 5, nezná; *Cohen* 7, nezná; vídeňská Zentralkartei,² nezná.
 6,63 g; 25,8/25,0 mm; 12 h (inv. č.: 18.47; dar p. Vlad. Klecandy)

2 Zentralkartei vídeňského Institut für Numismatik und Geldgeschichte Uni Wien.

Posloupnost jednotlivých Maximinových ražeb (podle: *RIC* 6, 586–590) je následující: Přibližně do prosince 308 umisťuje mincovna v *Cyziku* označení dílny i mincovny na follech vedle sebe do úseče mince. Teprve po prosinci 308 začíná umisťovat označení dílny do levé části mincovního pole, přičemž označení mincovny zůstává v úseči mince. Toto období, tj. přibližně od prosince 308 až do května 310, je dobou, kdy Maximinus zastával funkci císaře. Do aversních opisů mincí se nijak nepromítá fakt, že byl od počátku roku 309 označován jako *Filius Augustorum*.³ Mezi prosincem 308 a květnem 310, kdy byl Maximinus povýšen do hodnosti augusta, razila mincovna v *Cyziku* mince ve dvou emisích.

V první z těchto dvou emisí byly mince produkovány pouze ve 4 dílnách alfa až delta. Označení dílen se nacházelo vlevo v poli mince, značka mincovny v úseči. Maximinovi byla v této emisi určena třetí a čtvrtá dílna. Ve druhé emisi byly mince produkovány v šesti dílnách alfa až sigma. Označení dílen se nacházelo vlevo v poli, do pravé části pole byla na rozdíl od první emise přidána hvězda, značka v úseči zůstala stejná jako v předchozí emisi. Maximinovy mince byly raženy ve třetí, čtvrté a šesté dílně. V obou dvou emisích bylo použito aversní razidlo s ověšenou bustou hledící vpravo a opisem *GAL VAL MAXIMINVS NOB C*. Toto razidlo je v obou emisích kombinováno s reversním razidlem, na kterém je vyobrazený vlevo stojící *Genius* s paterou a rohem hojnosti a které je opatřeno opisem *GENIO CA-ESARIS*.

Navazující období, tj. květen 310, kdy byl Maximinus prohlášen augustem, až květen 311, kdy umírá *Galerius*, vyplňují opět dvě emise. První emise plynule přejímá reversní značky předcházející emise, ve které byl Maximinus ještě císařem. Druhá emise pouze vyměňuje hvězdu umístěnou vpravo v poli reversu za tři pod sebou umístěné tečky. Počet dílen je v obou emisích stejný jako v bezprostředně předcházející emisi, tj. 6. Podstatné jsou však změny v titulatuře Maximina, který od této doby používá v aversu mince opis *GAL VAL MAXIMINVS P F AVG*. Z repertoáru reversních razidel nadobro mizí opis *GENIO CAESARIS*.

Z uvedených údajů je patrné, že naše mince představuje hybridní ražbu, k jejíž výrobě bylo použito reversního razidla z let 308 až 309, zatímco aversní razidlo pochází z doby po květnu 310.

Závěrem svého příspěvku bych rád ukázal, že nejen sbírka antických mincí *UK* může ukrývat zajímavé a neznámé typy mincí. Na začátku roku 2010 jsem spolu s kolegou *Gambacortou* a kolegou *Trefným* začal zpracovávat sbírku antických mincí muzea v České Lípě. Ve zkoumaném souboru 405 mincí jsou zastoupeny ražby jak řeckých států, ražených před i po změně našeho letopočtu, mince římské republiky, římského císařství, tak i mince jiných antických států. Bohužel podobně jako v případě mincí z Univerzitní sbírky, ani v případě mincí z muzea v České Lípě nejsou známy nálezkové okolnosti zpracovávaných mincí. Mezi doposud zpracovanými mincemi se nachází i *antoninianus* *Claudia II. Gothica* (inv. č. 1809), který byl ražen v mincovně v *Siscii* v roce 268, a jeho zvláštnost spočívá v použitém aversním opisu.

V aversu mince je zezadu vyobrazený císař v paludamentu a pancíři s paprskovitou korunou na hlavě hledící vpravo, s opisem *IMP CLAVDIVS CAES AVG*. Revers mince je hůře zachovalý, v poli je vidět čelně stojící *Fortuna*, která drží v levé ruce roh hojnosti a v pravé ruce kormidlo, které však na vyobrazení minci není vidět. Revers mince je doplněn opisem *FORTVNA RED*.

Av: *IMP CLAVDIVS CAES AVG*, busta císaře v pancíři a paludamentu s radiatem na hlavě vpravo, viděno zezadu
 Rv: *[FORTV]NA RED*, *Fortuna* stojící vlevo, drží v levé ruce roh hojnosti, v pravé kormidlo
 Lit.: *RIC* 5/1, nezná; *Bland – Burnett 1988*, 114–216, č. 1049.
 2,69 g; 20,9/21,3 mm; 6 h (inv. č. 1809)

Zatímco tento typ mince není známý *RIC*, je v *Normanby hoard* z Velké Británie (*Bland – Burnett 1988*), kde bylo dohromady nalezeno 5046 *Claudiových* mincí, zastoupený pouze jedním kusem. Jedná se o minci raženou v emisi 1a), která byla společně s navazující emisí 1b) ražena po poměrně krátkou dobu.

3 K jednotlivým etapám vlády Maximina viz *Kienast 1996*, 288–289.

I na této jedné minci z muzea v České Lípě se ukazuje, jak je důležité provádět katalogizaci sbírek antických mincí. Doufejme, že se v našich sbírkách nalézá víc podobně zajímavých či neznámých mincí a že k jejich zpracování dojde v dohledné době.

Literatura

Alföldi, A. 1943: Die Kontorniaten. Budapest.

Alföldi, M. 1978: Antike Numismatik. Teil I. Theorie und Praxis. Mainz am Rhein.

Bland, R. – Burnett, A. 1988: The Normanby Hoard and other Roman coin hoards. In: Coin Hoards from Roman Britain. Vol. VIII. London.

BMC RE 6: Carson, R. A. G. 1962: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume VI. Severus Alexander to Balbinus and Pupienus. London.

Cohen 7: Cohen, H. 1888: Description historique des monnaies frappés sous l'empire romain. Tome 7. Paris

HCC 5: Robertson, A. S. 1982: Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet 5. Diocletian (Reform) to Zeno. Alston.

Kienast, D. 1996: Römische Kaisertabelle. Grunzüge einer römischen Kaiserchronologie. 1. Auflage. Studienausgabe (= 2., durchgesehene und erweiterte Auflage). Darmstadt.

Kos, P. 1993: Proto-Contorniates? *Rivista italiana di numismatica e scienze affini* 95, 431–438.

Lužický, D. 2008: Mince římských vojenských císařů ve sbírce Univerzity Karlovy. *Numismatické listy* 63, 49–81.

Marek, V. 1985: The Roman Republican Coins in the Collection of the Charles University. Praha.

Mittag, P. F. 1999: Alte Köpfe in neuen Händen. Urheber und Funktion der Kontorniaten. *Antiquitas* 38, Bonn.

MIR 27: Alram, M. 1989: *Moneta Imperii Romani* 27. Die Münzprägung des Kaisers Maximinus I. Thrax (235/238). Wien.

Petronius: Satirikon. Český překlad latinského originálu *Saturae* pořizený Karlem Hrdinou. Praha 1971.

RIC 5/1: Webb, P. H. 1927: The Roman Imperial Coinage. Volume V, Part 1. (Valerian to Florian). London.

RIC 6: Sutherland, C. H. V. 1967: The Roman Imperial Coinage. Vol. 6. From Diocletian's reform (A. D. 294) to the death of Maximianus (A. D. 313). London.

Summary

David Lužický, Roman Imperial coins in the collection of the Charles University and in the collection of the Česká Lípa Museum.

The Roman Imperial coins published here were recorded during studies in the ancient coins preserved in the collection of the Charles University and in the collection of the Česká Lípa Museum. They are unpublished pieces (see the coin no. 2) or rare and interesting specimens. The first described coin has been attributed as a *sestertius* produced under Maximinus I Thrax and struck in 235–236. After withdrawing from circulation, the coin was secondarily modified via cutting the edges which created its current circular shape. These modified coins are classified in connection with the *protocontorniates*, but the reason for such modifications – in spite of some interpretation proposals – remains unknown. The second described coin has been attributed as a reduced *follis* produced under Maximinus Daia struck in the third workshop of the Cyzicus mint. It is a hybrid coin struck from the reverse die of 308–309 and the obverse die of the period after May 310. Compared to the above-mentioned coins, the third specimen belongs to the collection of the ancient coins in the Česká Lípa Museum. It has been attributed as an issue produced under Claudius II Gothicus and classified after Bland and Burnett (1988) under coins struck in Siscia in 268, issues 1a). Its high rarity is derived from its specific obverse die and from the fact, that there is only one piece of this coin type of Claudius II Gothicus registered in the Normanby Hoard (5,046 pieces).

English summary by V. Novák

NÁLEZ KAROLÍNSKÝCH DENÁŘŮ NA HRADCI U HUDČIC (OKR. PŘÍBRAM)

K problematice kontaktů franského impéria a Čech

Jan VIDEMAN – Michal LUTOVSKÝ

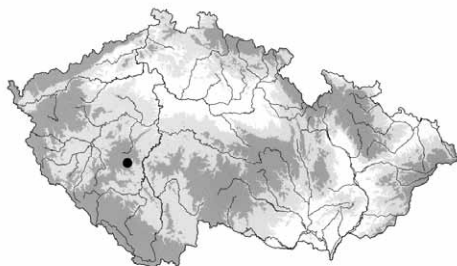
Abstract – Find of the deniers struck under Charles the Great from the hill fort of Hradec near Hudčice (Příbram district). Contribution to the contacts of the Frankish Kingdom and Bohemia.

Four deniers struck under Charles the Great were found at the grounds of the early medieval hill fort of Hradec near Hudčice (cadastral area of Martinice, Příbram district) in 2007-2008. Unfortunately, circumstances of this illegal detector find are very unclear. All coins were produced in Pavia (Lombardy), which was one of the most important mints by its production in the Frankish Kingdom in time of Charles the Great. The presented find can definitely prove contacts of Bohemia and the Bavarian Danubian territory at the beginning of the 9th century, the contacts closely tied with the ruling elite of the Bohemian tribe.

 Bohemia, Bavaria, the Frankish Kingdom, Hradec near Hudčice, Charles the Great, denier

Úvod

V předkládaném článku představujeme numismatické veřejnosti pozoruhodný nález čtyř denárů Karla Velikého ražených v lombardské Pavii. S jistou pravděpodobností pochází z prostoru malého raně středověkého hradiště Hradec u Hudčic (k. ú. Martinice, okr. Příbram) na pomezí středních a jižních Čech (obr. 1).¹ Přes určité nejasnosti vyplývající z absence přesvědčivých nálezových okolností jde o nález svým významem zcela mimořádný. Nálezy karolínských mincí ve střední Evropě, zvláště na teritoriu nacházejícím se vně území franské říše, jsou totiž velmi vzácné. Z českého území byl dosud v literatuře popsán pouze denár Karla Lysého, ražený v akvitánské mincovně v Melle mezi lety 845 a 850, náhodně nalezený v roce 1964 na hradišti v pražské Šarce (*Mašek 1965; Hásková 1966*). Z území někdejší Velké Moravy a období před jejím zánikem známe pouze obol či jeho díl s opisem CARLVS REX/BLEDONIS, nalezený při archeologických výzkumech v základech kostelíka sv. Martina v Nitře, jehož datace do 9. století však není zcela jistá (*Kolníková 1968; táž 2002*). Na dnešní Moravě nebyla dosud karolínská mince nalezena vůbec, disponujeme pouze nejistou zprávou o kopiích karolínských mincí z Pařezovic u Vyškova z roku 1883, které ovšem nebyly blíže popsány a dnes jsou nedostupné (*Nálezy III/1, č. 1648*).²

Obr. 1. Hradec u Hudčic, poloha lokality na mapě ČR.

- 1 Předkládaný článek je mírně modifikovanou verzí studie uveřejněné v roce 2011 v *Archeologii ve středních Čechách* (*Lutovský – Videman 2011*).
- 2 Stranou ponecháváme zatím nepublikovaný detektorový nález další karolínské mince z Čech, shodou okolností (?) opět pavijiskou ražbu Karla Velikého, z předpolí hradiště u Tismic u Českého Brodu. Za informaci děkujeme Jiřímu Militkému.

Nálezové okolnosti a charakteristika nálezu

Okolnosti, za nichž byl referovaný nález denárů Karla Velikého učiněn, jsou bohužel značně nejasné, bez možnosti dalšího upřesnění. Mince byly nalezeny nejmenovaným hledačem s detektorem kovů, a to nejspíše v roce 2007, nejpozději snad počátkem roku 2008. K nálezu mělo dojít v areálu raně středověkého hradiště na návrší Hradec mezi Hudčicemi a Martinicemi na Březnicku. Mince byly údajně nalezeny přibližně uprostřed mýtiny na mírném jihovýchodním svahu Hradce, a to v půdoryse starého objektu (?) v hloubce 10 až 15 cm. V současné době pokrývá místo asi 3 až 4 roky stará výsadba jehličnanů.

S nálezcem byl na jaře roku 2010 dohodnut výjezd na místo nálezu s příslibem sdělení dalších podrobností, na poslední chvíli však z výjezdu sešlo a nálezce přerušil jakékoli další kontakty. Od několika lidí, kterým byly mince v průběhu let 2008 a 2009 ukazovány či nabízeny, se podařilo alespoň částečně potvrdit informace, které nálezce původně poskytl, a lze je tedy považovat za víceméně věrohodné, pochopitelně pouze v té míře, kterou samotný charakter tohoto detektorového nálezu dovoluje.

Franská říše, **Karel Veliký** (768–814)

mincovna: *Pavia*, AR denár z let 793/794–812

Av.: rovnoramenný („maltézský“) kříž, +CARLVSREXFR

Rv.: v poli vymezeném perlovcem monogram CAROLVS, +PAPIA

Lit.: *Prou 1896*, 897; *Morrison – Grunthal 1967*, 207; *Depeyrot 2008*, 780E.

1. 1,657 g; 21,0 mm; 6 h

2. 1,610 g, 22,2 mm, 6,5 h; na av. zčernalý povrch, snad způsobený ohněm (?)

3. 1,650 g, 23,0 mm, 9,5 h; zvlněný střížek, perforovaný v místě perlovce, druhotně poškozený rozklepáním či ohýbáním mince (?)

4. 1,459 g, 21,3 mm, 5 h; přelomený, vylomený okraj, tmavé zbarvení, snad způsobené ohněm (?)

Obr. 2. Hradec u Hudčic, denáry Karla Velikého (čísla odpovídají katalogu).

Všechny čtyři mince pocházejí z mincovny v lombardské Pavii. Náleží ke druhému typu denárů Karla Velikého, jejichž ražba je kladena do období 793/4–812, tedy po velké reformě z roku 793. Touto reformou byl stanoven nový základ, karolínská libra o hmotnosti 408–409 g, která se dělila na 20 solidů po 12 denárech; z jedné libry tedy bylo raženo 240 denárů o hmotnosti 1,7 g. Karolínská libra nahradila starší libru římskou. K dataci velké mincovní reformy Karla Velikého byly vysloveny i odlišné názory, např. Stanislaw Suchodolski (1987) se kloní k dataci o něco dřívější, snad okolo roku 790. Platnost nových denárů je patrna z ustanovení frankfurtského kapituláře z roku 794 (*Kluge 2007*, 86; *Sejbal 1997*, 64–65; *Hägermann 2002*, 290–291). Většinou je tedy mincovní reforma kladena na konec roku 793. Počet mincoven se reformou snížil z více než stovky asi na čtyřicet.

Mincovna v Pavii náležela v době Karla Velikého svou produkcí k nejvýznamnějším v rámci franské říše, alespoň podle počtu dosud známých exemplářů. V nejnovější Depeyrotově práci je uváděno deset nalezišť Karlových denárů tohoto typu z mincovny Pavia (*Depeyrot 2008*, 242), autorem prostudovaných 57 exemplářů je při relativní vzácnosti Karlových mincí poměrně vysoký počet, který navíc jistě není úplný. Rozšíření této mince dokládají nálezy z území dnešního Nizozemska, Francie, Porýní, z Podunají

i ze severní Itálie (nad rámec Depeyrottem uváděných ještě Bondeno z roku 1896: *Morisson – Grunthal 1967*, 344, č. 12). Tato skutečnost podtrhuje význam Pavie, dřívějšího sídla lombardských králů, které zůstalo po dobytí Lombardie Karlem Velikým v roce 774 sídlem a korunovačním místem italského království. Nejstarším nálezem, ve kterém byla mince zastoupena, je nálezný Ilanz II z roku 1904, jehož rozhodující součástí jsou ražby posledního lombardského krále Desideria (756–774) a Karlovy mince prvního typu. Denár z Pavie, zastoupený pouze v jednom exempláři (*Jecklin 1906*, 63, č. 80), je jediným denárem druhého Karlova typu v celém nálezů. Doba uložení nálezu se uvádí mezi roky 790 a 800 (*Morisson – Grunthal 1967*, 373, č. 10). Relativně větší rozsah ražby potvrzují i čtyři různé varianty této mince (*Morisson – Grunthal 1967*, 108, č. 207–210), které se liší dělicími znaménky v opisech. Denáry z Hradce u Hudčic jsou všechny stejné varianty *Morisson – Grunthal (1967)* č. 207, nejsou však raženy ze stejného páru razidel.

Hradec u Hudčic a nástin raně středověkého osídlení Březnicka

Hradiště leží na katastrálním území Martinic, ve starší odborné literatuře je známé jako Hradec u Simína, především však jako Hradec u Hudčic. Do širšího archeologického povědomí vstoupilo na počátku 20. století ve třetím díle Pičových Starožitností (*Pič 1909*, 358), podrobného popisu se Hradci dostalo až v Právěku jižních Čech Bedřicha Dubského (1949, 658–661), stručně zmiňováno pak pochopitelně bylo i v následných soupisových dílech (naposledy: *Čtverák et al. 2003*, 197–198).

Ovalné návrší s hradištěm nese pomístní jméno Hradec a nejvyšší nadmořské výšky dosahuje při kótě 531 m n. m. Severozápadní, severní a severovýchodní svahy Hradce klesají poměrně prudce k Mlýnskému a Volenickému potoku (v místě jejich soutoku je dnes Simínský rybník), z ostatních směrů je přístup pozvolnější. Dispozice objektu a tím i jeho přesný rozsah nejsou dnes bohužel zřejmé, stopy fortifikací jsou víceméně nezřetelné, původní situace byla navíc poničena novodobým lámáním kamene, kdy byly patrně rozvezeny i výraznější zbytky opevnění. Původní rozsah hradiště je odhadován na necelý hektar, uvažovat lze ale snad i o něco větší rozloze; mělo nepravidelně oválný půdorys, zaujímalo protáhlou vrcholovou plošinu v severozápadní části návrší a její mírně svažité okolí; pozvolný svah na jihovýchodě, tedy prostor mezi plošinou a předpokládaným obvodovým opevněním, je i místem údajného nálezů karolínských mincí.

Menší archeologický výzkum provedl na hradišti Bedřich Dubský v letech 1947 (*Dubský 1949*, 658–661) a 1950 (*Dubský 1955*). Jím získané keramické nálezy jsou datovány jednak na sklonek starší doby železné (Ha D–LT A), jednak do starších fází raného středověku, kam patří i dva mírně zahlobené objekty pravouhlého charakteru, snad stopy obydlí. Strategická poloha pravěkého i raně středověkého sídliště na temeni kopce dovoluje i přes nejasnou dnešní situaci předpokládat existenci opevnění v obou historických obdobích; ve starší době železné i v raném středověku tedy můžeme snad hovořit o hradišti, aniž bychom tím ovšem předjímali konkrétní význam nebo charakter tohoto místa.

Dostupné archeologické nálezy z Hradce u Hudčic, uložené ve sbírkách Národního muzea v Praze a Městského muzea v Březnici a omezující se téměř výlučně na zlomky keramiky, byly nedávno podrobně publikovány (*Lutovský – Videman 2011*, 527–528). Na tomto místě lze pouze konstatovat, že v souboru je zastoupena poměrně starobylá raně středověká keramika, jejíž výzdobné a morfologické prvky odkazují na výrobky 8. století. Největší část ovšem tvoří fragmenty poměrně široce datované do konce 8. a do 9. století, bez hodnověrné možnosti zkrácení tohoto intervalu. Několik pokročilejších fragmentů může pak ukazovat ještě i někam na přelom 9. a 10. století.

Z nekeramických nálezů je kromě referovaných karolínských mincí ještě třeba zmínit bronzové opaskové kování avarského kulturního okruhu, opět bohužel neověřitelný detektorový nálezný. Snad mělo jít o kování s gryfem, v odborné literatuře se objevila jen letmá zmínka (*Profantová – Stolz 2007*, 40). Na druhou stranu by takový nálezný nebyl v těchto místech nijak překvapivý, avarská kování z 8. století jsou dnes, díky povětšinou divokým a nelegálním detektorovým akcím, známa z řady hradišť, ale i neopevněných sídlišť. Význam těchto nálezů pro datování není příliš výrazný, známe je i z podstatně mladších souvislostí i lokalit, než je doba jejich možného importu do Čech – např. z nedalekého hradiště u Počapel (*Lutovský – Stolz 2001*, 568); opasková kování plnila patrně funkci okras ještě dlouho poté, co ztratila svůj původní účel a význam.

Na základě keramických nálezů lze určitě uvažovat o počátcích zdejšího osídlení v 8. století, délka jeho přetrvávání v rámci 9. století není na základě nestratifikovaných zlomků nádob řešitelná, o zániku můžeme uvažovat kdykoli v průběhu 9. století, ne-li o málo později. Poměrně časným datováním zdejší-

ho osídlení můžeme vysvětlit i nepříliš výrazné stopy opevnění, kdy pro 8. až polovinu 9. století nepředpokládáme v Čechách stavbu mohutných dřevohlinitých hradeb s čelními zdmi, nýbrž využití lehčích fortifikačních prvků, často s druhotným zapojením fortifikace pravěké (Lutovský 2009).

V širokém okolí představuje Hradec u Hudčic jediný opevněný objekt z 8.–9. století, což ostatně koreponduje s obecně řídkým soudobým osídlením Březnicka i sousedního Blatenska a Příbramska, s obrazem ovšem do značné míry závislým na dosavadním archeologickém poznání. Výraznější stopy přítomnosti lidí v 8. a po většinu 9. století v blízkém okolí Hudčic představují už jen žárové mohyly, z nichž nejbližší se nalézaly v Hořejanech a Pňovicích, mohylový útvar byl snad identifikován i na pohřebišti v blízkých Bělčicích. Ostatní doklady osídlení chronologicky srovnatelné s nálezy z Hradce u Hudčic reprezentují pouze více méně izolované fragmenty keramiky, nálezy většinou staršího data, uložené v muzejních sbírkách bez bližších podrobností. Rovněž sklonek 9. a první polovinu 10. století charakterizují na Březnicku především hrobové nálezy, většinou v přímé návaznosti na mohylové pohřbívání. Do dvou největších žárových mohyl v Pňovicích byly dodatečně zapuštěny pohřby nespálených těl, které provázela relativně bohatá výbava, obsahující mj. skleněné a jantarové perly, záušnice a železné udidlo. Další poměrně bohaté kostrové pohřebiště s obdobnou výbavou bylo prokopáno na sklonku 19. století u Tušovic, kde se pohřbívalo minimálně po celé 10. století, možná i o něco později. Snad na mohylové pohřbívání navázaly hroby se skleněnými perlami a bronzovými vlasovými ozdobami z Bělčic (k osídlení zdejšího regionu podrobněji: Lutovský 2011, 143–157, tam citována i literatura k uvedeným lokalitám).

Výraznou změnou v osídlení, zasahující již ovšem mimo rámeček existence Hradce u Hudčic, bylo založení nového, vzhledem, charakterem i významem zcela odlišného hradiště. Bylo postaveno ve vzdálenosti necelých čtyř kilometrů od Hradce v poloze Šance (k. ú. Počaply; naposledy souhrnně: Lutovský – Stolz 2001, tam i další literatura) a je obvykle považováno již za součást přemyslovského správního systému. Absence stratifikovaných a dobře dokumentovaných situací na obou hradištích nechávají otevřenou otázku bezprostředního vzájemného převzetí mocenské role (Sláma 1988, 81–82), byť jde o jedno z pravděpodobných vysvětlení.

Přes doposud poměrně řídké doložené osídlení jde o území s významným komunikačním potenciálem, „předpolí“ jedné z mála přímých spojnic jižních a středních Čech v raném středověku. Vedla údolím říčky Litavky, která si z oblasti Příbrami razí cestu úzkým průsmykem skrz Brdy k severu. Západní polovinu jižních Čech spojovala s pražskou kotlinou – a obecně středem země – schůdnějším terénem a srovnatelnou délkou než méně pravděpodobná varianta bezprostředně kopírující tok Vltavy. Existenci i význam této cesty dokládá jak situace archeologických lokalit na opačné straně Brd, u severního vyústění brdského průsmyku (Lutovský – Matoušek – Stolz 2002), určité indicie představují ale i relativně bohaté nálezy z mladších pohřebišť na Březnicku a Příbramsku. Zvláště je třeba vyzdvihnout přítomnost jantarových perel v Pňovicích a Tušovicích, jejichž výskyt v 10. století nesouvisí výlučně s mocenskými centry, ale lze jej nejspíš spojit i s obchodními aktivitami a průběhem cest (Tomková 1998, 74). Poznátky z uvedených lokalit se sice týkají až konce 9. a 10. století, existence stezky i ve starším období (stejně jako v předchozím pravěkém vývoji) je ovšem více než pravděpodobná.

K otázce kontaktů Čech s franskou říší v první polovině 9. století

Období vlády Karla Velikého umístilo Čechy po více než 150 letech opět do zorného pole západních analistů a kronikářů. Strategický význam české kotliny poznal Karel už v rámci avarských válek – v roce 791 přikázal oddílům Sasů a Frisů, aby se vrátily „přes Čechy cestou, po které přišly“,³ víceméně pravděpodobná je i účast českých bojovníků v Karlově vojsku (k avarským válkám a jejich možným dopadům na Čechy: Třeštík 2001, 53–70).

Další významné zprávy, vztahující se k Čechám, se týkají let 805 a 806. Strategická poloha Čech a císařova snaha o vytvoření pásu závislých mocenských útvarů na východní hranici impéria vedly k opakovanému tažení franských vojsk proti českým Slovanům (k tématu podrobně: Třeštík 2001, 71–85; Měřínský 2006, 58–69). První z nich bylo vedeno nejstarším synem Karla Velikého z druhého manželství, Karlem Mladším, druhé zřejmě mladším synem Karlomanem řečeným Pipin. První vojenská výprava vedená třemi proudy směřovala patrně k hlavnímu hradu země (v jazyce autora moissacké kroniky je nazýván Canburgem: MMFH I, 61), kde hodlalo prosadit závislost podmaněné země – tedy především

3 „...per Beehaimos via, qua venerant, reverti praecepti“ (Annales regni Francorum k r. 791 – citováno dle MMFH I, 38).

pravidelné placení tributu. Dodnes nelokalizovaná pevnost (podrobně: *Sláma 2001*, 536–538; *týž 2003*) dobytá nebyla a výprava podle všeho nepřinesla jednoznačný vojenský úspěch. Teprve opakované tažení směřující do v předchozím roce vypleněné země bylo nejspíš úspěšné a donutilo pravděpodobně Čechy k nějaké formě poddání se. Historici se dnes v zásadě shodují, že výsledkem těchto tažení bylo zpoplatnění Čechů tributem (*Třeštík 2001*, 82–83; *Měřinský 2006*, 67–68). Jeho popis je znám především z Kosmova líčení událostí z let 1040 a 1041, tedy bojů Břetislava I. s Jindřichem III, odkud také pochází známý údaj o rozsahu tributu, který činil 120 volů a 500 hřiven stříbra, i to, že k placení tributu Čechy zavázal Karlův syn Pipin.⁴ Potvrzení nějaké formy závislosti Čech na franské říši nacházíme ovšem i v pramenech počátku 9. století. Je to především tzv. *Ordinatio imperii* z roku 817, tedy ustanovení, kterým Karlův syn Ludvík Pobožný rozdělil říši mezi své nástupce. Češi jsou zde společně s Bavorsy, Korutanci a Slovany na východ od Bavor řazeni k východní části říše. *Ordinatio imperii* ovšem podle D. Třeštíka (1997, 72) zachycuje starší, již několik let platný stav, nastolený Karlem Velikým v předchozím ustanovení o dělení říše, *Divisio regni* z roku 806. Dle tohoto ustanovení Pipin († 810), od roku 781 italský král, obdržel také Bavorsko. Předpokládá se tedy placení tributu právě do Bavorska. Také Karlův životopisec Einhard ve svém *Vita Karoli Magni* sepsaném nedlouho po Karlově smrti (k dataci blíže: *Třeštík 2001*, 33–34) uvádí Čechy mezi národy, které Karel zpoplatnil (*Třeštík 1997*, 70; *týž 2001*, 82).

Odvádění tributu bylo vždy výchozím bodem k diskusi o organizační správě raně středověkých Čech v 9. století. V současné době se víceméně ustálil názor, že česká kotlina byla v 9. století osídlena jedním kmenem Čechů, kterému však vládlo více lokálních knížat. Sjednocování vlády pod jedním, nejmocnějším z nich se předpokládá až od konce 9. století. Společná rozhodnutí měla být činěna na sněmech a zde musely být stanoveny i mechanismy takových společných úkonů, jakými byly vojenské akce či právě vybírání tributu (*Třeštík 2001*, 85). Počet těchto knížat se k polovině 9. století pohyboval kolem čtrnácti – především na základě zprávy o čtrnácti z českých knížat, kteří se svými lidmi přijali křest na dvoře východofranského krále Ludvíka Němce v Řezně v roce 845.⁵ S touto zprávou přibližně koresponduje i údaj tzv. Geografa (či Anonyma) bavorského, popisu krajin na pomezí říše, severně od Dunaje, podle něž je v zemi Čechů (Bethemare) uváděno patnáct civitates. Nejsou ovšem uváděna jménem a pojem civitates je jistě nutno chápat ne jako města v pozdějším slova smyslu, ale jako hlavní opevněná hradiště, sídla knížat a jejich družin. Geograf Bavorský je datován do období kolem poloviny 9. století (*Třeštík 1997*, 477–479; přehled literatury k jeho dataci: *Třeštík 2001*, 288–289, pozn. 32). Nejen chybějící písemné zprávy ovšem znemožňují jakoukoli identifikaci těchto patnácti hradišť s opevněnými sídly z 9. století, doloženými archeologickými výzkumy.

Historici oprávněně předpokládají, že Češi platbě tributu kladli odpor a úspěšnost jeho vymáhání měla úzkou vazbu na úspěšnost snah říše o jejich ovládnutí a podmanění. Tak jako se jejich účast na sněmu konaném ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 822 pokládá za důkaz jisté formy podřízenosti říši (*Třeštík 2001*, 103), tak je naopak pravděpodobné, že se tribut přestal odvádět za odboje synů Ludvíka Pobožného a krize franské říše ve třicátých letech 9. století (*Třeštík 2001*, 147). Snaha o jeho obnovení ze strany říše se předpokládá v souvislosti s křtem českých knížat v Řezně v lednu 845 (*Třeštík 2001*, 152–153), v následujících letech zase série tažení Ludvíka Němce ukazuje na trvalý odpor ze strany Čechů.

Tributy placenými franské říši a jejich následným užitím se zabýval T. Reuter (1984), který zaznamenal řadu cenných postřehů. Především je to fakt, že máme poměrně více písemných zpráv o tributech z doby merovejských králů než z doby Karla Velikého a jeho nástupců. Tento stav je lehce vysvětlitelný tím, že řada plátců tributu byla postupnou expanzí včleněna do struktury říše. Ve starším období rozlišuje také mezi plátcí tributu odváděného v drahém kovu, což byly především Lombardané, disponující rozvinutým mincovnictvím založeným na ražbě zlatého solidu. Sasové či Duryňkové, kteří vlastní minci nerazili, odváděli merovejským králům tribut v dobytku, jmenovitě kravách, později koních či vepřích (Reuter 1984, 75). V karolinském období uvádí T. Reuter dva údaje. Lombardské vévodství v Beneventu mělo podle *Annales regni Francorum* k roku 814 povinnost odvádět 7000 zlatých solidů ročně, tomuto závazku předcházela ještě jednorázová platba 25000 zlatých solidů, zmiňovaná v témže prameni k roku

4 „Talem enim nobis legem instituit Pippinus, magni Karoli regis filius, ut annuatim imperatorum successoribus CXX boves electos et D marcas solvamus...“ (Kosmas II, 8) – „Neboť takový závazek nám uložil Pippin, syn krále Karla Velikého, abychom jeho nástupcům na císařském trůně platili ročně 120 vybraných volů a pět set hřiven“ (překlad citován podle: Kosmova Kronika česká 2005, 89).

5 „Hludowicus XIII ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscepti et in octavis theophaniae baptizari iussit“ (*Annales Fuldenses/Letopisy fuldské* k r. 845) – „Ludvík přijal čtrnáct českých knížat s jejich lidmi, kteří toužili po křesťanském náboženství, a přikázal, aby byli pokřtěni v oktávu Zjevení Páně“ (citováno podle MMFH I, s. 89).

812. Druhý údaj se vztahuje k mladšímu období; roční platba, kterou byli povinni odvádět Bretonci podle *Annales Bertiniani* k roku 864 činila 35 liber stříbra. T. Reuter (1984, 76) usuzuje, že výše tributu uloženého slovanským kmenům, jmenovitě Obodritům, Srbům a Čechům, se pravděpodobně pohybovala v podobné úrovni. D. Třeštík předpokládá odvádění tributu spíše v dobytku (*Třeštík 2001*, 85).

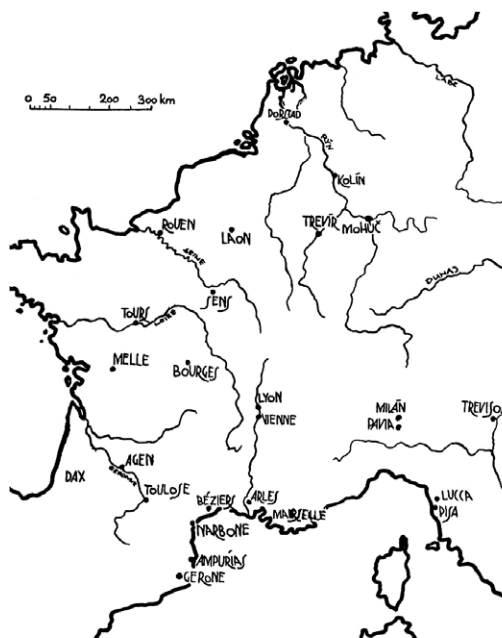
Obchodní kontakty Čech s Podunajím v první polovině 9. století jsou jen ojediněle doložené konkrétními archeologickými nálezy (k franským importům naposledy: *Profantová 2011*), přesto je můžeme pokládat za jisté. Potvrzují je *theonvillská kapitulária* z Vánoc roku 805, která stanovují zákaz prodeje zbraní Slovanům, s výčtem významných obchodních center, kde se obchod odehrává. Mezi nimi jsou v Podunají uvedena hned dvě významná místa – Řezno (a vedle něj blízký Forchheim a Premberg) a Lorch na řece Enži (*Hägermann 2002*, 403). V jakém rozsahu se obchodní kontakty odehrávaly, lze stěží odhadovat, obchodní artikl směrem z Čech můžeme předpokládat obdobně jako v pozdějších obdobích, med, vosk, kožešiny, dobytek, z dovozního artiklu hrála pravděpodobně významnou roli sůl z oblasti Solnohradska, ale i zbraně a předměty luxusního charakteru.

Nález čtyř karolínských denárů na malém hradišti ve středních Čechách musíme při dnešním stupni poznání jistě vnímat spíše jako výjimečný a nahodilý. Je jen určitým náznakem toho, že znalost mince a jejího užívání v zahraničním obchodu nebyla v 9. století pro Čechy věcí zcela neznámou. I ve vyspělejších oblastech franské říše se však mince uplatňovala v běžném obchodě jen pozvolna. Z domácí literatury o tom cenné informace přináší např. práce J. Pošváře (1959). Dle záznamů z listin svatohavelského kláštera hrálo kromě drahého kovu roli směnného prostředku ve významné míře železo, což nás zajímavým způsobem odkazuje na sekerovité hřivny známé z velkomoravského prostředí. Souběžně přetrvávají platby v naturálních prostředcích, koních, dobytku, zbraních či suknu. Zajímavý postřeh přináší i P. Grierson (1966, 535–536), který poukazuje na skutečnost, že mince z nálezů karolínského období jsou převážně ve stavu málo poznamenaném oběhem.

Karolínské mince ve střední Evropě

Zajímavý je obraz nálezů mincí z doby Karla Velikého ve střední Evropě. Na území dnešního Polska se karolínské mince koncentrují výhradně při pobřeží Baltu a bývají interpretovány jako doklad obchodu v přímořských oblastech (*Kiersnowska 1961*; *Bartczak – Jagodzinski – Suchodolski 2004*). Na území někdejší Panonie je sice dokladováno relativně vysoké množství 115 kusů franských mincí (*Huszár 1954*), až na dva sporné kusy jsou všechny proděravělé, předpokládá se tedy, že se dostaly na místo až s taženými starých Maďarů na západ na konci 9. a v první polovině 10. století.

Vyšší vypovídací schopnost mají především karolínské mince nalezené v Podunají na území dnešního Bavorska a Rakouska. V přehledu uváděném W. Hahnem (2000) je zmiňováno šest míst s nálezy celkem pouhých deseti mincí Karla Velikého. Z doby před reformou jsou to především mince z archeologických výzkumů bývalého římského Carnunta mezi dnešním Hainburgem a Petronelem, v počtu pěti kusů. Jejich nález dává W. Hahn do souvislosti s protiavarským tažením roku 791 a pokládá je proti teorii Suchodolského za vážný doklad toho, že velká mincovní reforma proběhla později (*Hahn 1987*). Jeden denár z mincovny Treviso pochází ze Zwentendorfu. Z období po mincovní reformě pocházejí z území dnešních Bavor a Rakouska čtyři nálezy jednotlivých mincí. Pozoruhodné je, že ve všech případech se jedná o ražby ze severoitalských mincoven, Milána (nálezy Altötting, Burgheim), Ravenny (nález Eysölden) a v případě nálezů z Enns z mincovny Pavia, stejně jako na Hradci u Hudčic. W. Hahn v tom spatřuje doklad hlavního směru obchodu Podunají se severoitalskými oblastmi, je však třeba podotknout, že vedle mincoven v Porýní se jednalo v době Karla Velikého o geograficky nejbližší mincovny (obr. 3). Mincovna v Řezně začala razit až po roce 819 za Karlova nástupce Ludvíka Pobožného.

Obr. 3. Mincovny Karla Velikého po reformě 793 (podle: Krejčík 1986).

Závěr

Dosavadní archeologická zjištění nedovolují dalekosáhlé úvahy o významu jednotlivých opevněných objektů v Čechách na přelomu 8. a 9. století. Přesto je zřejmé, že Hradec u Hudčic nepatřil k významnějším soudobým centrům a interpretace nálezů karolínských mincí právě na tomto hradišti je proto velmi obtížná. Pravděpodobně je možné hledat souvislost s polohou lokality na obecně vytyčené spojnici směřující z Podunají přes gmündské sedlo do jižních Čech a odtud právě prostorem ovládaným hudčickým hradištěm a dále podél Litavky přes Brdy do centra české kotliny.

Ovládnutí Bavorska i avarské války ze závěru 8. století otevřely cestu karolínskému světu do středního Podunají, zmiňovali jsme i pravděpodobnou účast Čechů v Karlově vojsku v roce 791 a pochod saských a fríských oddílů přes Čechy. Dávat však nalezené mince do přímé souvislosti s touto událostí není možné, a to především pro dnes obecně přijímanou dataci mincovní reformy k přelomu let 793/794. Čeští Slované však poté jistě využívali možnosti plenit a drancovat trosky kaganátu, a do Čech se tak mohla dostat řada předmětů z Podunají, mj. i podstatná část v poslední době často nalézáných avarských opaskových kování.

Ani události let 805 a 806 nelze z úvah vyloučit, zvláště u druhého z obou tažení, vedeného italským králem Pipinem, se nabízí spojitost s původem mincí v lombardské Pavii. Účast Lombardů na tažení, popisovanou v *Chronicon Gothanum*, zmiňuje v zajímavých souvislostech D. Třeštík (1997, 36 a 71; *tjž* 2001, 81). Jižní proud Karlova vojska sice táhnul z Bavorska na shromaždiště k Ohři přes západní Čechy, a cestě po Litavce se tak vyhnul, na druhou stranu několik týdnů trvající plenění země se jistě nevyhnulo ani jižním částem české kotliny.

Vyloučit není možné ani zmíněné obchodní styky Čech s Podunajím a také souvislost se zavedením tributu. Je málo pravděpodobné, že by výše tributu byla na počátku 9. století stanovena a odváděna ve skladbě a výši známé Kosmovi. Jestli k roku 1040 museli Češi každoročně shromáždit kromě dobytka 500 hřiven stříbra po 200 denárech, tedy sto tisíc denárů, tj. přes 100 kg stříbra ve zmincované či jiné podobě, těžko si představíme, že by takovou pravidelnou zátěž snesla společnost daleko méně hospodářsky rozvinutá a stabilní o dvě století dříve. Toto je však pouze poznámka na okraj, prameny k této problematice jsou příliš kusé na to, aby se na nich daly stavět seriózní úvahy. Bezprostředně po zavedení

tributu bylo určitě jeho vymáhání intenzivní a nalezené mince by takovou konstelací mohly potvrzovat, byť třeba jen jako doplňková část k rozhodující přírodní složce tributu.

Mince samozřejmě nemůžeme a nechceme spojovat s jednou konkrétní událostí – pohybuje se na tenkém ledě příliš nejasných indicií; cest a způsobů, jimiž se mohly dostat do místa nálezů, je mnoho. Kromě onoho zlomku událostí zmiňovaných písemnými prameny existovala navíc jistě řada událostí, které se netýkaly bojů a válek, a pro letopisce a kronikáře byly proto nezajímavé a opomíjené. Nález čtyř denárů Karla Velikého na Hradci u Hudčic každopádně dokládá kontakty Čech s bavorským Podunajím na počátku devátého století, kontakty bezesporu úzce spjaté s vládnoucí elitou kmene Čechů.

Prameny a literatura

Bartczak, A. – Jagodzinski, M. F. – Suchodolski, S. 2004: Monety z VIII. i IX. w., odkryte w Janowie Pomorskim, gm. Elbląg – dawnym Truso. *Wiadomości Numismatyczne* 48, 21–48.

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.

Depeyrot, G. 2008: Le numéraire carolingien. *Corpus des monnaies. Moneta* 77. Wetteren.

Dubský, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.

– 1955: Hradec u Hudčic na Březnicku. *Archeologické rozhledy* 7, 644–648.

Grierson, P. 1966: Money and Coinage under Charlemagne. In: Karl der Grosse, Lebenswerk und Nachleben. Band I. Persönlichkeit und Geschichte. Düsseldorf, 501–536.

Hägermann, D. 2002: Karel Veliký, vládce západu. Praha.

Hahn, W. R. O. 1987: Numismatische Spuren Karls des Grossen in Carnuntum. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 27, 84.

– 2000: Grundzüge der Altbeierischen Münz- und Geldgeschichte. 2. Teil. Die Karolingerzeit bis zu König Arnulf. *Money Trend* 11, 58–62.

Hásková, J. 1966: Nález karolínského denáru v Šárce. K obchodním stykům českých Slovanů s říší franskou. *Numismatický sborník* 9, 5–10.

Huszár, L. 1954: Das Münzmaterial in den Funden der Völkerwanderungszeit im Mittleren Donaubecken. *Acta archaeologica ASH* 5, 62–109.

Jecklin, F. 1906: Der langobardisch-karolingische Münzfund bei Ilanz. *Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft* 25, 28–82.

Kiersnowska, T. 1961: Monnaies Carolingienses sur les Terres Slaves. *Wiadomości Numismatyczne* 5, 90–98.

Kluge, B. 2007: Numismatik des Mittelalters. Band I. Handbuch und Thesaurus Nummorum Medii Aevi. Berlin – Wien.

Kolníková, E. 1968: Prvý nález karolínskej mince na Slovensku. *Numismatické listy* 23, 12–24.

– 2002: Streit um die historische Deutung der karolingischen Fundmünze aus Nitra (Zum Problem der Aussagekraft der Einzelfunde). *Moneta Mediaevalis*, 51–60.

Kosmas: Bretholz, B. (ed.) 1923: Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. MGH Scriptores rerum germanicarum. NS tomus II. Berlin.

Kosmova Kronika česká: Překlad K. Hrdiny a M. Bláhové. Praha–Litomyšl 2005.

Krejčík, T. 1986: Evropské mincovnictví raného středověku 9. Příloha Zpráv brněnské pobočky ČNS, č. 70–71. Brno, 41–48.

Lutovský, M. 2009: Doba hradištní bez hradišť? Úvaha nad strukturou, chronologií a terminologií raně středověkých fortifikací v Čechách. In: P. Dresler – Z. Měřinský (eds.): *Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice*. Brno, 5–9.

– 2011: Jižní Čechy v raném středověku. Slovanské osídlení mezi Práchní a Chýnovem. České Budějovice.

Lutovský, M. – Matoušek, V. – Stolz, D. 2002: Lochovice v raném středověku: hradiště a podhradí. *Archeologie ve středních Čechách* 6, 499–515.

Lutovský, M. – Stolz, D. 2001: Hradiště „Šance“ u Březnice (okr. Příbram) ve světle nových nálezů. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 565–578.

- Lutovský, M. – Videman, J. 2011: Nález denárů Karla Velikého z hradiště Hradec u Hudčic, okr. Příbram. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 523–537.
- Mašek, N. 1965: Nález karolinské mince na slovanském hradišti v Šárce. *Pražský sborník historický* 1965, 125.
- Měřínský, Z. 2006: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II. Praha.
- MMFH I: *Magnae Moraviae fontes historici I. Annales et chronicae*. Pragae – Brunae 1966.
- Morrison, K. F. – Grunthal, H. 1967: *Carolingian Coinage*. New York.
- Nálezy II/1: Radoměřský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl II. Praha, 7–73.
- Piž, J. L. 1909: *Starožitnosti země České III*. 1. Čechy za doby knížecí. Praha.
- Pošvář, J. 1959: Měnové poměry v St. Gallen v 8. až 9. století. *Numismatické listy* 14, 134–136.
- Profantová, N. 2011: Karolinské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8.–10. století). In: *Zborník Slovenského národného múzea – Archeológia, Supplementum* 4. Bratislava, 71–104.
- Profantová, N. – Stolz, D. 2007: Nákončí z doby avarské ze Skočic, okr. Strakonice. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 20, 407–410.
- Prou, M. 1896: *Catalogue des monnaies francaises de la bibliothèque Nationale, les monnaies carolingiennes*. Paris.
- Reuter, T. 1984: Plunder and Tribute in the Carolingian Empire, *Transactions of the Royal Historical Society, Fifth Series*, 35, 1985, 75–94.
- Sejbal, J. 1997: *Základy peněžního vývoje*. Brno.
- Sláma, J. 1988: Střední Čechy v raném středověku III. *Archeologie o počátcích přemyslovského státu*. *Præhistorica* 14. Praha.
- 2001: K problému historické interpretace archeologických výzkumů staroslovanských hradišť v Čechách. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 533–546.
- 2003: Ještě jednou o Canburgu. *Archeologické rozhledy* 55, 388–393.
- Suchodolski, S. 1987: Die Hauptprobleme der karolingischen Münzprägung. *Litterae Num. Vindobonenses* 3, 289–309.
- Tomková, K. 1998: Bernstein im frümittelalterlichen Böhmen. *Památky archeologické* 89, 64–103.
- Třeštík, D. 1997: *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*. Praha.
- 2001: *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*. Praha.

Summary

Jan Videman – Michal Lutovský, Find of the deniers struck under Charles the Great from the hill fort of Hradec near Hudčice (Příbram district). Contribution to the contacts of the Frankish Kingdom and Bohemia.

Four deniers struck under Charles the Great were found at the grounds of the early medieval hill fort of Hradec near Hudčice (cadastral area of Martinice, Příbram district) in 2007–2008. Unfortunately, circumstances of this illegal detector find are very unclear. All coins were produced in Pavia (Lombardy), which was one of the most important mints by its production in the Frankish Kingdom in time of Charles the Great. They belong to the second type of the deniers struck under Charles the Great (Prou 1896, 897; Morrison – Grunthal 1967, 207; Depuyrot 2008, 780E), and they are dated back to the period of 793/4–812, i.e. after the reform of 793.

Information about the hill fort with its original extent estimated about 0.7 hectare is very patchy these days. Based on finds of ceramic fragments discovered during the previous excavations, it is possible to date the beginning of the settlement to the 8th century, and its end to the 9th century, maybe slightly later. It is very complicated to interpret the find of the Carolingian coins precisely here – in this not very important hill fort. On the other hand, it is possible to see a connection between the locality on the highly important route from the Danube area via the Gmünd pass to south Bohemia and the hill fort of Hudčice controlling the route to the central Bohemian basin.

The siege of Bavaria and the Avar wars of the end of the 8th century opened the way from the Carolingian world to the middle-Danube region. The soldiers from Bohemia probably took part in the fight against the

Avars supporting Charles the Great in 791. The troops of the Saxons and Frisians returned from this war via Bohemia. It is impossible to connect the coins directly with this event, especially because of the recently accepted dating of the coin reform in 793/794. The Bohemian Slavonians certainly used the situation for plundering and devastation of the remains of the *kaganate*, so various objects could come to Bohemia from the Danube region. It is impossible to exclude the events of 805 and 806, when Bohemia became dependent on the Frankish Kingdom – especially in the case of the second campaign led by the son of Charles the Great, the Italian King Pipin. The Italian connection of the coins with their origin in Pavia is clearly evident. Appearance of the coins could be also connected with the trading relations of Bohemia and the Danubian region, or with a tribute paid to the kingdom eventually. The presented find can definitely prove contacts of Bohemia and the Bavarian Danubian territory at the beginning of the 9th century, the contacts closely tied with the ruling elite of the Bohemian tribe.

English summary by V. Novák

DENÁRY MEČOVÉHO TYPU (I)

Nejstarší varianty a jejich časové zařazení

Jiří LUKAS

Abstrakt - The deniers of the sword type (I). Oldest varieties and their dating.

The deniers of the sword type represent a limited group of coins with common formal features from the iconographic point of view. The denier type with sword(s) image has many varieties different in symbols or marks which supplement the main obverse image or the reverse iconography. The chronological group of the Bohemian and foreign finds of deniers point to the fact, that the particular varieties of the deniers of the sword type were produced in the Prague mint some time between the end of the first half of the 980s and the beginning of the 990s. There is no link between obverse image of the Bohemian deniers of the sword type and the European continental or Anglo-Saxon coinage, and the iconographic origin of the obverse form of the deniers of the sword type remains unknown.

 Bohemia, Boleslav II, early Middle-Ages, denier, sword type

Vývoj názorů na chronologické zařazení a ikonografii denárů mečového typu

V roce 1750 uvedl německý badatel Johann Friedrich Joachim (1713–1767) ve čtvrtém svazku svého díla „*Des neueröffneten Groschen-Cabinets*“ do numismatické literatury český denár s vyobrazením meče na lící straně a s písmenem E pod lomenicí na straně rubní (Joachim 1750, 680, 683–684, tab. XXXIX/34).¹ Jeho ražbu zařadil časově do prvních let po násilné smrti knížete Václava, na samotný počátek vlády Boleslava I. Vyobrazení meče na lící straně denáru však podle názoru badatele neodkázovalo na vraždu sv. Václava, nýbrž bylo, podobně jako na některých německých denárech, symbolem panovníkovy moci. Písmeno E pod lomenicí na rubní straně denáru je pak zkratkou slov „*Ecclesia Christiana*“, nebo může být, stejně jako na jiných podobných, následně ražených mincích, zkratkou jména mincmistrova. Denár byl ražen v Praze a písmeno S na konci opisu na rubní straně může mít význam slova „*civitas*“ (obr. 1a).² Joachimem popsany a vyobrazený denár pocházel ze sbírky D. Heidenreicha, apelačního a vrchního konsistoriálního rady království Polského a kurfirstvy Saského v Drážďanech a jeho náleзовé okolnosti nebyly autorovy známy.

Podobné názory na přidělení zmíněného denáru a na význam ikonografických symbolů na lící a rubní straně mince vyjádřil rovněž autor nejstaršího soustavného přehledu českého mincovnictví, Mikuláš Adaukt Voigt (1733–1787). Do šesté kapitoly prvního svazku svého díla „*Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen*“, věnované mincovnictví knížete Boleslava I., převzal popis a vyobrazení mečového denáru z Joachimovy publikace (Voigt 1771, 87, obr. 1) (obr. 1b). Ve vyobrazení meče na raně středověkých mincích viděl rovněž symbol panovníkovy moci ale jeho vizualizaci na denáru Boleslava I. navíc spojil s konkrétními historickými událostmi roku 950, tj. s ukončením patnáct let trvajících bojů

1 Jedná se o jednu z variant denárů mečového typu Cach (1970) č. 49.

2 „*Wir halten also die erste, No. 34. vor eine Münze Boleslai I. und daß sie bald nach Wenceslai Ermordung geschlagen sey, weil sie dieses Heiligen nicht erwähnt, auch unter allen das älteste Ansehen hat. Das auf der ersten Seite befindliche Schwerd, wird nun zwar nicht des Boleslai Saevi Mord-Instrument vorstellen, sondern eine andere Bedeutung haben, oder gar, wie auf andern alten teutschen Münzen, da die Fürsten ein Schwerd in der Hand halten, die Landesfürstliche Gewalt anzeigen sollen, weil etwa der ungeschickte Stempelschneider ein Bildnis mit diesem Insigne in Eisen zu graben nicht vermögend gewesen, und daher sich nur an dem Schwerde begnügen lassen: dessen elende Arbeit siehet man auch an dem Tempel im Revers, welcher; wie auf vielen, zumahl Kayserlichen Münzen, dieses Zeit, die chrisliche Religion andeutet, und da selbige damahls in Böhmen das Heidenthum gröstentheils verdrungen, auch auf dieser und folgenden Münzen einen Platz gefunden hat. Der unter dem Kirchen-Giebel bey einem Creutze stehende Buchstabe E. soll nebst diesen Creutze entweder Ecclesia Christiana, oder wie die auf folgenden Münzen an eben der Stelle stehenden andern Buchstaben, etwa den Namen des Münzmeisters anzeigen. Desto deutlicher aber ist die Umschrift dieser Seite, vermöge welcher unserer seltener Dickpfennig in der Böhmischen Haupt-Stadt Prag geschlagen ist, und das auf der rechten Seite stehende S soll vermuthlich das Wort civitas ausdrücken.*“ (Joachim 1750, 683–684).

mezi Boleslavem I. a německým panovníkem Ottou I. Jejich, saským kronikářem Widukindem barvitě popsanou závěrečnou část, navíc chápal jako udělení investitury knížeti Boleslavovi králem Ottou I. (Voigt 1771, 106–107, 110, pozn. 51).³

Druhým významným numismatikem, který převzal vyobrazení mečového denáru z díla J. F. Joachima a pokusil se o jeho časové zařazení v rámci vývoje českého mincovnictví byl polský badatel Joachim Lelewel (1786–1861). Ve třetím svazku díla „*Numismatique du Moyen-Age*“, mapujícího vývoj mincovnictví v celé středověké Evropě, si povšiml anglosaských vlivů na některých typech nejstarších českých mincí (denáry ethelredského typu) a to byl důvod, proč posunul okamžik zaražení nejstarší české mince až k roku 980: „*Mince Boleslava, Oldřicha a Břetislava [ražené] v rozmezí 75 let mezi r. 980 a 1055 jsou monumenty hrubé různorodosti, do které je vtisknuta drsná vážnost, jež se snaží hledat četné předlohy. Nejprve to byl typ anglosaský, jež na mincích převládal a vytvořil cizí zvláštnosti na kontinentálních mincích.*“ (Lelewel 1835a, 53).⁴ Na základě rozboru charakteristických znaků, a to včetně tvarů jednotlivých písmen označil za nejstarší české ražby právě denáry mečového typu (Lelewel 1835b, tab. XXII/1) (obr. 1c).

Obr. 1: a) Joachim 1750, tab. XXXIX/34; b) Voigt 1771, 87, obr. 1; c) Lelewel 1835, tab. XXII/1 (zvětšeno).

Novou kapitolu v bádání nad počátky českého mincovnictví zahájil v roce 1846 německý sběratel a numismatik Heinrich Philipp Cappe († 1862). Ve své dobově podmíněné práci o českém středověkém mincovnictví „*Die ältesten Münzen Böhmens*“ se pokusil o chronologické seřazení nejstarších českých denárových typů a variant, a na samotný počátek českého mincovnictví položil denáry typu meč (meče) / kaplice, které jako jedině přiřadil vládě Boleslava I. (Cappe 1846, 33–34). Vedle jedině, v numismatické

3 „*Woraus man leicht auf die Gedanken gerathen dürfte, daß Schwert auf unserer Münze des Boleslaus, welchem, wie ich gleich melden werde, einige die königliche Würde zueignen, ziele etwann auf die Belehnung, die er über sein Herzogthum von dem Römischen Kaiser empfangen habe.*“ (Voigt 1771, 110, pozn. 51). Voigt zde narážel na následující pasáž z Widukindovy kroniky, popisující závěr vojenského tažení Otty I. do Čech v letních měsících roku 950: „*Illo tempore rex proficiscitur in militiam contra Bolizlavum regem Boemiorum, et cum capienda esset urbs quae nuncupabatur Nova, in qua clausus obsidebatur Bolizlavi filius, prudenter rex consilio diremit proelium, ne miles in rapiendis hostium spoliis aliquod periculum incideret. Considerata itaque virtute regis ac innumera multitudine exercitus, Bolislav urbe egressus, maluit tantae maiestati subici quam ultimam perniciem pati; sub signisque stans et regem audiens responsaque reddens, veniam tandem promeruit. Inde plena victoria gloriosus factus rex, Saxoniam regreditur.*“ [„*Tou dobou král táhne do války proti českému králi Boleslavovi, a když mělo být dobyto město nazývané „Nové“ [srovnej CDB I/32 z 16. 7. 950] v němž byl obléhán Boleslavův syn, král na základě moudrého rozhodnutí přerušil bitvu, aby vojáci při plenění nepřátelské kořisti nevyvolali nějaké nebezpečí. Když tedy Boleslav zvážil královu ušlechtilost a obrovskou mohutnost jeho vojska, vyšel z města a rozhodl se raději podrobit takové velikosti než zakusit konečnou zkázu: stál pod prapory, poslouchal krále a odpovídal mu a nakonec si získal milost. Král se pak, proslaviv se naprostým vítězstvím, vrátil do Saska.*“] (Widukind III/8).

4 „*Les monnaies des Boleslav, d'Udalric, de Bracislav, entre 980 et 1055, dans l'espace de 75 ans, sont les monuments de la grossière variété dans laquelle est empreinte une gravité rude, une imitation qui s'empessait à chercher de nombreux modèles. D'abord, ce fut le type anglosaxon qui préoccupa la monnaie et y établit des particularités étrangères à la monnaie du continent.*“ (Lelewel 1835a, 53).

literatuře dosud uváděné varianty denáru mečového typu Cach (1970; dále jen C) 49 (*Joachim 1750*, tab. XXXIX/34), popsal Cappe dalších šest variant denárů toho typu (C 47: *Cappe 1846*, č. 8–11; C 53: *Cappe 1846*, č. 7; C 56?: *Cappe 1846*, č. 12) a jeden exemplář s dvojicí mečů na lící a mečem a křížem na straně rubní (C 91: *Cappe 1846*, č. 13) (obr. 2). Za nejstarší varianty denárů typu: meč / kaplice pokládal denáry s kaplicí bez nápisu (C 53), jak to, podle představ autora, odpovídalo jejich bavorským vzorům.⁵ Pokus o soupis nejstarších českých ražeb doplnil H. P. Cappe v roce 1850 na základě souboru českých denárů, pocházejících z nálezů odkrytém v průběhu roku 1849 v okolí města Gdaňsk a uloženém do země pravděpodobně po roce 1010 (*Cappe 1850*). Počet dosud známých variant denárů mečového typu tak rozšířil o další čtyři (C 47: *Cappe 1850*, č. 2, 3; C 52: *Cappe 1850*, č. 1; C 91?: *Cappe 1850*, č. 4).

Obr. 2: a) *Cappe 1846*, tab. III/1; b) *Cappe 1846*, tab. III/2; c) *Cappe 1846*, tab. III/3; d) *Cappe 1846*, tab. III/4 (zvětšeno).

Denáry mečového typu, vyobrazené v Cappeho díle, převzal v roce 1855 do svého „*Popsání a vyobrazení českých mincí*“ kustod numismatické sbírky Národního muzea v Praze Václav Hanka (1791–1861). Spolu s nimi popsal a vyobrazil na stránkách časopisu *Památky archeologické* celkem 17 kusů denárů tohoto typu (*Hanka 1855*, 282–283, tab. II/1–17) z muzejních sbírek v Praze (6 ks) a Berlíně (3 ks) a ze sbírek českých soukromých sběratelů. Chronologické zařazení denárů mečového typu převzal, byť s jistými rozpaky, od A. Voigta a jejich ražbu umístil do let vlády knížete Boleslava I. Je škoda, že do svého soupisu nezahrnul rovněž popisy dalších kusů denárů mečového typu, zachycené v dobové numismatické literatuře, popřípadě v soupisech významných evropských numismatických sbírek, které nebyly doprovozeny vyobrazením. Jako příklad nám může posloužit několikavazkový soupis rozsáhlé sbírky Jacquese Reichela (1780–1857), vydaný v roce 1850 v ruském Petrohradě (*Reichel 1850*, 195–197). Pod čísly 875–879 jsou zde uvedeny podrobné popisy pěti kusů denárů mečového typu (C 47, 53, 54, 91), který je zde nazván typem anglo-bavorským. V krátké úvaze, doprovázející popis těchto mincí, je poprvé presentována myšlenka, že ikonografickým vzorem výzdoby jejich lícních stran byly mince, ražené dánským králem Erikem v Northumbrii v letech 948–952, které se někdy v polovině 10. století dostaly obchodním stykem do Prahy. K ražbě tohoto denárového typu, spojujícího anglické a bavorské vzory tak mohlo podle autora dojít v posledních letech vlády Boleslava I.⁶

5 „Die Münzen ohne Inschrift halte ich, weil eine solche Darstellung auf den Münzen der ersten bairnischen Herzöge auch vorkommt, für die ältesten.“ (*Cappe 1846*, 33)

6 „Die ältesten Urstücke, welche in Böhmen nachgeahmt wurden, sind die Gepräge des Northumbriischen Königs Erik, eines Danen, der von 948 bis 952 daselbst regierte und auf seinen Münzen zur Bezeichnung des kriegerischen Charakters seines Volkes, ein Schwert darstellen liess. Solche Münzen kamen um 950, oder etwas später, durch Handelsleute nach Böhmen und Herzog Boleslaw I, welchem ihres Vorstellung, das Schwert, gefiel, liess es auf der einen Seite seiner Münzen, welche diesen Northumbriischen auch an Form und Schwere völlig gleichen, nachahmen. Zum Stempel der Rs. Wurde aber das Kirchenportal auf den Münzen des benachbarten Bayerns gewählt, vielleicht um auch dorthin des Böhmisches Stücken Umlauf zu verschaffen. Alle diese Münzen fallen in die letzte Regierungszeit Boleslaw's I.“ (*Reichel 1850*, 195).

V průběhu druhé poloviny 19. století byla odkryta a hůře či lépe popsána řada mincovních nálezů, obsahujících rovněž některé varianty českých denárů mečového typu (srovnej soupis nálezů dále v textu). Autory popisů některých z těchto nálezových celků byli přední odborníci své doby: H. Dannenberg, Ch. J. Thomsen, H. Hildebrand, J. Friedländer, W. Jażdzewski, E. Bahrfeldt a další. Všichni zařadili denáry mečového typu mezi nejstarší české denárové ražby, jediným, kdo se však pokusil o hlubší průhled do počátků českého mincovnictví byl německý badatel Julius Menadier (1854–1939). Na základě podrobného rozboru velkého denárového nálezu ze slezské Bystrzyce (Peisterwitz, Byřč) se pokusil o vědecky podložené sestavení chronologické řady nejstarších českých denárových typů (*Menadier 1887*). Podobně jako jeho předchůdci položil i on na počátek této chronologické řady denáry mečového typu, jejichž ikonografii považoval za domácí, tedy původně českou, vynikající „*nepopiratelnou hrubostí*“.⁷

Menadierovo zařazení mečového typu na samotný počátek českého mincovnictví, ale především jeho názor na domácí původ jeho ikonografie převzali beze zbytku dva nejvýznamnější představitelé českého numismatického bádání konce 19. století, Eduard Fiala (1855–1924) a Josef Smolík (1832–1915). První z nich, ve svém díle „*České denáry*“, vydaném v roce 1895, uvedl: „*Dle nálezů dlužno za to míti, že Boleslav I. teprve asi v posledních letech vlády své minci zemskou razil. Typy nejstaršími zdají se býti ony, jež v líci či rubu meč zobrazený nesou; aspoň v nálezech starších jsou to ony typy, jež častěji i v jiných se objevují a jež mimo to předvádí nám i obraz meče, tedy předmětu, jenž tak dobře ku rázně, bezohledné vládě Boleslava I. se hodí. Typ ten jest samostatný, nevolený dle cizého typu a tím charakterisuje i známé snahy Boleslavovy u všem jeho počínání*“ (*Fiala 1895*, 223), a na jiném místě: „*Co významu meče na denárech našich se týká, soudím, že tu symbolem moci a síli panovníčí. Denáry naše, jež nesou obraz meče, jsou rozhodně typu domácího. Neznáme denárů cizích, vyjma některé převrácené denáry nordhumberlandského krále Erika, k nimž ovšem nějaký vztah těžko odůvodniti by se dal, jež by byly podobného typu.*“ (*Fiala 1895*, 78). J. Smolík pak svůj názor vyjádřil v roce 1899 následovně: „*Boleslavu I. připisují denáry nejprve rázu českého totiž s obrazy meč-lomenice nebo meč-kaplice. Po nějaké době pozměnil původní ráz na svých denárech tak, že se typicky přiblížily k denárům řezenským po případě augšpurským s obrazy kříž-kaplice.*“ (*Smolík 1899*, 40). Tyto citace zde neuvádím náhodou. Názory našich předních numismatiků se totiž staly určujícími až do druhé poloviny 20. let 20. století, kdy v rámci přípravy svatováclavského milénia došlo mezi čelnými představiteli českého numismatického bádání k bouřlivé diskusi o stanovení data zaražení nejstarší české mince a následně i o správné stanovení časové následnosti nejstarších českých denárových typů.⁸

Gustav Skalský (1891–1956), přednosta numismatického oddělení Národního muzea v Praze svoji představu plně podřídil jím obhajované thési o zahájení českého mincovnictví knížetem Václavem, tj. podle něj již před rokem 929 (*Skalský 1929*, *Skalský 1932*, 168). Na počátek řady denárových typů ražených v prvním období vlády Boleslava I. (tedy již ve 30. letech 10. století) sice postavil, stejně jako jeho předchůdci, denáry mečového typu s lomenicí, či kaplicí na rubní straně (C 47–58), ražbu denárů s mečí po obou stranách mince (C 90–92) však zařadil až na samotný konec vlády knížete Boleslava II., tedy do období po ukončení ražby denárů tzv. ethelredského typu (*Skalský 1929*, 51–55). Důvodem mu bylo početnější zastoupení denárů s mečí po obou stranách (C 90, 91) v nálezu ostroměřském, uloženém do země, podle jeho názoru, na samotném konci vlády Boleslava II., tedy těsně před rokem 999, a obsahujícím „*v podstatě mince jen několika let*“ (*Skalský 1929*, 38, 52 pozn. 187). G. Skalský se podrobněji vyjádřil rovněž k ikonografickým vzorům lícních stran denárů tohoto typu. Symbol meče (stejně tak jako symbol šípu, či široké ruky) byl podle něj převzat z anglosaských denárů, ražených v první polovině 10. století dánskými vládci v northumbrijském Yorku. Anglosaské a povšechně „*nordické*“ vlivy, tak na našich nejstarších mincích podle Skalského předcházely vlivu bavorskému (*Skalský 1929*, 55).⁹

Významný pražský sběratel a obchodník s mincemi Karel Chaura (1869–1945) odmítl jednoznačně názory G. Skalského (*Chaura 1929*). Za nejstarší české mince, ražené knížetem Boleslavem I., považoval jako první z badatelů denáry ražené podle bavorských vzorů, tj. denáry s jednou kuličkou ve čtyřech úhlech kříže na lícních stranách (C 26, 27) a na ně navazující denáry s trojicí kuliček ve třech úhlech kříže

7 „*Dabei kommen nun als die ältesten aller wohl zunächst die Denare des Schwerttypus in Betracht, und diesen sind die verschiedenen Gepräge mit einem Kopf in Vorderansicht anzuschliessen. Denn neben ihrer Originalität tragen sie sämtlich im Vergleich zu den übrigen Gattungen den Stempel unverkennbarer Roheit. Als beweisend aber erachte ich, dass sie lediglich nur in Bruchstücken in dem vorliegenden Funde vertreten sind.*“ (*Menadier 1887*, 158).

8 K proběhlé diskusi podrobněji: *Petráš 1998*, 15–30.

9 V otázce „*nordických*“ vlivů na kulturní prostředí Čech se Skalský, i když s jistou zdrženlivostí, odvolává na práci J. Schránila (*Schránil 1925*).

na lících stranách.¹⁰ O denárech mečového typu vyjádřil následující mínění: „Denáry však, které nesou v lici meč a na rubu místo kaplice jen lomenici a jsoucí menšího střížku, patří do doby pozdější a popírám s veškerou rozhodností, že se zde jedná o první ražby Boleslava I. ... Denáry typu mečového nemohou předcházeti typ bavorský, mohou jen tento typ následovati. Zda byly raženy ku konci vlády Boleslava I. nebo až za Boleslava II. nemohu ještě rozhodnouti, bude třeba všechen dosažitelný materiál mincovní prozkoumati.“ (Chaura 1929, 15).¹¹

Badatelem, který se zhostil tohoto nesnadného úkolu a jehož základní koncepce počátků českého mincovnictví je dodnes považována za platnou byl Viktor Katz (1880–1940). Ve své studii z roku 1935, na základě složení do té doby známých denárových nálezů, na základě typologické příbuznosti a rozbohem metrologických dat jednoznačně prokázal, že nejstaršími českými ražbami byly denáry s trojicí kuliček ve třech úhlech kříže na lících stranách a se skupinami písmen pod kaplicí na stranách rubních, napodobující věrně bavorské denáry ražené v mincovnách v Řezně bavorským vévodou Jindřichem II. (955–976) a v Augsburgu biskupem Oldřichem (923–973), a že denáry mečového typu musely být raženy teprve následně (Katz 1935, 30–35). Při podrobnějším zkoumání formálních znaků (tvar kaplice, obvodky, tvary písmen apod.) došel k názoru, že nejstarší varianty denárů mečového typu (C 47–49) bezprostředně navazují na denáry karolinského typu a tvoří s nimi jednu skupinu. Písmeno E pod lomenicí na rubních stranách mincí neznamená podle Katze zkratku slova „ecclesia“, nýbrž ve spojení s křížkem je pouze transformační sestava znaků pod kaplicí na rubních stranách denárů karolinského typu. Vnitřní perličkové obvodky nejstarších variant denárů mečového typu jsou podobné vnitřním obvodkům denárů karolinského typu, ale postupně jsou nahrazovány obvodky sekanými. Oběma typům jsou vlastní rovněž tvary některých písmen (hraná písmena C a B). Zmíněné varianty denárů mečového typu tak „navazují přímo na karolinský typ, který se postupně ve svých variantách zmenšuje jak průměrem, tak i vahou a přibližuje se tak velikosti denárům mečovým“ (Katz 1935, 71). Zároveň však autor upozornil, že mečové denáry sice navazují přímo na karolinský typ a jeho obměny, ale ražební kolky pro ně řezal jiný řezač. Denáry, na kterých je kaplice nahrazena dvojicí mečů, nebo mečem a křížem (C 90–92) považoval Katz za ražby mladší a to z důvodu jejich větší váhy a většího průměru střížku. Váha starších i mladších variant denárů mečového typu podle něj kopírovala váhu bavorských denárů, ražených za vlády vévodů Otty Švábského (976–982) a Jindřicha III (983–985) a za druhé vlády Jindřicha II. (985–995). A právě do období let 973–987 umístil autor ražbu starších a posléze i mladších variant denárů mečového typu v pražské mincovně (Katz 1935, 102).

Mimořádnou pozornost věnoval V. Katz ve své studii otázce ikonografických vzorů jednotlivých českých denárových typů. Vzor pro ikonografickou výbavu lících stran denárů mečového typu (ale i denárů šipového typu a částečně i denárů se širokou rukou) viděl v ražbách dánských panovníků z nordhumberlandské mincovny v Yorku z první poloviny 10. století (Katz 1935, 29, 47–50, 72–76).¹² Denáry mečového typu jsou tak podle autora jedinečnou kombinací vlivů anglosasko-vikingských na lících stranách a vlivů karolinských na stranách rubních (Katz 1935, 71).

V následné diskusi na stránkách Numismatického časopisu československého vystoupil proti Katzovým názorům na počátky českého mincovnictví G. Skalský. V části věnované denárům mečového typu zopakoval své starší názory na datování ražby jejich nejstarších variant, a zdůraznil nutnost většího časového odlišení ražby denárů typu meč-kaplice a denárů s meči na lících i rubních stranách (Skalský 1936, 47–50). V. Katz však na základě upřesněného a doplněného přehledu mincovních nálezů, a na základě nových poznatků o datování ražby denárů s mečem v mincovně v Yorku (Brooke 1932), svoji představu o časovém zařazení ražby nejstarších variant denárů mečového typu obhájil (Katz 1936, 73, 77–78).

Názory V. Katze na chronologickou návaznost a časové zařazení ražby nejstarších českých denárových typů se staly určujícími pro celou poválečnou generaci českých, ale i zahraničních badatelů. O částečnou revizi Katzových závěrů se v roce 1971 pokusil až polský badatel Stanisław Suchodolski. Ve své přehledné práci o počátcích mincovnictví v zemích střední Evropy se na základě rozboru nově odkrytých

10 Svůj názor vyjádřil zcela jednoznačně i při zpracování choustnického nálezu: „Nezvrátanou pravdou jest, že naše první denáry měly za vzor ražby řezenské a celá úprava jejich přimyká se úzce k bavorským vzorům.“ (Chaura 1939, 35).

11 O skutečnosti, že si byl Chaura vědom odlišnosti naznačené chronologie od dosud platných názorů svědčí následující slova: „Vím, co to znamená, hlásám-li něco jiného než bylo podnes, více jak šedesát let, v numismatickém světě pokládáno za pevně určené a zjištěné, ale jsem přesvědčen, že další studium svědomitých a nepodjatých badatelů dá mně za pravdu!“ (Chaura 1929, 15).

12 V. Katz se v této souvislosti několikrát odvolává na práci Ferdinanda Friedensburga (1857–1930) o symbolice na středověkých mincích (Friedensburg 1922).

nálezů mincí a na základě podrobného metrologického srovnání nejstarších českých denárových typů s emisemi bavorských denárů, ražených v mincovnách Řezně a Augsburgu pokusil o „jemnější“ rozlišení jednotlivých variant v rámci denárových typů a o nové datování jejich ražby (Suchodolski 1971, 39–101).

O rozdílném datování ražby dvou variant denárů mečového typu (meč-kaplice a meče na obou stranách mincí) uvažovali již J. Smolík, G. Skalský a V. Katz. Suchodolski však denáry mečového typu rozdělil do třech skupin, z nichž první (typ I) tvoří denáry s „kovaččinou“ vedle meče: C 47–49, druhou (typ II) denáry s křížem vedle meče a s trojúhelníčky, nebo obloučky pod kaplicí na rubních stranách: C 50, 51, 56–58¹³ a třetí (typ III) denáry s mečí na obou stranách mincí: C 90, 91, 93, 94, 96 (Suchodolski 1971, 45–46).¹⁴ Tři uvedené skupiny variant denárů mečového typu se vedle ikonografického pojetí lícních a rubních stran a opisových legend odlišují podle Suchodolského rovněž rozdílnou průměrnou vahou: typ I: 1,04 g, typ II: 1,35 g a typ III: 1,20 (1,13) g. Denáry typu I (C 47–49) byly podle autora raženy souběžně s nejstaršími variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denáry typu karolinského a šipového v letech 976–985. Denáry typu II a III pak souběžně s mladšími variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denáry byzantsujícími v letech 985–995 (Suchodolski 1971, 46, 50).

Máme-li ověřit konstrukci S. Suchodolského, ale rovněž názory na chronologické pořadí jednotlivých variant denárů mečového typu, vyslovené E. Fialou, J. Smolíkem, G. Skalským a V. Katzem, je třeba blíže prozkoumat všechny dosavadní mincovní nálezy, v nichž byly denáry toho typu nalezeny a všechny dosažitelné, nebo alespoň v literatuře popsané exempláře denárů mečového typu.

Denáry mečového typu v mincovních nálezech (podle doby odkrytí)

1. ESKILSTUNA, Södermanland, Švédsko (1833)

Uložen: po 1002

Počet mincí v nález: 444? ks

Česká složka: 2 ks (C 49, 137)

Lit.: *Linder 1935–1936; Hatz 1974*, č. 105; *Hatz – Hatz 1975*, č. 17; *Cach 1982*, č. 538.

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 17.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 619.

2. VAALSE, Falster, Dánsko (1835)

Uložen: kol. 985

Počet mincí v nález: cca 700 ks

Česká složka: 5 ks (C 12, 49, 63, 65, 66)

Lit.: *Thomsen – Lindberg 1842–1843; Dannenberg 1876–1905*, 44, č. 4; *Smolík 1881*, 474; *Fiala 1895*, 159, č. 18; *Haugberg 1900*, 164, č. 37; *Schráníl 1929*, 49; *Skovmand 1942*, 95, č. 37; *Galster 1964*, 27, č. 18; *Cach 1982*, č. 629; *Šimek 1982*, 72, č. 16; *Hatz 1986*, 274; *Leimus 2005*, 1208.

Poznámka: Nejmladšími denáry ze západoevropské složky nálezů (367 ks) jsou kolínské ražby z prvních let vlády Otty III. (983–1002), z anglosaských mincí jsou nejmladšími denáry Ethelreda II. (978–1016) typu *First-Hand*, ražené v letech 979–985. Početně zastoupené saské „křížové“ denáry, ražené pravděpodobně v širokém časovém úseku v Magdeburku a jeho okolí, patří k nejstarším variantám, jejichž ražba probíhala pravděpodobně v letech 965–985. Přesnější určení doby uložení nálezů tak úzce souvisí se sporem o zaražení tzv. Otto-Adelheiských denárů (OAP). V nálezů z Vaalse jsou zastoupeny čtyři exempláře OAP (z celkem 19 ks) s opisem AMEN na rubní straně. Při porovnání razidel B. Kluge prokázal časovou souvislost těchto denárů s typem Hatz (1961) II (*Kluge 1990*, 176–177), který je v tomto nálezů zastoupen osmi kusy. Zbývajících sedm kusů OAP náleží k typům Hatz (1961) III-7 a Hatz (1961) IV-15. Typ Hatz (1961) II je všeobecně považován za vůbec nejstarší variantu OAP (*Kluge 1990*, 169, 171). Rovněž varianta Hatz (1961) III-7 je podle výpovědi švédských nálezů jednou z nejstarších a zároveň jednou z nejpčetnějších (*Rundberg 2000*, 12, 27). Varianta Hatz (1961) IV-15 pak jednou z jí

13 „Cechą dzielącą odwrocia jest obecność pod dachem kaplicy albo dużej litery E, albo też szeregu trójkątów lub półksiężyców.“ (Suchodolski 1971, 45).

14 S. Suchodolski zařazuje mezi nejmladší varianty denárů mečového typu (typ III) rovněž denáry s vyobrazením ptáka na rubních stranách (C 93–96).

nejpodobnějších (*Rundberg 2000*, 14, 29). Z uvedeného lze soudit, že varianty OAP zastoupené v nálezů z Vaalse patří mezi nejstarší, ražené po roce 983 (*Leimus 2005*, 1208). J. Ch. Lindberg, v části studie věnované popisu arabských mincí z nálezů ve Vaalse, popisuje rovněž brakteát karachindského chána Nasir al-Haqq (správně Nasr ibn Ali) z přelomu 10. a 11. století, což by měla být nejmladší mince nálezů (*Thomsen – Lindberg 1842–1843*, 134, tab. VII/67). Podle popisu a kresby se však jedná o napodobeninu dirhamu sámanovského emira Nasr ibn Ahmeda (914–940), vzniklou v povolžském Bulharsku (*Leimus 2005*, 1208). Všechny ostatní orientální mince z nálezů jsou výrazně starší.

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *Thomsen – Lindberg 1842–1843*, 46; *Hatz 1986*, 274.

3. GUFFRIDE, Ksp. Alskog, Gotland, Švédsko (1839)

Uložen: po 1029

Počet mincí v nálezů: 221 + 25 ks

Česká složka: 2 ks (C 36, 55)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 173; *Hatz – Hatz 1975*, č. 39; *Cach 1982*, č. 554; *CNS I/1*, 5–7.

Denáry mečového typu: C 55 (1 ks)

Lit.: *CNS I/1*, 7, č. 237 (odkaz na *Katz 1935*, tab. III/63 a *Cach 1970*).

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 840.

4. SLUPSK I. (Stolpe), Polsko (1847)

Uložen: kol. 990

Počet mincí v nálezů: okolo 3.000 ks

Česká složka: okolo 25 ks (C 3, 8, 12, 23, 29/36, 47, 49, 53, 60, 63, 75, 82, 86, 87, 101, 102, 104, 110, 120)

Lit.: *Dannenberg 1848*; *Dannenberg 1876–1905*, 43, č. 3; *Smolik 1881*, 474; *PSW II*, č. 153; *Cach 1970*, č. 143.

Poznámka: Přesné složení nálezového celku není dnes možno zrekonstruovat. Nejmladší, přesněji datovatelnou mincí nálezů, je pravděpodobně bavorský denár z období druhé vlády Jindřicha II. (985–995) z mincovny v Řezně Hahn (1976) 22 (*Dannenberg 1848*, 102). Převážnou část nálezů tvořily denáry tzv. Otto-Adelheiského typu, z nichž nejstarší varianty byly podle posledních zkoumání raženy již před rokem 985 (*Rundberg 2000*; *Leimus 2005*). Nejmladšími ražbami v české složce jsou denáry tzv. frížského typu, ražené pravděpodobně koncem 80. let 10. století.

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks), **C 49** (1 ks), **C 53** (1 ks)

Lit.: *Dannenberg 1848*, 103:

č. 1 - **C 47**

č. 2 - **C 49**

č. 3 - **C 53**

5. GDAŇSK - okolí, Polsko (1849)

Uložen: po 1010

Počet mincí v nálezů: několik desítek kusů

Česká složka: 43? ks (C 3, 4, 8, 12, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 36, 45, 47, 52?, 66, 82, 91?, 96, *Fiala 1895*, tab. V/5, 102, 112, 120, 137, 252, 254, 261)

Lit.: *Cappe 1850*; *PSW II*, č. 37.

Poznámka: Složení nálezů je nejisté. Cappe ve své práci (*Cappe 1850*) popisuje pouze českou složku nálezů, a o mincích z jiných zemí, pocházejících rovněž z tohoto nálezů, nevíme nic. Z celkového počtu 43 kusů Cappem popsáných denárů českého původu, pocházela část z majetku H. Dannenberga (C 4, 12, 35, 47, 52, 102) a není jisté zda-li byla rovněž součástí nálezů Gdaňsk - okolí.

Denáry mečového typu: C 47 (2 ks), **C 52** (1 ks), **C 91** (1 ks)

Lit.: *Cappe 1850*:

č. 1 - **C 52** (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/2, „sonst ähnlich“)

č. 2 - **C 47** (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/3)

č. 3 - **C 47**

č. 4 - **C 91**

6. VĚS II, Vladimírská oblast, Rusko (1852)

Uložen: kol. 1000

Počet mincí v nález: 23 ks

Česká složka: 1 ks (C 47)

Lit.: *Bauer 1930*, 177, č. 116; *Potin 1967*, 175, č. 350; *Potin 1968*, 190, *Cach 1970*, č. 178

Poznámka: Hrobový nález souboru mincí.

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks)

Lit.: *Bauer 1930*, 177, č. 116; *Potin 1968*, 190.

7. ASSARTORP, Ksp. Gärdslöv, Skane, Švédsko (1855, 1856)

Uložen: po 1002

Počet mincí v nález: 422 ks

Česká složka: 5 ks (C 49, 100, 123)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 102; *Hatz – Hatz 1975*, č. 16; *Cach 1982*, č. 522; *CNS III/1*, 87–92.

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *CNS III/1*, 90, č. 307.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 2.184.

8. DOMERARVE, Ksp. Öja, Gotland, Švédsko (1857)

Uložen: po 1089

Počet mincí v nález: 569 + 25 ks

Česká složka: 1 + 1 ks (C 49, 288)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 352; *Hatz – Hatz 1975*, č. 93; *Cach 1982*, č. 535.

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 93.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 2.350.

9. MIASTKO (Rummelsburg), Polsko (1861)

Uložen: po 1011

Počet mincí v nález: cca 1.400 g mincí

Česká složka: 30 ks (C 27, 32, 47, 49, 59, 66, 90, 101, 102, 103, 105, 123, 138, 162, 164, 165, 170, 201, 219, 225, 230, 258, 277)

Lit.: *Dannenberg 1863*; *Dannenberg 1876–1905*, 46, 521; *Smolik 1881*, 474; *PSW II*, č. 98; *Cach 1970*, č. 108.

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks), C 49 (3 ks), C 90 (1 ks)

Lit.: *Dannenberg 1863*:

č. 62a - C 49 (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/2 „ähnlich“)

č. 63 - C 47

č. 64 - C 49

č. 65 - C 49

č. 66, tab. II/66 - C 90 („unedirt“)

Obr. 3. *Dannenberg 1863*, tab. II/66 (zvětšeno).

10. KULHUSGAARDEN, Ksp. Draaby, Seeland, Dánsko (1863)

Uložen: po 991 (1000–1010)

Počet mincí v nález: 80 ks

Česká složka: 1 ks (C 90)

Lit.: *Skovmand 1942*, 114, č. 48; *Galster 1964*, 28, č. 19; *Cach 1970*, 67, č. 96; *Šimek 1982*, 70, č. 9; *Hatz 1986*, 274.

Poznámka: G. Hatz (1986) datuje uložení nálezu podle zastoupení denárů Otto-Adelheidského typu do období po roce 991, podrobnější rozbor této mincovní složky nálezu však dosud nebyl proveden. R. Skovmand klade uložení mincovního souboru do země do období krátce po roce 1000 a to na základě složení náleзовého celku a přítomnosti pouze jediné arabské mince, E. Šimek datuje uložení nálezu do let 1000–1010.

Denáry mečového typu: C 90 (1 ks)

Lit.: *Hatz 1986*, 274.

11. MUNKEGAARD, Ksp. Ibsker, Bornholm, Dánsko (1864)

Uložen: po 1002

Počet mincí v nálezu: 902 ks

Česká složka: 9 ks (C 50, 63, 118, 123, 196, 226)

Lit.: *Thomsen 1866*; *Dannenberg 1876–1905*, 45, č. 8; *Smolík 1881*, 474; *Cach 1970*, č. 115; *Galster 1980*, 63–77, č. 25; *Šimek 1982*, 70, č. 10; *Hatz 1986*, 275.

Denáry mečového typu: C 50 (1 ks)

Lit.: *Galster 1980*, 75, č. 774 (1,36 g).

12. FÖLHAGEN, Ksp. Björke, Gotland, Švédsko (1866)

Uložen: po 989

Počet mincí v nálezu: 1.059 + 156 ks

Česká složka: 14 ks (C 23, 36, 47, 49, 59, 78, 86, 120)

Lit.: *Tornberg – Hildebrand 1870*; *Dannenberg 1876–1905*, 44, č. 5; *Smolík 1881*, 474; *Stenberger 1947–1958*, č. 34; *Malmer 1966*, 274, č. 67; *Cach 1970*, č. 74; *Hatz 1974*, č. 32; *Hatz – Hatz 1975*, č. 1; *CNS I/2*, 65–79.

Poznámka: Nejmladšími, přesněji datovatelnými ražbami nálezu jsou tři denáry augsburského biskupa Liutolfa (989–996) Hahn (1976) 138a1. E. Fiala (1895, 154) a po něm F. Cach (1970, č. 74) uvádějí mezi českými ražbami rovněž denár tzv. frížského typu C 108. G. Hatz (1974), který měl možnost českou složku nálezu podrobně popsat, však denár tohoto typu neuvádí. Nejmladší ražbou v české složce je tak denár typu štíhlá ruka / kaplice C 120, tvořící spojovací článek mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu a denáry tzv. frížského typu.

Denáry mečového typu: C 47 (2 ks), **C 49** (1 ks)

Lit.: *Tornberg – Hildebrand 1870*:

č. 84 - C 47 (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/2)

č. 85 - C 47

č. 86 - C 49

Poznámka: V *CNS I/2* (79, č. 1227–1229) jsou všechny tři denáry určeny jako C 48.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 3.547.

13. KOWALE (Kawallen), pow. Trzebnica, Polsko (1867)

Uložen: po 1002

Počet mincí v nálezu: 340 ks

Česká složka: 9 ks (C 32–35, 58)

Lit.: *Luchs 1869*; *Friedländer 1869*; *Dannenberg 1876–1905*, 46, č. 11; *Smolík 1881*, 475; *PSW IV*, 49, č. 24; *Cach 1970*, č. 93; *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 72–74.

Denáry mečového typu: C 58 (3 ks)

Lit.: *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 73.

Poznámka: Autorky se při bližším určení všech tří kusů denárů mečového typu odvolávají na *Šmerda 1996*, typ 8z („w tym 1 obol wagi 0,7 g“).

14. TALINGS, Ksp. Rute, Gotland, Švédsko (1868)

Uložen: po 995

Počet mincí v nálezu: 46 + ? ks

Česká složka: 2 ks (C 58, 118)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 80; *Hatz – Hatz 1975*, č. 11; *Cach 1982*, č. 625.

Denáry mečového typu: C 58 (1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 11.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 3.954.

15. CIECHANÓW, Polsko (1868)

Uložen: po 1047

Počet mincí v nálezů: 1.300 + 3.500 ks

Česká složka: 32 + 11 ks (C 27, 78, 123, 166, 203, 206, 281, 284, 293, 300)

Lit.: *Menadier 1896*, 2072–2074, 2079–2082; *Menadier 1898*, 103–111; *PSW III*, 18, č. 15; *Cach 1970*, 61, č. 67; *Fiala 1983*; *Triller 1991*, 17–19, č. 3

Poznámka: F. Cach (1970), opíraje se o údaje polských badatelů (*PSW III*, 20), uvádí mezi českými ražbami z nálezů Ciechanów rovněž denár C 49 (*Cach 1970*, 61, č. 67). Zevrubný popis nálezů z pera J. Menadiera však mezi českými ražbami žádný denár mečového typu neuvádí (srovnej rovněž: *Fiala 1983*; *Triller 1991*, 17–19).

16. BJÄRBY, Ksp. Sjonhem, Gotland, Švédsko (1869)

Uložen: po 1027

Počet mincí v nálezů: 731 + 96 ks

Česká složka: 0 + 1 (C 58?)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 169; *Hatz – Hatz 1975*, č. 36; *Cach 1982*, č. 525.

Denáry mečového typu: C 58? (0 + 1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 36.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 4.236.

17. NOVÝ DVŮR, okr. Teplice, Česká republika (1869)

Uložen: po 985

Počet mincí v nálezů: přibližně 300 ks

Česká složka: okolo 50 ks (C 3, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 18, 23, 32, 43, 44, 47, 49, 54, 79, 120/121)

Lit.: *Fiala 1890*, 116, pozn. 2; *Fiala 1891*, 14, pozn. 8; *Fiala 1895*, 152; *Smolík 1899*, 122–123; *Skalský 1929*, 61, pozn. 223; *Skalský 1936*, 48; *Nálezů II/1*, č. 1422; *Cach 1970*, 55, č. 31; *Lukas – Polanský 2007*, 79.

Poznámka: Novodvorský nález byl rozchvácen a v otázce jeho složení jsme odkázáni pouze na rámcový a pravděpodobně neúplný popis z pera E. Fialy (*Fiala 1891*, 14, pozn. 8; *Fiala 1895*, 152) a údaje v díle J. Smolíka (*Smolík 1899*), vycházející z informací významného českého sběratele Emanuela Mikše. Klíčovou otázkou pro datování uložení nálezů je zastoupení variant denárů C 120/121 typu štíhlá ruka / kaplice, tvořících spojovací článek mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu a denáry tzv. frížského typu a datující uložení nálezů do doby po roce 985 (*Fiala 1891*, č. 165 → *Fiala 1895*, č. 144; *Smolík 1899*, č. 213).

Denáry mečového typu: C 47, C 49, C 54

Lit.: *Smolík 1880*; *Fiala 1888*; *Fiala 1891*; *Fiala 1895*; *Smolík 1899*.

1. - C 47: *Fiala 1888*, č. 31, tab. I/31 → *Fiala 1895*, č. 27, tab. I/14 (0,84 g, Ø 18,5 mm)

2. - C 47: *Fiala 1888*, č. 32, tab. I/32 → *Fiala 1895*, č. 33, tab. I/15 (0,87 g, Ø 19 mm)

3. - C 47: *Fiala 1891*, č. 100 → *Fiala 1895*, č. 35 (Ø 18 mm)

4. - C 49: *Smolík 1899*, č. 3, tab. I/2 (0,83–0,97 g)

5. - C 54: *Smolík 1880*, tab. XVIII/19 → *Fiala 1891*, č. 107, tab. I/30 → *Fiala 1895*, č. 46, tab. I/20 (0,72 g, Ø 18 mm)

Obr. 4. a) *Fiala* 1888, tab. I/31; b) *Fiala* 1888, tab. I/32; c) *Smolík* 1899, tab. I/2; d) *Fiala* 1895, tab. I/20 (zvětšeno).

18. STARYDWOREK (Althöfchen), pow. Skwierzyna, Polsko (1872)

Uložen: po 1025

Počet mincí v nálezu: několik tisíc ks (J. Friedlenderem popsáno 562 + 10 ks)

Česká složka: 21 + 1 ks (C 58, 83, 120, 123, 138, 199, 217, 264, 273, 279, 283)

Lit.: *Friedlender* 1873; *Dannenberg* 1876–1905, 49, č. 15; *Smolík* 1881, 475; *PSW I*, s. 62, č. 125; *Cach* 1970, č. 145

Denáry mečového typu: C 58 (1 ks)

Lit.: *Friedlender* 1873, 283, č. 97 (1,266 g)

Veřejné sbírky: Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 556/1872.

Obr. 5. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 556/1872 (zvětšeno).

19. JAROCIN, woj. Kalisz, Polsko (1878)

Uložen: po 1004

Počet mincí v nálezu: 781 ks + množství zlomků

Česká složka: 107 ks (C 7, 8, 19, 13, 24, 25, 26, 27, 32, 38, 40, 45, 47, 49, 56, 58, 59, 62, 63, 66, 66, 67, 71, 72, 78, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 90, 94, 102, 109, 117, 118, 120, 123, 127, 134, 137, 138, 164?, 170, 187, 197, 200, 203, 207, 213, 226, 232, 248, 258)

Lit.: *Jażdzewski* 1879; *Dannenberg* 1880; *Smolík* 1881, 476; *Menadier* 1887, 172–173; *Dannenberg* 1876–1905, 523, č. 61; *Fiala* 1895, 161, č. 27; *PSW I*, 258, č. 41; *Cach* 1970, č. 83; *Andralojć – Andralojć – Silska – Szyngiera* 2011, 138, č. 96.

Denáry mečového typu: C 47 (2 ks), 49 (4 ks), 56 (1 ks), 57 (1 ks), 58 (1 ks), 62 (1 ks), 90 (1 ks)

Lit.: *Jażdzewski* 1879, 17–22, 34:

č. 1, tab. I/1 - C 49 (odkaz na *Hanka* 1855, tab. II/2, 4 ks: 0,88 g, 0,97 g, 0,85 g, 0,83 g)

č. 2 - C 47 (odkaz na *Hanka* 1855, tab. II/4, 0,97 g)

č. 3 - C 47 (odkaz na *Hanka* 1855, tab. II/9, 0,88 g)

č. 6, tab. I/4 - C 90 (odkaz na *Dannenberg 1863*, 30, č. 66, tab. II/66, 1,20 g)

č. 7, tab. I/5 - C 58 („*ineditus*“, 1,30 g)

č. 8, tab. I/6 - C 56 (odkaz na *Hanka 1855*, tab. II/12, 1,40 g)

č. 10 - C 57 („*polówka denara*“)

č. 46, tab. III/25 - C 62 („*ineditus*“, 1,20 g) → *Smolik 1899*, č. 440, tab. III/25.

Poznámka: K denáru č. 46 (C 62) *Jażdżewski (1879, 34)* dodává: „*Drugi podobny egzemplarz nie jest nam znany i nie potrafiliśmy znaleźć typu podobnego i pomiędzy współczesnymi monetami niemieckimi. Jakkolwiek styl tego denara pod pewným wględem przypomina monety czeskie, to przecieř tak jest odmienny, iř možna slusnie postavit pytanie, czy piniądz nie naleřy racřej do Bolesława Chrobrego.*“

Obr. 6. a) *Jażdżewski 1879*, tab. I/1; b) *Jażdżewski 1879*, tab. I/4; c) *Jażdżewski 1879*, tab. I/5; d) *Jażdżewski 1879*, tab. I/6; e) *Jażdżewski 1879*, tab. III/25 (zvětřeno).

20. WICIMICE (Witznitz), pow. Łobez, Polsko (1878)

Uložení: po 996

Poččet mincí v nálezu: více než 500 ks

Česká slořka: více kusů, popsáno: 5 + 6 ks (C 11 nebo 12, 49, 61, 82, 85, 91, 123, 165 nebo 166)

Lit.: *Friedländer 1879*; *Dannenberg 1876–1905*, 522, č. 56; *PSW II*, 117–119, č. 197; *Cach 1970*, č. 159.

Denáry mečového typu: C 49 (0 + 2 ks), 61 (1 ks), 91 (0 + 1 ks)

Lit.: *Friedländer 1879*, 247:

1. - C 49 („*Zwei Fragmente: Schwert, Ks. Kirchengiebel, ungefähr wie Voigt S. 87/1.*“)

2. - C 61 („*Eine mit dem Schwert im Felde, die Hand auf der Kehrseite ist kaum kenntlich, die Aufschriften sinnlos.*“) → *Fiala 1891*, č. 122, tab. II/6.

3. - C 91 („*Ein Fragment +BOA...VAS zwei Schwerter neben ainander, eins aufwärts, eins abwärts gerichtet. Die Ks. Ist undeutlich, wie : |+ . Umschrift sinnlos.*“)

Veřejné sbírky: Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 997/1878 (*Friedländer 1879*, 247, C 61), př. č. 998/1878 (*Friedländer 1879*, 247, C 91).

Obr. 7. a) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 997/1878; b) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 998/1878 (zvětšeno).

21. MIERZESZYN (Meisterwalde), pow. Gdańsk, Polsko (1878)

Uložen: po 994

Počet mincí v nálezu: několik set ks

Česká složka: popsáno 29 ks (C 49, 63, 86, 118, 120, 123)

Lit.: *Dannenberg 1880*, 157–159; *Dannenberg 1876–1905*, 523, č. 59; *PSW II*, 69, č. 99; *Cach 1970*, č. 109.

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *PSW II*, 69, č. 99.

Poznámka: H. Dannenberg (1880, 159, č. 19) popisuje denár mečového typu: „vom Schwertypus 1 Ex.“, E. Fiala (1895, 156) jej popisuje následovně: „Boleslava I. 935.-967., t. I., č. 13. (jediný!)“. Údaj E. Fialy byl převzat do *PSW II*, 69, č. 99.

22. LADĚJNOE POLE I, Rusko (1878)

Uložen: po 1105

Počet mincí v nálezu: 6 kg mincí

Česká složka: popsáno 20 ks (C 32, 47, 49, 63, 75, 155, 206/207, 253, 266, 269, *Fiala 1895*, tab. IV/15, 285, 288, 300, 308, 310, 317)

Lit.: *Hess 1891*, č. 1150–1169; *Dannenberg 1876–1905*, 532, č. 82; *Bauer 1930*, 70–73, č. 3; *Potin 1967*, 146, č. 218; *Potin 1968*, 190; *Cach 1970*, č. 99; *Fiala 1983*.

Poznámka: Nálezový celek byl 19. října 1891 dražen firmou Hess ve Frankfurtu n. M. (*Hess 1891*).

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks), 49 (2 ks)

Lit.: *Hess 1891*:

č. 1150 - C 47 (odkaz na *Fiala 1888*, č. 31)

č. 1151 - C 49 (odkaz na *Fiala 1888*, č. 33)

č. 1152 - C 49 (odkaz na *Fiala 1888*, č. 34)

23. MASZENICE, pow. Inowrocław, Polsko (1875–1880)

Uložen: po 1039

Počet mincí v nálezu: 203 + 566 ks

Česká složka: 0 + 34 ks (C 27, 49, 103, 110, 123, 135, 144, 189, 217, 293)

Lit.: *Chmielecki 1907*, 29–30; *Chmielecki 1908*, 137; *PSW I*, 40, č. 74; *Cach 1970*, č. 106.

Denáry mečového typu: C 49 (0 + 1 ks)

Lit.: *Chmielecki 1907*, 29, č. 79 (odkaz na *Smolík 1899*, č. 3)

24. KAMIENIEC (Schöningen), pow. Szczecin, Polsko (1883)

Uložen: po 1011

Počet mincí v nálezu: 344 + ? ks

Česká složka: 11 ks (C 47, 63, 83, 120, 123, 255, 261, 263, 264, 268)

Lit.: *Dannenberg 1884*, 258, 262; *Dannenberg 1876–1905*, 526, č. 64; *PSW II*, 54, č. 64; *Cach 1970*, č. 85

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks)

Lit.: *Dannenberg 1884*, 262, č. 26 (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/2: „ähnlich“)

25. BYSTRZYCA (Peisterwitz, Byrč), woj. Wrocław, pow. Olawa, Polsko (1886)

Uložen: po 1003

Počet mincí v nálezu: 560 ks + zlomky (950 g)

Česká složka: 230 + 19 ks + 150 g dalších zlomků (C 3, 4, 25, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 44, 47, 49, 51, 59, 60, 63, 67, 69, 71, 78, 79, 80, 84, 86, 87, 90, 91, 94, 96, 99, 100, 102, 103, 108, 109, 112, 118, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 135, 136, 144, 145, 150, 156, 157, 165, 166, 169, 171, 173, 176, 177, 179, 180, 183, 184, 203, 206, 225)

Lit.: *Bahrfeldt 1887*; *Menadier 1887*; *Bahrfeldt 1888*; *Dannenberg 1876–1905*, 525, č. 62; *Fiala 1895*, 157, č. 13; *PSW IV*, 44; *Cach 1970*, 61, č. 65; *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 25–31.

Poznámka: Podle E. Bahrfeldta bylo v nálezu 315 ks českých denárů (*Bahrfeldt 1887*, 614), podle E. Fialy (*Fiala 1890*, 49), obsahoval nález „neméně než 290 kusů denárů, jež českým panovníkům přičísti dlužno, nečítaje v počet ten oboly počtem 30 kusů, jež němečtí numismatikové taktéž do Čech kladou.“ Téměř celý nález se stal, podle informace E. Fialy (*Fiala 1890*, 117), součástí numismatické sbírky M. Donebauera.

Denáry mečového typu: C 47 (1 + 3 ks), 49 (0 + 2 ks), 51 (0 + 1 ks), 90 (1 + 2 ks), 90/91 (0 + 1 ks), 91 (0 + 1 ks)

Lit.: *Menadier 1887*:

č. 84 - C 90 1 + 2 ks (odkaz na *Dannenberg 1863*, 30, č. 66, tab. II/66; *Hanka 1855*, tab. II/14)

č. 85 - C 47 1 + 3 ks (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/3; *Jażdżewski 1879*, tab. I/1; *Hanka 1855*, tab. II/4)

č. 88 - C 51 0 + 1 ks (odkaz na *Hanka 1855*, tab. II/16)

č. 89 - C 91 0 + 1 ks (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/4; *Hanka 1855*, tab. II/17)

č. 90 - C 90/91 0 + 1 ks

č. 91 - C 49 0 + 1 ks

č. 92 - C 49 0 + 1 ks (odkaz na *Hanka 1855*, tab. II/5)

Věřejné sbírky: Berlin, př. č. 16/1892 (*Menadier 1887*, č. 85).

Obr. 8. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 16/1892 (zvětšeno).

26. OLOBOK , pow. Ostrów Wielkopolski, Polsko (1889)

Uložen: po 1000

Počet mincí v nálezu: 239 + 101 ks

Česká složka: 74 + 18 ks (C 23, 24, 32, 47, 49, 50, 51, 53, 55, 58, 63, 66, 67, 78, 82, 86, 89, 102, 106, 109, 110, 118, 119, 120, 123, 127, 145, 165, 166, 168, 169, 170, 180)

Lit.: *Friedensburg 1890*; *Fiala 1890*; *Dannenberg 1876–1905*, 522, č. 55; *PSW I*, 47, č. 89; *Cach 1970*, č. 121; *Andraťojć – Andraťojć – Silska – Szyngiera 2011*, 57, č. 19 (Kania).

Poznámka: Celý nálezový soubor zakoupil ještě v průběhu roku 1890 E. Fiala, který jej následně rovněž podrobně popsal.

Denáry mečového typu: C 47 (3 ks), C 49 (4 ks), C 50 (1 ks), C 51 (1 + 1 ks), C 53 (1 ks), C 55 (1 ks), C 58 (1 ks)

Lit.: *Fiala 1890 (Friedensburg 1890; Fiala 1895):*

- č. 1 - C 58 Ø 21 mm, 1,35 g (= *Friedensburg 1890*, č. 33a = *Fiala 1895*, č. 12, tab. I/5)
č. 2 - C 51 Ø 21 mm, 1,70 g (= *Friedensburg 1890*, č. 33 = *Fiala 1895*, č. 7)
č. 3 - C 51 Ø 20 mm, 1,25 g (= *Friedensburg 1890*, č. 33b = *Fiala 1895*, č. 15, tab. I/8)
č. 4 - C 53 Ø 16 mm, 0,45 g (= *Friedensburg 1890*, č. 38 = *Fiala 1895*, č. 45, tab. I/19)
č. 5 - C 50 Ø 21 mm, 1,55 g (= *Friedensburg 1890*, č. 34 = *Fiala 1895*, č. 19, tab. I/11)
č. 6 - C 47 Ø 19 mm, 0,90 g (= *Friedensburg 1890*, č. 37b = *Fiala 1895*, č. 34, tab. I/16)
č. 7 - C 47 Ø 18 mm, 0,80 g (= *Friedensburg 1890*, č. 37a)
č. 8 - C 47 Ø 17 mm, 1,05 g (= *Friedensburg 1890*, č. 36 = *Fiala 1895*, č. 39)
č. 9 - C 49 Ø 18 mm, 0,82 g (= *Friedensburg 1890*, č. 35b)
č. 10 - C 49 Ø 18 mm, 0,80-0,95 g (= *Friedensburg 1890*, č. 35a)
č. 11 - C 55 Ø 19 mm, 0,90 g (= *Fiala 1895*, č. 42; *Friedensburg 1890*, neuvádí)

Veřejné sbírky: Národní muzeum - Praha, inv. č. H5-6 (*Fiala 1890*, č. 3), H5-8 (*Fiala 1890*, č. 1)

Obr. 9. a) NM Praha, inv. č. H5-6; b) NM Praha, inv. č. H5-8 (zvětšeno).

27. STURKÖ, Blekinge, Švédsko (1890)

Uložen: po 1002

Počet mincí v nálezu: 171 + 140 ks

Česká složka: 1 ks (C 90)

Lit.: *Hildebrand 1890; Hatz 1974*, č. 116; *Hatz – Hatz 1975*, č. 18; *Cach 1982*, č. 621.

Denáry mečového typu: C 90 (1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 18.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 8770.

28. MANČICE, okr. Kolín, Česká republika (1890)

Uložen: po 995

Počet mincí v nálezu: 200–300 ks

Česká složka: cca 150 ks (C 85, 91, 96, 108, 118, 121, 123, 127, 138, 170)

Lit.: *Smolík 1890; Fiala 1891*, 24, pozn. 17; *Fiala 1895*, 156; *Smolík 1899*, 23; *Nálezy II/1*, č. 1431; *Cach 1970*, č. 30.

Poznámka: Nález obsahoval kromě českých denárů Boleslava II. přibližně 100–150 ks rakouských, či bavorských feniků z 12. století. Jakým způsobem se do nálezového souboru dostaly není jasné. Nález byl rozchvácen a pouze jeho malá část (15 ks mincí, slitky stříbra a nádoba) se dostala do sbírek NM v Praze (*Smolík 1890*), kde byla rozřazena do základní sbírky.

Denáry mečového typu: C 91 (3 ks)

Lit.:

Fiala 1895:

č. 2, tab. I/1 - **C 91** (= *Fiala 1891*, č. 72)

Smolík 1899:

č. 402 - **C 91** (1,09 g, „není celý“)

Poznámka: *Fiala 1891*, 24, pozn. 17 (uvádí 2 ks); *Fiala 1895*, 156 (uvádí 3 ks); *Smolík 1899*, č. 402 uvádí jediný kus ze sbírky E. Haisla.

Obr. 10. *Fiala 1895*, tab. I/1 (zvětšeno).

29. MGOWO, pow. Wąbrzeźno, Polsko (1893)

Uložen: po 1034

Počet mincí v nálezu: 800 + 1200 ks

Česká složka: 1 + 25 ks (C 23, 50, 59, 83, 94, 101, 263, 283, 284, 288, 292, Břetislav I. C?)

Lit.: *Dannenberg 1906-1910*; *PSW II*, č. 97; *Cach 1970*, č. 107.

Denáry mečového typu: **C 50** (0 + 2 ks)

Lit.: *Dannenberg 1906*, 325, č. 105, 0 + 2 ks (odkaz na *Fiala 1888*, č. 29)

30. LISÓWEK (Leissower Mühle), pow. Rzepin, Polsko (1894)

Uložen: po 1011

Počet mincí v nálezu: 4732 + 81 ks

Česká složka: 69 + 1 ks (C 3, 13, 19, 24, 25, 32, 47, 49?, 50, 58, 59, 63, 66, 69, 71, 96, 108, 118, 120, 123, 137, 153, 157, 164, 170, 189, 192, 199, 201, 203, 213, 226, 228, 236, 248, 252, 255, 261, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 273, 274, 278)

Lit.: *Bahrfeldt 1896c*; *Menadier 1898*, 172–176; *Dannenberg 1876–1905*, 766, č. 108; *PSW I*, 34, č. 65; *Cach 1970*, č. 102; *Fiala 1983*.

Denáry mečového typu: **C 47** (1 ks), **C 50** (1 ks), **C 58** (1 ks), **C --** (1 ks)

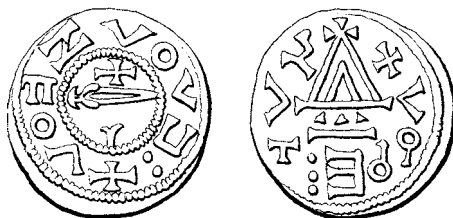
Lit.: *Bahrfeldt 1896c*:

č. 50 - **C 58** (odkaz na *Fiala 1891*, č. 81, tab. II/23 = *Smolík 1880*, tab. XVIII, č. 16 = *Fiala 1895*, č. 10, tab. I/4 = *Smolík 1899*, č. 35, tab. I/19)

č. 51, tab. I/51 - **C 50** (odkaz na *Fiala 1888*, č. 29, tab. I/29 a *Fiala 1891*, č. 88, tab. I/27 = *Fiala 1895*, č. 2895, tab. XXXVI/8 = *Smolík 1899*, č. 26, tab. I/51)

č. 52, tab. I/52 - **C --** („Bemerkenswerth ist hier der dünne Schrötling und infolge dessen das Gewicht von 0,42 Gm., das Veranlassung sein könnte, die Münze als einen Obol anzusprechen. Die dazu gehörigen sicher Denare vom Schwerttypus Donebauer No. 29 [*Fiala 1888*], *Fiala No. 88* [*Fiala 1891*] wiegen etwa 0,76 bis 1,52 Gm. das Stück. Der Kirchengiebel der Rs. ist nach der Hs. durchgeschlagen und dadurch das Bild daselbst gänzlich zerstört.“)

č. 53 - **C 47** (odkaz na *Fiala 1888*, č. 32, tab. I/32 = *Fiala 1895*, č. 33, tab. I/15 = *Smolík 1899*, č. 16, tab. I/7; „Das bei Donebauer [*Fiala 1888*] abgebildete Exemplar hat am Begine der Hs.-Umschrift einen undeutlichen, als P gelesenen Buchstaben. Auf unserem Stücke ist gerade dieser Buchstabe ganz klar und zeigt sich als P. Da nach allen sonstigen Anzeichen hier der gleiche Stempel vorliegt wie bei Donebauer, so wird dessen Angabe hierdurch berichtet. Auch bei diesem Pfennige fällt das geringe Gewicht von 0,63 Gm. auf.“)

Obr. 11. *Fiala 1895*, tab. XXXVI/8 (zvětšeno).

31. NOUSIAIEN, Nikkilä, Finsko (1895)

Uložen: po 1035

Počet mincí v nález: 1476 + 221 ks

Česká složka: 1 ks (C 52)

Lit.: *Talvio 1980*, 35; *Cach 1982*, č. 591.

Denáry mečového typu: C 52 (1 ks)

Lit.: *Talvio 1980*, 33, č. 2, obr. 2 (0,77 g)

Veřejné sbírky: Suomen Kansallismuseo Helsinky.

32. GRALEWO (Gralow), pow. Gorzów, Polsko (1896)

Uložen: po 996

Počet mincí v nález: 38 + 267 + 240 g drobných úlomků

Česká složka: 10 + 19 ks (C 4, 23, 32, 47/49, 63, 75, 78, 86, 120)

Lit.: *Bahrfeldt 1896a*; *Bahrfeldt 1896b*; *Dannenberg 1896*; *Buchholtz 1897*; *Dannenberg 1876-1905*, 763–764, č. 103; *PSW II*, 49–50, č. 53; *Cach 1970*, 64, č. 82.

Poznámka: Nejmladšími ražbami v české složce jsou denáry typu štíhlá ruka / kaplice C 120, tvořící spojovací článek mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu a denáry tzv. frížského typu.

Denáry mečového typu: C 47 nebo C 49 (0 + 1 ks)

Lit.: *Bahrfeldt 1896b*, 5, č. 19 (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/10–16)

33. ČISTĚVES, okr. Hradec Králové, Česká republika (1896)

Uložen: po 995

Počet mincí v nález: více než 355 kusů

Česká složka: 255 ks (C 1, 2, 3, 16, 25, 27, 30, 32, 46, 47, 49, 56, 59, 63, 66, 67, 75, 81, 82, 86, 87, 90, 94, 95, 96, 103, 109, 110, 118, 120, 122, 123, 124, 127, 138, 144, 147, 148, 150, 152, 153, 154, 156, 157, 167, 170)

Lit.: *Fiala 1896*; *Smolík 1899*, 23–24; *Nálezy II/1*, č. 1424; *Cach 1970*, č. 2; *Polanský – Tomková 2006*.

Poznámka: Podle J. Smolíka (*Smolík 1899*, 23–24) obsahoval nález 335 denárů, z toho 247 českých. Za nejmladší ražbu označil denár typu kříž - ruka mezi I a O s opisem „Etelred rex“, který připsal knížeti Jaromírovi. Ve skutečnosti se jedná o jednu z variant denárů tzv. frížského typu (C 109), raženou pravděpodobně na samotném konci 80., či na přelomu 80. a 90. let 10. století, tedy v období vlády Boleslava II.

Denáry mečového typu: C 46 (1 ks), 47 (2 ks), 49 (1 ks), 56 (1 ks), 90 (2 ks)

Lit.:

Fiala 1896:

č. 1 - C 56 (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/9 „podobný“ = *Polanský – Tomková 2006*, B4, 1,195 g; Ø 20,3 mm)

č. 2 - C 47 (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/14 „podobný“)

č. 3 - C 49 (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/16 „podobný“)

č. 40 - C 90 (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/3 „podobný“; 1,10 g, Ø 20 mm = *Smolík 1899*, č. 403, tab. IV/122; 1,30 g)

č. 41 - C 46 (= *Fiala 1895*, č. 2906 = *Smolík 1899*, č. 438, tab. VI/138; 1,19 g) *Smolík 1899*:

č. 18, tab. I/8 - C 47 (0,74 g)

Poznámka: Denáry č. 40 a 41 zařadil E. Fiala (*Fiala 1895*; *Fiala 1896*) mezi ražby Boleslava Chrabrého z období jeho vlády v Čechách (1003–1004) a označil je jako ražby „následní“.

Veřejné sbírky:

Muzeum východních Čech - Hradec Králové, inv. č. 3.315 (*Fiala 1896*, č. 1).

Obr. 12. a) Muzeum východních Čech - Hradec Králové, inv. č. 3.315; b) *Smolík 1899*, tab. VI/138; c) *Smolík 1899*, tab. I/8 (zvětšeno).

34. POZNAŇ VI, Polsko (1900)

Uložen: po 1025

Počet mincí v nálezu: 476 + 23 ks

Česká složka: 12 + 2 ks (C 32, 49, 69, 76, 89, 108, 120, 121, 123, 143, 195)

Lit.: *Friedensburg 1902*; *Dannenberg 1876–1905*, s. 880, č. 132; *PSW I*, 52–53, č. 102; *Cach 1970*, č. 130; *Andralojč – Andralojč – Silska – Syngiera 2011*, 92, č. 48.

Denáry mečového typu: C 49 (0 + 1 ks)

Lit.: *Friedensburg 1902*, 6, č. 81 (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/13)

35. ALEXANDERHOF, Kr. Prenzlau, Německo (1901)

Uložen: po 996

Počet mincí v nálezu: 231 + 162 ks

Česká složka: 1 + 7 ks (C 3, 32, 47, 78, 144/145)

Lit.: *Bahrfeldt – Mieck 1902*; *Bahrfeldt 1905*; *Dannenberg 1876–1905*, 878, č. 128; *PSW II*, 27, č. 1; *Cach 1970*, č. 56; *Kilger 2000*, 240, č. 2.69; *Leimus 2005*, 1209.

Poznámka: Ch. Kilger datuje uložení nálezů do období po roce 991 (*Kilger 2000*, 240, č. 2.69). I. Leimus dokazuje, na základě rozboru početné složky denárů tzv. Otto-Adelheidského typu, že mincovny soubor byl uložen do země dříve, snad již v druhé polovině 80. let 10. století (*Leimus 2005*, 1209). Tomu však neodpovídá zastoupení denáru Otty III. (983–1002) z období jeho císařské vlády (po 996) z mincovny ve Špýru (*Dannenberg 1876–1905*, č. 826; *Bahrfeldt – Mieck 1902*, č. 93) a rovněž zastoupení zlomku českého denáru manželky knížete Boleslava II. Emmy z mincovny Mělník (C 144/145; *Bahrfeldt – Mieck 1902*, č. 47), raženého pravděpodobně v druhé polovině 90. let 10. století.

Denáry mečového typu: C 47 (0 + 1 ks)

Lit.: *Bahrfeldt – Mieck 1902*, 18, č. 43 (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/15)

36. OSTROMĚŘ, okr. Jičín, Česká republika (1903)

Uložen: po 995

Počet mincí v nálezu: 415 ks

Česká složka: 409 ks (C 22, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 96, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 126, 138, 159, 162)

Lit.: *Smolík 1902–1904*; *Nálezy II/1*, č. 1433; *Cach 1970*, č. 32.

Denáry mečového typu: C 90 (4 ks), C 91 (1 ks)

Lit.: *Smolík 1902–1904*:

č. 21 - C 91 (odkaz na *Smolík 1899*, tab. VI/121; 1,08 g)

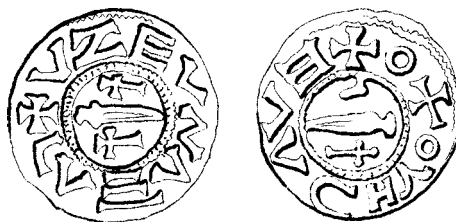
č. 22 - C 90 (odkaz na *Smolík 1899*, tab. VI/122; 1,19 g)

č. 22a, tab. LXVIII/22a – C 90 (2ks: 1,10 g, 1,15 g)

č. 22b - C 90 (odkaz na *Smolík 1899*, tab. VI/124)

Poznámka: J. Smolík zařadil zde popsané denáry mezi společné ražby Boleslava II. a jeho syna Boleslava III. do let 994–999 (*Smolík 1902–1904*, 518).

Veřejné sbírky: NM Praha: nedohledáno.

Obr. 13. *Smolík 1902–1904*, tab. LXVIII/22a (zvětšeno).

37. STIGE, Ksp. Indal, Medelpad, Švédsko (1904)

Uložen: po 1011

Počet mincí v nález: cca 3.000 ks

Česká složka: 4 + 4 ks (C 23, 49, 72, 82, 102, 120, 203, 269)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 152; *Hatz – Hatz 1975*, č. 31; *Cach 1982*, č. 614.

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 31.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 12.079, 14.411, 21.090, 27.370.

38. HATTULA, Luurila, Tavastia, Finsko (1906)

Uložen: po 1036

Počet mincí v nález: 126 ks

Česká složka: 2 ks (C 47, 319)

Lit.: *Talvio 1980*; *Cach 1982*, č. 560.

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks)

Lit.: *Talvio 1980*, 33, obr. 1.

Veřejné sbírky: Suomen Kansallismuseo Helsinky.

39. KVARNA, Ksp. Vamlingbo, Gotland, Švédsko (1906, 1915)

Uložen: po 994

Počet mincí v nález: 650 + 351 ks

Česká složka: 3 ks (C 36, 47, 63)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 73; *Hatz – Hatz 1975*, č. 9, *Cach 1982*, č. 572.

Poznámka: Nejmladší mincí nález je brabantský denár z neznámé mincovny, ražený po roce 994. Česká složka nález je tvořena třemi denárovými typy a byla uzavřena v polovině 80. let 10. století (*Lukas – Polanský 2007*, 82–85).

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 9.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 12.956, 12.980, 15.510.

40. STORA SOJEBY, Ksp. Fole, Gotland, Švédsko (1910)

Uložen: po 1089

Počet mincí v nález: 2.310 ks

Česká složka: 2 ks (C 49, 322)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 354; *Hatz – Hatz 1975*, č. 95; *Cach 1982*, č. 619; *CNS I/4*, 145, č. 1453; *Langren 1998*.

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *CNS I/4*, 145, č. 1453 (0,68 g, Ø 19 mm)

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 14.091/92.

41. GLEMMINGE (Klockarebacken), Skåne, Švédsko (1911)

Uložen: po 996

Počet mincí v nález: 871 ks

Česká složka: 7 + 2 ks (C 38, 47, 63, 96, 102, 105, 123, 165)

Lit.: *Hatz 1974*, č. 98; *Hatz – Hatz 1975*, č. 15; *Cach 1982*, č. 551; *CNS III/1*, 112.

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks)

Lit.: *CNS III/1*, 112, č. 656 (0,83 g, Ø 18 mm)

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 14.452.

42. CHOUSTNÍK, okr. Tábor, Česká republika (1923)

Uložen: po 1010

Počet mincí v nález: 530–550 ks

Česká složka: nejméně 344 ks (C 17, 23, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 34, 36, 40, 47, 59, 60, 63, 65, 66, 69, 71, 72, 80, 81, 91, 103, 108, 109, 117, 118, 120, 138, 248, 251, 253, 258, 261, 263)

Lit.: *Fiala 1923*, 242–245; *Katz 1935*, 41–42, pozn. 148; *Chaura 1938*, 86–88, 96–104, 109–117, 125–139; *Chaura 1939*; *Nálezy II/1*, 16, č. 1448; *Cach 1970*, č. 12; *Lukas – Polanský 2007*, 70–71.

Poznámka: Z obsahového hlediska lze náleзовý soubor rozdělit do dvou základních částí. Jeho jádro tvoří denáry Boleslava II. v celkovém počtu 327 kusů. Méně početnou část nálezů tvoří 11 denárů knížete Jaromíra chrástánského a byzantsijícího typu. Z toho je zřejmé, že mincovní soubor, uložený počátkem 11. století v Choustníku u Tábora nevznikl najednou, ale postupně, ve dvou časových fázích. Nejmladšími denáry, raženými za vlády knížete Boleslava II. jsou v nálezě denáry tzv. frížského typu.

Denáry mečového typu: C 47 (4 ks), C 91 (1 ks)

Lit.: *Chaura 1939*:

č. 16, obr. 16 - C 47 (= *Radoměský 1966*, typ X A/1; 3 ks: Ø 20 mm, 1,125 g; Ø 19,5 mm, 1,165 g)

č. 17, obr. 17 - C 47 (= *Radoměský 1966*, typ X B/1; Ø 19 mm, 1,24 g)

č. 69, obr. 69 - C 91 (= *Radoměský 1966*, typ XXVII; Ø 21 mm, 1,27 g)

Další exemplář denáru C 47 z choustnického nálezů pochází ze sbírky F. Cacha (č. 895). Byl zakoupen od K. Chaura v roce 1943 a prodán F. Cachem koncem 50. let 20. století ing. Němcovi (= *Radoměský 1966*, typ X A/2; Ø 20 mm, 1,263 g).

Obr. 14. a) *Chaura 1939*, obr. 16; b) *Chaura 1939*, obr. 17; c) *Chaura 1939*, obr. 69; d) Cachova sbírka č. 895 (zvětšeno).

43. POLSKO, před 1930

Uložen: na počátku 11. století

Počet mincí v nález: více než 64 kusů

Česká složka: 61 ks. (C 17, 19, 23, 23/66, 24, 32, 40, 45, 47, 49, 50, 56, 63, 66, 78, 82, 84, 86, 87, 90, 94, 103, 108, 117, 118, 122, 170, 188, 203, 206)

Lit.: *Katz 1935*, 5, pozn. 1

Poznámka: Soubor 64 denárů z neznámého polského nálezu zakoupil V. Katz v roce 1930. Složení nálevového souboru neznáme v úplnosti. Vzhledem k okolnosti, že kromě českých denárů obsahoval soubor rovněž jeden denár hraběnky Adély z mincovny v Deventru (*Dannenberg 1876–1905*, č. 1237), můžeme jeho uložení do země položit na počátek 11. století.

Denáry mečového typu: C 47 (2 ks), C 49 (3 ks), C 50 (1 ks), C 56 (1 ks), C 90 (1 ks)

Lit.: *Katz 1935*, 5, pozn. 1.

44. PODĚBRADY, okr. Nymburk, Česká republika, 1936

Uložen: po 995

Počet mincí v nálezu: nejméně 1.408 ks

Česká složka: více než 1.406 ks (C 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 32, 34, 36, 40, 41, 42, 47, 49, 55, 59, 63, 65, 66, 68, 69, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 96, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 146, 158, 159, 160, 162, 163)

Lit.: *Nálezy II/1*, 13, č. 1434; *Radoměřský 1966*; *Cach 1970*, 56, č. 34; *Lukas – Polanský 2007*.

Poznámka: Na aukci pobočky ČNS Nymburk - Poděbrady byly v únoru 1996 (Nabídkový seznam 20, č. 57–59) draženy tři denáry (C 29, C 40/43, C 49), pocházející rovněž z poděbradského nálezu.

Denáry mečového typu: C 47 (12 ks), C 49 (12 ks), C 55 (1 ks), C 90 (8 ks), C 91 (2 ks), C 92 (1 ks).

Lit.: *Radoměřský 1966*:

Typ	Cach	Ø (mm)	Váha (g)
X A 1/1	47	19,4	1,203
X A 1/2	47	18,4	1,128
X A 2/1	47	19,8	1,190
X A 2/2	47	19,0	1,171
X A 3	47	18,2	0,857
X B 1/1	47	19,0	1,244
X B 1/2	47	19,2	1,299
X B 1/3	47	19,8	1,291
X B 1/4	47	19,4	1,272
X B 1/5	47	19,3	1,102
X B 1/6	47	18,8	1,087
X C 1	49	18,1	1,204
X C 2	49	18,6	1,121
X C 3	49	18,3	1,224
X C 4/1	49	18,8	1,010
X C 4/2	49	19,0	0,847
X C 5/1	49	18,6	1,136
X C 5/2	49	19,0	1,171

Typ	Cach	Ø (mm)	Váha (g)
X C 5/3	49	19,2	1,090
X C 5/4	49	19,3	1,032
X C 6/1	49	20,0	1,261
X C 6/2	49	18,5	1,236
X D 1	49	18,9	1,109
X E 1	55	19,8	0,975
XXV 1/1	90	20,1	1,353
XXV 1/2	90	20,4	1,352
XXV 1/3	90	20,0	1,170
XXV 1/4	90	20,5	1,129
XXV 2/1	90	20,2	1,071
XXV 2/2	90	21,2	1,240
XXV 2/3	90	21,3	1,227
XXV 3	90	20,6	1,199
XXVI 1	92	20,3	1,005
XXVII 1	91	20,3	1,194
XXVII 2	91	20,1	1,136

Poznámka: Další exemplář typu X B 1 z poděbradského nálezu se nachází v soukromé sbírce (Ø 18,9 mm, 1,27 g).

Věřejné sbírky: Muzeum Polabí Poděbrady, př. č. 4718/90

a

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

o

p

Obr. 15. a) Muzeum Polabí Poděbrady (dále jen MP), Radoměřský 1966, typ X A 1; b) MP, Radoměřský 1966, typ X A 2; c) MP, Radoměřský 1966, typ X A 3; d) MP, Radoměřský 1966, typ X B 1; e) MP, Radoměřský 1966, typ X C 1; f) MP, Radoměřský 1966, typ X C 2; g) MP, Radoměřský 1966, typ X C 3; h) MP, Radoměřský 1966, typ X C 4; i) MP, Radoměřský 1966, typ X C 5; j) MP, Radoměřský 1966, typ X C 6; k) MP, Radoměřský 1966, typ X D 1; l) MP, Radoměřský 1966, typ X E 1; m) MP, Radoměřský 1966, typ XXV 1; n) MP, Radoměřský 1966, typ XXV 2; o) MP, Radoměřský 1966, typ XXV 3; p) MP, Radoměřský 1966, typ XXVI 1; r) MP, Radoměřský 1966, typ XXVII 1; s) MP, Radoměřský 1966, typ XXVII 2 (zvětšeno).

45. GEBICE (Karlsdorf), woj. Wrocław, pow. Strzelin, Polsko (1939)

Uložen: po 985

Počet mincí v nález: 616 ks + cca 100 zlomků

Česká složka: 518 + 1 ks (C 9, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 23, 24, 25, 27, 29, 32, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 45, 47, 49, 53, 54, 55, 59, 63, 66, 67, 69, 71, 72, 75, 78, 79, 81, 82, 83, 85, 87, 120, 121)

Lit.: Seger 1940; PSW IV, 46, č. 13; Suhle 1973; Suchodolski 1974; Cach 1982, 21, č. 548; Lukas – Polanský 2007, 80–81; Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 38–41; Lukas 2009; Lukas – Polanský 2010.

Poznámka: Ze složení české části nález je zřejmá jeho podobnost s nálezem novodvorským. Početná přítomnost denárů C 120 a C 121 (56 ks) pak datuje uložení nález do doby těsně před zaražením denárů tzv. frížského typu, tedy do doby po roce 985.

Denáry mečového typu: C – (1 ks), C 47 (21 ks), C 49 (12 ks), C 53 (2 ks), C 54 (1 ks), C 55 (2 ks)

Lit.: Suhle 1973:

č.	Cach	Ø (mm)	Váha (g)
23c	--	19,0	0,67
32/1	47	17,8	0,73
32/2	47	18,3	0,83
33/1	47	18,2	0,78
33/2	47	18,8	1,04
33/3	47	19,0	0,96
33/4	47	18,6	0,80
33/5	47	18,4	0,81
33/6	47	19,0	1,14
33/7	47	18,8	1,02
34a/1	47	19,0	1,11
34a/2	47	16,9	0,97
34a/3	47	18,8	1,15
34b	47	18,5	0,97
34c/1	47	17,4	0,84
34c/2	47	18,0	0,93
34d	47	18,0	0,81
34e	47	17,8	0,76
34f/1	47	17,9	0,75
34f/2	47	19,0	0,75

č.	Cach	Ø (mm)	Váha (g)
34f/3	47	18,2	0,86
34g	47	17,2	0,78
35a/1	49	17,2	0,83
35a/2	49	17,8	0,73
35a/3	49	18,8	0,82
35a/4	49	18,7	0,94
35a/5	49	19,4	0,75
35a/6	49	18,4	0,76
35a/7	49	18,2	0,99
35a/8	49	16,9	0,93
35a/9	49	18,4	0,85
35a/10	49	19,0	0,91
35a/11	49	16,8	0,88
35b	49	17,2	0,70
36/1	53	17,6	0,68
36/2	53	18,8	0,87
37	54	18,8	0,67
38/1	55	17,7	0,79
38/2	55	18,3	1,01

46. KARLS, Ksp. Tingstäde, Gotland, Švédsko (1966)

Uložen: po 1039

Počet mincí v nález: 1206 + 97 ks

Česká složka: 5 ks (C 91, 112, 123, 248)

Lit.: *Trotzig – Linder-Velin 1967; Hatz 1974*, č. 232; *Hatz – Hatz 1975*, č. 53; *Cach 1982*, č. 569.

Denáry mečového typu: C 91 (1 ks)

Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 53.

Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 10.396.

47. SMISS, Ksp. Tingstäde, Gotland, Švédsko (1970–1971)

Uložen: po 999

Počet mincí v nález: 345 ks

Česká složka: 3 ks (C 49, 63, 79)

Lit.: *Jonsson 1975–1976; Cach 1982*, č. 609; *Hatz 1986*, 276.

Poznámka: Nejmladší mincí nález je denár štrasburské biskupa Alwicha (999–1001; *Dannenberg 1876–1905*, č. 941a). Česká složka nález je tvořena třemi denárovými typy a byla uzavřena v polovině 80. let 10. století (*Lukas – Polanský 2007*, 82–85).

Denáry mečového typu: C 49 (1 ks)

Lit.: *Jonsson 1975–1976*, 75, č. 211 (1,02 g)

48. KĄPIEL, pow. Gniezno, Polsko (2001)

Uložen: po 985

Počet mincí v nález: 2.774 ks

Česká složka: 7 + 32 ks (C 10, 23, 24, 25, 32, 34, 36, 47, 49, 54, 64, 69, 76, 84, 120, 121)

Lit.: *PSW I*, 27, č. 45; *Kmietowicz – Kmietowicz 1968; Andralojć – Andralojć – Tuszyński 2005; Andralojć – Andralojć – Silska – Szyngiera 2011*, 59, č. 21.

Poznámka: První část nález byla odkryta při orbě v roce 1932 (32 + 4 ks), v roce 2001 proběhl archeologický výzkum, při kterém byla odkryta zbývající část nález, ze kterého bylo popsáno 1.261 ks mincí. I po roce 2001 byly však v okolí nalézány zlomky, či jednotlivé kusy mincí. Vzhledem k okolnosti, že součástí nález nejsou žádné bavorské denáry, ražené po roce 985, klade M. Bogucki jeho uložení do země do let 985–986 (*Bogucki 2005*, 244).

Denáry mečového typu: C 47 (1 ks), C 49 (1 + 1 ks), C 47 nebo C 49 (0 + 1 ks), C 54 (1 ks)

Lit.: *Andralojć – Andralojć – Tuszyński 2005*, 70:

č. 514, tab. I/XVII/514 - C 47 (Ø 18,2 mm, 0,98 g)

č. 515, tab. I/XVII/515 - C 49 (Ø 18,0 mm, 0,80 g)

č. 516, tab. I/XVII/516 - C 49 (0,16 g, zlomek)

č. 517 - C 47 nebo C 49 (0,20 g, zlomek)

č. 518, tab. I/XVII/518 - C 54 (Ø 17,5 mm, 0,74 g, mírně vylomen)

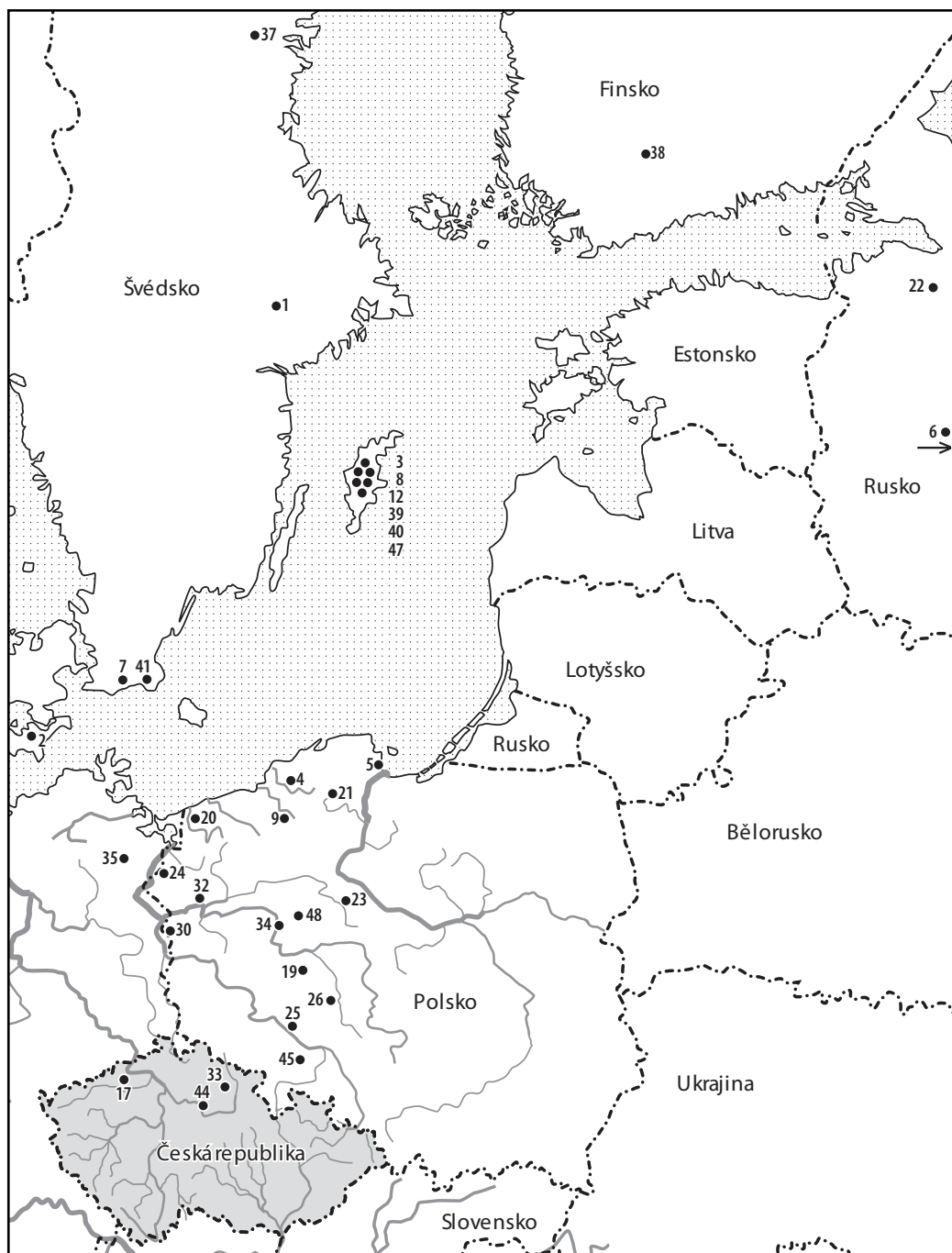
č. 519 - denár mečového typu (0,27 g – zlomek)

Veřejné sbírky: Muzeum Archeologiczne w Poznaniu.

Tab. 1. Denáry mečového typu v mincovních nálezech (podle doby uložení)

Nález	uložen	č.	46	47	49	50.	51	52	53	54	55	56	57	58	61	62	90	91	92	
Vaalse	985	2			1														1	
Nový Dvůr	985–	17		•	•					•									?	
Gębice	985–	45		21	12				2	1	2								38	
Kapiel	985–	48		1	3					1									5	
Föhlhagen	989–	12		2	1														3	
Ślupsk I.	990–	4		1	1				1										3	
Kulhusgaarden	991–?	10															1		1	
Kvarna	994–	39		1															1	
Mierzeszyn	994–	21			1														1	
Ostroměř	995–	36															4	1	5	
Poděbrady	995–	44		11	12						1						8	2	1	35
Čistěves	995–	33	1	2	1							1					2		7	
Mančice	995–	28																3	3	
Talings	995–	14												1					1	
Gralewo	996–	32		1															1	
Wicimice	996–	20			2										1			1	4	
Gleminge	996–	41		1															1	
Alexanderhof	996–	35		1															1	
Smisss	999–	47			1														1	
Ołobok	1000–	26		3	4	1	2		1		1			1					13	
Věs II.	1000–	6		1															1	
Polsko	1002–	43		2	3	1						1					1		8	
Eskilstuna	1002–	1			1														1	
Munkegaard	1002–	11				1													1	
Kowale	1002–	13												3					3	
Sturkö	1002–	27															1		1	
Assatorp	1002–	7			1														1	
Bystrzyca	1003–	25		4	2		1										3	2	12	
Jarocin	1004–	19		2	4							1	1	1		1	1		11	
Choustník	1010–	42		4														1	5	
Gdaňsk okolí	1010–	5		2				1										1	4	
Lisówek	1011–	30		1		1								1					4	
Kamieniec	1011–	24		1															1	
Miastko	1011–	9		1	3												1		5	
Stige	1011–	37			1														1	
Starydworek	1025–	18												1					1	
Poznań VI.	1025–	34			1														1	
Bjärby	1027–	16												1					1	
Guffride	1029–	3									1								1	
Mgowo	1034–	29				2													2	
Nousiaien	1035–	31						1											1	
Hattula	1036–	38		1															1	
Maszenice	1039–	23			1														1	
Karls	1039–	46																1	1	
Stora Sojeby	1089–	40			1														1	
Domerarve	1089–	8		1															1	
Ladějnoe Pole	1105–	22		1	2														3	
CELKEM			1	66	59	6	4	2	4	2	5	3	1	9	1	1	22	12	1	199

Komentář: V tabulce není činěn rozdíl mezi mincí celou a jejím zlomkem.

Mapa nálezů nejstarších variant denárů mečového typu (C 47, 49, 53–55).

Vymezení a relativní chronologie základních variant denárů mečového typu

Již první pohled na předchozí tabulku nám naznačuje, že ne všechny varianty denárů mečového typu byly raženy zároveň, tj. ve stejném časovém úseku. Za nejstarší varianty můžeme považovat denáry s mečem a „kovadlinou“ na lící straně a s písmenem E pod lomenicí na straně rubní (C 47, 49) a dále denáry s kaplicí bez výzdoby (C 53), s dvojím „trojhřebím“ pod kaplicí (C 54) a s písmeny ENC pod kaplicí (C 55).¹⁵ Teprve následně byly raženy varianty s meči po obou stranách mincí (C 90–92). Nejmladší skupinu tvoří denáry s mečem a křížem na lících stranách a sestavou trojúhelníků či obloučků pod kaplicí na stranách rubních (C 50, 51, 56–58). Bližší časové zařazení ražby denárů mečového typu: meč/kříž (C 46) a meč/ruka (C 61, 62) lze pro nedostatečný počet exemplářů v náleзовých celcích pouze odhadovat, je ale zřejmé, že nepatří mezi varianty nejstarší.

Časová následnost jednotlivých skupin variant denárů mečového typu ještě vynikne, seřadíme-li náleзовé celky nejen podle doby ukrytí, ale u těch zahraničních rovněž podle stáří jejich české složky (tabulka 2). Týká se to zejména denárových nálezů z dánského Vaalse a ze švédských lokalit Kvarna a Smiss na ostrově Gotland. České denáry, zastoupené v těchto nálezech tvoří časově uzavřené celky a nejmladší z nich (denár se širokou rukou C 36, varianty denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 63, 65, 66, denár „se jménem Otto“ C 79), nepočítáme-li denáry mečového typu, byly raženy před, nebo nejpozději kolem roku 985 (Lukas – Polanský 2007, 82–85, tab. 7; Lukas 2009, 33–37; Lukas 2011, 49–53).

K uvedeným zahraničním nálezům je z tohoto hlediska třeba připojit rovněž domácí mincovní soubor z nálezů Choustník u Tábora, vzniklý ve dvou časových fázích a uložený do země počátkem 11. století. Jeho starší část tvoří denáry ražené v období vlády Boleslava II. a pět denárových ražeb bavorských vévodů Jindřicha II. (955–976) a Oty Švábského (976–982) z mincoven v Řezně, Nabburku a v Augsburgu. Nejmladšími českými ražbami starší části náleзовého celku jsou denáry tzv. frížského typu a to v počtu pouhých 17 kusů (jeden z mincovny vyšehradské). Kmen nálezů, tj. jeho nejpočetnější složku, tvoří denáry C 23 (30 ks), C 29 (25 ks), C 32 (83 ks), C 34 (61 ks) a C 63 (64 ks). Z toho lze usuzovat, že starší složka nálezů vznikala postupně, od konce 70. do přelomu 80. a 90. let 10. století (Lukas – Polanský 2007, 70–78).

Tab. 2. Denáry mečového typu v nejstarších mincovních nálezech.

nález	č.	ukryt	denáry mečového typu	nejmladší české
Vaalse	2	kol. 985	C 49	C 63, 65, 66
Kvarna	39	po 994	C 47	C 36, 63
Smis	47	po 999	C 49	C 63, 79
Nový Dvůr	17	po 985	C 47, 49, 54	C 120
Gebice	45	po 985	C 47, 49, 53, 54, 55	C 120
Kapitel	48	po 985	C 47, 49, 54	C 120
Föhlagen	12	po 989	C 47, 49	C 120
Slupsk I	4	kol. 990	C 47, 49, 53	frížský typ
Choustník	42	po 1010	C 47, 91	frížský typ
Kulhusgaarden	10	po 991?	C 90	---
Talings	14	po 995	C 58	frížský typ
Ostroměř	36	po 995	C 90, 91	ethelredský typ
Poděbrady	44	po 995	C 47, 49, 55, 90, 91, 92	ethelredský typ
Čistěves	33	po 995	C 46, 47, 49, 56, 90	ethelredský typ

Poznámka: Chronologické řazení denárových nálezů z Ostroměře, Poděbrad, a Čistěvsi je dáno procentním zastoupením denárů tzv. ethelredského typu (Lutovský – Petráň 2005, 98).

Nejstarší varianty denárů mečového typu

Nejstarší varianty denárů mečového typu tvoří pestrou směsicí variant s některými charakteristickými ikonografickými znaky. Spojujícím prvkem variant denárů C 47 a C 49 je vyobrazení meče s „kovadli-

15 Podobně jako většina starších autorů rozlišují mezi kaplicí a lomenicí, u které chybí dvojice stupňů.

nou“ na lící straně (vnitřní a vnější obvodky jsou sekané). Na stranách rubních je pod lomenicí umístěno písmeno E, doprovázené, až na výjimky, sestavou jedné či více kuliček, nebo křížkem. Umístění těchto doprovodných prvků, stejně tak, jako tvar, či natočení písmene E, se u jednotlivých variant liší. V následujícím přehledu popisují jednotlivé varianty podle těchto doprovodných znaků. Vycházím přitom buď z existujících a mě dosažitelných exemplářů, uložených ve veřejných, či soukromých sbírkách, nebo z popisů náleзовých kusů, doplněných fotografií, či kresbou. Kromě toho mohu alespoň upozornit na další možné subvarianty, popsané ve starší literatuře, bez vyobrazení.

C 47:

1.

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: +VEΣVAVP|+

Reverz: Písmeno E pod lomenicí (zrcadlově). Vnější obodek sekaný.

Opis: ~+//GA+

Lit.:

Smolík 1899, č. 18, tab. I/8 (Čistěves, 0,74 g); *Katz 1935*, č. 46; *Suhle 1973*, č. 32/1,2 (Gębice); *Šmerda 1996*, č. 8a.

Nálezy:

Gębice 1939 (po 985); Čistěves 1896 (po 995).

Kresebná vyobrazení:

Smolík 1899, tab. I/8.

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 32/1 (Ø 17,8 mm, 0,73 g)

2. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 32/2 (Ø 18,3 mm, 0,83 g)

Obr. 16. a) *Smolík 1899*, tab. I/8; b) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 32/2 (zvětšeno).

2. a)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: +BOVEΣVΔV•

Reverz: Písmeno E pod lomenicí (zrcadlově), před písmenem v úrovni horní příčky dvě kuličky. Vnější obodek sekaný.

Opis: ~+JYGA+

Lit.:

Friedensburg 1890, 205, č. 37a (Ołobok) → *Fiala 1890*, 52, č. 7 → *Smolík 1899*, č. 19; *Fiala 1896*, 339, č. 3 (Čistěves); *Suhle 1973*, č. 33/1–7 (Gębice); *Andralojć – Andralojć – Tuszyński 2005*, č. 514 (Kapiel).

Nálezy:

Gębice 1939 (po 985); Kapiel 2001 (po 985); Čistěves 1896 (po 995); Ołobok 1889 (po 1000).

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 33/1 (Ø 18,2 mm, 0,78 g)
4. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 33/2 (Ø 18,8 mm, 1,04 g)
5. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 33/3 (Ø 19,0 mm, 0,96 g)
6. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 33/4 (Ø 18,6 mm, 0,80 g)
7. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 33/5 (Ø 18,4 mm, 0,81 g)
8. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 33/6 (Ø 19,0 mm, 1,14 g)
9. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 33/7 (Ø 18,8 mm, 1,02 g)
10. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, *Andralojć – Andralojć – Tuszyński 2005*, č. 514 (Ø 18,2 mm, 0,98 g)
11. Aukce Lanz Graz 13, listopad 1979, č. 6 (0,98 g)
12. Aukce Aurea Praha 22, prosinec 2008, č. 568 (Ø 19,3 mm, 0,97 g)

Obr. 17. Aukce Aurea Praha 22, prosinec 2008, č. 568 (zvětšeno).

2. b)**Popis:**

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: +:VAVΣJQVOI:•

Reverz: Písmeno Ɱ pod lomenicí (zrcadloř), před písmenem v úrovni horní příčky dvě kuličky. Vnější obodek sekaný.

Opis: ~+ // OΛ+

Lit.:

Hanka 1855, tab. II/9 (NM Praha) → *Smolík 1899*, č. 21, tab. I/9 (0,93 g); *Friedensburg 1890*, 205, č. 37b (Ołobok) → *Fiala 1890*, 52, č. 6 → *Fiala 1891*, č. 92, tab. I/28 → *Fiala 1895*, č. 34, tab. I/16 → *Smolík 1899*, č. 20; *Fiala 1891*, č. 100 (Nový Dvůr) → *Fiala 1895*, č. 35; *Katz 1935*, č. 47; *Šmerda 1996*, č. 8b.

Nálezy:

Nový Dvůr 1869 (po 985); Ołobok 1889 (po 1000).

Krešbná vyobrazení:

Hanka 1855, tab. II/9; *Fiala 1891*, tab. I/28; *Fiala 1895*, tab. I/16; *Smolík 1899*, tab. I/9.

Exempláře:

1. Aukce Aurea Praha 33, květen 2010, č. 897 (Ø 19,2 mm, 0,90 g)

Poznámka:

Rubní razidlo odpovídá variantě 2. a). Denáry popisované J. Smolíkem (*1899*) č. 20 a 21 jsou totožné.

Obr. 18. a) Smolík 1899, tab. I/9; b) Aukce Aurea Praha 33, květen 2010, č. 897 (zvětšeno).

3.

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: $\text{+PVE}\Sigma\text{VAV}$

Reverz: Písmeno Ξ pod lomenicí (zrcadlově) se sestavou tří kuliček. Vnější obodek sekaný.

Opis: $\sim\text{+}\text{///}\text{A}\text{O}\text{+}$

Lit.:

Fiala 1888, č. 32, tab. I/32 (Nový Dvůr, 0,87 g) → *Fiala 1895*, č. 33, tab. I/15 → *Smolík 1899*, č. 16, tab. I/7; *Katz 1935*, č. 48; *Suhle 1973*, č. 34e, 34f/1–3 (Gębice); *Šmerda 1996*, č. 8c.

Nálezy:

Nový Dvůr 1869 (po 985); Gębice 1939 (po 985).

Kresebná vyobrazení:

Fiala 1888, tab. I/32; *Fiala 1895*, tab. I/15; *Smolík 1899*, tab. I/7.

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34e (Ø 17,8 mm, 0,76 g)
2. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34f/1 (Ø 17,9 mm, 0,75 g)
3. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34f/2 (Ø 19,0 mm, 0,75 g)
4. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34f/3 (Ø 18,2 mm, 0,86 g)
5. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, základní sbírka (0,83 g)

Poznámka:

Denáry popisované J. Smolíkem (1899) č. 16 a 17 jsou totožné.

Obr. 19. a) *Smolík 1899*, č. 16, tab. I/7; b) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34f/3 (zvětšeno).

4. a)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: •VAJΣEIOB+

Reverz: Písmeno E pod lomenicí (zrcadlově) se dvěma kuličkami. Vnější obodek sekaný.

Opis: +PRAΓΛ•~

Lit.:

Cappe 1846, č. 9, tab. III/3 → *Hanka 1855*, tab. II/6, 7 → *Fiala 1891*, č. 89 → *Fiala 1895*, č. 28 → *Smolík 1899*, č. 11, tab. I/4 (1,10–1,28 g); *Smolík 1880*, 415, tab. XVIII/15 → *Fiala 1891*, č. 90 → *Fiala 1895*, č. 29; *Menadier 1887*, 148, č. 85 (Bystrzyca) → *Smolík 1899*, č. 17 → *Skalský 1929*, tab. III/44; *Skalský 1929*, tab. III/45; *Katz 1935*, č. 50; *Radoměský 1966*, typ X A 1/1–2 (Poděbrady); *Suhle 1973*, č. 34a1–3, 34b (Gębice); *Šmerda 1996*, č. 8d.

Nálezy:

Gębice 1939 (po 985); Poděbrady 1936 (po 995); Bystrzyca 1886 (po 1003).

Krešbná vyobrazení:

Cappe 1846, tab. III/3; *Hanka 1855*, tab. II/6; *Hanka 1855*, tab. II/7; *Smolík 1880*, tab. XVIII/15; *Smolík 1899*, tab. I/4.

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34a1 (Ø 17,2 mm, 1,11 g)
2. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34a2 (Ø 17,8 mm, 0,97 g)
3. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34a3 (Ø 18,8 mm, 1,15 g)
4. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34b (Ø 17,2 mm, 0,97 g)
5. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X A 1/1 (Ø 19,4 mm, 1,203 g)
6. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X A 1/2 (Ø 18,4 mm, 1,128 g)
7. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 16/1892, *Menadier 1887*, č. 85 (1,27 g)
8. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, základní sbírka (1,19 g)
9. NM Praha, př. č. 55/1958/8 (Ø 18,2 mm, 1,25 g)
10. Muzeum Podkrkonoší Hořice, inv. č. 16348 (Ø 18,3 mm, 1,00 g)
11. Soukromá sbírka Praha (Ø 18,4 mm, 1,20 g)
12. Soukromá sbírka (Ø 18,9 mm, 1,27 g)
13. Soukromá sbírka (Ø 18,4 mm, 1,25 g)

Poznámka:

Jak je zřejmé z originálu, uloženého v MK v Berlíně, neodpovídá Smolíkův popis denáru z nálezů v Bystrzyci skutečnosti.

Obr. 20. a) Hanka 1855, tab. II/6; b) Smolík 1880, tab. XVIII/15; c) NM Praha, př. č. 55/1958/8 (zvětšeno).

4. b)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: •VΛVΣΘVO+

Reverz: Písmeno ⚡ pod lomenicí (zrcadlově) se dvěma kuličkami. Vnější obvodek sekaný.

Opis: +OVVΓΛ~

Lit.:

Suhle 1973, č. 34c1–2 (Gębice).

Nálezy:

Gębice 1939 (po 985)

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973, č. 34c1* (Ø 17,4 mm, 0,84 g)
2. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973, č. 34c2* (Ø 17,9 mm, 0,93 g)

Obr. 21. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973, č. 34c2* (zvětšeno).

4. c)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: +ΘOLEΣΛV•

Reverz: Písmeno ⚡ pod lomenicí (zrcadlově) se dvěma kuličkami. Vnější obvodek sekaný.

Opis: +OΛ/ΛQΛ~

Lit.:

Smolík 1899, č. 15, tab. I/6 (0,97 g); *Katz 1935, č. 53*; *Radoměský 1966, typ X A 3* (Poděbrady); *Suhle 1973, č. 34d* (Gębice); *Šmerda 1996, č. 8e.*

Nálezy:

Gębice 1939 (po 985); Poděbrady 1936 (po 995).

Kresebná vyobrazení:

Smolík 1899, tab. I/6.

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34d (Ø 17,9 mm, 0,81 g)
2. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X A 3 (Ø 18,2 mm, 0,857 g)

Obr. 22. a) *Smolík 1899*, tab. I/6; b) Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X A 3 (zvětšeno).

4. d)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: +BOLESLAV•

Reverz: Písmeno ⚡ pod lomenicí (zrcadlově) se dvěma kuličkami. Vnější obodek sekaný.

Opis: +OΛΛΛ•~

Lit.:

Fiala 1888, č. 31, tab. I/31 (Nový Dvůr) → *Fiala 1895*, č. 27, tab. I/14 → *Smolík 1899*, č. 9 (0,84 g); *Cach 1970*, č. 47, *Šmerda 1996*, č. 8g.

Nálezy:

Nový Dvůr 1869 (po 985).

Kresebná vyobrazení:

Fiala 1888, tab. I/31.

Exempláře:

1. NM Praha, inv. č. H5-2 (Ø 18,4 mm, 0,77 g)

Poznámka:

Razidla lícních stran této a předchozí varianty jsou totožná, razidlo rubní strany je upraveno (na tuto okolnost upozornil již *Smolík 1899*, č. 9). Exemplář denáru ze sbírek NM v Praze pochází z Donebauero-vy sbírky a byl součástí nálezů v Novém Dvoře u Duchcova. E. Fiala uvádí tentýž exemplář (*Fiala 1895*, č. 27) jako minci, pocházející z nálezů Olobok. V podrobných popisech nálezů (*Friedensburg 1890*; *Fiala 1890*) se však tato varianta denáru mečového typu vůbec nevyskytuje.

Obr. 23. a) *Fiala 1888*, tab. I/31; b) NM Praha, inv. č. H5-2 (zvětšeno).

4. e)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: $\text{+} \cdot \text{///} \text{OIII} \cdot \text{D} \cdot$

Reverz: Písmeno $\text{:} \text{E}$ pod lomenicí (zrcadlově) se dvěma kuličkami. Vnější obodek sekaný.

Opis: $\text{+OV} \cdot \text{///}$

Lit.:

Suhle 1973, č. 34g (Gečbice).

Nálezy:

Gečbice 1939 (po 985).

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34g (Ø 17,2 mm, 0,78 g)

Obr. 24. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 34g (zvětšeno).

4. f)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: $\text{+} \text{BOLEZSLAV} \cdot$

Reverz: Písmeno $\text{:} \text{E}$ pod lomenicí (zrcadlově) se dvěma kuličkami. Vnější obodek sekaný.

Opis: $\text{+PRAG} \cdot \sim$

Lit.:

Hanka 1855, tab. II/4 → *Fiala 1891*, č. 96 → *Fiala 1895*, č. 31 → *Smolík 1899*, č. 8, tab. I/3 (0,97 g);

Katz 1935, č. 54; *Radoměský 1966*, typ X A 2/1–2 (Poděbrady); *Šmerda 1996*, č. 8f.

Nálezy:

Poděbrady 1936 (po 995).

Kresebná vyobrazení:

Hanka 1855, tab. II/4; *Smolík 1899*, tab. I/3.

Exempláře:

1. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X A 2/1 (Ø 19,8 mm, 1,190 g)
2. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X A 2/2 (Ø 19,0 mm, 1,171 g)

Obr. 25. a) *Smolík 1899*, tab. I/; b) Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X A 2/1 (zvětšeno).

4. g)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: +V // CIII

Reverz: Písmeno E pod lomenicí (zrcadlově) se dvěma kuličkami. Vnější obvodek sekaný.

Opis: // CY //

Lit.: --

Nálezy: --

Exempláře:

1. Muzeum Kolín, inv. č. 1 (Ø 17 mm, 0,90 g)

Obr. 26. Muzeum Kolín, inv. č. 1 (zvětšeno).

4. h)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: VAZ.E.O.F.B+

Reverz: Písmeno E pod lomenicí se dvěma kuličkami. Vnější obvodek sekaný.

Opis: ~.V.C.DJ+

Lit.:

Cappe 1846, č. 8, tab. III/2 → *Hanka 1855*, tab II/3 → *Fiala 1891*, č. 93 → *Fiala 1895*, č. 36 → *Smolík 1899*, č. 12; *Friedensburg 1890*, 205, č. 36 (Ořobok) → *Fiala 1890*, 52, č. 8 → *Fiala 1891*, č. 102 → *Fiala 1895*, č. 39 → *Smolík 1899*, č. 13; *Radoměrský 1966*, typ X B 1/1–6 (Poděbrady).

Nálezy:

Poděbrady 1936 (po 995); Oľobok 1889 (po 1000).

Krešbná vyobrazení:

Cappe 1846, tab. III/2; *Hanka 1855*, tab II/3.

Exempláře:

1. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X B 1/1 (Ø 19,0 mm, 1,244 g)
2. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X B 1/2 (Ø 19,2 mm, 1,299 g)
3. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X B 1/3 (Ø 19,8 mm, 1,291 g)
4. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X B 1/4 (Ø 19,4 mm, 1,272 g)
5. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X B 1/5 (Ø 19,3 mm, 1,102 g)
6. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X B 1/6 (Ø 18,8 mm, 1,087 g)
7. NM Praha, inv. č. H5-4 (Ø 18,3 mm, 0,91 g)
8. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, základní sbírka (0,736 g)
9. Aukce Aurea Praha 34, prosinec 2010, č. 864
10. Soukromá sbírka (Ø 18,9 mm, 1,27 g)

Poznámka:

Na rubní straně denáru jsou ve spodní části viditelné stopy po prasklém razidle.

Podobnou variantu s rozdílným opisem, pocházející ze sbírky knížete Winschgrätze (Ø 17 mm, 0,88 g), popisuje E. Fiala, popis však není doplněn vyobrazením (*Fiala 1891*, č. 94 → *Fiala 1895*, č. 37 → *Fiala 1895a*, č. 2979).

Obr. 27. a) *Hanka 1855*, tab II/3; b) Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X B 1/1 (zvětšeno).

4. i)**Popis:**

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: •VAJLZL+BOLEZL+

Reverz: Písmeno Ě: pod lomenicí se dvěma kuličkami. Vnější obvodky sekaný.

Opis: +DRVGV.~

Lit.: --

Nálezy: --

Exempláře:

1. NM Praha, př. č. 55/1958/9 (Ø 16,9 mm, 1,00 g)

Poznámka:

Mince pochází z majetku významného sběratele Emanuela Mikše a kolem roku 1940 jí z Mikšovy pozůstalosti (Karel Kulhánek) zakoupil František Cach, který jí v roce 1958 prodal do sbírek NM v Praze.

Lící strana tohoto exempláře je shodná s lící stranou denáru NM Praha, př. č. 55/1958/8 (varianta 4a), pocházejícího rovněž z majetku F. Cacha (původně ze sbírky Eduarda Lorbera).

Obr. 28. NM Praha, př. č. 55/1958/9 (zvětšeno)

C 49:

1.

Následující varianta denárů mečového typu, s vyobrazením meče a „kovadliny“ na lící straně a s písmenem **+Ξ** pod lomenicí na straně rubní (C 49), byla ražena ve velkém počtu kusů a tomu odpovídá i velký počet použitých razidel v různých kombinacích. Popis denárů této varianty byl proto třeba přizpůsobit tak, že po obecném popisu této varianty následuje popis jednotlivých ražebních kolků a graf jejich provázanosti (graf 1).

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: (srovnej popis jednotlivých razidel)

Reverz: Písmeno **+Ξ** pod lomenicí (zrcadlově). Vnější obvodky sekaný.

Opis: (srovnej popis jednotlivých razidel)

Lit.:

Hanka 1855, tab. II/2, 5, 8, 10; *Jażdzewski 1879*, tab. I/1; *Fiala 1888*, č. 33, 34, tab. I/33, 34; *Fiala 1891*, č. 95, 98, 99; *Fiala 1895*, č. 21–23, 25, 26, tab. I/13; *Fiala 1895a*, č. 2978; *Smolík 1899*, č. 1–7, tab. I/1, 2; *Katz 1935*, č. 51, 52; *Cach 1970*, č. 49; *Šmerda 1996*, č. 8i, 8j, 8k.

Nálezy:

Denáry mečového typu C 49 byly zastoupeny v 23 nálezech, v počtu vyšším než 56 ks (srovnej tabulku 1 a literaturu v části věnované přehledu nálezů).

Kresebná vyobrazení:

Hanka 1855, tab. II/2, 5, 8, 10; *Fiala 1888*, tab. I/33; *Fiala 1895*, tab. I/13; *Smolík 1899*, tab. I/1, 2.

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a1 (Ø 17,2 mm, 0,83 g)
2. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a2 (Ø 17,8 mm, 0,73 g)
3. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a3 (Ø 18,8 mm, 0,82 g)
4. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a4 (Ø 18,7 mm, 0,94 g)
5. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a5 (Ø 19,4 mm, 0,75 g)
6. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a6 (Ø 18,4 mm, 0,76 g)
7. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a7 (Ø 18,2 mm, 0,99 g)
8. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a8 (Ø 16,8 mm, 0,93 g)
9. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a9 (Ø 18,4 mm, 0,85 g)
10. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a10 (Ø 19,0 mm, 0,91 g)
11. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a11 (Ø 16,9 mm, 0,88 g)
12. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35b (Ø 17,2 mm, 0,70 g)
13. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 1 (Ø 18,1 mm, 1,204 g)
14. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 2 (Ø 18,6 mm, 1,121 g)
15. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 3 (Ø 18,3 mm, 1,224 g)
16. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 4/1 (Ø 18,8 mm, 1,010 g)
17. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 4/2 (Ø 19,0 mm, 0,847 g)
18. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 5/1 (Ø 18,6 mm, 1,136 g)
19. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 5/2 (Ø 19,0 mm, 1,171 g)
20. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 5/3 (Ø 19,2 mm, 1,090 g)
21. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 5/4 (Ø 19,3 mm, 1,032 g)

22. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 6/1 (Ø 20,0 mm, 1,261 g)
23. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 6/2 (Ø 18,5 mm, 1,236 g)
24. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, *Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005*, č. 515 (Ø 18,0 mm, 0,80 g)
25. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, *Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005*, č. 516 (0,16 g – zlomek)
26. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, *Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005*, č. 517 (0,20 g – zlomek)
27. NM Praha, inv. č. H5-5118 (Ø 18,0 mm, 0,91 g)
28. MZM Brno, inv. č. 16.611 (Ø 18,4 mm, 1,164 g)
29. Jihomoravské muzeum Znojmo, *Šmerda 2004*, č. 5 (Ø 18,2 mm, 0,80 g)
30. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, základní sbírka (0,736 g)
31. Aukce Aurea Praha 38, květen 2011, č. 726
32. Aukce Lanz 95, listopad 1999, č. 644 (0,92 g)
33. Soukromá sbírka Praha (Ø 18,3 mm, 1,15 g)
34. Soukromá sbírka (Ø 18,2 mm, 0,98 g)

Razidla:

Averz:

a) Opis: ••VAJZJJOB+

Exempláře:

Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a1, a10
 Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 4/1
 Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, *Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005*, č. 515
 Jihomoravské muzeum Znojmo, *Šmerda 2004*, č. 5
 Aukce Aurea Praha 38, květen 2011, č. 726
 Soukromá sbírka

b) Opis: ••VAJZJJOB+

Exempláře:

Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a2–9, a11
 Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 4/2
 NM Praha, inv. č. H5-5118

c) Opis: •VAJZJJOB+

Exempláře:

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 3
 Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, základní sbírka

d) Opis: •VAVJZJJOB+

Exempláře:

Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35b

e) Opis: +DOLBZLAV•

Exempláře:

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 1
 Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 2
 MZM Brno, inv. č. 16.611

f) Opis: •VAJZJJOB+

Exempláře:

Soukromá sbírka Praha

g) Opis: •VAJZJJOB+

Exempláře:

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 5/1–4
 Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 6/1–2

Obr. 29. Ražební kolký lícních stran denárů C 49/1: a) varianta a (Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 4/1); b) varianta b (Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a5); c) varianta c (Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 3); d) varianta d (Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35b); e) varianta e (Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 1); f) varianta f (soukromá sbírka Praha); g) varianta g (Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 6/1) (zvětšeno).

Reverz:

a) Opis: +PRΛΘΛ·~

Exempláře:

Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35a1–11

Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 35b

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 3

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 4/1

Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, *Andraťojć – Andraťojć – Tuszyński 2005*, č. 515

NM Praha, inv. č. H5-5.118

Jihomoravské muzeum Znojmo, *Šmerda 2004*, č. 5

Aukce Aurea Praha 38, květen 2011, č. 726

Soukromá sbírka

b) Opis: +PRΛΘΛ·~

Exempláře:

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 1

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 2

c) Opis: +PRΛΘΛ·~

Exempláře:

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 5/1-4

MZM Brno, inv. č. 16611

Soukromá sbírka Praha

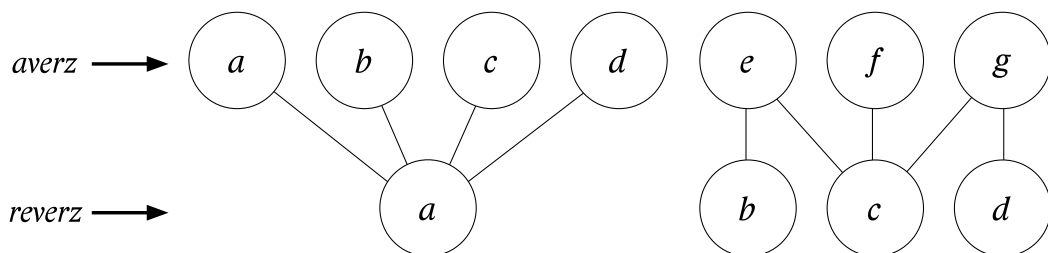
d) Opis: +PRΛΘΛ·~

Exempláře:

Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X C 6/1–2

Obr. 30. Ražební kolký rubních stran denárů C 49/1: a) varianta a (Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 3); b) varianta b (Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 2); c) varianta c (Soukromá sbírka Praha); d) varianta d (Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X C 6/1) (zvětšeno).

Graf 1. Provázanost použitých ražebních kolků u denárů mečového typu C 49/1.

2.

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: $\cdot \vee \wedge \perp \text{Z} \perp \text{J} \text{O} \text{E} +$

Reverz: Písmeno E+ pod lomenicí. Vnější obodek sekaný.

Opis: $\sim \wedge \text{O} \wedge \text{I} \text{I} \text{I} +$

Lit.:

Radoměský 1966, typ X B 1/1–6 (Poděbrady).

Nálezy:

Poděbrady 1936 (po 995).

Exempláře:

1. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X D 1 (Ø 18,9 mm, 1,109 g)

Poznámka:

E. Fiala popisuje tento denár jako minci, zastoupenou v nálezu oľobockém (*Fiala 1895*, č. 24). V podrobných popisech nálezu (*Friedensburg 1890*; *Fiala 1890*) se však tato varianta denáru mečového typu vůbec nevyskytuje.

Obr. 31. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský 1966*, typ X D 1 (zvětšeno).

Mezi nejstarší varianty denárů mečového typu patří rovněž denáry s kaplicí bez výzdoby (C 53), s dvojm „trojhřebím“ pod kaplicí (C 54) a s písmeny ENC pod kaplicí (C 55).

C 53:

1. a)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč, obvodky sekané.

Opis: +ΘΟΓΕ // ΛΔ+

Reverz: Kaplice bez výzdoby. Vnější obvodok sekaný.

Opis: ϞϞϞϞ•ΟΙΛ

Lit.:

Cappe 1846, č. 7, tab. III/1 → *Hanka 1855*, tab II/1 → *Fiala 1891*, č. 105, tab. I/26 → *Fiala 1895*, č. 43, tab. I/18 → *Smolík 1899*, č. 81, tab. II/35 (0,48 g); *Katz 1935*, č. 61; *Cach 1970*, č. 53; *Suhle 1973*, č. 36/2 (Gębice); *Šmerda 1996*, č. 8s.

Nálezy:

Gębice 1939 (po 985).

Kresebná vyobrazení:

Cappe 1846, tab. III/1; *Hanka 1855*, tab II/1; *Fiala 1891*, tab. I/26; *Fiala 1895*, tab. I/18; *Smolík 1899*, tab. II/35.

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 36/2 (Ø 18,8 mm, 0,87 g)

Obr. 32. a) *Smolík 1899*, tab. II/35; b) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 36/2 (zvětšeno).

1. b)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč, obvodky sekané.

Opis: ΔΟΓΕΣΛV //

Reverz: Kaplice bez výzdoby. Vnější obvodok sekaný.

Opis: // ϞϞϞϞ // \Λ

Lit.:

Suhle 1973, č. 36/1 (Gębice).

Nálezy:

Gębice 1939 (po 985).

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 36/1 (Ø 17,6 mm, 0,68 g)

Poznámka:

Může se jednat o variantu, jejíž další exemplář byl v majetku pražského sběratele E. Mikše a je popsán E. Fialou (1891, č. 106, 0,50 g → *Fiala 1895*, č. 44).

Obr. 33. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, Suhle 1973, č. 36/1 (zvětšeno).

1. c)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč, obvodky sekané.

Opis: nečitelný

Reverz: Kaplice bez výzdoby. Vnější obvodek sekaný.

Opis: ΛΟΛΥΛ

Lit.:

Friedensburg 1890, 205, č. 38 (Olobok) → *Fiala 1890*, 52, č. 3 (0,45 g) → *Fiala 1891*, č. 87, tab. I/25 → *Fiala 1895*, č. 45, tab. I/19 → *Smolík 1899*, č. 82 (0,45 g), 83; *Šmerda 1996*, č. 8t.

Nálezy:

Olobok 1889 (po 1000).

Kresebná vyobrazení:

Fiala 1891, tab. I/25; *Fiala 1895*, tab. I/19.

Exempláře: --

Obr. 34. *Fiala 1895*, tab. I/19 (zvětšeno).

C 54:

1. a)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a tři hřeby, obvodky sekané.

Opis: +ΘΓΕΣΓΟΔV•+

Reverz: Kaplice s dvojím „trojhřebím“. Vnější obvodek sekaný.

Opis: ΘΔV // ΛΟ•Λ

Lit.: *Smolík 1880*, 415, č. 19, tab. XVIII/19 (Nový Dvůr, 0,72 g) → *Fiala 1891*, č. 107, tab. I/30 → *Fiala 1895*, č. 46, tab. I/20 → *Smolík 1899*, č. 84, tab. II/36; *Katz 1935*, č. 62; *Cach 1970*, č. 54; *Suhle 1973*, č. 37 (Gečbice); *Šmerda 1996*, č. 8u; *Andralojč – Andralojč – Tuszyński 2005*, č. 518 (Kapiel).

Nálezy:

Nový Dvůr 1869 (po 985); Gečbice 1939 (po 985); Kapiel 2001 (po 985).

Kresebná vyobrazení:

Smolík 1880, tab. XVIII/19; *Fiala 1891*, tab. I/30; *Fiala 1895*, tab. I/20; *Smolík 1899*, tab. II/36.

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 37 (Ø 18,8 mm, 0,67 g)
2. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, *Andralojč – Andralojč – Tuszyński 2005*, č. 518 (Ø 17,5 mm, 0,74 – mírně vylomen)
3. Aukce Lanz Graz 13, listopad 1979, č. 9 (0,73 g)

Obr. 35. a) *Smolík 1880*, tab. XVIII/19; b) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 37 (zvětšeno).

1. b)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a tři hřeby, obvodky sekané.

Opis: $\text{+}\Theta\text{O}\Gamma\text{E}\Sigma$ //

Reverz: Kaplice s dvojím „trojhřebím“. Vnější obodek sekaný.

Opis: // VV // A •

Lit.: --

Nálezy: --

Exempláře:

1. Soukromá sbírka (Ø 19,2 mm, 0,592 g – zlomek)

Poznámka:

Razidlo rubní strany mince je shodné s předchozí variantou. Zlomek denáru pochází pravděpodobně z dosud nepopsaného mincovního nálezů, odkrytého na konci minulého století v okolí polského města Kalisz (Velkopolsko), jehož část byla rozprodána v aukcích.

Obr. 36. Soukromá sbírka (zvětšeno).

1. c)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a tři hřeby, obvodky sekané.

Opis: // ΣV //

Reverz: Kaplice s dvojím „trojhřebím“. Vnější obodek sekaný.

Opis: $\text{O}\text{O}^{\circ}\text{V}$ //

Lit.: --

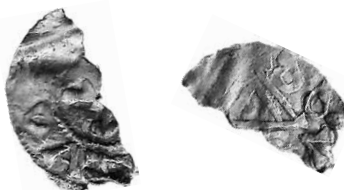
Nálezy: --

Exempláře:

1. Soukromá sbírka (0,351 g – zlomek)

Poznámka:

Razidlo rubní strany mince je shodné s předchozí variantou. Zlomek denáru pochází pravděpodobně z dosud nepopsaného mincovního nálezu, odkrytého na konci minulého století v okolí polského města Kalisz (Velkopolsko), jehož část byla rozprodána v aukcích.

Obr. 37. Soukromá sbírka (zvětšeno).

1. d)

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a tři hřeby, obvodky sekané.

Opis: +ΘΓΕΣΓVD+

Reverz: Kaplice s dvojím „trojhřebím“. Vnější obodek sekaný.

Opis: δδVϞVO\•Λ•

Lit.: --

Nálezy: --

Exempláře:

1. Soukromá sbírka (Ø 18,8 mm, 0,79 g)

Obr. 38. Soukromá sbírka (zvětšeno).

C 55:

1.

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: VAVZ•EO•B+

Reverz: Pod kaplicí sestava písmen ENC. Vnější obodek sekaný.

Opis: Ρ•ΕΙΙΑCΙ\II+Λ•

Lit.: *Fiala 1890*, 53, č. 11 (Ołobok) → *Fiala 1891*, č. 104 → *Fiala 1895*, č. 41, tab. I/17 (Ø 18 mm, 0,91 g) → *Smolík 1899*, č. 439, tab. VI/139; *Fiala 1891*, č. 103, tab. I/29 → *Fiala 1895*, č. 40 (Ø 18 mm, 0,90 g); *Katz 1935*, č. 63; *Radoměrský 1966*, typ X E 1 (Poděbrady); *Cach 1970*, č. 55; *Suhle 1973*, č. 38/1–2 (Gečice); *Šmerda 1996*, č. 8u.

Nálezy:

Gečice 1939 (po 985); Poděbrady 1936 (po 995); Ołobok 1889 (po 1000); Guffride 1839 (1029).

Kresebná vyobrazení:

Fiala 1895, tab. I/17; *Smolík 1899*, tab. VI/139.

Exempláře:

1. NM Praha, inv. č. H5-5.120 (Ø 18 mm, 0,94 g)
2. NM Praha, inv. č. H5-6.446 (Ø 18,8 mm, 1,01 g)
3. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 38/1 (Ø 17,2 mm, 0,79 g)
4. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 38/2 (Ø 18,3 mm, 1,01 g)
5. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ X E 1 (Ø 19,8 mm, 0,975 g)
6. Statens Historiska Museum Stockholm (Guffride), inv. č. 840

7. Statens Historiska Museum Stockholm (z neznámého naleziště)

8. Soukromá sbírka Praha (Ø 18,6 mm, 0,95 g)

Obr. 39. a) Smolík 1899, tab. VI/139; b) Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměský* 1966, typ X E 1; c) Statens Historiska Museum Stockholm (Guffride), inv. č. 840; d) Soukromá sbírka Praha (zvětšeno).

Nedohledaná varianta:

C 48:

1.

Popis:

Averz: Ve středu mincovního pole meč a „kovadlina“. Obvodky sekané.

Opis: •VAJZLO+

Reverz: Písmeno Ě pod lomenicí. Vnější obvodok sekaný.

Opis: //CCX~

Lit.:

Smolík 1899, č. 14, tab. I/5 (0,70 g); Katz 1935, č. 49; Cach 1970, č. 48; Šmerda 1996, č. 8h.

Kresebná vyobrazení:

Smolík 1899, tab. I/5.

Poznámka:

Denár o váze 0,70 g („trochu ořelý“) uvedl do numismatické literatury Josef Smolík. Mince měla pocházet z majetku NM v Praze. Ve sbírkách pražského Národního muzea se však tento denár nenachází, nebyl součástí žádného z mincovních nálezů popsanych v této studii a není mi znám žádný exemplář této varianty ze soukromých sbírek. Jedná se pravděpodobně o variantu denáru C 47.

Obr. 40. Smolík 1899, tab. I/5 (zvětšeno).

Metrologie nejstarších variant denárů mečového typu

1. Varianty denárů C 47:

varianta	kusů	váha (g)	od (g)	do (g)	Ø (g)
47/1	3	2,30	0,73	0,83	0,76
47/2a	10	9,48	0,78	1,14	0,95
47/2b	2	1,83	0,90	0,93	0,92
47/3	6	4,82	0,75	0,87	0,80
47/4a	13	14,86	0,97	1,28	1,14
47/4b	2	1,77	0,84	0,93	0,88
47/4c	3	2,64	0,81	0,97	0,88
47/4d	2	1,61	0,77	0,84	0,80
47/4e	1	0,78	---	---	0,78
47/4f	3	3,33	0,97	1,19	1,11
47/4g	1	0,90	---	---	0,90
47/4h	10	11,08	0,73	1,30	1,09
47/4i	1	1,00	---	---	1,00
Celkem	57	56,40	0,73	1,30	0,99

2. Varianty denárů C 49:

varianta	kusů	váha (g)	od (g)	do (g)	Ø (g)
49/1	42	39,48	0,68	1,26	0,94
49/2	1	1,11	---	---	1,11
Celkem	43	40,59	0,68	1,26	0,94

Z uvedeného přehledu vyplývá, že průměrná váha denárů mečového typu C 47 a C 49, ražených podle náleзовých okolností v polovině 80. let 10. století, je nižší, než průměrná váha českých denárů starších typů, ražených na konci 70. a na počátku 80. let 10. století. Je-li průměrná váha nejstarších variant denárů mečového typu 0,97 g (100 ks), pak se průměrná váha nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 23, 26, 27, 32, 34, 63), denárů se širokou rukou (C 29) a denárů tzv. karolinského typu (C 40–42) pohybuje v rozmezí 1,09–1,16 g.¹⁶ Tento váhový pokles je možno srovnat se změnami váhových průměrů variant bavorských denárů, ražených za vlády vévodů Otty Švábského (976–982) a Jindřicha III. (983–985). Je-li průměrná váha denárů Otty Švábského, ražených v řezenské mincovně 1,31 g (v mincovně v Nabburku 1,09 g), pak se průměrná váha denárů, ražených v období vlády Jindřicha III. snižuje na 0,95 g (*Hahn 1976, 47*).

Zajímavé je rovněž srovnání průměrných vah denárů C 47 a C 49 z nálezů v Poděbradech a ve slezské Gębici. Je-li průměrná váha 23 kusů denárů těchto variant z poděbradského nálezů 1,14 g, pak průměrná váha 33 kusů denárů C 47 a C 49 z nálezů Gębice - Karlsdorf je pouhých 0,87 g. Denáry z Gębice se navíc vyznačují „nedbalejší“ ražbou a menšími střížky. Vysvětlením nám může být osvětlení původu a genese obou náleзовých celků. Celková skladba mincovní složky nálezů, přítomnost arabských dirhamů a početné zastoupení zlomků mincí a stříbrných šperků naznačují, že náleзовý soubor z Gębice můžeme označit za „obchodní“ depot, ne nepodobný nálezům zlomkového stříbra z oblasti Pobaltí. Náleзовý celek z Poděbrad se na rozdíl od předchozího vyznačuje teritoriální homogenností a neobsahuje ani zlomky mincí, ani stříbrné ozdoby. Podle jeho složení lze usuzovat, že byl vytvářen postupně, po dobu přesahující patnáct let, a že by se mohlo jednat o majetek představitele vznikající české „nobility“. Jednotlivé mince mohly být do takto vznikajícího „rodinného pokladu“ vybírány tzv. ságrováním, tedy vyčleňováním nejtěžších kusů ze souborů mincí, ražených způsobem „al marco“ (k vysvětlení obou termínů srovnej: *Katz 1935, 23*).

3. Varianty denárů C 53

varianta	kusů	váha (g)	od (g)	do (g)	Ø (g)
53/1a	2	1,35	0,48	0,87	0,67
53/1b	1	0,68	---	---	0,68
53/1c	1	0,45	---	---	0,45
Celkem	4	2,48	0,48	0,87	0,62

4. Varianty denárů C 54

varianta	kusů	váha (g)	od (g)	do (g)	Ø (g)
54/1a	4	2,84	0,67	0,73	0,71
54/1b	0 + 1	0,59	---	---	---
54/1c	0 + 1	0,35	---	---	---
54/1d	1	0,79	---	---	0,79
Celkem	5 + 2	4,59	0,67	0,73	0,72

5. Varianty denárů C 55

varianta	kusů	váha (g)	od (g)	do (g)	Ø (g)
55/1	6	5,67	0,79	1,01	0,94
Celkem	6	5,67	0,79	1,01	0,94

16 Průměrné váhy denárů uvedených typů vycházejí z údajů o váze denárů z poděbradského nálezů (*Radoměřský 1966*).

Z přehledu rovněž vyplývá, že denáry (oboly) C 53 a C 54 (Ø 0,68 g, 9 ks) jsou pravděpodobně váhově redukovanými variantami denárů C 47 a C 49. S podobnou situací se ostatně setkáváme i u jiných denárových typů, ražených v pražské mincovně na konci 70. a v průběhu první poloviny 80. let 10. století. Denáry (oboly) C 33 (Ø 0,68 g, 1 ks) jsou váhově redukovanými variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 32 s písmeny VV pod kaplicí (Ø 1,13 g, 132 ks) a denáry (oboly) C 43–45 (Ø 0,76 g, 10 ks) jsou váhově redukovanými variantami denárů tzv. karolinského typu C 40–42 (Ø 1,09 g, 30 ks).

Nejstarší varianty mečového typu (C 47, 49) jsou na rozdíl od předchozích denárových typů raženy rovněž na menších střížcích (okolo 18 mm) a jejich ražba je často dosti nedbalá.

Popisy nejstarších variant denárů mečového typu

C 47

Lícni strany:

Obrazovou náplň lícních stran třinácti zaznamenaných variant denárů C 47 (varianty 1, 2a–b, 3, 4a–i)¹⁷ tvoří meč a „kovadlina“ v sekaném vnitřním obvodu, a položíme-li denáry tak, že je „kovadlina“ umístěna nad mečem, pak pouze u variant 4g a 4h směřuje jílec meče vpravo, u všech ostatních vlevo. Vnější obvodky jsou rovněž sekané.

Opisy lícních stran zaznamenávají jméno panovníka bez titulu: +BOLEZLAV•, v některých případech však ve tvaru: +B•OE•ZLAV (varianta 4h), +OLEZLAV• (varianta 4b), +DVEZVAV (varianta 3), nebo +VEZVAVIII• (varianta 1).¹⁸ U variant 1, 2a, 3, 4c, 4d a 4f směřuje opisová legenda zleva doprava (po směru hodinových ručiček), u variant 2b, 4a, 4b, 4h a 4i směřuje opisová legenda zprava doleva (proti směru hodinových ručiček). Opisové legendy lícních stran variant 4e a 4g jsou nečitelné a pravděpodobně zcela zkomolené.

Z tvarů jednotlivých písmen je třeba upozornit na tvary písmen A, B a E. Písmeno A se vyskytuje ve správném tvaru, tj. s příčkou, u variant: 1, 2a, 3, 4a, 4f, 4h a 4i, ve tvaru Λ, tj. bez příčky, u variant: 2b, 4b, 4c a 4d. Písmeno B se ve správném tvaru vyskytuje u variant: 4a, 4h a 4i, u varianty 2a jsou oba obloučky staženy do jednoho (Ⓓ) a u variant 4c, 4d a 4f se písmeno B objevuje v hranaté formě (Ⓔ). V téže hranaté formě se v případě varianty 4b vyskytuje rovněž písmeno E. U varianty 2b se písmeno E objevuje bez střední příčky (Ⓕ), a u varianty 3 má toto písmeno tvar F.

Rubní strany:

Podle tvaru, umístění a doprovodných znaků písmene E pod lomenicí lze denáry C 47 rozdělit do pěti základních skupin. První skupinu tvoří denáry se zrcadlově obráceným písmenem E bez doprovodných kuliček: Ⓔ (varianta 1), druhou skupinu denáry u kterých jsou dvě kuličky umístěny vodorovně v úrovni horní příčky zrcadlově obráceného písmene E (Ⓕ) (varianty 2a, 2b, stejný ražební kolek), třetí skupinu denáry se sestavou tří kuliček, obklopujících zrcadlově obrácené písmeno E s prodlouženou svislicí (:Ⓔ) (varianta 3), čtvrtou skupinu denáry s dvojicí kuliček před zrcadlově obráceným písmenem E (:Ⓔ) (varianty 4a–g), a poslední, pátou skupinu tvoří denáry se správně orientovaným písmenem E. doplněným dvojicí kuliček (E:) (varianty 4h, 4i).

Ucelená opisová legenda: PRAGA•S, směřující zleva doprava (po směru hodinových ručiček), se objevuje u variant 4a a 4f, v obráceném směru (proti směru hodinových ručiček) u variant 4h a 4i. U ostatních variant jsou opisové legendy více či méně zkomoleny, u variant 1 a 3 představují pouze shluk písmen a znaků bez souvislejšího obsahu.

Z jednotlivých písmen lze upozornit na různá výtvarná pojetí písmen R a G, písmena A jsou ve všech případech bez příčky. Písmeno P má v některých případech tvar písmene O (varianty 4b–c), u variant 4h a 4i tvar písmene D. Zajímavý je ležatý tvar písmene S, tak jak jej známe z rubních stran bavorských denárů, ražených v mincovnách v Řezně a Nabburku v 70. a 80. letech 10. století.

Velikost střížků se u denárů C 47 pohybuje mezi 17,0–19,8 mm, průměrná váha je 0,99 g (váženo 56 ks).

17 Lícni strany variant 2a a 4f, 4a a 4i a 4c a 4d jsou raženy stejnými ražebními kolkly.

18 Pouze u varianty č. 1 je za zkomoleným jménem panovníka náznak písmene D, které bychom mohli považovat za zkratku titulu DVX.

C 49

Lící strany:

Obrazovou náplň osmi zaznamenaných variant lících stran denárů C 49 (varianty 1a–g, 2) tvoří, podobně jako u denárů C 47, meč a „kovadlina“ v sekaném vnitřním obvodu, a položíme-li denáry tak, že je „kovadlina“ umístěna nad mečem, pak pouze u varianty 1d směřuje jílec meče vlevo, u všech ostatních pak vpravo. Vnější obvodky jsou sekané.

Opisy lících stran zaznamenávají, stejně jako u denárů C 47, jméno panovníka bez titulu: +BOLEZLAV•, a až na jedinou výjimku (varanta 1e) směřují zprava doleva (proti směru hodinových ručiček).

Obloučky písmene B jsou u všech variant staženy do obloučku jediného (Ⓓ), písmeno A je opatřeno příčkou pouze u varianty 1a, písmeno E má u varianty 1e hranatý tvar (Ⓔ).

Rubní strany:

Na rubních stranách variant 1a–g denárů C 49 je pod lomenicí umístěno zrcadlově obrácené písmeno E s křížkem na levé straně (+Ⓝ). U varianty 2 je písmeno E umístěno správně a křížek je na pravé straně (E+). Opisové legendy obou základních variant zní: +PRAGA•S. U variant 1a–g směřují zleva doprava (po směru hodinových ručiček). U varianty 2 směřuje zprava doleva (proti směru hodinových ručiček).

Podobně jako u opisových legend na rubních stranách denárů C 47 je třeba upozornit u variant denárů C 49 na různá výtvarná pojetí písmen R a G, písmena A jsou ve všech případech bez příčky.

Velikost střížků se u denárů C 49 pohybuje mezi 16,8–20,0 mm, průměrná váha je 0,97 g (váženo 40 ks).

C 53

Lící strany:

Na lících stranách denárů C 53 je v sekaném vnitřním obvodu umístěn meč odlišné kresby od mečů na lících stranách denárů C 47 a C 49. Chybí „kovadlina“, vnější obvodky jsou rovněž sekané. Jméno panovníka v opisové legendě u varianty 1a je doplněno titulem: +BOLE //AD+•, opisové legendy u dalších dvou variant jsou neúplné, či nečitelné. Z jednotlivých písmen je třeba upozornit na zakulacený tvar písmene B (varianta 1a), u varianty 1b je písmeno B nahrazeno písmenem D.

Rubní strany:

Na rubních stranách denárů C 53 je umístěna kaplice bez výzdoby a opisová legenda: PPAGA•OS, přičemž ležaté písmeno S na konci textu je tvořeno samostatnou šikminou a znakem ^ a část textu za tečkou je tak možno číst rovněž jako: CIV.

Velikost střížků se u denárů C 53 pohybuje mezi 17,6–18,8 mm, průměrná váha je 0,62 g (váženy 4 ks).

C 54

Lící strany:

Na lících stranách denárů C 54 je v sekaném vnitřním obvodu umístěn meč a „trojhřebí“. Vnější obvodky jsou sekané. Rozbor částečně degradovaných opisových legend jednotlivých variant naznačuje, že na lících stranách denárů C 54 je uvedeno jméno panovníka včetně titulu: +BLEZLODV•X•. Opisové legendy u všech čtyřech variant směřují zleva doprava (po směru hodinových ručiček). Písmeno B má u třech variant (1a,b,d) hranatý tvar (u varianty 1c je písmeno B nečitelné), a co je zajímavější, písmeno Z je tvořeno dvěma břevny a dvěma šikmo položenými dřiky (Σ).

Rubní strany:

Na rubních stranách denárů C 54 jsou pod kaplicí umístěna dvě „trojhřebí“ špičkami proti sobě, opisové legendy jsou podobné, jako u denárů C 53: PRAGA•OS a směřují zleva doprava (po směru hodinových ručiček). Také v tomto případě jsou ležatá písmena S na konci textů tvořena samostatnou šikminou a znakem ^ a části textů za rozdělovacím znaménkem (kuličkou) je možno číst rovněž jako: CIV (u varianty 1d je mezi šikminou a znakem ^ vložena kulička).

Velikost střížků se u denárů C 54 pohybuje mezi 18,8–19,2 mm, průměrná váha je 0,72 g (váženy 4 ks).

Licní strany:

Osm reálně doložitelných exemplářů denárů C 55 bylo raženo stejným párem razidel.¹⁹ Na jejich licních stranách je v sekaném vnitřním obvodu umístěn meč a „kovadlina“. Vnější obvod je sekaný. Opisová legenda: +B•OE•ZLAV směřuje zprava doleva (proti směru hodinových ručiček). Písmeno B je psáno správně, písmeno A je opatřeno příčkou.

Rubní strany:

Na rubních stranách denárů C 55 je pod kaplicí umístěna skupina písmen: ENC. Opisová legenda: REIIACIVI+AS směřuje zleva doprava (po směru hodinových ručiček) a odkazuje na opisy rubních stran bavorských denárů, ražených v Řezně (*Lukas 2012*).

Ikografii rubní strany vybočují denáry C 55 z řady ostatních variant denárů mečového typu. Na to ostatně upozornil již V. Katz, a posunul ražbu tohoto denáru na konec 80. let 10. století. Vzhledem k okolnosti, že dva exempláře tohoto denáru byly zastoupeny v nálezů Gębice (Karlsdorf), uloženém do země po roce 985, je možno tento názor odmítnout. Protáhlé tvary písmen B a E na licní straně mince navíc odpovídají stejně protáhlým tvarům těchto písmen na denárech mečového typu C 47 (varianta 4h) a umístění rozdělovacích znamének v opisové legendě u této varianty (4h): +B•OE•ZLAV svědčí o práci stejného řezače mincovních kolků.

Velikost střížků se u denárů C 55 pohybuje mezi 17,2–19,8 mm, průměrná váha je 0,94 g (váženo 6 ks).

Časové zařazení ražby denárů mečového typu podle mincovních nálezů

Časovou návaznost českých denárových typů, ražených ve druhé polovině 70. a v průběhu 80. let 10. století nám nejlépe naznačí tabulka, zachycující jejich zastoupení v mincovních nálezech (tabulka 3). U zahraničních nálezů je v této situaci třeba přihlídnout rovněž ke stáří a typové ohraničenosti jejich české složky (srovnej rovněž údaje z tabulky 2).

Tab. 3. Zastoupení českých denárových typů v mincovních nálezech

nálezy	uložen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	literatura
Kórník	po 976	/											<i>Gibasiewicz 1958; Turnwald 1963</i>
Niemcza	po 978	/	/										<i>Suchodolski 1984</i>
Lasowice	po 983	/	/	/									<i>Bartczak – Butent-Stefaniak 1997; Hahn 2009</i>
Kotowice*	po 983	/	/	/	/	/							<i>Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 50–71</i>
Vaalse	kol. 985	/	/					/					<i>Thomsen – Lindberg 1842–1843</i>
Kvarna**	po 994		/			/		/					<i>Hatz – Hatz 1975, č. 9</i>
Smissov**	po 999		/		/			/					<i>Jonsson 1975–1976</i>
Nový Dvůr	po 985	/	/	/	/			/		/			<i>Lukas – Polanský 2007, 79</i>
Gębice	po 985	/	/	/	/	/	/	/	/	/			<i>Suhle 1973</i>
Kąpiel	po 985	/	/			/		/	/	/			<i>Andrałowicz – Andrałowicz – Tuszyński 2005</i>
Föhlhagen	po 991	/	/			/	/	/	/	/			<i>Tornberg – Hildebrand 1870</i>
Slupsk I.	po 991	/	/			/	/	/	/	/	/		<i>Dannenberg 1848</i>
Choustník***	po 1010	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	<i>Chaura 1939; Lukas – Polanský 2007, 70–71</i>

Legenda: 1. denáry staršího bavorsko-švábského typu; 2. denáry mladšího bavorsko-švábského typu (nejstarší varianty: C 23, 24, 26, 27, 32, 34, 63); 3. denáry tzv. karolinského typu; 4. denáry „se jménem Otto“; 5. denáry se širokou rukou; 6. denáry tzv. šípového typu; 7. **denáry mečového typu (starší varianty: C 47, 49, 53-55)**; 8. denáry tzv. byzantisujícího typu; 9. denáry typu štíhlá ruka – kaplice (C 120, 121); 10. denáry typu tzv. frížského typu; 11. **denáry mečového typu (mladší varianty: C 90, 91)**; * Bavorská a pravděpodobně i česká složka nálezů uzavřeny po roce 983; ** České složky nálezů uzavřeny těsně před, nebo kolem roku 985; *** Starší část české složky nálezů uzavřena kolem roku 990.

19 Exemplář denáru C 55 z nálezů Olobok (*Fiala 1895, č. 41, tab. I/17*) z majetku E. Fialy nebyl dohledán. Další Fialou uváděný exemplář (*Fiala 1891, č. 103, tab. I/29; Fiala 1895, č. 40*) z neznámého naleziště pocházel ze sbírky Štěpána Bergra. Přes částečně rozdílné popisy se podle vyobrazení jedná o mince ražené rovněž z téhož páru razidel.

Z tabulky je zřejmé, že se nejstarší varianty denárů mečového typu (C 47, 49, 53–55) objevují v nálezech, uložených do země kolem roku, nebo po roce 985 a že jejich ražba probíhala následně po ražbě nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 23, 24, 26, 27, 32, 34, 60, 63), denárů se širokou rukou (C 29, 36), denárů tzv. šípového typu (C 59), denárů „se jménem Otto“ (C 79–81) a s největší pravděpodobností i denárů tzv. karolinského typu (C 40–45). Tomuto relativnímu chronologickému řazení odpovídá rovněž rozbor přeražeb denárů z nálezů Poděbrady a Gečbice (Karlsdorf), provedený v nedávných letech (Lukas – Polanský 2007; Lukas – Polanský 2010). Tabulka rovněž napovídá, že teprve následně po ražbě nejstarších variant denárů mečového typu došlo k ražbě denárů tzv. byzantisujícího typu, denárů typu ruka/kaplice (C 120), denárů frížského typu a mladších variant denárů mečového typu (C 90–92).

Vazba denárů mečového typu na ostatní denárové typy a varianty

Jak již upozornil V. Katz, spojuje řada společných znaků denáry mečového typu s denáry karolinského typu. Podle Katze je sestava křížku a písmene E pod lomenicí u denárů C 49 pouze transformací sestavy znaků: >I+I<, se kterou se setkáváme u základní varianty denárů karolinského typu C 40. S tím lze sice jen těžko souhlasit, na druhou stranu však oba typy denárů spojují specifické tvary některých písmen (často vlastní pouze těmto dvěma denárovým typům), a v jednom případě i téměř identická práce řezače při práci na rubních stranách jedné z variant denárů karolinského typu a jedné z variant denáru typu mečového:

a) Hranatý tvar písmen B (⊠) na začátku jména BOLESLAV se objevuje v opisových legendách lícních stran denárů mečového typu C 47 (varianty 4c–f) a C 54 (varianty 1a,b) a u opisových legend lícních stran všech variant denárů karolinského typu C 40–45 (Lukas 2011, 37–40). U varianty 4b denáru mečového typu C 47 nahrazuje tento znak rovněž písmeno E.

b) Okrouhlý tvar písmene B (⊕) na začátku jména BOLESLAV se objevuje v opisových legendách lícních stran denárů mečového typu C 47 (varianta 2a), C 49 (varianty 1a–g, 2) a C 53 (varianta 1a) a rovněž u dvou variant lícních stran denárů karolinského typu C 40 (Lukas 2011, 37). Oproti hranatému tvaru písmene B, se kterým se setkáváme pouze u denárů mečového a karolinského typu, se okrouhlý tvar písmene B se vyskytuje rovněž v opisech lícních stran některých nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 19–24, C 32) a denárů se širokou rukou (C 36).

c) Tvar písmene Z ve jméně: BOLEZLAV, u něhož je šikmina, spojující horní a dolní břevno nahrazena dvojicí kolmých, či šikmých dříků (⌘) se objevuje v opisových legendách lícních stran denárů mečového typu C 54 (varianty 1a,b) a u lícních stran denárů karolinského typu C 40 a C 45 (Lukas 2011, 37–38, 40).

d) Umístění kuličky (klínku) v úhlu písmene L ve jméně: BOLEZLAV se objevuje v opisových legendách lícních stran denárů mečového typu C 47 (varianta 4e) a C 54 (varianta 1a) a dále u některých variant denárů karolinského typu C 40, C 43 a C 45 (Lukas 2011, 37–40).

e) Nejvýraznější souvislost mezi denáry mečového typu a denáry typu karolinského představuje ikonografická náplň a formální znaky opisových legend rubních stran denárů C 53 (varianta 1a, *Suhle* 1973, č. 36/2, Gečbice) a C 42 (Lukas 2011, 34, obr. 35, Kotowice). Na rubních stranách obou denárů je vyobrazena kaplice bez výzdoby. Tvary a umístění jednotlivých písmen v opisových legendách, stejně tak, jako umístění kuliček, rozdělujících text na dvě části, jsou až na některé detaily totožné. Charakteristické je zejména použití stejných tvarů a náklonu písmen PP na počátku opisových legend obou variant denárů mečového a karolinského typu (obr. 41).²⁰

Obr. 41. a) Münzkabinett, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle* 1973, č. 36/2; b) Muzeum Miejskie we Wrocławiu, Oddział Archeologiczny (inv. č. MAW/14/1982/214) (zvětšeno).

²⁰ Výtvarně podobně pojedené jsou rovněž opisové legendy rubních stran variant denárů mečového typu C 54.

Rozdíl mezi oběma denárovými typy je v opisových legendách lícních i rubních stran. Je-li je na lícních stranách denárů karolinského typu, ale i u nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou, uvedeno jméno panovníka vždy ve tvaru: +BOLEZLAV•DVX•, pak u denárů mečového typu je jméno panovníka uvedeno bez titulu: +BOLEZLAV•. Obdobná situace se opakuje rovněž u stran rubních, kde u některých variant denárů karolinského typu (C 41, 42), u nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 23, 24, 26, 27, 32, 34, 63) a u denárů se širokou rukou (C 29, 36) zní obvodová legenda: +PRAGA•CIV, u denárů mečového typu: +PRAGA•S.

Součástí denárového nálezu Geßbice (Karlsdorf) byla však i mince, spojující svojí ikonografií a formálními znaky skupinu denárů mečového typu s nejstaršími variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu (obr. 42b):

Popis:

Averz: Uprostřed mincovního pole stejnoramenný kříž s kroužkem v jednom a kuličkami ve třech úhlech ramen. Obvodky hladké.

Opis: +OCΣ//DΓ+

Reverz: Lomenice s písmenem Ě.

Opis: nečitelný

Lit.:

Suhle 1973, č. 23c (Geßbice).

Nálezy:

Geßbice 1939 (po 985).

Exempláře:

Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 23c (Ø 18,6 mm, 0,67 g)

Lícni strana denáru *Suhle 1973*, č. 23c je variantou lícních stran denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 32, a to nejen výzdobou kříže, ale i použitím hladkých obvodků (obr. 42a). Ačkoliv je opisová legenda lícni strany denáru *Suhle 23c* mírně degradovaná a místy špatně čitelná, je na minci dobře rozzeznatelná sestava znaků: kulička mezi dvojicí křížků (+•+), charakteristická rovněž pro opisové legendy lícních stran denárů C 32 (srovnej: *Radoměský 1966*, typ VI 1–39).²¹ Stejná sestava znaků se však objevuje u některých variant denárů mečového typu C 47 (varianta 1), C 53 (varianta 1a) a C 54 (varianta 1a). Čitelnější část opisové legendy naznačuje, že její konec je možno číst jako titul knížete Boleslava: DVX. Rubní strana denáru *Suhle 23c* je svojí ikonografií, charakterem opisové legendy a umístěním křížků podobná hned několika variantám rubních stran denárů mečového typu C 47 (varianty 1, 2b,3) (obr. 42c).

Obr. 42. a) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 23a–38; b) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 23c; c) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, *Suhle 1973*, č. 32/2 (zvětšeno).

21 Stejně razidlo lícni strany denáru C 32 není zastoupeno v nálezech Poděbrady 1936 (*Radoměský 1966*), ani Geßbice 1939 (*Suhle 1973*).

K otázce ikonografických vzorů denárů mečového typu

Hned na počátku je třeba konstatovat, že ikonografická náplň lícních stran českých denárů mečového typu nemá obdoby v evropském kontinentálním, ani anglosaském mincovnictví. Vyobrazení meče se objevuje pouze na mincích, ražených dánskými panovníky v mincovnách Yorku a Lincolnu. První z měst leží v Nordhumbrii, druhé v severní Mercii, obě na území tzv. Danelaw, ovládnutého vikingskými nájezdníky po roce 866 a drženého pod jejich vládou až do roku 954. V obou mincovnách byly raženy mince, vycházející zpočátku z anglosaských vzorů a spojující ve své ikonografii pohanskou a křesťanskou symboliku. Vyobrazení meče se objevuje na denárech, ražených v letech asi 905–927 (tzv. svatopetrské denáry) a později ještě za vlády posledního vikingského panovníka Erika Bloodaxe (947–948, 952–954). Na lícních stranách tzv. svatopetrských denárů je meč umístěn mezi dva horizontálně umístěné nápisové řádky: SCI PETRI. Nad horním řádkem je umístěn kříž, ve spodním předmět, který je možno považovat za kovadlinu, nebo tzv. Thórovo kladivo (obr. 43). Na lícních stranách Erikových denárů je meč umístěn rovněž mezi dvojicí horizontálních nápisových řádek: ERIC REX, kříž a „kovadlina“ však chybí. Denáry obou typů byly raženy jen v nevelkém počtu a jsou proto velmi vzácné. Rovněž jejich oběh byl omezený, o čemž svědčí jejich zastoupení v mincovních nálezech, odkrytých téměř výlučně na území tzv. Danelaw (Oman 1934; Dooley 1965; Dooley 1966).

Obr. 43. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin (zvětšeno).

Jak jsem již uvedl na počátku této studie, bylo zobrazení meče na českých denárech zpočátku vykládáno jako symbol moci panovníka a paralely byly hledány v německém mincovnictví 11. a 12. století. Teprve v polovině 19. století byl vysloven názor, že předobrazem ikonografie lícních stran denárů mečového typu byly mince, ražené dánským králem Erikem v Northumbrii, které se měly někdy v polovině 10. století dostat obchodním stykem do Prahy (Reichel 1850, 195). Tato myšlenka však byla v následujících desetiletích opuštěna a vlivem významného německého badatele J. Menadiera byla koncem 19. století přijata předními českými odborníky E. Fialou a J. Smolíkem these o domácím původu ikonografie lícních stran denárů mečového typu. Teprve v průběhu 20. let 20. století, došlo ke změně.

V roce 1922 vyšel v Berlíně druhý díl rozsáhlé práce Ferdinanda Friedensburga (1857–1930), věnované symbolice v ikonografii evropských středověkých mincí (Friedensburg 1922). Autor v něm vyjádřil názor, že lícní strana českých denárů mečového typu je napodobeninou anglosaských denárů, „přičemž kladivo je až k nepoznání znetvořeno“ (Friedensburg 1922, 273).²² K této myšlence se následně přiklonili přední představitelé českého numismatického bádání G. Skalský (Skalský 1929, 55; Skalský 1953, 43, č. 1) a V. Katz (1935, 72–76) a jejich názory beze zbytku přejal po 2. světové válce rovněž Pavel Radoměřský (1926–2008), který je podepřel úvahou o dynastickém spojení anglosaské panovnické dynastie s Přemyslovci (Radoměřský 1953).

Představu o anglosaské předloze lícních stran českých denárů mečového typu v roce 1956 jednoznačně odmítl britský badatel Michael Dooley (Dooley 1956; Pošvár 1958). Poukázal především na vzácnost yorských a lincolnských ražeb s vyobrazením meče (které ostatně nebyly anglosaské, ale dánské) a na jejich absenci v mincovních nálezech na evropském kontinentu (srovnej rovněž Radoměřský 1953, 164 a pozn. 21). Zároveň zpochybnil úvahu P. Radoměřského o sňatku anglické princezny Elfgify s českým knížetem Boleslavem II. a tím i Radoměřským předpokládaný zdroj anglosaských kulturních vlivu na české prostředí.²³ I přes jasně vyslovené důkazy předního britského odborníka však zůstala představa

22 „Von diesen Angelsachsen geben die ältesten Böhmen (Fiala I¹fg, II⁶:25) eine kümmerliche Nachbildung, indem der Hammer meist bis zur Unkenntlichkeit entstellt, auch durch andere Sinnbilder ersetzt wird.“ (Friedensburg 1922, 273).

23 Tuto myšlenku odmítli i někteří čeští historici (Z. Fiala, D. Třeštík), z numismatiků pak Jarmila Hásková (Hásková 1982, Hásková 2008, 62) a Luboš Polanský (Polanský 2008, 25–32).

o „anglosaských prototypch“ denárů nejen mečového, ale i tzv. šípového typu a denárů se širokou rukou v českém prostředí stále živá (Petraň 1998, 126–132).

Situace však není zdaleka jednoduchá a otázka ikonografických vzorů lícních stran denárů mečového typu, denárů se širokou rukou a denárů tzv. šípového typu zůstává otevřena. U denárů mečového typu podporuje myšlenku návaznosti na skandinávské vzory především drobný předmět, vyskytující se vedle vyobrazení meče na nejstarších, ale v případě denárů C 90 a C 92 (spolu s křížem) i na mladších variantách denárů tohoto typu.

Základní nejistotu o charakteru tohoto předmětu projevil badatelé, popisující jednotlivé exempláře denárů mečového typu jak ve druhé polovině 18., tak i v průběhu 19. století. J. F. Joachim popsal předmět jako ležaté písmeno B (Joachim 1750, 680),²⁴ M. A. Voigt poznamenal, že „charakter předmětu ne nepodobného písmenu B nelze uhodnout“ (Voigt 1771, 107),²⁵ H. P. Cappe nenašel pro předmět vhodný název, nebo hovoří o předmětu podobném krátké noze (Cappe 1846, 36)²⁶ a V. Hanka píše o botě, radlici, či o „něčem neznámém“ (Hanka 1855, 283). Stejnou nejistotu však ve svých pojednáních vyjádřili i čelní představitelé české numismatiky konce 19. století. „Bylo by zajímavo zvědět, jaký význam tomuto znaménku přikládati dlužno, zda to snad dokonce není znaménko zvláštní ligy mincéřů.“, napsal v roce 1895 E. Fiala (Fiala 1895, 78) a J. Smolík píše v roce 1899 pouze o „neurčitých předmětech nad mečem“ (Smolík 1899, 41–42).

Teprve v roce 1922, jak jsem již uvedl, dal F. Friedensburg vyobrazení meče a neznámého předmětu na lícních stranách zmíněných variant českých denárů mečového typu do přímé souvislosti s vyobrazením meče a doprovodných znaků na „svatopetrských“ denárech, ražených na počátku 10. století dánským králem Syttrygerem v nordhumbrijském Yorku (Friedensburg 1922, 272–273). Friedensburgův názor na propojenost ikonografické výbavy některých českých denárových typů s anglosaskými vzory přijal za svou jako první G. Skalský, a to včetně identifikace předmětu, zobrazeného vedle meče, který nazývá kovadlinou, nebo kladivem (Skalský 1929, 55; Skalský 1936, 50).²⁷ Kladivem, nebo kovadlinou nazývá předmět vyobrazený vedle meče ve svém rozsáhlém pokusu o zdůvodnění vztahů mezi ikonografií nordhumbrijských denárů z 1. poloviny 10. století a českých denárů mečového typu rovněž V. Katz (Katz 1935, 72; Katz 1936, 77–78).²⁸ Tento názor přežívá do dnešních dnů (Suchodolski 1971, 45), a pro zjednodušení jej používám rovněž já. Otázka přesnější interpretace předmětu však zůstává otevřena jak tomu ostatně napovídá jeho zobrazení na mincích (obr. 44).

Významným znakem, ojedinělým v ikonografické výzdobě českých denárů 10. století je rovněž písmeno E, umístěné pod pod lomenicí na rubních stranách denárů C 47 a C 49. V prvním případě je doplněno sestavou dvou, nebo tří kuliček, v druhém případě křížkem. Většina badatelů, zabývajících se ikonografií denárů mečového typu vysvětluje toto písmeno jako zkratku slova „Ecclesia“ (M. A. Voigt, J. Smolík, G. Skalský ad.), případně „Sancta Ecclesia“ (E. Fiala). Pouze V. Katz vyslovil názor, že písmeno E, doplněné křížem (+E) nebo E+ a umístěné pod lomenicí, je pouze transformací znaků, umístěných pod kaplicí na denárech tzv. karolinského typu: >I+I< (Katz 1935, 71).

Naposledy se k problematické interpretace zkratk na nejstarších variantách denárů mečového typu vyslovil v roce 1963 pražský sběratel Eduard Polívka. Na základě konzultace s Bohumilem Rybou, významným odborníkem na paleografii, kodikologii a středověkou epigrafiku vyslovil názor, že opis na rubních stranách denárů C 47 a C 49: PRAGA•S a písmeno E pod lomenicí tvoří jeden celek, představující zkratku slov „Praga sedes episcopi“ (Praha sídlo biskupa), nebo „Praga sedes episcopalis“ (Praha sídlo biskupské), a že ražba mečových denárů těchto variant souvisí se založením pražského biskupství v roce 973 (Polívka 1963, 69).

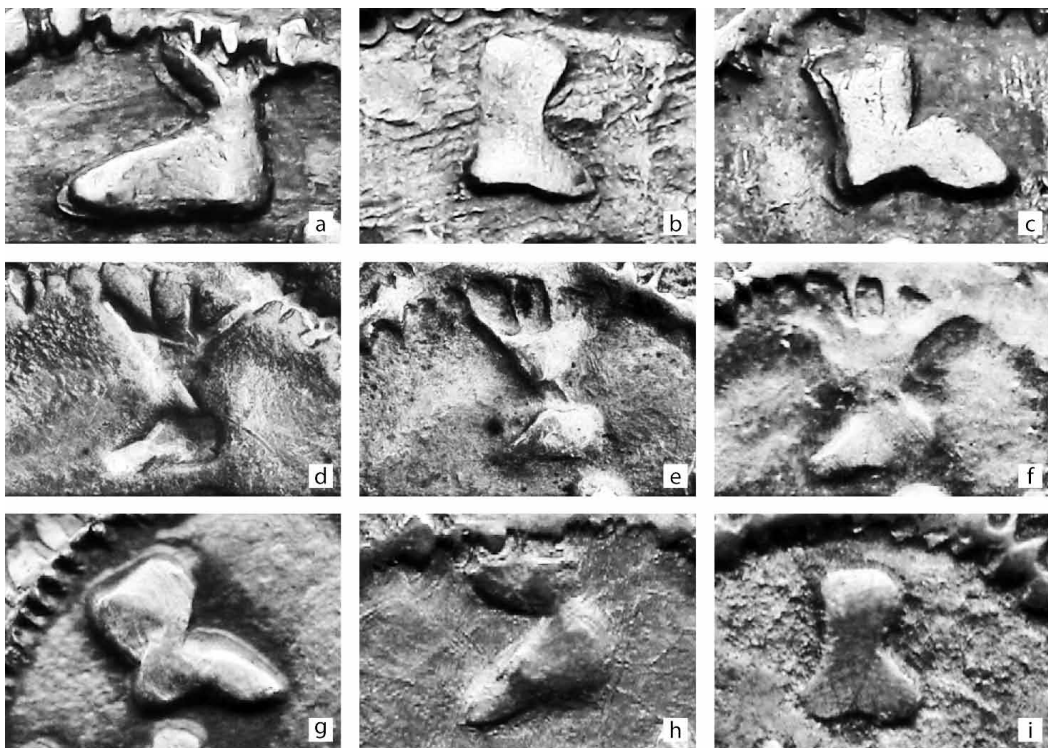
24 „Ein blosses Scherwerdt, und darneben ein Zeichen, wie ein B.“ (Joachim 1750, 680, č. 1).

25 „Was der zur Rechten des Schwerts befindliche, einem liegenden B nicht unähnliche Character bedeute, läßt sich nicht errathen.“ (Voigt 1771, 107).

26 „Auf keiner von meinen Münzen ist aber die neben dem Schwerte befindliche Figur als ein B zu deuten, ich weiss jedoch auch keine richtige Benennung dafür.“ A dále: „Unter dem Schwerte aber eine Figur, die einem verkürzten Beine ähnlich ist.“ (Cappe 1846, 36).

27 Ikonografickou souvislost mezi staršími variantami českých denárů mečového typu a northumbrijskými ražbami s vyobrazením meče z 1. poloviny 10. století podepírá Skalský rovněž úvahou o podobné metrologii obou typů mincí (Skalský 1936, 48).

28 Posledním, kdo se k vysvětlení funkce předmětu, vyobrazeného vedle meče vyjádřil, byl Eduard Polívka, který jej považuje za „schematické znázornění lidské ruky“, za „symbolickou svobodnou ruku panovníka“ (Polívka 1963, 68).

Obr. 44. Tvary předmětu zobrazeného vedle meče na denárech mečového typu.

Závěr

Denáry mečového typu tvoří z ikonografického hlediska uzavřenou skupinu mincí se společnými formálními znaky. Tím nejdůležitějším je, vyobrazení meče, či mečů na lících straně, ale u některých variant i na rubních stranách mincí. Denárový typ s vyobrazením meče (mečů) je tvořen širokou škálou variant, lišících se symboly či znaky, doplňujícími vyobrazení meče na lících stranách mincí, nebo ikonografií jejich rubních stran.

Chronologická řada českých a zahraničních denárových nálezů napovídá, že ražba jednotlivých variant denárů mečového typu probíhala v pražské mincovně v delším časovém intervalu od konce první poloviny 80. do 90. let 10. století, a že ne všechny varianty denárů mečového typu byly raženy zároveň. Za nejstarší varianty můžeme považovat denáry s mečem a „kovadlinou“ na lící straně a s písmenem E pod lomenicí (C 47, 49), s kaplicí bez výzdoby (C 53), s dvojím „trojhřebím“ pod kaplicí (C 54) a nebo s písmeny ENC pod kaplicí (C 55) na straně rubní. Teprve následně byly raženy varianty denárů s meči po obou stranách mincí (C 90–92). Nejmladší skupinu variant denárů mečového typu tvoří denáry s mečem a křížem na lících stranách a sestavou trojúhelníčků či obloučků pod kaplicí na stranách rubních (C 50, 51, 56–58). Bližší časové zařazení ražby denárů mečového typu: meč/kříž (C 46) a meč/ruka (C 61, 62) lze pro nedostatečný počet exemplářů v nálezových celcích pouze odhadovat, ale je zřejmé, že nepatří mezi varianty nejstarší.

Denárové nálezy nám rovněž naznačují, že ražba nejstarších variant denárů mečového typu probíhala následně po ražbě nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 23, 24, 26, 27, 32, 34, 63), denárů se širokou rukou (C 29, 36), denárů šípového typu (C 59, 60), denárů „se jménem Otto“ (C 79–81) a s největší pravděpodobností i denárů tzv. karolinského typu (C 40–45). Teprve následně došlo k ražbě denárů tzv. byzantisujícího typu, a denárů typu ruka/kaplice (C 120). Tomuto relativnímu chronologickému řazení odpovídá rovněž rozbor přeražeb denárů z nálezů Poděbrady a Gębice - Karlsdorf.

Průměrná váha denárů mečového typu C 47 a C 49 (0,97 g) je nižší než průměrná váha denárů starších typů, ražených na konci 70. a na počátku 80. let 10. století (denáry mladšího bavorsko-švábského typu, denáry se širokou rukou a denáry tzv. karolinského typu) a tento váhový pokles odpovídá snížení váhového průměru denárů, ražených v bavorských mincovnách (Řezno, Naaburk) v období vlády vévody Jindřicha III. v letech 983–985 (0,95 g). Denáry C 53 a C 54 jsou pravděpodobně váhově redukoványými variantami denárů C 47 a C 49.

Spojujícím prvkem nejstarších variant denárů mečového typu C 47 a C 49 je vyobrazení meče s „kovadlinou“ na lících stranách, na stranách rubních je pod lomenicí umístěno písmeno E, doprovázené, až na výjimky, sestavou jedné či více kuliček, nebo křížkem. K těmto dvěma základním variantám lze časově přiřadit rovněž denáry s kaplicí bez výzdoby (C 53) a s dvojím „trojhřebím“ pod kaplicí (C 54) na rubních stranách mincí. Zvláštní skupinu pak tvoří denáry s písmeny ENC pod kaplicí (C 55), navazující ikonografií své rubní strany bezprostředně na bavorské předlohy. Řada formálních znaků, především tvary písmen a znaků, spojuje denáry mečového typu s denáry karolinského typu. Ikonografická náplň lících stran českých denárů mečového typu nemá obdoby v evropském kontinentálním, ani anglosaském mincovnictví a otázka ikonografických vzorů lících stran denárů mečového typu zůstává otevřena.²⁹

Literatura

- Andrałojć, M. – Andrałojć, M. – Silska, P. – Szyngiera, P. 2011:* Odkrycia skarbów wczesnośredniowiecznych z terenu Wielkopolski. Kontekst archeologiczny znalezisk. Poznań.
- Andrałojć, M. – Andrałojć, M. – Tuszyński, M. 2005:* Wczesnośredniowieczny skarb z Kąpieli, gm. Czerniejewo, woj. Wielkopolskie. Poznań.
- Bahrfeldt, E. 1887:* Der Paisterwitzer Denarfund. Schlesiens Vorzeit 4, 613–617.
- 1888: Nachträge zum Aufsätze von Dr. Menadier: „Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter.“, Zeitschrift für Numismatik 16, 93–98.
- 1896a: Der Hacksilberfund von Gralow. Berliner Münzblätter 17, 2036–2044.
- 1896b: Der Hacksilberfund von Gralow. Beitrag zur Klärung der Otto-Adelheid-Frage. Berlin.
- 1896c: Der Silberfund von Leissower Mhle. Berlin.
- 1905: Nachlese zum Hacksilberfunde von Alexanderhof. Berliner Münzblätter NF II, 28.
- Bahrfeldt, E. – Mieck, A. 1902:* Der Hacksilberfund von Alexanderhof. Prenzlau.
- Bartczak, A. – Butent-Stefaniak, B. 1997:* Skarb monet z X wieku z miejskiowosci Lasowice, woj. Opolske. Wiadomości numismatyczne 41, 29–69.
- Bauer, N. 1930:* Die russischen Funde abendländischer Münzen des 11. und 12. Jahrhunderts. Zeitschrift für Numismatik 40, 1–173.
- Bogucki, M. 2005:* recenze na Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005. Wiadomości numismatyczne 49, 241–244.
- Brooke, G. C. 1932:* English Coins. London.
- Buchholtz, R. 1897:* Der Hacksilberfund von Gralow. Brandenburgia 5, 293–297.
- Butent-Stefaniak, B. – Malarczyk, D. 2009:* Obieg pieniężny na Śląsku we wczesnym średniowieczu (od X do połowy XII wieku). Wrocław.
- Cach, F. 1970:* Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
- 1982: Nejstarší české mince IV. (Dodatky). Praha.
- Cappe, H. P. 1846:* Die ältesten Münzen Böhmens, insbesondere diejenigen der ersten christlichen Herzöge und Könige von Böhmen von Boleslaw I. bis Wenzel II. Mittheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin I, 29–74.

29 Za poskytnutí studijního materiálu a fotografií reprodukovanych mincí děkuji následujícím osobám: Dr. Barbara Butent-Stefaniak, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław; Prof. Dr. Bernd Kluge, Dr. Eva Wiséhn, Kungl. Myntkabinett, Stockholm; Münzkabinett der Staatliche Museen zu Berlin; PhDr. Luboš Polanský, Numismatické odd., Národní muzeum Praha; Mgr. Dagmar Grossmannová, Moravské zemské muzeum Brno; Mgr. Petr Sorm, Muzeum Polabí, Poděbrady; Ing. Roman Veselý, Aurea Numismatika Praha; Ing. Jan Videman, Kroměříž; Ing. Pavel Šťastný, Letohrad.

- 1850: Nachtrag zu der Beschreibung der ältesten Münzen Böhmen's. Mittheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin II., 96–104.
- CNS I/1*: Malmer, B.-Rasmusson, N. L. (ed.) 1975: *Corpus nummorum saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th–11th Centuries found in Sweden. Verzeichnis der in Sweden gefundenen Münzen des 9.–11. Jahrhunderts.* 1. Gotland. 1. Akeböck – Atlingbo. Stockholm.
- CNS I/2*: Malmer, B. (ed.) 1977: *Corpus nummorum saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th–11th Centuries found in Sweden. Verzeichnis der in Sweden gefundenen Münzen des 9.–11. Jahrhunderts.* 1. Gotland. 2. Bäl – Buttle. Stockholm.
- CNS I/4*: Malmer, B. (ed.) 1982: *Corpus nummorum saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th–11th Centuries found in Sweden. Verzeichnis der in Sweden gefundenen Münzen des 9.–11. Jahrhunderts.* 1. Gotland 4. Fardhem – Fröjel. Stockholm.
- CNS III/1*: Malmer, B. (ed.) 1985: *Corpus nummorum saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th–11th Centuries found in Sweden. Verzeichnis der in Sweden gefundenen Münzen des 9.–11. Jahrhunderts.* 3. Skane. 1. Ahus – Grönby. Stockholm.
- Dannenberg, H. 1848*: Der Münzfund von Stolpe. *Mémoires de la Société d' Archéologie et de Numismatique de St. Pétersbourg* II, 96–106.
- 1863: Der Münzfund von Rummelsburg. *Berliner Blätter für Münz- Siegel- und Wappenkunde* I, 13–43.
- 1876–1905: Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I–IV. Berlin.
- 1880: Der Denarfund von Jarocin. *Zeitschrift für Numismatik* 7, 146–159.
- 1884: Zwei Funde von Denaren des zehnten und elften Jahrhunderts. A. Der Fund von Schöningen, B. Der Fund von Vossberg. *Zeitschrift für Numismatik* 11, 253–330.
- 1896: Der Hacksilber-Fund von Gralow, *Berliner Münzblätter* 17, 2082–2085.
- 1906–1910: Der Hacksilber-Fund von Mgowo. *Berliner Münzblätter* 27–30, 335–340, 165, 322–327.
- Dolley, M. 1956*: A note on the dating of Bohemian coins by alleged English prototypes. *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 9/10, 159–162.
- 1965: Viking coins of the Danelaw and of Dublin. London.
- 1966: The Norman Conquest and the English Coinage. London
- Fiala, E. 1888*: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag.
- 1890: Nález Olobocký. *Památky archeologické a místopisné* 15, 47–56, 113–122, 175–180.
- 1891: Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen. Prag.
- 1895: České denáry. Praha.
- 1895a: Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz. I. Band: Münzen und Medaillen des Österr. Kaiserstaates, Prag.
- 1896: Nález Čistěveský. *Památky archeologické a místopisné* 17, 255–258, 337– 346, tab. XXXV.
- 1923: Poznámky k nálezu Sitnickému, blízce hradu Choustníka. *Věstník Numismatické společnosti československé* 5, 242–245.
- Fiala, V. 1983*: Nepublikované denáry knížete Jaromíra. *Drobná plastika*, č. 4.
- Friedensburg, F. 1890*: Zwei Denarfunden aus dem X und XI Jahrhundert. *Zeitschrift für Numismatik* 17, 202–212.
- 1902: Der Münzfund von Posen. *Historische Monatsblätter für die Provinz Posen* 3, 1–8.
- 1922: Die Symbolik der Mittelaltermünzen. Zweiter und dritter Theil, Berlin.
- Friedländer, J. 1869*: Der Kawallener Silberfund. *Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift* I, 171–176.
- 1873: Der Münzfund von Althöfchen. *Münzstudien* 8, 267–300.
- 1879: Der Fund von Witzmitz. *Zeitschrift für Numismatik* 6, 242–251.
- Galster, G. 1964*: Royal Collection of Coins and Medals, National Museum Copenhagen 1. *Sylloge of Coins of the British Isles* 4. London.
- 1980: Vikingetidets møntfund fra Bornholm. *Nordisk numismatisk årsskrift* 1977–1978. Oslo.

- Gibasiewicz, S. 1958:* Skarb denarów z końca X w. ze zbiorów Biblioteki w Kórniku. *Wiadomości numismatyczne* 2, 14–25.
- Hahn, W. 1976:* *Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert.* Braunschweig.
- 2009: Nachträgliches zum Fund von Lasowice. *Wiadomości numismatyczne* 53, 41–55.
- Hanka, V. 1855:* Popsání a vyobrazení českých mincí, *Památky archeologické* 1, 282–283, tab. II.
- Hásková, J. 1982:* Emma Regina in numismatic and historical sources. In: *Actes du 9ème Congres International de Numismatique.* Louvain-la-Neuve, Luxembourg, 793–797.
- 2008: Emma Regina - vznešená česká kněžna. In: *Emma Regina - Civitas Melnic. Mělník-Praha*, 61–66.
- Hatz, G. 1974:* Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Lund.
- 1986: Funde mährischer und böhmischer Münzen des 11. Jahrhunderts in Skandinavien. In: *Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979: Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století).* Brno, 266–279.
- Hatz, V. 1961:* Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige. Versuch einer Systematisierung auf Grund des schwedischen Fundmaterials. *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis, Serien 9*, Stockholm, 107–144.
- Hatz, V. – Hatz, G. 1975:* Böhmisches Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden, *Numismatický sborník* 13, 85–100.
- Haugberg, P. 1900:* Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146. *Den Kgl. Danske Videnskabs Selskabs Skrifter* 6, Historisk og Filosofisk Afdeling 5, 1, Kopenhagen.
- Hess, A. 1891:* *Mittelalter-Münzen namentlich deutsche, englische und nordische des 10.–12. Jahrhunderts.* Aukce 19. 10. 1891. Frankfurt am Main.
- Hildebrand, H. 1890:* Sturköfyndet, Konigl. Vitterhets Historie och Antiquities Akademiens Månadsblad 19, 73–83.
- Chaura, K. 1929:* Pravda o denáru svatováclavském. Praha.
- 1938: Poklad z Choustníku. *Numismatické zprávy* 5, 86–88, 96–104, 109–117, 125–139.
- 1939: Poklad z Choustníku. Praha.
- Chmielecki, K. 1907:* Wykopaliska monet i srebra Maszenice, *Nieciszewo, Poczałkowo w świetle najnowszych badań.* *Roczniki Towarzystwa naukowego w Toruniu* 14, 3–43.
- 1908: Drei unbekante Münzfunde aus der Hacksilberzeit. *Berliner Münzblätter NF* 29, 133–139.
- Jażdżewski, W. 1879:* Wykopalisko Jarocińskie a mianowicie monety Bolesławów Czeskich. Poznań.
- Joachim, J. F. 1750:* Des neueröffneten Groschen-Cabinets zweytes Supplement, enthält Königlich-Ungarische und Böhmisches alte und neue Groschen, in Kupfer gestochen, beschrieben und kürzlich erkläret. Leipzig.
- Jonsson, K. 1975–1976:* Fyndet från Smiss i Tingstäde sn på Gotland. *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, 66–82.
- Katz, V. 1935:* O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II., Praha.
- 1936: Nejstarší české mince. (Odpověď Gustavu Skalskému). *Numismatický časopis československý* 11–12, 58–84.
- Kilger, Ch. 2000:* Pfennigmärkte und Währungslandschaften. Monetarisierungen im Sächsisch-Slawischen Grenzland ca. 965–1120. *Commentationes de Nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series* 15.
- Kluge, B. 1990:* Überlegungen zu den Otto-Adelheid-Pfennigen. Stempelkritische Untersuchungen der Typen Hatz II (Dbg. 116, 1170) und AMEN (Dbg. 1171). *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series* 6, *Sigtuna Papers*, 167–181.
- Kmietowicz, A – Kmietowicz, F. 1968:* Kapiel. In: *Dirhems de tresors polonais de haut Moyen Âge ineditis. Folia Orientalia* 9, 306–319.
- Landgren, J. 1998:* Från Samarqand till Stora Sojby. En studie av importen av sensamanidiska mynt till Sverige under vikingatiden. Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi vid Stockholms Universitet.
- Leimus, I. 2005:* Crux, Köln Käv. 34/67 und Otto-Adelheid Pfénige. Ihr Vorkommen in der Funden aus dem Ende des 10. Jh. In: *Asins, C. A.-Alonso, C. M.-Morán, P. O. (ed.): XIII. Congreso Internacional de Numismática, Madrid, 2003: actas-proceedings-actes, II.* Madrid, 1205–1215.
- Lelewel, J. 1835a:* Numismatique du Moyen-age, considérée sous le rapport du type, III. Bruxelles.
- 1835b: Numismatique du Moyen-age, considérée sous le rapport du type, Atlas. Paris

- Linder, U. S. 1935–1936: Södermanlands skattfynd från vikingatiden. Södermanlands Fornminnesförenings Årsskrift 1–2, (1935) 47–68, (1936) 21–36.*
- Luchs, H. 1869: Ueber den Kawallener Münzfund. Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift 1, 44.*
- Lukas, J. 2009: K datování ražby denárů „se jménem Otto“ (C 79–81) ve světle nálezu Karlsdorf – Gębice. Numismatický sborník 23, 19–44.*
- 2011: Denáry tzv. karolinského typu (C 40–45) a otázka jejich časového zařazení. Numismatický sborník 25, 23–60.
- 2012: K činnosti bavorských řezačů kolků v pražské mincovně v 70. a 80. letech 10. století, Numismatické listy 67 (v tisku).
- Lukas, J. – Polanský, L. 2007: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou. Numismatický sborník 22, 39–90.*
- 2010: Přeražby českých denárů z nálezu Gębice [Karlsdorf]. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou II. Numismatické listy 65, 147–160.
- Lutovský, M. – Petrář, Z. 2005: Slavníkovci - mýtus českého dějepisce. Praha.*
- Malmer, B. 1966: Nordiska mynt före år 1000. Acta archeologica Lundensia. Series in 8° no. 4. Lund.*
- Menadier, J. 1887: Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter. Zeitschrift für Numismatik 15, 119–164.*
- 1896: Der Fund von Ciechanow. Berliner Münz-Blätter 17, 2072–2074, 2079–2082.
- 1898: Deutsche Münzen IV. Berlin, 103–111.
- Nálezy II/1: Radoměský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.*
- Oman, Ch. 1934: The Danish Kingdom of York 876–954. The Archeological Journal 91.*
- Petrář, Z. 1998: První české mince. Praha.*
- Polanský, L. 2008: Pře o původ české kněžny Emmy. In: Kilián, J. – Polanský, L. (ed): Emma Regina – Civitas Melnic. Sborník příspěvků z konference u příležitosti 1000. výročí úmrtí kněžny Emmy Reginy (+ 2. 11. 1006), Mělník – Praha, 11–44.*
- Polanský, L. – Tomková, K. 2006: Hromadný nálezy denárů a šperků z Čištěvsi. Numismatický sborník 21, 83–124.*
- Polívka, E. 1963: K problematice mečového denáru s E pod lomenicí. Numismatické listy 18, 65–70.*
- Pošvár, J. 1958: Poznámka k původu českých mincí z domnělých anglických prototypů, Moravské numismatické zprávy 4, 10–12.*
- Potin, V. M. 1967: Topografija nachodok zapadoevropejskich monět X–XIII věkov na territorii drevnej Rusi. Trudy gosudarstvenovo Ermitaža IX. Numismatika 3, 106–184.*
- 1968: Drevnaja Rus i evropejskije gosudarstva v X–XIII věkach. Leningrad.
- PSWI: Slaski, J. – Tabaczyński, S. 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Warszawa – Wrocław.*
- PSW II: Kiersnowscy, T. i R. 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza. Warszawa – Wrocław.*
- PSW III: Gupieniec, A. – Kiersnowscy, T. i R. 1965: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Polski środkowej, Mazowsza i Podlasia. Warszawa – Wrocław.*
- PSW IV: Hasig, M. – Kiersnowski, R. – Reyman J. 1966: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur. Warszawa – Wrocław.*
- Radoměský, P. 1951: Olověná „seatta“ z Pražského hradu a příspěvek k počátkům českého mincovnictví. Numismatické listy 6, 29–44.*
- 1953: EMMA REGINA. Studie o původu kněžny Emmy a o její úloze v ražbě českých mincí 10. století. Časopis Národního musea 122, 157–203.
- 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9, 11–94.
- Reichel, J. 1850: Die Reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg. Thl. III. Bd. 1: Österreich und der dazu gehöriger Länder, St. Petersburg.*
- Reyman, B. 1987: Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Nowej Huty - Pleszowa. Część Katalogowa. Materiały Archeologiczne Nowej Huty 11, 121–144.*

- Rundberg, J. 2000:* Otto-Adelheid-Pfennige. Ett försök till revidering av en omdebatterad myntgrupp från vikingatiden, C-uppsats i Arkeologi. Stockholms Universitet.
- Sege, H. 1940:* Der Silberhort von Karlsdorf, Kreis Strehlen. Altschlesische Blätter 1940, 165–167.
- Šchránil, J. 1925:* Několik příspěvků k poznání kulturních proudů v zemích českých v 10. a 11. věku. Obzor prehistorický 4, 1925, 160–194.
- 1929: České denáry X. a XI. věku v nordických nálezech. Numismatický časopis československý 5, 47–51.
- Škalský, G. 1929:* Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví. Praha.
- 1932: Zwei Berichtigungen zu Friedensburg: „Die schlesischen Münzen des Mittelalters“. Altschlesien - Mitteilungen des Schlesischen Altertumsvereins, Band 4, 166–179.
- 1936: Nejstarší české mince. (Poznámky ke spisu Viktora Katze O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.), Numismatický časopis československý 11–12, 31–57.
- 1953: Český obchod 10. a 11. století ve světle nálezů mincí, Numismatický sborník 1, 13–43.
- Skovmand, R. 1942:* De danske Skattefund fra Vikingetiden og den aeldste Middelalder indtil omkring 1150. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1–275.
- Smolik, J. 1880:* Popsání a vyobrazení českých mincí, Památky archeologické 11, 13–46.
- 1881: Nálezy českých denárů mimo zemi českou, Památky archeologické 11, 474.
- 1890: Památky archeologické 15, 183, 470, 779.
- 1899: Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje. Praha.
- 1902–1904: Nález denárů v Ostroměři. Památky archeologické 20, 509–526, Památky archeologické 21, 28.
- Stenberger, M. 1947–1958:* Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit. Lund-Stockholm.
- Stronczyński, K. 1847:* Pieniądze Piastów. Warszawa.
- Suhle, A. 1954:* Zwei Hacksilberfunde. 1. Der Fund von Reetzow; 2. Der Fund von Lenz-Ilsenhof (heute Moskorze). Bodendenkmalpflege in Mecklenburg, 166–170.
- 1973: Münzfund von Karlsdorf (Gębice, pow. Strzelin bei Wrocław). Moravské numismatické zprávy 13, 16–35.
- Suchodolski, S. 1971:* Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej, Wrocław - Warszawa - Kraków.
- 1974: Dziesiątowieczny skarb z Gębic – odnaleziony. Wiadomości numismatyczne 18, 211–218.
- 1984: Skarb monet i ozdób z X. wieku oraz inne monety znalezione na cmentarzysku w Niemczy, Wiadomości numismatyczne 28, 92–105.
- Šimek, E. 1982:* České denáry v dánských nálezech 10.–12. století, Numismatické listy 37, 65–72.
- Šmerda, J. 1996:* Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století, Brno.
- 2004: Mince zemi Koruny české. Numismatická sbírka Josefa Květoně. Znojmo.
- Talvio, T. 1980:* České mince ve finských nálezech z doby Vikingů. Numismatické listy 35, 33–35.
- Thomsen, Ch. J. 1866:* Der Munkegaard-Fund. (Brief an den Wirklichen Staatsrath Freiherrn von Koehne). Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde III, 31–40.
- Thomsen, Ch. J. – Lindberg, J. C. 1842–1843:* Fund ved Vaalse paa Falster. Annaler for Nordisk Oldkyndighed, 22–141.
- Tornberg, C. J. – Hildebrand, H. 1870:* Föhlagen-Fyndet. Antiqvarisk tidskrift för Sverige 3, 51–112.
- Triller, E. 1991:* Wykopaliska monet Karola Beyera. Wiadomości numismatyczne 35.
- Trotzig, G. – Linder-Velin, U. S. 1967:* Silverskatten från Karls i Tingstäde. Gotländskt Arkiv 39, 61–80.
- Turnwald, K. 1963:* Dodatek ke zprávě o nálezu denárů z X. stol. z Kórníku. Numismatické listy 18, 71–80.
- Voigt, A. 1771:* Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung I. Prag.

Summary

Jiří Lukas, The deniers of the sword type (I). Oldest varieties and their dating.

The deniers of the sword type represent a limited group of coins with common formal features from the iconographic point of view. Image of sword or swords on obverse (sometimes also on reverse in the case of some varieties) seems to be the most important feature. The denier type with sword(s) image has many varieties different in symbols or marks which supplement the main obverse image or the reverse iconography.

The chronological group of the Bohemian and foreign finds of deniers point to the fact, that the particular varieties of the deniers of the sword type were produced in the Prague mint some time between the end of the first half of the 980s and the beginning of the 990s. All varieties of the deniers of the sword type have not been struck simultaneously. The following varieties can be regarded as the oldest ones: the deniers with sword and anvil on obverse and letter 'E' under gable (C /Cach 1970/ 47, 49), the variety with chapel without decoration (C 53), the variety with double three nails below chapel (C 54) or with letters 'ENC' below chapel (C 55) on reverse. The varieties of the deniers with swords on both sides of coins (C 90–92) were struck later. The latest group of the deniers of the sword type is represented by the specimens with sword and cross on obverse and grouping of small triangles and arcs below chapel on reverse (C 50, 51, 56–58). Precise dating of the deniers of the sword/ cross type (C 46) and sword/ hand type (C 61, 62) can be estimated only because of their small number in finds, but it is evident, that they do not belong to the oldest varieties.

The finds of the deniers also show that production of the oldest varieties of the deniers of the sword type followed production of the oldest varieties of the deniers of the later Bavarian-Swabian type (C 23, 24, 26, 27, 32, 34, 63), the deniers with broad hand (C 29, 36), the deniers of the arrow type (C 59, 60), the deniers with the name of Otto (C 79–81), and most likely, also the deniers of the so-called Carolingian type (C 40–45). Only after that, the deniers of the so-called Byzantizing type and the deniers of the hand/ chapel type (C 120) have been struck. This relative chronology corresponds also with analysis of the overstruck deniers from the Poděbrady and Gěbice (Karlsdorf) hoards.

The average weight of the deniers of the sword type C 47 and C 49 (0.97 g) is lower compared to the deniers of the older types struck in the end of the 970s and at the beginning of the 980s (the deniers of the later Bavarian-Swabian type, the deniers with broad hand, the deniers of the so-called Carolingian type). Such a decrease of weight corresponds with weight lowering of the deniers struck in the Bavarian mints (Regensburg, Naaburg) under the Duke Heinrich III in 983–985 (0.95 g). The deniers of the C 53 and C 54 types represent reduced varieties of the deniers of the C 47 and C 49 types very likely.

The image of sword with anvil on obverse and 'E' letter under gable frequently with grouping of dots and cross on reverse represent the connecting element of the oldest varieties of the deniers of the sword type C 47 and C 49. These two basic varieties can be historically classified together with the deniers with undecorated chapel (C 53) and with double three nails below chapel on reverse (C 54). The deniers with letters 'ENC' below chapel (C 55) on reverse represent a very special group related iconographically with their reverse directly to the Bavarian prototypes. Many formal features - especially forms of letters and markings - connect the deniers of the sword type with the deniers of the Carolingian type. There is no link between obverse image of the Bohemian deniers of the sword type and the European continental or Anglo-Saxon coinage, and the iconographic origin of the obverse form of the deniers of the sword type remains unknown.

English summary by V. Novák

VÝZNAMNÝ SÚBOR STREDOVEKÝCH MINCÍ ZO ŠTÚROVA Z 10. AŽ 16. STOROČIA

Ján HUNKA

Abstract – Important collection of medieval coins from Štúrovo dated back to the 11th–16th century.

In time of various illegal enquirings in 2005–2010, more than 1500 medieval and modern coins were found in Štúrovo and its surroundings. Some of them come from several coin hoards. But the majority of them were usual pieces. Minimally 3 hoards were in the mentioned group. Some 100 pieces of the Hungarian anonymous deniers of the older type with cross and balls are dated back to the 11th century. The hoard of ca 300 pieces of copper coins struck under Bela III–IV is dated by the following interval: 1190–1240. The Hungarian imitations of the Vienna pfennigs were found dated back to the last third of 13th century. A lot of deniers struck under Carolus Robert, Ludovicus the Great and Mary, various types of coins from Sigismund of Luxembourg to Mathias Corvinus have been also discovered. Modern coins are represented mainly by the very important Turkish akces, possibly dated to the period of the first attacks of the Turkish armies in Slovakia after 1530.

 Slovakia, Štúrovo, Middle Ages, early modern times, coin finds

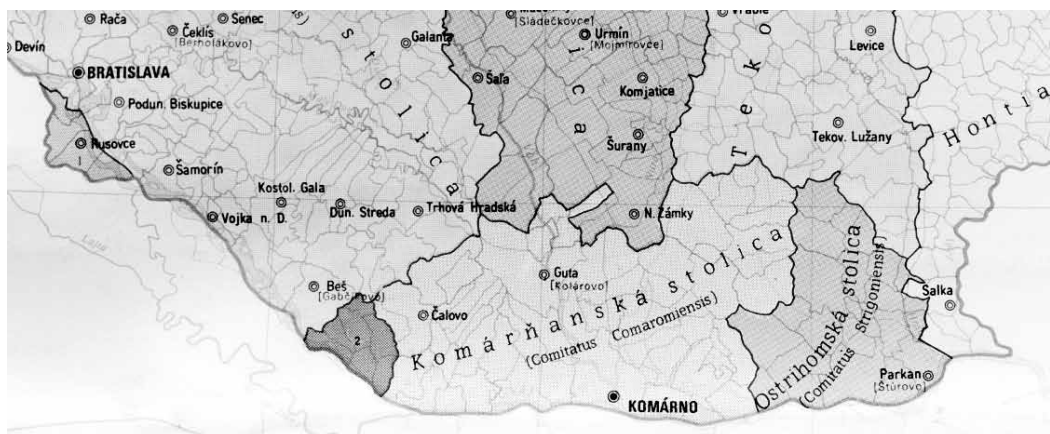
Úvod

V rámci Slovenska sa z času na čas objaví výnimočný súbor mincí a iných numizmatických pamiatok, ktorého analýzy prinášajú prekvapujúce výsledky. Popri bežných, už vyše 200 rokov sa na našom území nachádzajúcich minciach sa v takýchto celkoch zistia aj mince neobvyklé. Napr. zahraničnej proveniencie, ktoré sa síce dali očakávať, ale sa u nás zatiaľ nenašli, alebo sa našli len vo veľmi obmedzenej miere. Resp. aj vzácne typy domácich uhorských mincí. Súbor asi 1200 ks numizmaticko-sfragistických pamiatok – mincí, žetónov, olovených plômb na zaisťovanie tovarov, medailí, pečatí, sviatostiek z obdobia 10. až 18. storočia sa v rokoch 2005–2010 objavil v Štúrove a jeho najbližšom okolí. Tvorí ho niekoľko pokladov mincí, popri nich aj niekoľko sto kusov ojedinele zistených mincí.¹

Dunajská cesta a jej význam

Územie okolo Štúrova je tesne zviazané s existenciou Dunajskej cesty, pri ktorej sa vytvorila sieť sídlisk ľudí obrábajúcich miestne polia, dovážajúcich rôzne suroviny, ktoré bolo možné spracovať. Pôsobili tu aj obchodníci, zabezpečujúci obchodné kontakty s južnými oblasťami (Maďarsko, Sedmohradsko), resp. so zvyškom západného Slovenska, Rakúskom, Nemeckom. Najstaršie etapy lokálneho osídlenia siahajú do paleolitu, nepretržité osídlenie zotrvalo až do včasného stredoveku (*Pramene 1989*, 280–284). Počas stredoveku patril tento región do pôsobnosti Ostrihomskej stolice. V 1. polovici 13. storočia tu existovalo 13 stálych sídiel, v polovici 15. storočia až 28. V regióne sa podnes nachádza viacero významnejších lokalít, mestečká Štúrovo a Svodín, tiež dediny Kamenica n. Hronom, Mužla, Belá, Kamenín, Nána, Salka (*Žudel 1984*, 106–109). História Štúrova (nazvaného tak v roku 1948) bola pestrá. Do 1. polovice 16. storočia tu jestvovala osada Kakat, pri nej vznikla dôležitá protiturecká pevnosť zvaná Parkány. Chránila predpolie komárňanskej pevnosti a oblasť juhozápadného Slovenska. Po roku 1543/1546 obsadili toto územie Turci, tí pevnosť prebudovali a nazvali ju Džigerdelen Parkany, Parkan. Ich vládu prerušil až útok spojených poľských a habsburských vojsk v roku 1683, oddielov vracajúcich sa po porážke Turkov pri Viedni. Parkan bol obsadený a začlenený do siete cisárskych pevností.

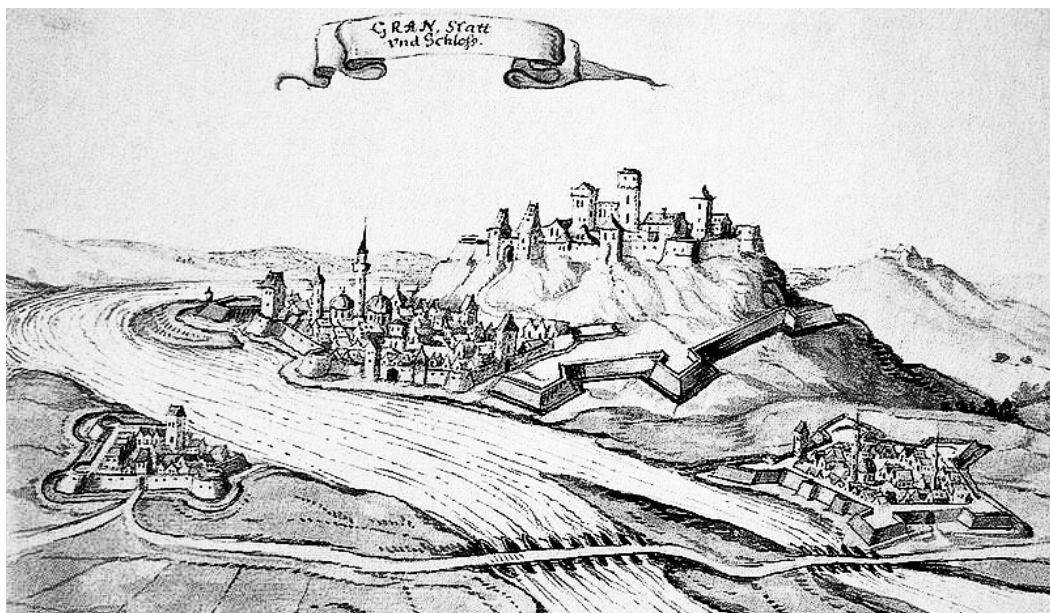
¹ Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry VEGA v rámci grantu GP 2/0186/11.

Obr. 1. Dunajská cesta a Štúrovo v Ostrihomskej stolici (podľa: Žudel 1982, mapa 28).

Okolie Štúrova predstavuje záver Dunajskej cesty na území Slovenska. Cesta po rieke Dunaj je jednou z najstarších a najpoužívanejších suchozemských a vodných ciest v rámci strednej Európy. Na hornom toku Dunaja sa preto vytvorili významné nemecké a rakúske obchodné centrá Eichstätt, Rejno, Pasov, Linec, Viedeň s ktorými mali počas stredoveku rozsiahle trhové kontakty aj obchodníci zo západného Slovenska. Na slovenskom území je možné sledovať trasu Dunajskej cesty od Devínskej brány pri hrade Devín, cez Bratislavu a Komárno kde sa k Dunaju zo severu pripája rieka Váh, po Štúrovo kde sa do Dunaja vlieva Hron. Najvýchodnejšou obcou ležiacou pri Dunaji je Chľaba. Potom tok Dunaja prechádza cez Ostrihom do Maďarska, vo vacovskom ohybe sa prudko stáča smerom k juhu a pokračuje cez Budapešť a iné mestá až do Bulharska, Rumunska a do Čierneho mora. Popri Dunaji viedla dôležitá cesta po ktorej smerovali všetky výpravy križiackych bojovníkov do byzantského Konštantínopolu. Umožňovala priame obojstranné spojenie územia Bavorska, Rakúska, Uhorska a viacerých štátov vytvorených na Balkáne, v celkovej dĺžke 2 860 km (*Atlas 1989*, mapa na s. 30). Ako taká bola viackrát opevňovaná, Rimanmi na Limes Romanus, ktorý bol súčasne hranicou Záporímskej ríše, tiež počas vpádov Turkov pri Štúrovo (*Kuzma 2007*, 31, obr. 39) a pod. Hlavnou komunikačnou tepnou spájajúcou Nemecko, Rakúsko, Slovensko a Maďarsko je podnes.

Dejiny Štúrova sú tesne zviazané aj s jedným z najvýznamnejších miest Uhorského kráľovstva, s Ostrihomom. Veď ich podnes oddeľuje len šírka toku Dunaja. Počas vlády kráľov z dynastie Arpádovcov (1000–1301) vzniklo v Ostrihomi ústredné kráľovské sídlo, hlavné mesto kráľovstva, sídlo stolice, arcibiskupstva a iných inštitúcií (*Fügedi – Szovák 1994*, 202–203; *Horváth 1994*, 199–201). Dnešné Štúrovo je malým mestečkom ležiacim tesne pri Dunaji, ktoré má asi 11 000 obyvateľov. S Ostrihomom ho spája obnovený most Márie Valérie a kompa prevážajúca turistov. Jeho dejiny sú dosiaľ skoro neznáme. Vzhľadom na fakt, že podľa najnovšej práce G. Györffyho (1987, 293; tiež *Štúrovo 1978*, 140–142) sa dosiaľ eviduje len necelých 10 historických záznamov z rokov 1075–1337 o tejto lokalite, je každý prameň o určitej etape osídlenia uvedeného priestoru viac než pozoruhodný. V rokoch 1075–1124 bola na mieste dnešného Štúrova, pred rokom 1543/1546 zvaného Kakat, stará stredoveká osada. Tá je z historických prameňov známa ako Cokot, Chakat, atď. Osada bola významná hlavne kvôli skutočnosti, že vznikla pri jednom z mála prirodzených prechodov cez rieku Dunaj. Preto jej obyvateľstvo pozostávalo z ľudí pomáhajúcich pri plavbe lodí. Na začiatku 12. storočia sa spomína údaj, že tu bolo 10 domov lodníkov, alebo lodivodov. V roku 1157 sa uvádza, že sa tu vyberali dávky z prevážania sedmohradskej soli na lodiach, v roku 1215 zase dávky za používanie miestneho prístavu. V roku 1268 sa táto oblasť označovalo ako zem rybárov. Popritom sa v okolí uskutočňovala poľnohospodárska výroba. Z času na čas dochádzalo k del'be pozemkov (o nej sú dokumenty z rokov 1075, 1268, 1276, 1312, 1337) keď Ostrihomske arcibiskupstvo, resp. Ostrihomska kapitula získali časti kráľovských majetkov a z nich určité podiely prenajímali či darovali novým majiteľom. V roku 1332–1333 poskytla miestna farnosť údaje o svojich ziskoch. Z nich bol vyúčtovaný poplatok pre Pápežskú stolicu, Svätopeterský halier vo výške 6 strieborných grošov. Bol to jeden z najnižších poplatkov získaných z regiónu Ostrihomskej župy. V rámci regionálneho osídlenia treba spomenúť ešte miestnu časť Nána uvádzanú v roku 1157, keď tu vyberané mýto z prevozu cez Dunaj sa podľa listiny Gejzu II. (1141–1162) poskytovalo kráľovi.

Obr. 2. Štúrovo a Ostrihom na vedute z roku 1664 (archív autora).

Ďalšie doklady poznania vývoja Štúrova

Okrem písomných správ, ktoré sú najmä zo 16. a 17. storočia pomerne bohaté, sú to predovšetkým ojedinelé nálezy rôznych pamiatok. Po roku 2000 ich zachraňuje predovšetkým Mestské múzeum v Štúrove zriadené v roku 2004, priebežne ich získavali či aspoň analyzovali aj pracovníci Numizmatického kabinetu Historického múzea SNM v Bratislave, Archeologického ústavu SAV v Nitre, Národnej banky Slovenska-Múzea mincí a medailí v Kremnici. Časť sa dostala do súkromných zbierok. Približne od roku 2005 sa v okolí Štúrova začali vyskytovať zvýšené počty nálezov rôznych archeologických a etnografických predmetov, lebo sa prieskumami zhromaždilo asi 2000–3000 ks predmetov (spony, pracky, ozdoby opaskov, gombíky, prstene a pod.) datovaných do 2. až 19. storočia. Medzi nimi boli aj pamiatky numizmatické – mince, medaily, žetóny, sviatosťky, plomby, pečate. V jednom prípade sú nájdené predmety prvými svojho druhu na Slovensku (časti tureckých prsteňov, stredoveká sviatosťka, byzantská plomba/pečať). Popri Štúrove sa legálnymi aj nelegálnymi akciami skúmali územia okolitých dedín – Mužľa, Nána, Malá n. Hronom, Kamenica, Belá, Kamenný Most až po Biňu. Mince z tejto oblasti analyzovali a spracovali Marek Budaj (HM SNM), Eva Kolníková a Ján Hunka (AÚ SAV Nitra), tiež kolektív pracovníkov NBS-MMM v Kremnici, ktorí sa snažili aspoň časť z nájdených predmetov aj zachrániť.

Obr. 3. Časť mincí zo Štúrova a okolia ponúkaná na predaj (archív autora).

Pre porovnanie do roku 1994 sa podľa starších súpisových prác typu *Nálezy mincí na Slovensku (Nálezy 1, č. 381, 435, 572; Nálezy 3, č. 48, 129, 198, 218; Nálezy 4, č. 28, 77, 396, 407)* zo Štúrova a blízkeho okolia evidovalo iba minimum nálezov mincí. Pritom kraj je dôležitý ako miesto kde sa nachádza prechod cez Dunaj a za Dunajom kráľovské sídlo v Ostrihome, preto bol určite aj významným strediskom na mape obchodných ciest. Konkrétne sa tu našla jedna keltská minca typu Regöly/Dunaszekcső a štyri rímske mince z 2. až 4. storočia (Marka Aurelia, Claudia II., Constantina I.). Dve byzantské mince z 5. a 6. storočia (Justina I. Thraxa, Justina II. a Sofie). Mincové nálezy z neskorších období stredoveku ale úplne chýbali. Z novoveku bolo evidovaných len osem mincí: uhorský denár Maximiliána II., šesť denárov Rudolfa II. a poľský 3-groš Žigmunda III. Je zrejme, že uvedené mince len vo veľmi malej miere odzrkadľovali vývoj daného regiónu, jeho politické osudy, hospodárske pomery, ktoré sa tu vytvorili v jednotlivých storočiach.

V roku 1999 pribudol k týmto nálezom výnimočný poklad zlatých dukátov ukrytý v roku 1704, objavený v roku 1942 (*Hunka – Horenitzky – Panis 2002*, 210–211). Obsahoval mince Ferdinanda III. a Leopolda I. a najmä 18 ks dukátov Františka II. Rákociho (1703–1711). V roku 2005 bol do HM-SNM prinesený na analýzu poklad 94 ks strieborných a medených mincí, z ktorých väčšinu tvorili viedenské fenigy Přemysla Ottakara II. až Fridricha Pekného z konca 13. a začiatku 14. storočia. Popri nich sa v náleze vyskytli ich súdobé uhorské napodobeniny vyrábané približne od roku 1270 na zabezpečenie vnútroštátneho obchodu. Zaujímavou zložkou nálezu sú tri friesachské fenigy, denáre korutánskych kniežat, salzburských arcibiskupov a ďalších svetských a cirkevných vydavateľov z obdobia pred rokom 1240 (*Hunka 2005*, 177–188). Nález jedinečným spôsobom poukazuje na miestne obeživo, resp. aspoň na skutočnosť, že sa na západnom Slovensku využívali všetky vyššie uvedené typy peňažných jednotiek ako bežné platidlo. Okrem iného to bol prvý nález mincí z 13. storočia zo Štúrova a okolia. Zaujímavé nálezy z neďalekej Bine získané asi v roku 2010 vyhodnotil M. Budaj (*2011*, 8–15). V súbore bolo 17 denárových mincí – 11 ks anonymných denárov z 11. storočia, tri z čias vlády Kolomana, po jednom z obdobia Štefana II., Ondreja II. a Bela IV. Popri nich spomenul aj význam starších už publikovaných nálezov, rímskych mincí Tita, Lucilly Augusty, Julie Soaemias, Diocletiana a známeho pokladu 108 solidov z 5. storočia. Zo stredovekých mincí uvádza medenú mincu Bela III. z rokov 1190–1240, razby Žigmunda Luxemburského, viedenský fenig Albrechta, z novovekých denár Maximiliána II., nizozemský dukát z roku 1613 a strieborné mince z roku 1812. Všetky spomenuté mince priniesli dôležité informácie o vývoji miestnych hospodárskych pomerov.

Ako už bolo spomenuté, po roku 2005 sa výrazne zvýšil počet nálezov mincí v Štúrove a okolí. Na sledovanom území sa našli desiatky antických platidiel, hlavne neskororímske antoniniány, follisy, centenionalisy z obdobia 2. až 4. storočia. Ich výskyt nie je príliš prekvapujúci, vzhľadom na blízkosť veľkej základne rímskych vojakov v Iži – Leányvári/Kelemantii. Verne odzrkadľujú dejiny tu žijúcich ľudí, prebývajúcich v pokoji, aj počas vojen, s rímskymi dobyvateľmi. M. Budaj mal možnosť preskúmať aspoň 500 mincí z danej oblasti, J. Hunka ďalších asi 700 mincí. Jednalo sa o stredoveké a novoveké platidlá z 11. až 18. storočia. Väčšinou sa zistili bežné mince, ale niektoré boli aj výnimočné (napodobenina nemeckého denára z 10.–11. storočia). Nové nálezy dobre poukazujú na miestne politické, sídlisko- a hospodárske pomery.

Zachránili sa minimálne tri poklady mincí. Z 11. storočia anonymné denáre staršieho typu, s krížom a guľôčkami, asi 100 ks, v takomto počte neboli na Slovensku dosiaľ známe. Z 12. storočia cca 300 ks medených mincí Bela III.–IV. z rokov 1190–1240. Sú špecifické v tom, že všetky boli poškodené: prederavené, nastrihnuté, prehnuté. Je pravdepodobné, že to bol materiál určený na pretavenie. Hoci sa tieto mince nachádzajú na desiatkach lokalít na Slovensku, len málokedy sú úmyselne poškodené. Takto poškodený súbor medených mincí Bela III. sa nepozná ani z ďalších oblastí bývalého Uhorska. Z obdobia poslednej tretiny 13. storočia sa skúmal nový súbor uhorských napodobenín viedenských fenigov. Okrem iného poukazuje na fakt, že tieto mince sa v okolí Štúrova vyskytovali častejšie ako sa predpokladalo.

Obr. 4a-d. Uhorské napodobeniny viedenských fenigov (archív autora).

Hoci už výskum mincí z pokladov poskytol viacero nových prekvapujúcich informácií, nehovoriac o ich význame pre poznanie dejín samotného Štúrova, v nejednom prípade sa mnohé výnimočné platidlá a numizmatické predmety objavili v skupine jednotlivo nájdených mincí. Najstaršou takouto mincou je byzantský bronzový polfolis Phocasa alebo Heraclia (608–610) vyrazený v mincovni v Alexandria. Asi z 10.–11. storočia pochádza jednostranná medená imitácia nemeckého denára. Na averze je hlava cisára?, pri nej sú dva krížiky. Z opisu vidno písmená CIE. Napodobenina mince je dvojnásobne prederavená, asi kvôli jej aplikácii na oblečenie, nejakú skrinku a pod. Podobný nález sa dosiaľ na Slovensku nenašiel. Inou zaujímavou mincou je byzantský komnenovský scyphatos z 11.–13. storočia. Podobných mincí sa z nášho územia pozná málo, iba 5–6 kusov. Pri prieskumoch sa našla aj byzantská plomba z podobného časového úseku, prvá na Slovensku. Dokladá prevoz tovarov. Nesie portrét svätca a viacriadkový nápis.

Obr. 5. Byzantská plomba s portrétom svätca a nápismi (archív autora).

Výnimočný je pútnický odznak z Cách s Pannou Máriou držiaca Jezuliatko z 13.–14. storočia, aký sa u nás ešte nezaznamenal.²

Obr. 6. Pútnický odznak z Cách (archív autora).

² Za jeho určenie ďakujem J. Hrdinovi.

V súbore zo Štúrova a okolia sú pomerne bežné uhorské anonymné denáre z 11. a 12. storočia, friesachské fenigy z 1. polovice 13. storočia, viedenské fenigy z 13. storočia a ich uhorské napodobeniny (*Budaj 2008*, 83–89), tiež medené falzá fenigov. Zistili sa aj denáre zo 14. storočia, napr. kráľa Karola Róberta, ktoré sú u nás a v rámci bývalého Uhorska ešte stále vzácne (*Hunka 2008*, 63–72). Tiež viacero typov denárov, okrem tzv. saracénskych Ľudovíta Veľkého a kráľovnej Márie. Popri nich rôzne mince Žigmunda Luxemburského až Mateja Korvína z rokov 1387–1467. Viaceré z nich boli z billonu, či z medi. Poukazujú na obdobie hospodárskych problémov počas 15. storočia. Za významnejšie mince zo štúrovského súboru je nutné počítať aj denáre Mikuláša Redwita (1430–1434), bavorské fenigy zo 14.–15. storočia, tirolský etskrekuzer Žigmunda I. (1439–1493). Z ďalších mincí sú dôležité turecké akče, možno aj z čias okolo roku 1526, ale skôr zo 17. storočia, novoveké platidlá talianske, francúzske, poľské a iné.

Obr. 7. Tirolský etskrekuzer Žigmunda I. (archív autora).

Význam nálezov

Zo Slovenska sa nepozná podobný súbor numizmatických pamiatok ako je komplex zo Štúrova a okolia. Je na škodu vecí, že väčšina z mincí z tohto súboru bola objavená v rámci prieskumov uskutočňovaných nearcheológmi. Chýbajú tak základné nálezové okolnosti, nie je vylúčené, že z jedného nálezu sa vytvorilo viacero skupín mincí, čiastočne problematické sú určenia presných nálezísk. Daný súbor je ale jedinečný tým, že poukazuje na miestne hospodárske pomery (aké mince sa tu využívali) a na vojenské akcie, ktoré sa v tomto priestore uskutočnili. Tiež na obchodný význam tohto regiónu. Po starej dunajskej ceste prevážali svoj tovar a majetok vyjadrený aj v minciach rôzni domáci a zahraniční obchodníci smerujúci zo západnej Európy do Slovenska a Maďarska, alebo naopak.

Záver

V súčasnosti sa pripravuje podrobná publikácia dnes známych nálezov z danej oblasti. Mala by postihnúť celé spektrum nálezov, teda nielen predmety numizmatického charakteru, ale aj pamiatky dôležité z hľadiska archeologického a etnografického. Publikácia by mala prostredníctvom vyhodnotenia nálezov naznačiť nový pohľad na historický vývoj danej oblasti, poukázať na vývoj života ľudí, ktorí tento región obývajú už od 2. storočia (z tohto obdobia sú najstaršie nálezy kovových predmetov), na ich spoločenské podmienky.

Literatúra

Atlas 1989: Atlas zur Geschichte: 1. Gotha.

Budaj, M. 2008: Vpády Přemysla Otakara II. na Slovensko vo svetle nálezov mincí. *Folia numismatica* 21, 83–89.

– *2011*: Arpádovské mince z okolia Bíne. *Denarius* 1, 8–11.

Fügedi, E. – Szovák, K. 1994: Esztergomi érsékség In: *Korai magyar történeti lexikon* (9.–14. század). Budapest, 202–203.

Györffy, G. 1987: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. II. Budapest, 293.

Horváth, I. 1994: Esztergom. In: *Korai magyar történeti lexikon* (9.–14. század). Budapest, 199–201.

- Hunka, J. 2005: Nález rakúskych mincí z prelomu 13. a 14. storočia z okolia Štúrova. Zborník SNM 99, História 45, 177–188.*
- 2008: Vojny Karola Róberta v rokoch 1308–1342 a ich odraz v nálezoch mincí. Peníze v proměnách času. 6. Ostrava, 63–72.
- Hunka, J. – Horenitzky, J. – Panis, B. 2002: Nález zlatých dukátov zo začiatku 18. storočia v Štúrove. Slovenská numizmatika 16, 210–211.*
- Kuzma, I. 2007: Aerial archaeology in Slovakia. Študijné zvesti AÚ SAV 7, 11–39.*
- Nálezy 1: Ondrouch, V. 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.*
- Nálezy 3: Hlinka, J. – Kolníková, E. – Kraskovská, L. – Novák, J. 1978: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava.*
- Nálezy 4: Kolníková, E. – Hunka, J. 1994 (zost.): Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra.*
- Pramene 1989: Bialeková, D. (ed.): Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. I/1. Nitra.*
- Štúrovo 1978: In: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. III. Bratislava, 140–142.*
- Žudel, J. 1982: Stolice od konca 13. storočia do r. 1848. In: Atlas Slovenskej socialistickej republiky SSR, časť IX, mapa 28. Bratislava.*
- 1984: Stolice na Slovensku. Bratislava.

Summary

Ján Hunka, Important collection of medieval coins from Štúrovo dated back to the 11th–16th century.

In time of various illegal enquirings in 2005–2010, more than 1500 medieval and modern coins were found in Štúrovo and its surroundings. Some of them come from several coin hoards. But the majority of them were usual pieces. Complex from Štúrovo is one of the most important collections of coins from west Slovakia. In the Middle-Ages and modern times, an international trade and military route lead across this region. The Dunaj /Danube River represented the most important water route. A terrestrial way went near this river. The route left the Slovak territory in the Štúrovo region and went to the most important towns of the Hungarian Kingdom, to Esztergom and Buda (present-day Hungary). Esztergom was the capital of the country and main royal centre. By the 13th century, Buda (present-day Budapest) was also an important trade city. Minimally 3 hoards were in the mentioned group. Some 100 pieces of the Hungarian anonymous deniers of the older type with cross and dots are dated back to the 11th century. The hoard of ca 300 pieces of copper coins struck under Bela III–IV is dated by the following interval: 1190–1240. All were damaged (holed), cut, or bent. It is probable that it was the material destined for melting. The Hungarian imitations of the Vienna pfennigs were found dated back to the last third of 13th century. A lot of deniers struck under Carolus Robert, Ludovicus the Great and Mary, various types of coins from Sigismund of Luxembourg to Mathias Corvinus have been also discovered. Several of them were made of billon, or copper, because they were produced in time of the economic crisis of the state in the 15th century. Modern coins are represented mainly by the very important Turkish *akces*, possibly dated to the period of the first attacks of the Turkish armies in Slovakia after 1530. Coins from Italy, Austrian region, Poland were also found. Collection of coins from Štúrovo and its surroundings points to the local economic situation, military activities of various enemies in the end of the medieval period (the Hussite and Brother soldiers, the Turkish armies) and significant trade importance of this region. Various goods were transported via the old Danubian route by many local and foreign tradesmen.

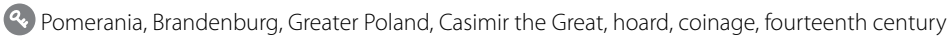
English summary by J. Hunka

SKARB Z POGRANICZA BRANDENBURSKO-POMORSKIEGO (REJON BARLINKA I CHOSZCZNA) Z DRUGEJ POŁOWY XIV WIEKU

Borys PASZKIEWICZ

Abstract – A hoard of the borderland between Pomerania and Brandenburg (the Barlinek and Choszczno area) from the second half of the fourteenth century.

A newly discovered hoard from the Barlinek and Choszczno area, gives us a possibility to reconsider the attribution and the dating of several types of Vinkenaug pennies from east Brandenburg and its neighbouring areas from the period of the late Bavarians and the early Luxembourgs. The hoard, although being relatively small (118 coins known), shares several very rare types with the huge and well known Teschenbusch (Cieszyno) 1877 hoard. There are Greater-Poland's coins of King Casimir III among them. Important alterations in the dating of the Pomeranian vinkenaug coinage might be suggested based upon this.

Przed pięcioma laty w niedalekiej Zlatej Korunie przedstawiałem skarb z Hrabuśc na Spiszu, zawierający m.in. nieznanne dotychczas monety z Nowej Marchii i okolic z początku władzy Luksemburgów. Dziś uzyskaliśmy do tego tematu podobne źródło wcześniejsze o kilka lat, pochodzące z obszaru mniej zaskakującego niż poprzednio.

We wrześniu 2009 roku pojawiły się na rynku antykwarycznym monety pomorskie, brandenburskie i polskie z XIV wieku, pochodzące niewątpliwie ze skarbu. Jako miejsce jego znalezienia wskazywano okolice Barlinka i Choszczna. Wielka szkoda, że nie znamy dokładniejszej lokalizacji, bowiem, choć Barlinek (historyczna nazwa niemiecka: Neu-Berlin, Berlinchen) i Choszczno (ta nazwa polska notowana jest po raz pierwszy w 1433 roku; niemiecka – Arnswalde – od 1269 roku)¹ leżą na obszarze środkowej części Nowej Marchii, to pomiędzy nimi leżał w latach 1320–1328 i 1349/50–1479 klin posiadłości pomorskich wokół Pelczyc (Bernstein)² (ryc. 1). Nie wiemy więc, na obszarze którego ze średniowiecznych władztw skarb został ukryty, a byłoby to bardzo pomocne w jego interpretacji. Łącznie zarejestrowano 118 monet, w tym 10 brandenburskich (8%), 102 pomorskie (80 z Pomorza książęcego i 22 z biskupiego, razem 86%), pięć polskich (4%) i jedną nieokreśloną. Jedna moneta jest ciętą połówką, na innej jest ślad zaniechanej próby przecięcia.

Zdecydowanie przeważają więc monety pomorskie, ale zacznijmy od nieco lepiej zbadanej, choć małej, grupy monet brandenburskich. Nie pochodzą one z berlińskiej emisji margrabiowskiej i nie odpowiadają jej normom. Wszystkie są lekkimi denarami na stopę pomorską lub inaczej słowiańską, przeznaczonymi do obiegu na położonym między Pomorzem a Polską terytorium zwanym później Nową Marchią, a wówczas Ziemią Zaodrzańską. Terytorium to, mające formę klina wbitego między Polskę a Pomorze, uformowało się w drugiej połowie XIII wieku. Załamanie się Brandenburgii w połowie XIV wieku umożliwiło obu sąsiadom częściowe odzyskanie strat, jednakże zmniejszona Nowa Marchia przetrwała aż do XIX wieku.

1 Grzegorz Jacek Brzustowicz, *Choszczno inaczej Arnswalde. Średniowieczne dzieje miasta*, Choszczno 2003 (Choszczno jakiego nie znacie, t. 1), s. 15–16, 20–23.

2 Grzegorz Jacek Brzustowicz, *Pelczyce — Bernstein. Z przeszłości Ziemi Pelczyckiej*, Choszczno 2004, s. 7–11, 52–53. Przejściowe rządy brandenburskie w Bernsteinie miały jeszcze miejsce w latach 1364–1367 i 1373 (*ibidem*, s. 54).

Ryc. 1. Ziemia Zaodrzańska (Terra Transoderana) z datami przyłączenia do Polski okręgów Wałcza i Santoka. Zaciemniony rejon znalezienia skarbu. Podstawa: Poznaniak, *Mapa Polski za panowania Kazimierza III Wielkiego (1333–1370)*, według *Ilustrowanego atlasu historii Polski*, Warszawa: Demart 2006.

W sprawie funkcjonowania mennictwa Brandenburgii Zaodrzańskiej w XIV wieku trwa spór wśród badaczy. Szczególnie zainteresowany tym regionem Tadeusz Szczurek zauważa, że lekkie denary dla Nowej Marchii znane są dopiero ze skarbu z Myśliborza (w dawnej literaturze Soldin), ukrytego chyba pod koniec lat dwudziestych XV wieku,³ a mogły powstać u schyłku XIV wieku.⁴ Tymczasem Hans-Dieter Dannenberg uważa za *Vinkenaug*, monetę na lekką stopę, przeznaczoną dla terenów zaodrzańskich i wybitą w tamtejszym Dramburgu (dziś Drawsko Pomorskie), już denar z końca XIII wieku.⁵ Dokumentarne ślady działania mennicy w tej ziemi w XIV wieku nie ograniczają się do Königsbergu-Chojny. Widzimy je także w Soldinie (przed 1335, dziś Myślibórz), Mohrinie (1352, dziś Moryń) i Bärwalde (1353–1356, dziś Mieszkowice)⁶ – był to najprawdopodobniej jeden warsztat dla Zaodrza, który zmieniał swą siedzibę. Stanowił on ośrodek dystryktu menniczego zwanego *Muntzyser*, którego denary mogły się różnić od bitych i używanych w innych częściach Brandenburgii.⁷ W 1369 roku w Marchii Brandenburskiej porzucono doroczną renowację monety i wprowadzono wieczny fenig.⁸ Należy jednak zauważyć, że dokumenty związane z tą reformą wcale nie odnoszą się do Ziemi Zaodrzańskiej, a jedynie do Ziemi Sternberskiej (wśród miast wykupujących mennictwo było Ošno-Drossen).⁹ Czy więc wieczny fenig brandenburski (w ogóle obejmował wówczas swym obiegiem ten obszar, dotychczas nieuczestniczący w systemie monetarnym Marchii i posługujący się pieniądzem lokalnym, analogicznym do pomorskiego? Skarby zaodrzańskie zawierają głównie *Vinkenaugen* różnego pochodzenia, nie mają natomiast nowych monet brandenburskich, co sugeruje trwanie autonomii monetarnej tej ziemi, opartej na podstawie denara pomorskiego.

W naszym skarbie brandenburskie *Vinkenaugen* reprezentują sześć typów, z których cztery datowane są na panowanie dynastii bawarskiej (1323–1373), jeden ma znak dynastii luksemburskiej (1371/3–

3 Tadeusz Szczurek (zob. przypis następny) podaje datę 1455 – jest to wprawdzie błąd, ale to ja ponoszę za niego odpowiedzialność, zbyt pochopnie wprowadziwszy do pracy Stanisławy Kubiak, *Znaleziska monet z lat 1146–1500 z terenu Polski. Inwentarz*, Poznań 1998, s. 192, próbę datowania haleryzy wrocławskich na 1455 rok, która prędko okazała się chybiona.

4 Tadeusz Szczurek, *Moneta w Gorzowie Wielkopolskim i okolicy na przestrzeni dziejów*, Gorzów Wielkopolski 2007, s. 47.

5 Hans-Dieter Dannenberg, *Najnowsze badania nad denarami Marchii Brandenburskiej i krajów sąsiednich*, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. L, 2006, z. 1, s. 44.

6 Tadeusz Szczurek, *Obrót pieniężny w Nowej Marchii w okresie askańskim (ok. 1250–1319)*, [Warszawa 2007], s. 40.

7 Thomas Christmann, *Muntzyser in der Mark Brandenburg und das Ende der jährlichen Münzverrufung*, „Beiträge zur brandenburgisch-preussischen Numismatik. Numismatisches Heft” 16, 2008, s. 15.

8 H.-D. Dannenberg, *Najnowsze badania*, s. 63-4.

9 Tadeusz Szczurek, *Koniec regionalizacji menniczej i początek „wiecznego” feniga w Nowej Marchii i Ziemi Torzymskiej. Najnowsze poglądy nauki niemieckiej o początku „wiecznego” feniga w Marchii Brandenburskiej*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 2010, nr 4, s. 253–254.

1411), jeden zaś jest nieokreślony pod względem czasu. Jedyne typy wieloegzemplarzowe w tej grupie (**typ 1**) przedstawia skrzydłatego władcę po jednej, a krzyż liliowaty i helmy w kątach po drugiej stronie. Wybito został bardzo niestarannie – jak przypuszcza Hans-Dieter Dannenberg – stemplami wykonanymi dla większych denarów bitych na stopę brandenburską. Potwierdzają ten domysł egzemplarze z naszego skarbu, na których stemple są większe od krążków.¹⁰ Monety takie wystąpiły również w skarbie z Cieszyna (Teschenbusch) pod Świdwinem, a z innych znalezisk nie są znane. Denary brandenburskie o analogicznych wyobrażeniach, występujące licznie w wielu skarbach, datowane są około lat 1360–1365 („przypuszczalnie około 1362”¹¹), toteż *Vinkenaugen* również powstały po około 1360 roku, a przed zmianą dynastii w 1373 roku.

Kolejny denar dynastii bawarskiej (**typ 2**) – reprezentowany, jak i następne, przez pojedynczy egzemplarz – przedstawia na awersie postać z dwoma pastorałami, a na rewersie rozetę ułożoną z żółędzi, liści dębu i trójlistków. I on ma odpowiednik wśród ciężkich denarów brandenburskich. Zdaniem Hansa-Dietera Dannenberga, przedstawienia obu stron odnoszą się do okresu lat 1363–1366, gdy Marchią administrował arcybiskup magdeburski, Teodoryk von Portitz (rewers przedstawiałby godło herbowe Clausa von Bismarcka, starosty kapitulnego). Badacz monet brandenburskich datuje ciężkie denary około 1363 roku.¹² To samo wypada odnieść do *Vinkenaugen* takich, jak nasze. Monetę taką znamy tylko ze skarbu z Cieszyna, gdzie wystąpił również pojedynczy egzemplarz.

Także w jednym egzemplarzu z Cieszyna¹³ znany jest następny **typ 3**, niepewnie w naszym skarbie rozpoznany z powodu bardzo mizernego wybitcia. Przedstawiał miał margrabię z dwiema żerdziami (dwoma berłami?) z roślinnymi zwieńczeniami, a po drugiej stronie orła, godło Brandenburgii. Nie ma danych do dokładniejszego datowania, podobnie jak **czwartego typu** z czasów dynastii bawarskiej, z orłem po jednej a ozdobnym trójkątem po drugiej stronie. O tym ostatnim H.-D. Dannenberg informuje, że poza skarbem z Cieszyna wystąpił w tzw. skarbie Berghausa, datowanym około 1378 roku.¹⁴

Do panowania dynastii luksemburskiej w Brandenburgii przypisywane są dwa typy denarów-*Vinkenaugen* ze skarbu, oba reprezentowane przez pojedyncze egzemplarze. Pierwszy z nich uważamy jednak za monetę polską i omówimy w odpowiednim miejscu (typ 32). Drugi, **typ 7**, znany był dotychczas z jednego, bezmetrykowego i słabo wybitego egzemplarza. Rozpoznano go dzięki czeskiemu Lwu jako monetę dynastii luksemburskiej. Nowy egzemplarz ma niewiele lepiej czytelny awers: widzimy na nim pół orła po prawej stronie i jakieś rozbudowane przedstawienie po lewej, niestety, w większości zniesione przez głęboki negatyw rewersu i niezrozumiałe.

Jeśli w wyniku wojny z margrabią Ottonem VIII cesarz Karol IV zajął w 1371 roku Ziemię Zaodrzańską,¹⁵ wydaje się wątpliwe, by respektował wprowadzone gdzie indziej przez margrabię zasady centralizacji monetarnej z 1369 roku. Można raczej oczekiwać, że w interesie własnego skarbcza podjął emisję monety wedle systemu panującego dotychczas na zajętej obszarze. *Vinkenaugen* z czeskim Lwem może tu dobrze pasować. Lew czeski mógł się jednak pojawić na monecie jeszcze wcześniej (zwłaszcza obok tradycyjnych symboli marchijskich), skoro już od 1364 roku cesarz Karol występował jako sukcesor Ziemi Zaodrzańskiej a w 1365 roku odebrał hołd stanów.¹⁶

Jeszcze bardziej kontrowersyjne są dwa **typy (5 i 6)** uważane za pomorskie, które my jednak przypisujemy Brandenburgii. Są to *Vinkenaugen* ze stojącą na wprost postacią i księżycami na rewersie, reprezentowane przez trzy egzemplarze. Dwa z nich odpowiadają typowi DbgP 205: postać na awersie otoczona jest tam przez cztery pięciolistne rozetki, podobnie jak półksiężycy na rewersie, nie wiadomo

10 Hans-Dieter Dannenberg, *Die brandenburgischen Denare des 13. und 14. Jahrhunderts*, Berlin 1997, s. 137–138, niezbyt dla mnie jasno rozróżnia dwa rodzaje małych denarów z takimi samymi przedstawieniami: jedne wybite stemplami dużych denarów (HDD 246A) i drugie „jak się zdaje” (*anscheinend*) wybite stemplami dużych denarów (HDD 335). Te pierwsze mają być nieco cięższe.

11 Hans-Dieter Dannenberg, *Brandenburgische Münzherren aus dem Hause Wittelsbach und ihre Denarprägungen im 14. Jahrhundert*, „Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte”, 48./49. Jh., 1998–1999, s. 221–222.

12 H.-D. Dannenberg, *Brandenburgische Münzherren*, s. 222–223; idem, *Najnowsze badania*, s. 38. I w tym przypadku mają być dwa rodzaje małych denarów, z których jeden bity stemplami dużych: HDD 249A i 336.

13 W dotychczasowych publikacjach tego skarbu nieuwzględniany; zob. jednak H.-D. Dannenberg, *Die brandenburgischen Denare*, s. 167.

14 H.-D. Dannenberg, *Die brandenburgischen Denare*, s. 186.

15 Jaroslav Čechura, *České země v letech 1310–1378. Lucemburkové na českém trůně I*, Praha 1999, s. 87; Tadeusz Szczurek, *Pojedyncze znaleziska monetarne z Trzebowa i Ośna Lubuskiego, czyli okruchy do obiegu pieniężnego na Ziemi Lubuskiej w XIV wieku oraz refleksje nad początkiem „wiecznego” feniga w Marchii Brandenburskiej*, [in:] *Ad Oderam fluvium. Księga dedykowana pamięci Edwarda Dąbrowskiego*, red. B. Gruszka, Zielona Góra 2008, s. 510.

16 G.J. Brzustowicz, *Choszczno*, s. 94.

natomiast, czy ma koronę (u Hermanna Dannenberga raczej nie miała).¹⁷ Trzeci egzemplarz bliższy jest typowi DbgP 206: stojąca postać otoczona jest czterolistnymi rozetkami a na ma głowie coś, co może być koroną. Na rewersie wokół księżyców są gwiazdki. Jednakże na opisanym przez Dannenberga okazie stojąca postać w koronie dzierży co najmniej w lewej ręce wzniesiony miecz (numizmatyk ten przypuszcza, że miecz mógł być także w niewidocznej prawicy).¹⁸ Na naszym okazie prawicy nie widać, ale lewica jest z całą pewnością pusta. Przypomina to jeszcze inny wariant tej kompozycji, będący niegdyś w zbiorze Emila Bahrfeldta, gdzie identycznie rozmieszczone są czwórlistne rozetki i gwiazdki. Nie widać tam lewej dłoni, a w prawej jest oparta o ziemię żerdź. Jest jednak i wyraźna różnica – na tamtym egzemplarzu nie ma korony na głowie stojącej postaci.¹⁹ Łącznie z obecnie badanym mamy więc cztery warianty przedstawienia, nieznacznie różniące się między sobą, z których dwa obecne są w skarbie z okolicy Barlinka i Choszczna. Cała ta grupa wygląda na emisję jednego ośrodka, chyba niezbyt znaczną, skoro są to monety bardzo rzadkie, ale za to długotrwałą, skoro ma tak wiele odmian.

Denary z dwoma księżycami i czterema różami lub gwiazdami literatura przypisuje do Goleniowa na Pomorzu z powodu przedstawionego na nich motywu, który pojawia się (tylko w wersji z gwiazdami) na monetach goleniowskich z XV wieku i na nowożytnych pieczęciach tego miasta. Prawdopodobnie właśnie z piętnastowiecznych monet znak dwu księżyców i czterech gwiazd przeszedł do herbu Goleniowa. Jednakże pochodzenie z Goleniowa omawianych teraz monet budzi zasadnicze wątpliwości: istnieją wprawdzie denary z podobnym awerssem, przedstawiające na rewersie gryfa pomorskiego, ale tamte wystąpiły w późniejszych już skarbach. Poza tym na denarach typu 5 na rewersie nie ma gwiazd, lecz róże, które w goleniowskiej symbolice – nawet późnej – nie występują. Motyw dwu księżyców i gwiazd lub rozet spotykamy także na ciężkich denarach brandenburskich: jednym ze schyłku dynastii bawarskiej, drugim niepewnie datowanym na okres około 1375–1385 i trzecim z około 1395 roku,²⁰ niewątpliwie niemających z Goleniowem nic wspólnego. Drugi z tych denarów ma także dość zbliżony awers, z mężczyzną stojącym na wprost i trzymającym w rękach jakby żerdzie z różami na końcach.²¹ Skoro tak, to wydaje się, że dopiero późniejsze *Vinkenaugen* z księżycami i gwiazdami, noszące gryfa na rewersie, są monetami pomorskimi, tu natomiast mamy emisję brandenburskie dla Ziemi Zaodrzańskiej, naśladujące fenig margrabiowski. Denary typu 5 wystąpiły w Cieszynie (2), w skarbie z lat dwudziestych XV wieku z Czarnowa (1 – tylko tam współwystąpił z najstarszymi denarami goleniowskimi z gryfem), w skarbie o niejasnej chronologii, ale chyba czternastowiecznym z Potu-lińca (1) i w skarbie z początku XV wieku z Pyrzyc (4). Denary z postacią w koronie typu 6 znamy z Cieszyna (10) i Pyrzyc (7 + 2 fragmenty). Jak widzimy, nie ma żadnego poświadczenia znaleziskowego dla datowania tych monet – jak chciał E. Bahrfeldt – na ok. 1325 roku,²² a najwcześniejsze świadectwo pisane mennictwa goleniowskiego pochodzi dopiero z 1440 roku.²³ Ale też są chyba jednak nieco wcześniejsze niż Hans-Dieter Dannenberg datował analogiczny z obu stron denar ciężki (1375–1385).

H.-D. Dannenberg uważa, że na monecie brandenburskiej władca może pojawić się w koronie dla oznaczenia objęcia nowych dostojeństw książęcych i posiadłości.²⁴ Nie wskazuje jednak udokumentowanych przypadków takiego użycia korony, toteż poglądn ten nie przekonuje. Postać w koronie z typu 6 mogłaby być Wacławem IV, koronowanym już w 1363 roku na króla Czech, władającym w Marchii w latach 1373-6. Takie datowanie wydaje się jednak na tle całego skarbu nieco za późne. Ale może to być również symbol zaodrzańskiego miasta Königsbergu (dziś Chojna), o którym wiemy, że w 1351 i w 1352 roku wybijano tam jednocześnie denary ciężkie i szczecińskie (czyli *Vinkenaugen*).²⁵ Ponownie widzimy

17 Fotografia – jedyną w literaturze, jak się zdaje – egzemplarza tego typu publikuje Jürgen Müller, *Zur mittelalterlichen Münzgeschichte Gollnows in Pommern*, „Beiträge zur brandenburgisch-preussischen Numismatik, Numismatisches Heft” 10, 2002, s. 26, ryc. 8a. Władca jest bez korony. Autor nie ma wątpliwości do goleniowskiego pochodzenia tych monet, ale też ustala atrybucje monet mechanicznie.

18 Hermann Dannenberg, *Münzgeschichte Pommerns im Mittelalter*, Berlin 1893, s. 88.

19 Sam Bahrfeldt wahał się w zaklasyfikowaniu tej monety: najpierw określił ją jako DbgP 206, potem – usprawiedliwiając się błędem drukarskim – jako 205. Zob. Emil Bahrfeldt, *Beiträge zur pommerschen Denarkunde. Der Fund von Groß Zarnow*, [in] idem, *Mittelaltermünzen. Ausgewählte Schriften 1881–1928*, Leipzig 1987, s. 76.

20 HDD 238, 273; H.-D. Dannenberg, *Die brandenburgischen Denare*, s. 146–147, HDD 297, 313.

21 Na innym denarze brandenburskim władca dzierżący w dłoniach dwa *Blumenstäbe* odziedziczył ma – zdaniem Hansa-Dietera Dannenberga – zaślubiny margrabiego Ludwika Rzymianina w roku 1360. H.-D. Dannenberg, *Brandenburgische Münzherren*, s. 221.

22 E. Bahrfeldt, *Beiträge zur pommerschen*, s. 76; za nim – ale bez dodatkowych argumentów – J. Müller, *Zur mittelalterlichen*, s. 21.

23 *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, 24. Bd., Berlin 1863, s. 152–153, nr CCVIII.

24 H.-D. Dannenberg, *Brandenburgische Münzherren*, s. 218.

25 Emil Bahrfeldt, *Das Münzwesen der Mark Brandenburg von ältesten Zeiten bis zum Anfange der Regierung der Hohenzollern*, Berlin 1889, s. 51.

mennicę w tym mieście w roku 1356, a w roku 1365 została zamknięta.²⁶ Stojący król widnieje wszak na pieczęci miasta Königsbergu sprzed 1331 roku.²⁷ Nie wiemy – co prawda – nic o uprawnieniach mennicznych tego miasta, ale to samo można powiedzieć o części miast pomorskich, których emblematy są rozpoznawane na monetach, a marchijska emisja *Vinkenaugen* bez wątpienia wzorowana była na pomorskiej.²⁸ Miasta mogły być na różny sposób angażowane w działalność menniczą, niekoniecznie poprzez całkowite przejęcie mennicy, jakie widzimy np. w Szczecinie.

Takie rozwiązanie objaśniałoby analogię między omawianym przez nas *Vinkenauge* a denarem ciężkim typu HDD 273. Trudniej jednak wskazać pochodzenie denara z postacią bez korony i różami wokół księżyców (DbgP 205). Postać na wprost bez korony jest przedstawieniem typowym dla monet brandenburskich sprzed 1369 roku. Być więc może, że typ 5 (DbgP 205) i odmiany nieznanne Hermanowi Dannenbergowi, są współczesne typowi DbgP 206, lecz pochodzą z innej mennicy, natomiast nasz typ 6 wybito wprawdzie w Königsbergu, ale nieco wcześniej lub później od typu DbgP 206.

Zdaniem Hansa-Dietera Dannenberga skład skarbu z Cieszyna (Teschenbusch), znalezionej na obszarze średniowiecznej Nowej Marchii, można uważać za nie tylko regionalny, ale za mieszaninę pochodzących z różnych władztw małych denarów i brakteatów guziczkowych, które około 1370 roku odpowiadały stopie pomorskiej.²⁹ Dużo mniejszy skarb z Barlinka-Choszczna wygląda na znacznie bardziej zwarty pod względem czasu i miejsca pochodzenia monet. W Cieszynie nie było żadnej monety, którą by H.-D. Dannenberg wiązał z Luksemburgami, poza błędnie rozpoznany typem DbgP 343. Skarb ten został zatem ukryty przed rozpowszechnieniem się monety luksemburskiej, około 1370 a najpóźniej niewiele po 1373 roku. W skarbie z okolic Barlinka-Choszczna, choć małym, mamy co najmniej jeden denar ze znakami władzy króla Czech (typ 7), który wyznacza *terminus post quem* w roku 1371.

Niewielką ale dość pewnie datowaną grupę tworzą monety polskie. Na podstawie dotychczasowej literatury mogliśmy zakwalifikować tak trzy lub cztery egzemplarze, a w wyniku naszej analizy dodamy do nich piąty. Są to monety króla Kazimierza Wielkiego. Nie pochodzą jednak z jego emisji krakowskiej, spotykanej w tych okolicach rzadko, ale wielkopolskiej. Trzy tworzą nasz **typ 31**, z Orłem polskim po jednej stronie a łbem byka w koronie po drugiej. Monety tego typu bito co najmniej w dwóch mennicach, oznaczonych poprzez legendę otokową rewersu: w Kaliszu i w Poznaniu. Napisy są jednak często nieczytelne, a w dodatku część monet była beznapisowa. Odkryto je po raz pierwszy w skarbie z Cieszyna (Teschenbusch). Obecnie znamy nieco więcej ich znalezisk (w tym także w Hrabuśicach), raczej poznańskich i anonimowych niż kaliskich – ale cały czas są to monety bardzo rzadkie i występują częściej w Nowej Marchii i na Pomorzu niż w Wielkopolsce.

Spośród trzech denarów typu 31 na dwóch można wyczytać nazwę Poznania. Trzeci nie przynosi nam takiej informacji, i to nie z powodu niedoskonałości wybicia, lecz niekompletności: stanowi regularną, ciętą połówkę. Strona z orłem została jednak wybita tym samym stemplem, co moneta nr 115, z czego wynika, że i on pochodzi z mennicy poznańskiej. Mimo, że jest połówką, waży tyle, co kompletny denar poznański znalezionej w tym samym skarbie: 0,25 g. Można więc przypuszczać, że celem podziału nie było wyprodukowanie monety półdenarowej, ale dopasowanie zbyt ciężkiej monety do standardu wagowego *Vinkenauge*, niepodzielnie panującego w skarbie. Wystąpienie aż trzech monet poznańskich w jednym, niewielkim przecież skarbie, stanowi prawdziwy ewenement i świadczy o roli Poznania jako producenta monet używanych na północy.

Nie ulega kwestii, że denary wielkopolskie należą do drugiej połowy panowania Kazimierza Wielkiego; nie jest jednak jasne, czy bito je aż do śmierci króla w 1370 roku (jak dawniej sądzono), czy też w ostatniej dekadzie ustąpiły miejsca denarom krakowskim (lub może wybijanym na wzór krakowski już w Wielkopolsce). Brak denarów krakowskich w skarbie (w Teschenbusch były cztery) sugeruje raczej tę pierwszą możliwość.

Bardziej skomplikowana jest kwestia **typu 33**, grubo wykonanych, ale drobnych pieniążków z orłem bez korony po jednej i jednoogoniastym lwem po drugiej stronie. Monografia H.-D. Dannenberga, idąc za wcześniejszą literaturą, definiuje taki typ zbyt szeroko, łącząc co najmniej dwie różne, niezależne

26 E. Bahrfeldt, *Das Münzwesen*, s. 52; Mirosław Korecki, *Mennica w średniowiecznej Chojnie*, „Rocznik Chojeński”, t. II, 2010, s. 51–66.

27 Marian Gumowski, *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku*, Toruń 1960, s. 53, nr 51, 52; Wojciech Strzyżewski, *Trzeci symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra 1999, s. 81.

28 Emil Bahrfeldt, *Vinkenaugen. Eine numismatische Studie*, [in:] *Festschrift zur feier des fünfzigjährigen Bestehens der Numismatischen Gesellschaft zu Berlin*, Berlin 1893, s. 113–119.

29 Hans-Dieter Dannenberg, *Die Denare der Nachbarn Brandenburgs im 13. und 14. Jahrhundert*, Berlin 2000, s. 61.

od siebie emisje i zaliczając wszystko do Brandenburgii. Moneta z takimi przedstawieniami znaleziona w skarbie z Cieszyna należała do innej emisji, rozpoznanej niedawno jako opolska.³⁰ Tymczasem moneta znaleziona obecnie w skarbie z okolic Barlinka i Choszczna reprezentuje odmienny typ, którym zajmowaliśmy się w skarbie z Hrabušic, znany poza tym z pomorskiego skarbu z Kłodzina i znalezisk pojedynczych w Wielkopolsce: w Poznaniu i Starym Mieście pod Koninem.³¹ Wahaliśmy się tam, czy nie pochodzą one z terenu Brandenburgii Zaodrzańskiej zajętego przez Kazimierza Wielkiego lub może wiążą się z obejmowaniem przez Zygmunta Luksemburskiego rządów w Polsce w 1382 roku. W kontekście brandenburskiej części omawianego tutaj skarbu widzimy, że datowanie na 1382 rok byłoby zbyt późne. Obecność denarów tego typu w Wielkopolsce – i to nie na pograniczu – byłaby w tym okresie nietypowa dla monet brandenburskich. Podobne rozprzestrzenienie wykazują natomiast niekwestionowane denary wielkopolskie Kazimierza Wielkiego. Każę to podtrzymać sugestię o możliwym związku z mennictwem tego władcy w Wielkopolsce lub w przyłączonej do niej Ziemi Wałęckiej.

Piąta moneta, którą uważam za polską (**typ 32**), jest beznapisowa i przedstawia po jednej stronie orła, a po drugiej zapinkę gwiazdzistą. Typ ten był już znany ze skarbu z Cieszyna (1 egzemplarz); poza tym inny egzemplarz był w podobnym skarbie, którego resztki kupił H. Dannenberg około 1850 roku (być może tożsamy z bezmetrykowym okazem z kolekcji Emila Bahrfelda, waga około 0,22 g).³² Uważa się go za brandenburski. Zdaniem Hermanna Dannenberga, do którego przychylił się również Emil Bahrfeldt, mogła to być moneta wybita w marchijskim Schivelbein (dziś Świdwin) dla Pomorza.³³ Nic jednak nie uzasadnia wskazania tej właśnie miejscowości, oprócz bliskości jedyne go dotąd miejsca znalezienia takiej monety. Przedstawienie awersu nie budziło wątpliwości jako orzeł, rewers natomiast opisywany był jako przedmiot podobny do kłamry (*eine schnallenähnliche Figur*), ale H. Dannenberg wyznał, że w tej sprawie, choć widzi dwa egzemplarze, to „błądzi w ciemnościach”.

Mimo że na publikowanych rysunkach wyraźnie przedstawiano na awersie orła z głową zwróconą heraldycznie w lewo, dotychczasowi autorzy pomijali ten szczegół, pisząc krótko *Adler*. To pozwala przypuszczać, że był on na znanych egzemplarzach niewyraźny a rytownik go uzupełnił wedle swego uznania. Egzemplarz z nowego skarbu jest na pewno znacznie wyraźniejszy, bo przede wszystkim pokazuje, że orzeł wygląda nieco inaczej niż na rysunkach. Głowa wprawdzie nie jest w pełni widoczna, ale dziób widać po heraldycznej prawej stronie, a po drugiej stronie widać odwrwany od głowy element, który może być tylko fragmentem korony. Cały wizerunek orła nie ma analogii na monetach brandenburskich, jest natomiast bardzo podobny do orła w koronie na polskich monetach Kazimierza Wielkiego, zwłaszcza na groszu krakowskim, ale także na denarze kaliskim. Jest to analogia tak bliska, że – wobec braku innych – pozwala przypisać tę monetę Polsce.

Przedstawienie rewersu bynajmniej temu nie przeczy. Archeolog bez wahania rozpoznaje w nim sześcioboczną zapinkę gwiazdzistą.³⁴ Przedmiot ten służył do spinania szat, ale w ikonografii zdarza się także wpięty dla ozdoby lub ze względów symbolicznych.³⁵ W XIV wieku takie zapinki są elementem bogatego stroju, zarówno kobiecego, jak męskiego. Zapinka bardzo podobna do umieszczonej na monecie (wówczas już przestarzała w formie) stała się emblematem – prototypem insygnium orderowego (ryc. 2) – gdy w 1396 roku w Würzburgu powstało elitarnie rycerskie Towarzystwo Sprzączkowców (*Vereinigung der Fürspänger; Gesellschaft mit dem Fürspang*).³⁶ Sprzączka ta pochodzić miała z płaszcza Panny Marii – co odwoływało się do ogólnego traktowania fibuli jako symbolu dziewictwa.³⁷ Moneta jest oczywiście starsza niż wüzburgskie bractwo, ale to ostatnie poświadcza funkcjonowanie zapinki gwiazdzistej jako symbolu religijnego – zapinki Panny Marii.

30 Jego ilustrację zob. H. Dannenberg, *Münzgeschichte Pommerns*, tabl. E; por. Borys Paszkiewicz, *Pieniądz górnośląski w średniowieczu*, Lublin 2000, s. 151–154.

31 Borys Paszkiewicz, *Jak Zygmunt Luksemburski nie został królem Polski: kilka uwag o domniemanym skarbie z Hrabušic*, [in:] D. Grossmannová, J. Hásková, J. T. Štefan (eds.), *Peníze v proměnách času. Money in Metamorphosis of Time. Geld in Wandel der Zeit. Pieniądz na przestrzeni wieków*, t. V, *Lucemburkové: mince, medaille*, Ostrava 2006, s. 32–33.

32 *Sammlung des Herrn Dr. Emil Bahrfeldt – Berlin. Münzen des deutschen Mittelalters*, Frankfurt am Main 1921, nr 411.

33 Hermann Dannenberg, *Der Denarfund von Teschenbusch*, *Zeitschrift für Numismatik*, t. 6, 1879, s. 123–124; E. Bahrfeldt, *Das Münzwesen*, s. 254.

34 Za tę opinię i liczne dalsze wskazówki serdecznie dziękuję prof. Krzysztofowi Wachowskiemu.

35 Obszerne opracowanie zob. Gertrud Blaschitz, Stefan Krabath, *Schmuck im mittelalterlichen Alltag unter besonderer Berücksichtigung des Schatzfundes von Fuchsenhof*, [in:] *Der Schatzfund von Fuchsenhof*, hrsg. v. B. Prokisch u. T. Kührtreiber, Linz 2004, s. 751–760.

36 <http://de.wikipedia.org/wiki/F%C3%BCrsp%C3%A4nger>; G. Blaschitz, S. Krabath, op. cit., s. 755.

37 Juan Eduardo Cirlot, *Słownik symboli*, Kraków 2006, s. 130.

Ryc. 2. Panna z chorągwią *Gesellschaft mit dem Fürspang* i herb Hohenzollernów, Kodeks Ingerama, 1459 (źródło: *Die Wappenbücher Herzog Albrechts VI. von Österreich: Ingeram-Codex d. ehem. Bibliothek Cotta*, hrsg. v. Ch. Becher, O. Gamber, Wien-Köln-Graz 1986 (Jahrbuch der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft Adler; Folge 3, Bd. 12 Jg. 1984/85))

O ile na monetach bitych w Pyzdrach pojawiła się gwiazda, która odnosiła się do dedykacji tamtejszej fary Narodzeniu Panny Marii,³⁸ o tyle zapinka kojarzy się raczej ze Zwiastowaniem Pannie Marii. Kościół pod takim wezwaniem w głównych miastach Wielkopolski nie udało się jednak znaleźć. Należy podkreślić, że – w przeciwieństwie do większości *Vinkenaugen* uważanych za brandenburskie – również rewers omawianego denara nie ma analogii na dużych fenigach brandenburskich, co dodatkowo wzmacnia naszą hipotezę. Istnieją tylko monety z zapinką czworoboczną księcia sasko-wittenberskiego Rudolfa I, datowane na dekadę 1315–1325 i ważące około 0,44 g,³⁹ więc odległe zarówno od denarów brandenburskich, jak i od *Vinkenaugen* z naszego skarbu. Znaczenie tego motywu w Saksonii nie zostało objaśnione,⁴⁰ być może pochodzi on z jakiegoś herbu (taka zapinka była np. w herbie rodu Wallenrode i w herbie Wilhelma von Heinzenburg w *Kodeksie Manasse*). Skoro władcy Brandenburgii wybijali monety na stopę pomorską dla Ziemi Zaodrzańskiej, nie byłoby dziwne, gdyby podobne kroki podjął król Polski dla zajmowanych przez siebie od 1365 roku obszarów. Monetę ze sprzączką przypisujemy więc Wielkopolsce lub szeroko pojętej Ziemi Wałeckiej.

Monety polskie wiążemy w całości z królem Kazimierzem Wielkim, nie są zatem późniejsze niż rok 1370. Nie zmieniają nam więc wniosku opartego na monetach marchijskich, że skarb ukryto po roku 1371.

Przejdźmy teraz do najliczniejszej w skarbie grupy monet pomorskich. Są to wyłącznie małe denary (*Vinkenaugen*) z mennic miejskich i biskupich, przy czym biskupie, jako powstałe poza obszarem władzy książąt pomorskich, będą rozpatrzone osobno. W 1. połowie XIV wieku miasta pomorskie wykupiły mennice książęce: w 1325 roku Strzałowo (Stralsund), Gryfia (Greifswald) i Anklam, w 1326 roku Pyrzyce, w 1338 Dymin (Demmin), w 1340 Gardziec (Garz) i w 1345 roku Szczecin. Na podstawie istniejących monet uważa się, że w nieznanym czasie XIV wieku własne mennice uzyskały ponadto Stargard, Wołogoszcz (Wolgast), Trzebiatów nad Regą, Uznam (Usedom), Wolin i Goleniów. W rezultacie tych przemian – nie wiadomo jednak, czy bezpośrednio po nich – miejsce brakteatów, podporządkowanych renowacji monety, zajęły monety trwałe. Na zachodzie były to wciąż brakteaty na stopę strzałowską (sundzką), w centrum księstwa natomiast i na wschód od Odry – denary dwustronne o standardzie *Vinke-*

38 Borys Paszkiewicz, *Monety z kościoła św. Mikołaja w Gieczu*, Lednica [Dziekanowice] 2010, s. 40–45.

39 H.-D. Dannenberg, *Die Denare der Nachbarn*, nr AS 57.

40 Emil Bahrfeldt, *Der Münzfund von Aschersleben. Ein Beitrag zur Denarkunde des XIII. und XIV. Jahrhunderts*, Berlin 1890, nr 149, s. 39 (dostrzega analogię do naszej monety z zapinką gwiazdźistą, polemizując jednocześnie z Hermannem Dannenbergiem, który uważał, że to forma askańskiej belkowanej tarczy); mniej uwagi poświęca temu motywowi H.-D. Dannenberg, *Die Denare der Nachbarn*, nr AS 57, s. 112.

nauge, zwane *denarii slavicales*, albo po prostu denarami szczecińskimi.⁴¹ Jedne i drugie są pozbawione napisów i rozpoznajemy je na podstawie zbieżności figur albo z pieczęciami miejskimi, albo z większymi monetami z XV wieku, na których napisy informują o miejscu pochodzenia. Rozpoznanie to nie zawsze jest jednoznaczne.⁴² Miastom przypisujemy wieloletnią emisję monet o niewiele zmieniających się przedstawieniach, kontynuowaną w XV wieku.

Monety pomorskie nie mają pewnych datowników. Próbę datowania poszczególnych odmian podjął w 1893 roku Hermann Dannenberg,⁴³ a w 1919 roku korekty zaproponował Emil Bahrfeldt.⁴⁴ Oczywiście wprowadzono też drobniejsze uzupełnienia, a wszystkie zmiany zebrał w 1967 roku Ryszard Kiersnowski.⁴⁵ Podstawowym problemem jest brak opracowanych skarbów zawierających rozmaite denary pomorskie sprzed około 1370 roku. Jedyny skarb denarowy, który prawdopodobnie zawierał najwcześniejsze emisje *Vinkenaugen*, znaleziony w 1933 roku w Gryfinie (Greifenhagen), został opublikowany bardzo ogólnie, choć jego część przypuszczalnie zachowała się do dziś w Staatliche Museen zu Berlin.⁴⁶ Najwcześniejszym skarbem możliwym do źródłowego wykorzystania jest dopiero skarb z Cieszyna (Teschensbusch), ukryty, jak już wiemy, około 1370–1373 roku.

Poza monetami biskupimi, denary pomorskie przedstawiały na jednej stronie gryfa książęcego (zazwyczaj w archaicznej stylizacji, nie wspiętego, lecz krocącego na trzech nogach, czwartą wysuwającego naprzód), na drugiej zaś znak miejscowy. Były jednakże bite niestarannie i częste są okazy, na których odcisk stempla na jednej ze stron jest widoczny słabo lub całkiem znika. Jeśli jest to akurat strona ze znakiem miejscowym, okazy, na których widać tylko gryfa, zazwyczaj pozostają nieokreślone. Ponieważ denary biskupie są rozpoznawalne zarówno z jednej, jak z drugiej strony, są w zestawieniach nieco nadreprezentowane.

W odniesieniu do całości skarbu udział pomorskich emitentów wygląda następująco: Dymin – 3 egzemplarze (3%), Pyrzyce – 26 egzemplarzy (22%), Stargard (4 egzemplarze, 3%), Szczecin (20 egzemplarzy, 17%), Uznam – 4 egzemplarze (3%), Wolin – 9 egzemplarzy (8%) i biskupstwo – 22 egzemplarze (19%). Piętnastu denarów z Księstwa Pomorskiego nie dało się bliżej określić. Przewagę mają więc Pyrzyce, co jest niezwykle, bo zazwyczaj w skarbach tego rodzaju dominują wyroby szczecińskie.

Monety dymińskie, od których zaczniemy przegląd (**typy 8-9**), powstały na mocy przywileju księcia Bogusława V z 1338 roku.⁴⁷ Znakiem miejsca jest w ich przypadku lilia, którą w drugorzędnej roli spotykamy na pieczęci miejskiej, a w roli głównej na monetach z XV wieku, otoczoną legendą z nazwą miasta. Rozpoznanie denarów dymińskich nie jest jednak całkiem pewne, gdyż – jak już wiemy – zachodnia część Pomorza posługiwała się brakteatowym fenigiem sundzkim, a Dymin leży w głębi tej strefy. Tymczasem lilia pojawia się w XV wieku również na niektórych monetach dwustronnych miasta Anklam, które także wykupiło książęca mennicę, leży znacznie bliżej Szczecina, choć też na zachodnim brzegu Zalewu Szczecińskiego, a jego denarów dwustronnych nie znamy. Mielibyśmy więc powody, by to tam przypisywać denary z lilią. Z drugiej jednak strony, lilii poza monetami w symbolice Anklam nie spotykamy, a skoro to miasto na swoich monetach XV-wiecznych kładło znaki silniejszego ośrodka, Strzałowa, przejmując jego motywy, to i lilia na monecie z nazwą Anklam mogła być zapożyczeniem z Dymina, a nie motywem rdzennym. Jak domyśla się Jerzy Piniński, miasta pomorskie mogły wybijać jednocześnie brakteaty do obiegu na zachodzie i dwustronne denary do obiegu na wschodzie.⁴⁸ Zatem powody, by zmienić przyjętą w numizmatyce atrybucję denarów z lilią z Dymina na Anklam okazały się niedostateczne. Pozostając przy tradycyjnej ich interpretacji zaznaczamy jednak przedstawioną powyżej wątpliwość.

41 Ryszard Kiersnowski, *Monety biskupów kamińskich z XIII i XIV wieku*, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. VI, 1962, z. 1, s. 12–13.

42 O najważniejszych wątpliwościach zob. Jerzy Piniński, *Mennictwo miast Pomorza Zachodniego*, [in:] *Mennice, mincerze, techniki mennicze. Mennictwo miejskie w Polsce*, Nowa Sól 1993 (VIII i IX Sesja Numizmatyczna), s. 89–96.

43 H. Dannenberg, *Münzgeschichte Pommerns*.

44 E. Bahrfeldt, *Beiträge zur pommerschen*, s. 275–301 (pierwodruk: „Baltische Studien”, Neue Folge, Bd. 22, 1919, s. 145–171).

45 Herman Dannenberg, *Monety pomorskie w średniowieczu. Tablice*, oprac. R. Kiersnowski, Warszawa 1967, s. 9–17.

46 S. Kubiak, *Znaleziska*, nr 345/II.

47 Radosław Gaziński, Genowefa Horoszko, *Herby i motywy heraldyczne na monetach zachodniopomorskich*, Szczecin 2005, s. 53.

48 J. Piniński, *Mennictwo miast*, s. 94.

W skarbie mamy trzy denary z lilią reprezentujące dwa typy (8–9), datowane w literaturze ogólnie na XIV wiek.⁴⁹ Ta grupa odmian (wyróżniony przez nas typ 9 z podwojonymi skrzydłami gryfa przypuszczalnie nie był uznany za istotny przez dawnych badaczy) była licznie reprezentowana w skarbie z Cieszyna (148) bez innych rodzajów monet dymińskich. Prawdopodobnie więc była to najstarsza emisja denarów Dymina.

Najliczniejszą pod względem pochodzenia grupę tworzą w skarbie denary pyrzyckie, ale reprezentują tylko trzy **typy (10–12)**. Zaczniemy od dwu, które zgodnie Pyrzycom przydziela literatura. Sześcioliść (bardzo uproszczona postać rozety) ma na liczniejszym z nich liście obłe (typ 10, DbgP 222), a na drugim zaostrome i podzielone na trzy segmenty każdy (typ 11, DbgP 223a). Oto, jak wygląda występowanie tych typów w znaleziskach:

- DbgP 222: Cieszyno (dużo), Czarnowo (wraz z DbgP 219 – 143), Kłodzino, koniec XIV wieku (5), Łagiewniki, po 1405 (65 + 2), Potuliniec (29), Pyrzyce, po 1405 (120 + 4), Pyrzyce-okolica, po około 1410 (3).
- DbgP 223: Cieszyno (230), Czarnowo (166), Golczewo, znalezisko pojedyncze (1), Kłodzino (1), Góra Chełmska, znalezisko pojedyncze (2), Łagiewniki (151 + 4), Myślubórz, koniec lat 20. XV wieku (2), Potuliniec (16), Pyrzyce (208 + 2), Pyrzyce-okolica (8).

W zasadzie skarby pokazują wspólne ich występowanie, co najwyżej ze zmiennymi proporcjami. Zwraca jednak uwagę, że w skarbach datowanych na ostatnią ćwierć XIV wieku (Kłodzino, Potuliniec) dominuje typ DbgP 222, podczas gdy w tych z następnego ćwierćwiecza przewagę zyskuje typ DbgP 223. Sugeruje to, że typ DbgP 222 wcześniej wypadł z obiegu. Mimo że nie musi to koniecznie oznaczać, że jest starszy, rozwiązanie takie jest prawdopodobne. Na tym tle przewaga typu DbgP 222 nad DbgP 223 w skarbie z okolic Barlinka i Choszczna jest wyjątkowo znaczna, a skoro dotyczy najliczniej obelanej w skarbie mennicy pomorskiej, można ją uznać za nieprzypadkową. Wobec tego sądzimy, że denar DbgP 223, z zaostrozonym sześcioliściem, pojawił się niewiele przed ukryciem skarbu, po długotrwałej emisji typu DbgP 222. W ostatniej dekadzie XIV wieku z kolei typ DbgP 223 został zastąpiony przez DbgP 219. Trudniej jednak stwierdzić, kiedy rozpoczęła się emisja typu DbgP 222. Zdaniem Genowefy Horoszko, nieobecność w znaleziskach świadczy, że przywilej menniczny, który miasto otrzymało w 1326 roku, długo nie był wykorzystywany.⁵⁰ Wątpliwe jest jednak, by miasto starało się o prawo mennicze, by go nie wykorzystywać, a poza tym, problemem nie jest brak monet pyrzyckich w skarbach, lecz wspomniany już brak porządnie opracowanych skarbów. W skarbie z Gryfina (1933) monety przypisane do Pyrzyce stanowiły wszak najliczniejszą pomorską grupę – tylko nie wiemy, jakie to były monety.

Do wymienionych 24 monet pyrzyckich dodamy jeszcze dwie, które należą do **typu 12** (DbgP 237). Typ ów jest w literaturze zaliczany do emisji Stargardu, gdyż, formalnie biorąc, jego awers przedstawia prostą gwiazdę: trzy linie przecinające się pośrodku pola. Już Hermann Dannenberg wyrażał jednak niepewność, czy w rzeczywistości nie jest to moneta pyrzycka.⁵¹ Istotnie, figura ta jest raczej skrajnie uproszczoną wersją typu DbgP 222, na którym – jak to dobrze widać w skarbie z Cieszyna – początkowo szerokie płatki róży stopniowo nabierają coraz węższego, kolbowatego, a wreszcie pałkowatego kształtu,⁵² prowadząc wprost do typu DbgP 237. Analogicznej ewolucji nie widać na denarach stargardzkich, na których gwiazdy są bądź konturowe (DbgP 236, 236a, 236b, 236c), bądź złożone z sześciu grotów (DbgP 237a, 237b), zawsze jednak masywne. Zastanawiająco przedstawia się rejestracja monet DbgP 237 w znaleziskach: Cedyń, pojedyncze (1); Potuliniec (1 niepewny); Pyrzyce (64 + 6); Pyrzyce-okolica (5); Słupsk-okolica, po 1473 (1); Warszawa, po 1495 (1, być może znalezisko wtórne). Na pierwszy rzut oka wydaje się, że nasz typ pojawił się w końcu XIV wieku. Bliższa analiza komplikuje jednak obraz. Choć w skarbie z Pyrzyce było tych monet, jak widzimy, całkiem sporo, to nie zaobserwowano ich ani w wczesnym skarbie z Cieszyna, ani w późniejszym z Łagiewnik czy jeszcze późniejszym

49 Jedynie Ralf Jaitner datuje na wiek XV w materiałach archeologicznych z klasztoru Marienwerder; autor ten jednak nie cytuje typologii monet pomorskich ani literatury ich dotyczącej, najprawdopodobniej więc podaje datę odpowiadającą warstwie archeologicznej. Zob. Ralf Jaitner, *Die Münzen der Landgrabung und Unterwasserbergung auf dem Gelände des wüsten Zisterzienserinnenklosters auf der Halbinsel Marienwerder bei Seehausen (Uckermark)*, „Beiträge zur brandenburgisch-preussischen Numismatik, Numismatisches Heft” 5, 1998, s. 11, nr 39 (tyc. s. 14).

50 R. Gaziński, G. Horoszko, *op. cit.*, s. 77.

51 H. Dannenberg, *Münzgeschichte Pommerns*, s. 96.

52 W opracowaniu skarbu Hermann Dannenberg dzieli je na dwa typy, z płatkami szerokimi (nr 11) i wąskimi (nr 12: H. Dannenberg, *Der Denarfund von Teschenbusch*, s. 115). Podział ten został wprawdzie przeniesiony do klasycznej systematyki monet pomorskich, dokonanej przez tego autora (DbgP 219 i 222), ale na rysunkach wygląda już inaczej niż w opracowaniu skarbu.

z Myśliborza. Nasuwa się przypuszczenie, że mogły one w którymś z tych skarbów wystąpić – jeśli nie we wszystkich poza Cieszynem⁵³ – ale nie zostały odróżnione przez autorów opracowań od typu DbgP 222. W dużych skarbach, w których ten typ zanotowano: z Potulińca i Pyrzyc, była znaczna reprezentacja denarów Pyrzyc i bardzo niewielka Stargardu (wyjątkiem jest tylko słabo opracowany skarb „Pyrzyce-okolica”), co dostarczało materiału porównawczego i pozwalało dokładniej odróżniać odmiany. Taką też sytuację obserwujemy w skarbie z okolic Barlinka i Choszczna. W Kłodzinie, gdzie naszego denara nie było, denarów pyrzyckich było znacznie mniej niż stargardzkich – tylko w Łagiewnikach, choć monet pyrzyckich było pięciokrotnie więcej niż stargardzkich, nie dostrzeżono typu DbgP 237. Nie tylko więc ikonografia wskazuje, że denary DbgP 237 należą do monet pyrzyckich – przynajmniej w części skarbów występują one wraz z pyrzyckimi, nie towarzyszą im natomiast liczne monety stargardzkie, skądinąd często spotykane i oceniane jako liczniejsze.⁵⁴ Znaleziska więc wspierają naszą tezę. Do skarbu z Cieszyna denar DbgP 237 prawdopodobnie nie zdążył jeszcze dotrzeć, co oznaczałoby, że w Pyrzycach przez pewien czas bito równoległe monety z „obłym” i „ostrym” sześcioliściem (typy 10 i 11). Niewykluczone, że denar DbgP 237 jest naśladownictwem.

Ostatecznie zatem reprezentacja Stargardu, poważnego ośrodka mennicznego, jest w skarbie bardzo skromna: ledwie cztery monety różnych odmian, ale jednego typu (**typ 13**). Typ ów przedstawia na awersie konturową gwiazdę sześcioramienną, której towarzyszą różne znaki dodatkowe, bądź w środku (kulka, gwiazda), bądź też na zewnątrz (seria kulek). Podobna konturowa gwiazda znana jest też z nieco późniejszych *Vinkenaugen* z łbem tura po drugiej stronie, przypisywanych do Meklemburgii, być może pochodzących z tamtejszego Stargardu.⁵⁵ Zła jakość wybicia monet Stargardu pomorskiego sprawia, że ich odmiany nie są dość pilnie rejestrowane w opisach skarbów. Najczęściej uwzględnione są zbiorczo jako DbgP 236, stąd wrażenie – przypuszczalnie fałszywe – że odmian, występujących w skarbie z okolic Barlinka i Choszczna, nie było w Cieszynie, Czarnowie czy Kłodzinie (gdzie miał być tylko typ DbgP 236). W każdym razie wszystkie reprezentowane w badanym skarbie odmiany monet stargardzkich dostrzeżono również w skarbie z Pyrzyc, ukrytym po 1405 roku. Mogłoby to być uznane za sugestię opóźnienia datowania naszego skarbu, ale skoro nie mamy w nim innych denarów stargardzkich, które moglibyśmy uznać za starsze, współczesne innym monetom ze skarbu, należy przyjąć, że to właśnie *Vinkenaugen* odmian DbgP 236a, b i c były bite w 3. ćwierci XIV wieku, a do skarbu z Pyrzyc dostały się już jako przeżytki (były tam bowiem także późniejsze denary pyrzyckie odmian DbgP 237a i b).

Mennica szczecińska tak dalece przeważała wśród pomorskich warsztatów mennicznych, że denary *Vinkenaugen* zwane były często – bez względu na rzeczywiste miejsce bicia – szczecińskimi.⁵⁶ Zdarzają się jednak skarby – na przykład z Nosibąd – w których denary szczecińskie są zmajoryzowane przez emisję innego, bliższego ośrodka. Taki jest też skarb z okolic Barlinka i Choszczna, gdzie monet szczecińskich jest wprawdzie stosunkowo dużo (20 sztuk), ale ustępują one liczebnością pyrzyckim i biskupim.

Denary szczecińskie typu DbgP 246, z głową gryfa po jednej, a bramą miejską z hełmem po drugiej stronie (nasz **typ 14**), są niezmiernie rzadkie. Wystąpiły dotąd tylko w skarbach z Cieszyna (10 egzemplarzy) i z Pyrzyc (3). Hermann Dannenberg uważał je za pierwsze miejskie denary Szczecina, wybijane po nabyciu przez miasto uprawnień mennicznych w 1345 roku. Tymczasem do najwcześniejszego skarbu zawierającego miejskie denary szczecińskie, z Aschersleben, ukrytego około 1360 roku,⁵⁷ trafił inny typ, DbgP 248 (6 egzemplarzy; nasz **typ 15**), co wręcz skłoniło Emila Bahrfeldta, by datować go jeszcze na książęcy okres mennictwa, przed rokiem 1345.⁵⁸ Jego wczesną metrykę poświadcza też wystąpienie – jako jedyne denara szczecińskiego – w ukrytym w 2. połowie lat sześćdziesiątych XIV wieku skarbie ze Schmiedebergu pod Halle w prowincji Saksonia (6 egz.).⁵⁹ Typ DbgP 248, bardzo pospolity, wystąpił w Cieszynie już w wielkiej masie (około 2435 egzemplarzy), a w śladowej liczbie widzimy go jeszcze w skarbie z Myśliborza, ukrytym pod koniec lat dwudziestych XV wieku (9 egzemplarzy). O jego wczesnej

53 Autorem opracowania skarbu z Cieszyna był bowiem Hermann Dannenberg, który m.in. na jego podstawie stworzył później typologię średniowiecznych monet pomorskich. Gdyby więc znalazł typ DbgP 237 ze skarbu z Cieszyna, wspomniałby o tym.

54 R. Gaziński, G. Horoszko, *op. cit.*, s. 85.

55 Hermann Dannenberg, *Der Fund von Arnswalde*, „Zeitschrift für Numismatik”, V, 1878, s. 82–83; O[tto] Oertzen, *Die mecklenburgischen Münzen des grossherzoglichen Münzkabinetts*, I. Teil, Schwerin 1900, s. 48.

56 R. Kiersnowski, *Monety biskupów*, s. 12.

57 H.-D. Dannenberg, *Die brandenburgischen Denare*, s. 174.

58 Emil Bahrfeldt, *Der Münzfund von Aschersleben. Ein Beitrag zur Denarkunde des XIII. und XIV. Jahrhunderts*, Berlin 1890, s. 52–53, nr 179.

59 Emil Bahrfeldt, *Denarfund aus der Provinz Sachsen*, „Berliner Münzblätter”, Neue Folge, Jg. 1921, nr 238, s. 255, nr 152.

metryce przekonuje również gdańskie stanowisko archeologiczne Jatki Rzeźnicze, gdzie *Vinkenaugen* tego typu wystąpił w poziomie osadniczym datowanym od 1346–1347 do 1367 roku.⁶⁰

Tymczasem typ DbgP 247, który różni się od typu DbgP 246 (naszego typu 14) tylko zwrotem głowy gryfa i wydawałby się ściśle z tamtym powiązany, nie pojawia się nie tylko w naszym skarbie, ale w ogóle w żadnym z XIV wieku. Występuje za to dość krótko w skarbach z pierwszej dekady XV wieku: z Łagiewnik, Pyrzyc i z Gdańska-ulicy Żytniej.⁶¹ Najwyraźniej jest to jakaś efemeryczna, późna emisja, może tylko naśladowująca szczecińską. Podobnie interpretować można odmiany typu DbgP 248, z pełnym gryfem, które pojawiają się dopiero w skarbach z lat dwudziestych XV wieku: z Czarnowa i Myśliborza, gdzie hełm w bramie nie ma pióropusza lub na szczycie bramy zamiast wieży jest róża. Przymuszczałyby denary szczecińskie, jako najbardziej rozpowszechnione, miały także wiele późnych naśladownictw, zaciemniających obraz mennictwa.

Porządek mennictwa szczecińskiego wymaga zatem uznania, że duża rzadkość denara DbgP 246 (naszego typu 14) bierze się właśnie z braku pomorskich skarbow, ale powstał on w pierwszej dekadzie mennictwa miejskiego, więc w latach 1345–ok. 1355⁶² (być może równocześnie z wybijanymi w mieście na stopę sundzką brakteatami z głową gryfa bez korony).⁶³ Wolno też sądzić, że denary typu DbgP 248 wybijano w większej liczbie, a na pewno o wiele dłużej, skoro następnego licznego typu (DbgP 253) nie ma jeszcze w skarbach z Łagiewnik i Pyrzyc, ukrytych po 1405 roku. Widzimy go dopiero w ukrytym w drugiej dekadzie XV wieku skarbie z okolicy Pyrzyc – na awersie tych monet powróciła głowa gryfa, tym razem jednak w koronie, a na rewersie jest gryf, jak na monetach innych miast. Monety te szybko zastąpiły poprzednie i już w skarbie ze Strzelec Krajeńskich, ukrytym w drugiej dekadzie XV wieku, są jedynym rozpoznany – i to w liczbie ponad tysiąca sztuk – typem szczecińskiego denara. Najprawdopodobniejszym momentem zmiany typu było, jak przypuszczam, wprowadzenie w 1408 roku firchenów, monet czterodenarowych, o takich samych przedstawieniach obu stron, jak denar DbgP 253. Wobec tego emisja typu DbgP 248 (wraz z pojawiającymi się na początku XV wieku różnymi szczególnymi odmianami) zamykała się w latach ok. 1355–1408.

Kolejnym pomorskim miastem mennicznym reprezentowanym w skarbie jest Uznam, jeden z wczesnych ośrodków państwowości pomorskiej, o mennicy poświadczonej w XIII wieku. Należy jednak do miast, których prawa mennicze znane są tylko z interpretacji monet; w tym wypadku denarów *Vinkenaugen* z bocznym przedstawieniem hełmu. Hełm bowiem, choć w położeniu frontalnym, widnieje na późnośredniowiecznych pieczęciach tego miasta. Sam hełm jest wszelako niewątpliwie atrybutem książęcym; widzimy go również w bramie kładzionej na denarach szczecińskich. Zazwyczaj pióra na nim na monetach mają cechy uproszczonych piór pawich, ale jeden z **typów (17; DbgP 314)** przedstawia, jak się zdaje, pióropusz strusi na wyjątkowo ciężkim (najcięższym w całym skarbie) egzemplarzu. Inny **typ, 18**, w systematyce Dannenberga znany był tylko z egzemplarza jednostronnego (DbgP 316). Obecny okaz pokazuje wokół hełmu na awersie ornamentowany otok – cechę zupełnie wyjątkową wśród *Vinkenaugen*, nie tylko pomorskich – na rewersie zaś dość starannie wymodelowanego, choć słabo wybitego gryfa zwróconego w prawą heraldyczną stronę. Oba denary sprawiają wrażenie wybitych wprawdzie złe, ale stemplami wykonanymi bardzo starannie.

Razem mamy w skarbie cztery denary uznamskie, dość urozmaicone w detalach. Trzy z nich, mimo słabej jakości wybicia, udało się rozpoznać wedle typologii Hermanna Dannenberga, i wszystkie trzy znajdują analogie w skarbie z Cieszyna – w tym jeden, DbgP 314, ten ze strusimi piórami na hełmie, nawet w 121 egzemplarzach, a więc licznie. Być może, oznacza to, że w chwili deponowania tamtego skarbu była to najnowsza emisja z tych trzech, ale ponieważ wszystkie trzy typy odnotowano również w skarbach ukrytych już w XV wieku (w Pyrzycach, poszczególne także w Czarnowie, Kłodzynie, Łagiewnikach i Potulincu), nie jest to wniosek zbyt mocny. W dodatku egzemplarz typu DbgP 314 w naszym skarbie jest wyjątkowo ciężki (0,43 g, gdy niewiele monet w skarbie przekracza ciężar 0,32 g). Względą chronologię tych trzech typów trzeba więc pozostawić do dalszych badań. Wolno natomiast

60 Borys Paszkiewicz, *Monety*, [in:] monografia stanowiska Jatki Rzeźnicze (Ławy Mięsne) w Gdańsku [w druku]. Datowanie warstw na podstawie informacji prowadzącego badania Roberta Krzywdzińskiego.

61 Borys Paszkiewicz, *Moneta w dawnym Gdańsku. Barania archeologiczne w latach 1997–2009*, Gdańsk 2012, s. 126.

62 Genowefa Horoszko proponuje umieścić te monety jeszcze w okresie mennictwa książęcego, przed 1345 rokiem (R. Gaziński, G. Horoszko, *op. cit.*, s. 94). Podobną opinię wyrażał też Jerzy Piniński. Długie trwanie tych denarów w skarbach przemawia jednak przeciwko tak wczesnej ich chronologii.

63 J. Piniński, *Mennictwo miast*, s. 92–93.

przyjąć, że wszystkie trzy powstały w ćwierćwieczu poprzedzającym ukrycie najwcześniejszego znanego skarbu, tzn. w trzeciej ćwierci XIV wieku.

Listę miast pomorskich reprezentowanych w skarbie zamyka Wolin. Jego denary rozpoznaje się dzięki złożonej z połowy lilii i połowy gwiazdy figurze, której pochodzenie nie jest znane (bo gwiazda pojawiła się na pieczęciach miejskich później, a lilia nigdy),⁶⁴ ale która występuje na wittenach z nazwą miasta. Typologia Dannenberga okazuje się tutaj dość zawodna, zwłaszcza, że opisy tego autora zdają się nie dostrzegać cech ukazywanych na jego rysunkach. Dziewięć monet wolińskich podzielić trzeba na sześć typów (21–26), zróżnicowanie jest zatem znaczne. Odzwierciedla ono jednak pewną nonszalancję w mennicy w stosunku do zwrotów rytych na stemplach figur: nie tylko gryfa, którego kierunek Hermann Dannenberg zauważał, ale także poługwiazdy-połulilii. W istocie więc owych sześć typów można sprowadzić do dwu grup: **typ 26** (DbgP 324) z poługwiazdą z czterema ramionami zawsze po lewej i połulilią typu florenckiego zawsze po prawej stronie oraz **typy 21–25** (DbgP 322–323 i 325) z poługwiazdą trójramienną i zmiennymi zwrotami obu stron monety. Na monetach pierwszej grupy również gryf jest opracowany znacznie staranniej, ma też wyraźne archaiczne cechy (poziome ustawienie korpusu, skrzydło z przodu). Wydaje się, że tak charakterystyczny typ, jak DbgP 324, powinien być łatwo rozpoznawalny, i jeśli H. Dannenberg nie odnotował go w skarbie z Cieszyna, to rzeczywiście go tam nie było (była natomiast cała nasza „grupa druga”). Skoro tak, to wypadaloby przyjąć, że pojawił się dopiero około 1373 roku i do tamtego skarbu jeszcze nie trafił, znalazł się natomiast w naszym skarbie. Odnotowano go w dwóch skarbach już z XV wieku: z Łagiewnik (34 egzemplarze) i z Pырzyc (8). Rzeczywistość nie jest jednak taka prosta. Monety naszej „grupy pierwszej” są dość zniszczone, a mimo to znacznie cięższe od prawie wszystkich pozostałych denarów wolińskich (0,38 i 0,39 g). Pozwala to przypuszczać, że do skarbu z Cieszyna nie trafiły nie dlatego, że wybito je za późno, lecz dlatego, że przekraczały znacznie standard *Vinkenaug*e obowiązujący w czasie zdeponowania tego skarbu. Przypomnijmy, że H.-D. Dannenberg domyślał się dobrania do skarbu z Cieszyna monet odpowiadających standardowi *Vinkenaug*e, bez względu na ich pochodzenie. Denary DbgP 324 mogą być zatem najstarszymi *Vinkenaugen* miasta Wolina, jeszcze z I. połowy XIV wieku. Nawet jeśli tak nie było, datowanie reprezentowanych w skarbie typów po 1410 roku, jak chciał Bahrfeldt, jest wykluczone.

Pozostałe denary z terenu Księstwa Pomorskiego w liczbie 15 (**typy 27, 28 i 30**) są nieokreślone. W jednym przypadku nie byłem w stanie rozpoznać dość – zdawałoby się – wyraźnego przedstawienia. W pozostałych awers był wybity niewyraźnie lub wcale nieobecny.

Odłączyłbym grupę, ostatnią w omawianym zespole monet, stanowią denary *Vinkenaugen* kamieńskiego władztwa biskupiego ze stolicą i mennicą w Kołobrzegu, które pozostawało wówczas niezależne od książąt. Jest to grupa spora – aż 22 monety. Wszystkie one reprezentują faktycznie jeden tylko **typ (29)**, z mitrą biskupią na awersie i dwoma pastorałami na rewersie (DbgP 185 i odmiany). Formalnie rzecz biorąc, te okazy, które pokazują tylko jedną czytelną stronę, z pastorałami (a jest ich aż 10), mogłyby również należeć do typu DbgP 186, który parę pastorałów ma po obu stronach. Ponieważ jednak w skarbie nie wystąpił żaden pewny egzemplarz typu DbgP 186, możliwość ta pozostaje jedynie teoretyczna, co jest ważne z powodu późniejszego datowania tego typu⁶⁵. Denary DbgP 186 nie wystąpiły nie tylko w Cieszynie, ale także w Kłodzynie. Pojawiają się dopiero w Pырzycach (gdzie od razu zastąpiły typ DbgP 185), czyli powstały w pierwszej dekadzie XV wieku.

Denary z grupy DbgP 185 na pewno wybijane były przez długi czas, na co wskazuje przede wszystkim znaczna liczba odmian tworzonych przez kombinacje punktów i księżyców towarzyszących głównym przedstawieniom – z pewnością znaków o treści menniczej. Hermann Dannenberg znacznie zredukował liczbę odmian, ograniczając się do znaków kładzionych wokół figur awersu i rewersu, gdy zmienne kombinacje kulek obserwujemy także na infule na awersie. Jeśli jednak stać na gruncie jego typologii, odmiany 185c i 185b, nieobecne w skarbie a zaopatrzone w dość skomplikowane oznaczenia, wypadają uznać za późniejsze od ukrycia zespołu. Czas wybicia reprezentowanych odmian: 185 i 185a rozciągał się chyba bardzo szeroko i nie ryzykujemy wiele, oznaczając go jako drugą i trzecią ćwierć XIV wieku. O odmianie DbgP 185d, ze względu na niewyraźne wybicie monet w skarbie, nie da się nic pewnego powiedzieć.

64 R. Gaziński, G. Horoszko, *op. cit.*, s. 106–107.

65 R. Kiersnowski, *Monety biskupów*, s. 22–23.

Trzeba też zwrócić uwagę na ważną grupę monet, których w naszym skarbie nie było, podobnie jak w skarbie z Cieszyna, co podaje w zasadniczą wątpliwość przyjętą ich atrybucję.⁶⁶ Udało się nam bowiem nieco uporządkować chronologię skarbów *Vinkenaugen* na Pomorzu i w Nowej Marchii. Dzięki temu widzimy, że seria monet z biskupem i godłem, przypisana biskupom kamińskim z lat 1317–1370, pojawia się w skarbach dopiero w samym końcu XIV wieku (Kłodzino) i trwa w nich do około 1430 roku (Myślibórz). Tych monet nie można więc przypisać tak wczesnym hierarchom: wiarygodność można przyznać dopiero atrybucji denarów do biskupa Filipa von Rehberg (1370–1385) i Mikołaja von Bock (1398–1410). Kwestia ta wymaga nowego, kompleksowego rozpatrzenia, co jednak wykracza poza zadanie skarbu z okolic Barlinka i Choszczna.

Skarb z okolic Barlinka i Choszczna, choć niewielki, okazał się bardzo pouczający. Paradoksalnie, za wdzięczamy to w jakiejś mierze właśnie jego stosunkowo nieznacznej wielkości. Wielotysięczne skarby *Vinkenaugen* z reguły przekraczały bowiem możliwości dostatecznie wnikliwego zbadania już w XIX wieku, gdy obowiązywały znacznie niższe standardy opracowania. Ich publikacje, gdy się im uważniej przyjrzeć, okazują się pobieżne i często cząstkowe. Oto udział monet nierozpoznanych (odniesiony nie do całości skarbu, lecz do liczby monet, które dostały się do rąk badacza):

Cieszyno (Teschenbusch), ok. 10 000 sztuk: ok. 50%;

Myślibórz (Soldin), ok. 20 000 sztuk: 43%;

Kłodzino (Klötzin), ok. 640 sztuk: 67%;

Łagiewniki, 3488 sztuk: 36%;

Czarnowo (Gross Zarnow), 11 916 sztuk: 17%;

Pyrzyce, 2578 sztuk: 15%;

Barlinek-Choszczno, 118 sztuk: 1%.

Tym bardziej nierealne jest gruntowne opracowanie wielkiego skarbu spełniające dzisiaj stosowane kryteria, wymagające znacznie większej dokładności, choć techniki elektroniczne umożliwiają znacznie szybsze ważenie monet i sprawniejszy dostęp do informacji. Nasz skarb, zestawiony z wielkim, lecz niedokładnie opisanym skarbem z Cieszyna, do którego okazał się pod względem składu bardzo podobny, pozwolił dostrzec zjawiska tam niedostrzeżone i – jak się zdaje – uporządkować dane o znaleziskach i atrybucjach denarów pomorskich z 2. połowy XIV wieku. Przyniósł też bardzo istotne spostrzeżenie dotyczące mennictwa polskiego tej doby oraz potwierdził mennictwo Nowej Marchii w 3. ćwierci XIV wieku. Postęp wiedzy okazał się wręcz nieproporcjonalny do wielkości znaleziska.

Podsumowanie: zmiany atrybucji

- BftBr 701: Wielkopolska lub Ziemia Wałecka, Kazimierz III Wielki, *Vinkenaug*, przed 1370 r.;
- DbgP 185, 185a: biskupstwo kamińskie, 2. i 3. ćwierć XIV w.;
- DbgP 185b, 185c: biskupstwo kamińskie, po 1371 r.;
- DbgP 186: biskupstwo kamińskie, 1. dekada XV w. (brak w skarbie);
- DbgP 189, 189a: najstarsza emisja Dymina, od 1338 r.;
- DbgP 205: Brandenburgia Zaodrzańska, ok. 1351–1369 (?), mennica nieznaną;
- DbgP 206 odm. (typ 6): Brandenburgia Zaodrzańska, lata sześćdziesiąte XIV w., Königsberg (Chojna);
- DbgP 223: Pyrzyce, pojawił się niewiele przed 1371, po długotrwałej emisji typu DbgP 222. W ostatniej dekadzie XIV w. zastąpiony przez DbgP 219 (nieobecny w skarbie);
- DbgP 236a, b i c: Stargard pomorski, 3. ćwierć XIV w.;
- DbgP 237: Pyrzyce, bity równolegle z typami DbgP 222 i 223, ok. 1370 – lub naśladownictwo;
- DbgP 246: Szczecin, 1345–ok. 1355;
- DbgP 247: naśladownictwo denarów szczecińskich, przełom XIV/XV w. (brak w skarbie);
- DbgP 248 odmiany (hełm bez pióropusza, rozeta nad bramą): naśladownictwo denarów szczecińskich, 2.–3. dekada XV w. (brak w skarbie);
- DbgP 248: Szczecin, ok. 1355–1408;

66 R. Kiersnowski, *Monety biskupów*, s. 17–20.

- DbgP 253: Szczecin, od 1408 (brak w skarbie);
- DbgP 314, 316, 319: Uznam, 3. ćwierć XIV w.;
- DbgP 324: Wolin, prawdopodobnie 1. połowa XIV w.;
- DbgP 330, 331, 332, 333: monety niepomorskie lub wybite po 1371 r. (nieobecne w skarbie);
- HDD 343A: Brandenburgia Zaodrzańska, Karol IV, *Vinkenaug*, 1371–1373 (?). **Moneta datująca dla skarbu Barlinek-Choszczno;**
- Kłodzino 29: Wielkopolska lub Ziemia Wałecka, Kazimierz Wielki (?), *Vinkenaug*, 1365–1370 (?);
- Denary poznańskie Kazimierza Wielkiego z bykiem i Orłem pochodzą z lat sześćdziesiątych XIV wieku.

Wykaz monet

Typ 1. Brandenburgia Zaodrzańska, **dynastia bawarska**, *Vinkenaug*, ok. 1360–1373
Av. postać męska na wprost, ze skrzydłami u ramion; Rv. krzyż liliowaty z hełmami w kątach
HDD 335.

1. 0,20 g; 12,3 mm
2. Rv. wybity zniszczonym stemplem; 0,23 g; 13,2 mm
3. Av. negatyw Rv; 0,16 g; 12,4 mm

Typ 2. Brandenburgia Zaodrzańska, **dynastia bawarska**, *Vinkenaug*, 1363–1366
Av. słabo widoczna postać ludzka na wprost, z dwoma pastorałami, negatyw Rv; Rv. rozeta ułożona z trzech liści dębu, trzech żołądzy i trójliści

HDD 336.
4. 0,26 g; 12,2 mm

Typ 3. Brandenburgia Zaodrzańska, **dynastia bawarska**, *Vinkenaug*, ok. 1350–1373
Av. postać stojąca (?); Rv. orzeł o prawie pionowych lotkach (?)

HDD 337.
5. Av. wybity zniszczonym stemplem, nieczytelny także z powodu przebiccia z Rv.; 0,29 g; 12,0 mm

Typ 4. Brandenburgia Zaodrzańska, **dynastia bawarska**, *Vinkenaug*, ok. 1350–1373
Av. orzeł bez korony, skrzydła trzypiórowe, w prawo (heraldycznie); Rv. trójkąt z punktem w środku, na wierzchołkach trójlistki, przy bokach trójlistki

HDD 340; BftBr 702.
6. 0,32 g; 11,1 mm

Typ 5. Brandenburgia Zaodrzańska, **anonimowe** *Vinkenaug*, ok. 1351–1369 (?)

Av. stojący mężczyzna otoczony czterema rozetkami; Rv. dwa półksiężycy otoczone czterema rozetkami
DbgP 205.

7. 0,29 g; 11,2 mm
8. Av. fragmentarycznie widoczny; 0,20 g; 11,6 mm

Typ 6. Brandenburgia Zaodrzańska, men. **Königsberg** (Chojna), *Vinkenaug*, 1351–1369 (?)

Av. postać w koronie stojąca na wprost, otoczona (czterema?) trójlistkami; Rv. półksiężyc i masywna sześciopromienna gwiazda

DbgP 206 odm. – postać na awersie bez miecza.
9. Av. niewyraźny, Rv. widoczne ślady kruszenia się stempla; 0,25 g; 11,9 mm

Typ 7. Brandenburgia Zaodrzańska, **Karol IV**, *Vinkenaug*, 1371–1373 (?)

Av. w lewej połowie pola rozbudowane przedstawienie, z prawej skrzydło orła; Rv. lew wspięty z podwójnym, zaplecionym ogonem w lewo patrzącego

HDD 343A.
10. Av. niezrozumiały z powodu zaburzenia negatywem rewersu (zob. rekonstrukcję rysunkową); 0,19 g; 12,0 mm

Typ 8. Pomorze, **Dymin**, *Vinkenaugē*, po 1338

Av. lilia typu florenckiego; Rv. idący gryf w lewo
DbgP 189.

11. Av. dwukrotnie wybity stempel, Rv. niemal całkiem zniesiony przez negatyw awersu; 0,30 g; 11,6 mm
12. 0,33 g; 11,2 mm

Typ 9. Pomorze, **Dymin**, *Vinkenaugē*, po 1338

Av. lilia typu florenckiego; Rv. gryf idący w lewo o podwojonych skrzydłach
DbgP 189a odm.

13. 0,23 g; 11,0 mm

Typ 10. Pomorze, **Pyrzyce**, *Vinkenaugē*, lata 1350.–1360.

Av. rozeta z sześcioma zaokrąglonymi liśćmi; Rv. gryf idący w lewo
DbgP 222.

14. 0,34 g; 12,4 mm

15. 0,24 g; 12,2 mm

16. 0,32 g; 12,5 mm

17. 0,31 g; 12,1 mm

18. przebicie Av./Rv.; 0,29 g; 12,0 mm

19. 0,22 g; 11,6 mm

20. Rv. niewyraźny; 0,26 g; 11,8 mm

21. 0,25 g; 11,6 mm

22. 0,27 g; 12,2 mm

23. 0,29 g; 11,5 mm

24. Rv. bity uszkodzonym stemplem; 0,37 g; 12,0 mm

25. Rv. ledwo widoczny; 0,29 g; 10,9 mm

26. 0,26 g; 11,1 mm

27. 0,23 g; 12,4 mm

28. Rv. negatyw Av.; 0,23 g; 10,9 mm

29. Rv. negatyw Av.; wychodzi miedź spod przetarcia; 0,11 g; 12,1 mm

30. Rv. negatyw Av.; 0,24 g; 10,5 mm

31. Rv. negatyw Av.; 0,23 g; 12,0 mm

32. Rv. negatyw Av.; 0,26 g; 12,6 mm

33. Rv. negatyw Av.; 0,24 g; 11,1 mm

Typ 11. Pomorze, **Pyrzyce**, *Vinkenaugē*, lata 1370.–1390.

Av. róża, w środku pierścien; Rv. gryf idący w lewo
DbgP 223a.

34. Rv. nieznaczące ślady stempla; 0,31 g; 12,5 mm

35. 0,28 g; 11,5 mm

36. Rv. negatyw Av.; 0,31 g; 12,5 mm

37. Av. pierścien słabo widoczny, Rv. negatyw Av.; 0,25 g; 11,4 mm

Typ 12. Pomorze, **Pyrzyce**, *Vinkenaugē*, ok. 1370

Av. trzy linie przecinające się pośrodku, ryte na stemplu prostymi kreskami; Rv. gryf idący w lewo
DbgP 237.

38. 0,42 g; 12,3 mm.

39. Rv. słabo czytelny; 0,26 g; 12,1 mm.

Typ 13. Pomorze, **Stargard**, *Vinkenaugē*, 3. ćwierć XIV w.

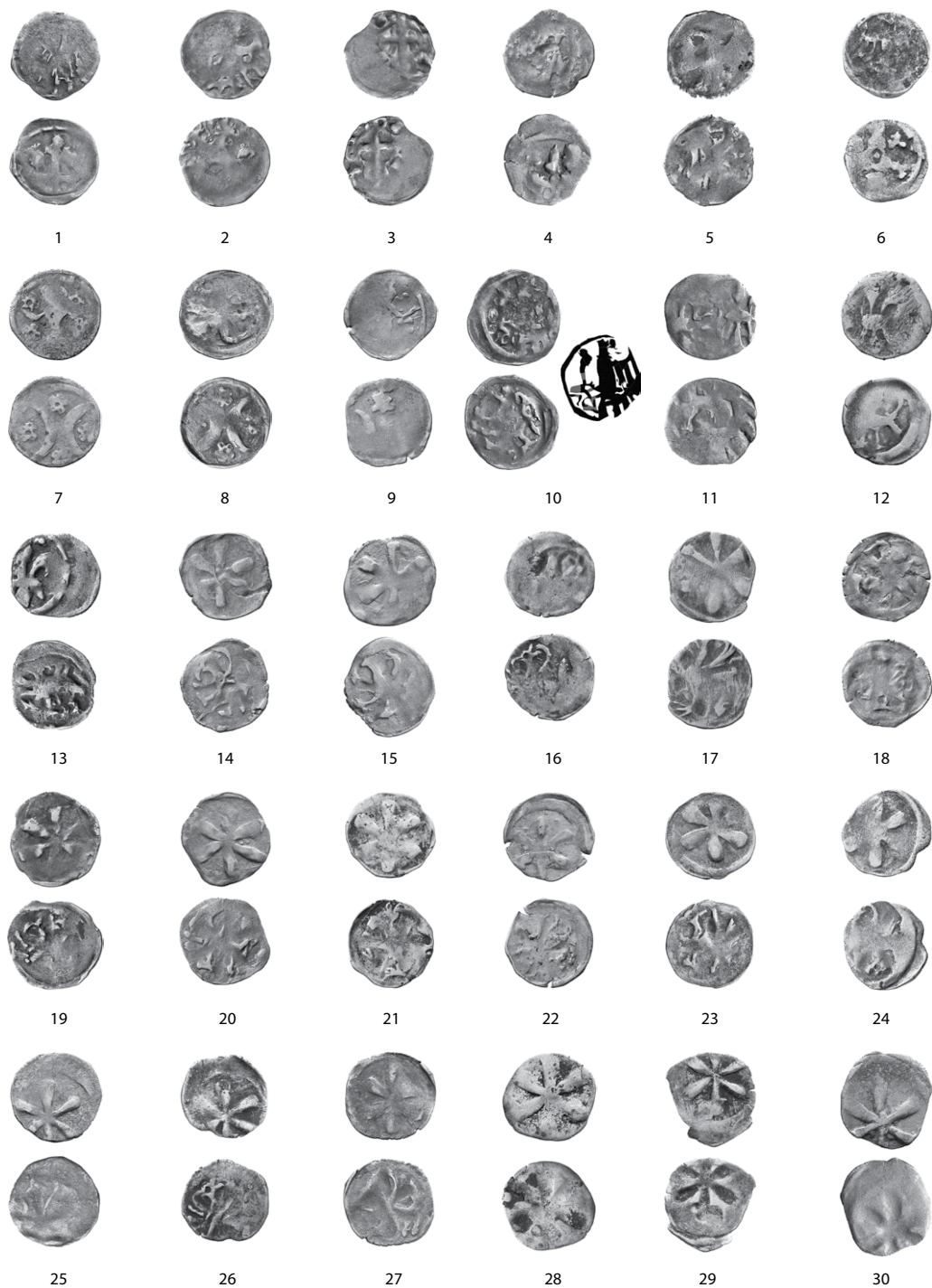
Av. gwiazda sześciopromienna; Rv. idący gryf
DbgP 236a, b, c.

40. Av. gwiazda z kulką w środku, Rv. gryf w lewo; 0,23 g; 12,2 mm (DbgP 236a).

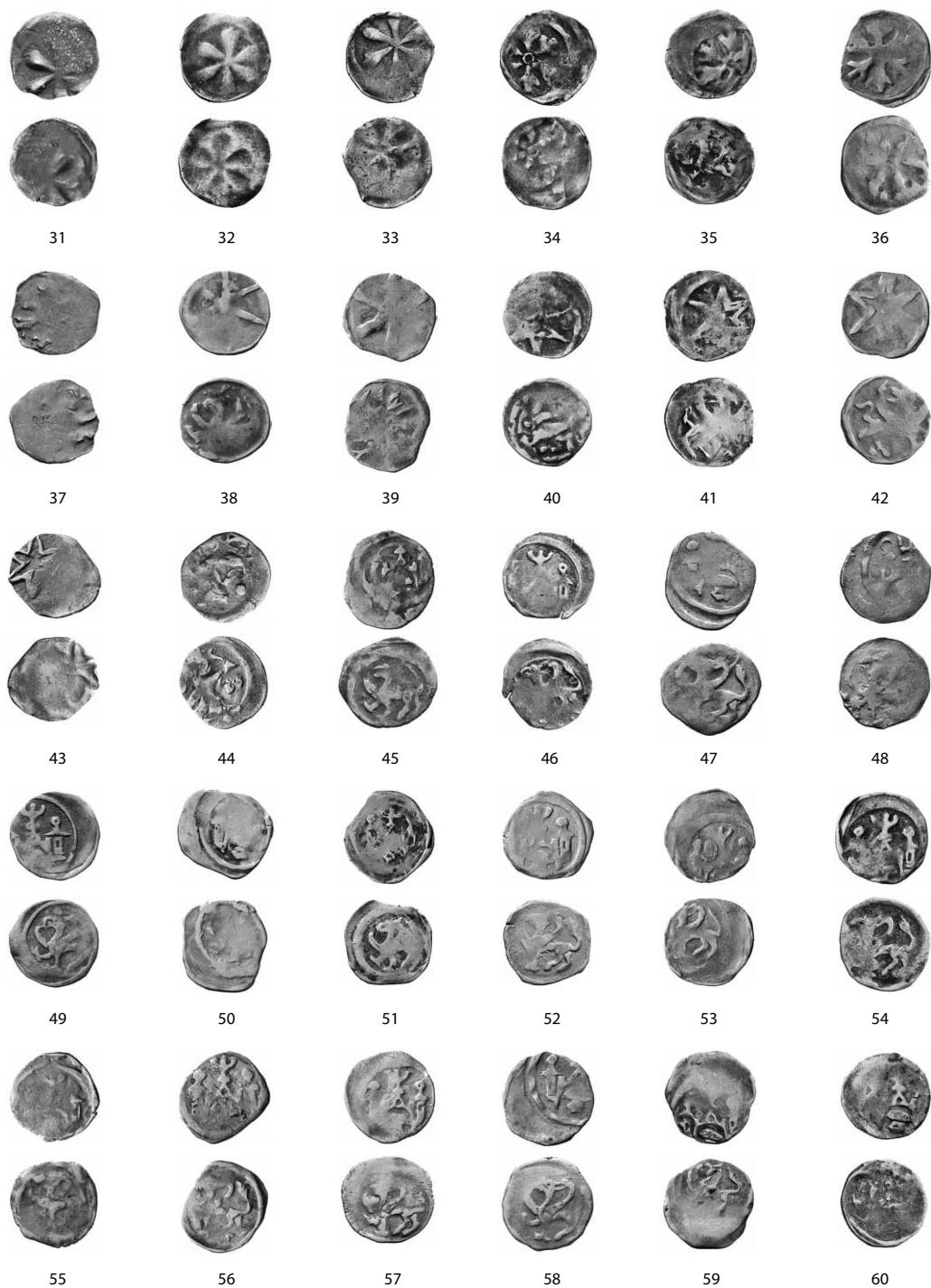
41. Av. gwiazda z kulką w środku, Rv. słabo widoczny gryf w prawo; 0,23 g; 12,2 mm (DbgP 236b).

42. Av. gwiazda z kulką w środku; Rv. gryf w prawo; 0,32 g; 11,6 mm (DbgP 236b)

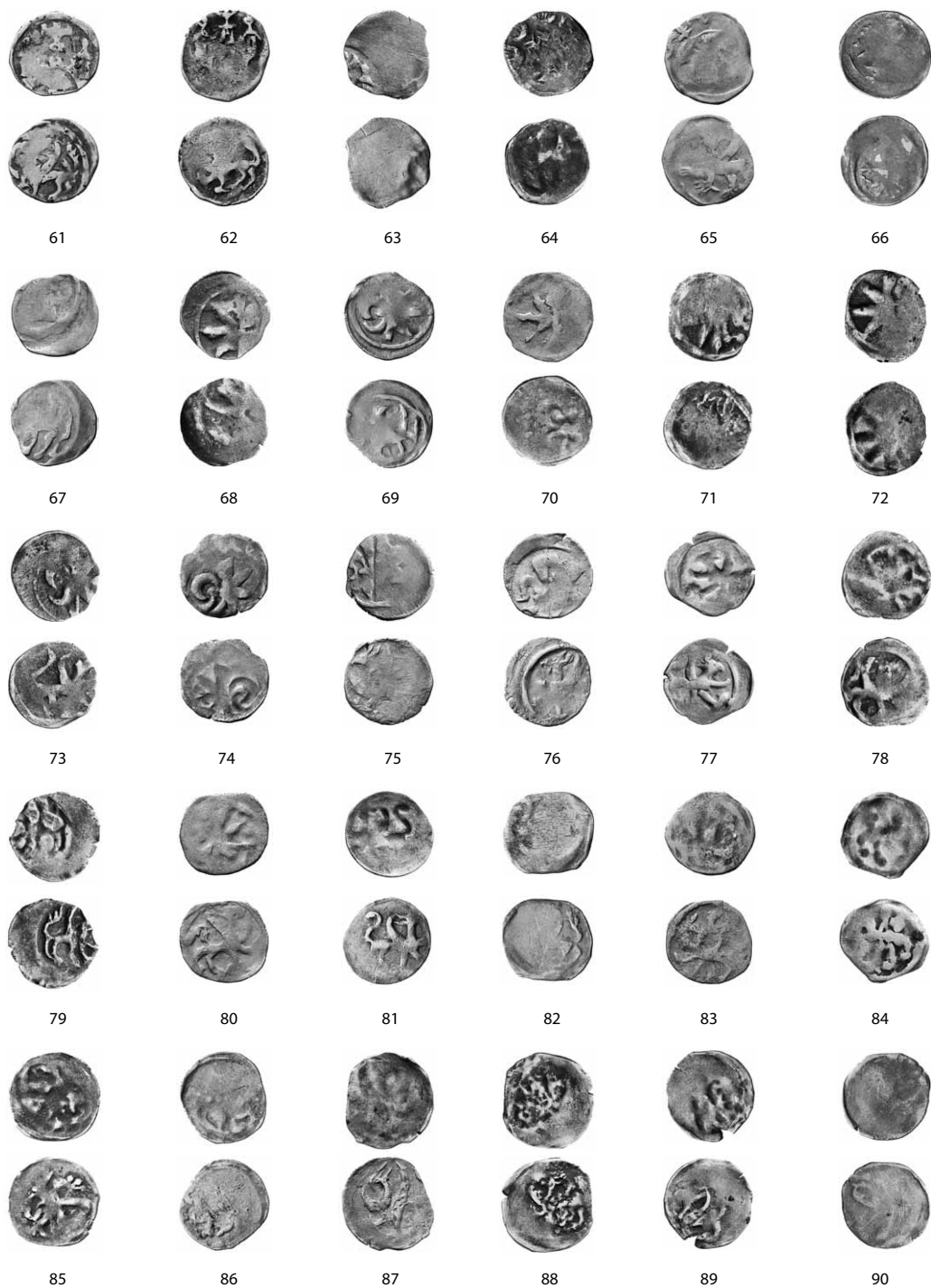
43. Av. konturowa gwiazda bez dodatkowych znaków, Rv. negatyw Av.; 0,23 g; 10,9 mm (DbgP 236c)

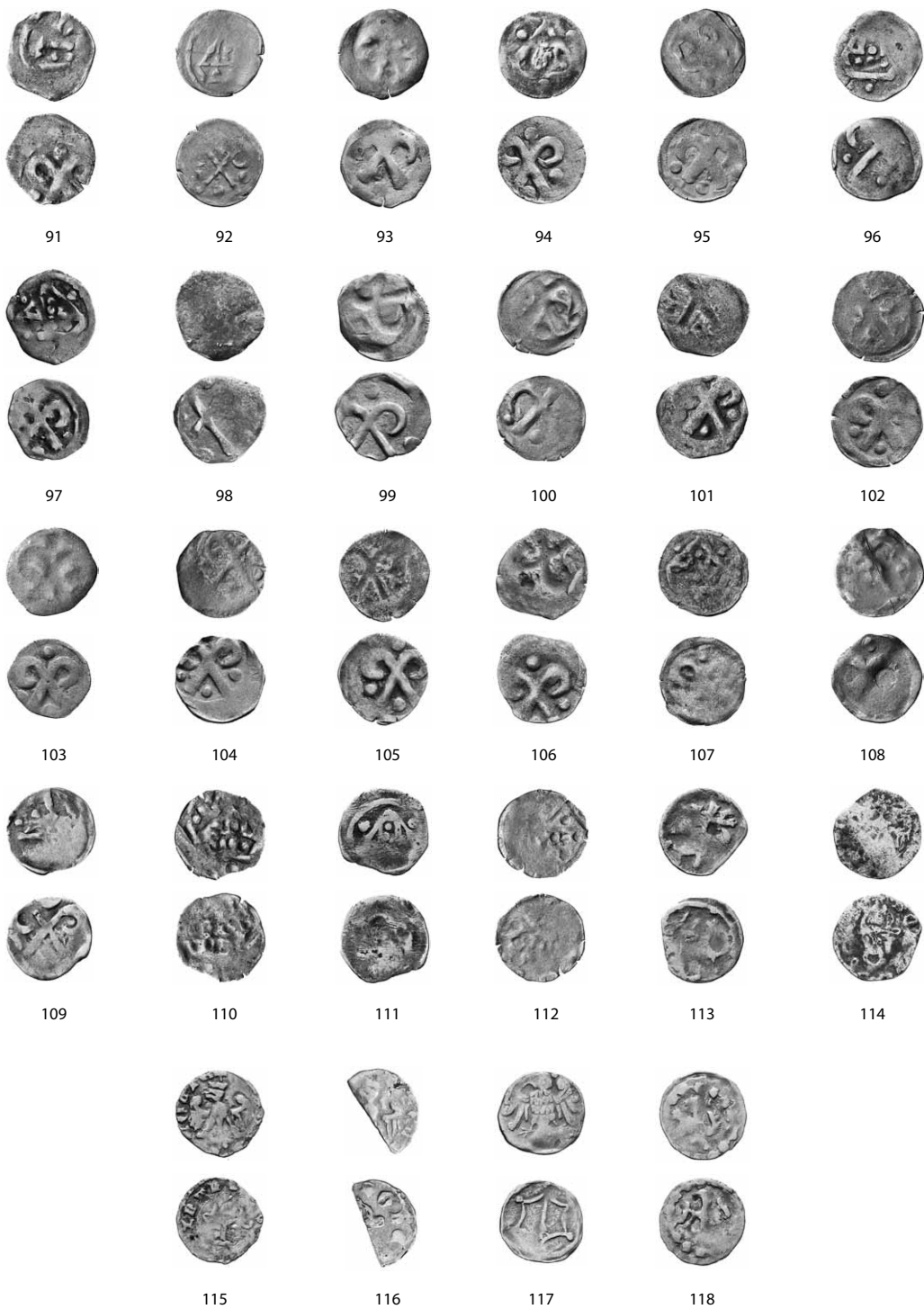
Ryc. 3a. Monety ze skarbu (fotografie Marek Kondrat)

Ryc. 3b. Monety ze skarbu (fotografie Marek Kondrat)

Ryc. 3c. Monety ze skarbu (fotografie Marek Kondrat)

Ryc. 3d. Monety ze skarbu (fotografie Marek Kondrat)

Typ 14. Pomorze, **Szczecin**, *Vinkenaugē*, 1345–ok. 1355

Av. głowa gryfa w prawo, otoczona trzema kulkami; Rv. budowla trójwieżowa z hełmem w bramie, skierowanym w prawo patrzącego

DbgP 246.

44. Av. przebity stemplem Rv. mocno przesuniętym w lewo, Rv. przebity stemplem Av., pod tym (?) widoczne ślady innego stempla z dwiema grubymi, równoległymi liniami i trzecią skośną po prawej, o nierozpoznanej treści; 0,31 g; 11,2 mm

Typ 15. Pomorze, **Szczecin**, *Vinkenaugē*, ok. 1355–1408

Av. budowla trójwieżowa z hełmem w bramie; Rv. gryf idący w lewo

DbgP 248.

45. 0,28 g; 12,5 mm

46. Av. hełm niewidoczny; 0,30 g; 11,2 mm

47. 0,31 g; 10,9 mm

48. Rv. wybity zniszczonym stemplem; 0,42 g; 12,5 mm

49. 0,29 g; 12,8 mm

50. 0,32 g; 12,9 mm

51. 0,32 g; 12,9 mm

52. 0,29 g; 11,2 mm

53. 0,22 g; 11,8 mm

54. 0,27 g; 11,1 mm

55. 0,29 g; 11,9 mm

56. 0,26 g; 11,2 mm

57. 0,29 g; 12,1 mm

58. 0,37 g; 10,8 mm

59. 0,36 g; 12,3 mm

60. 0,36 g; 11,5 mm

61. 0,30 g; 11,5 mm

62. 0,36 g; 12,0 mm

Typ 16. Pomorze, **Szczecin**, *Vinkenaugē*, 2. połowa XIV w.

Av. budowla trójwieżowa z hełmem w bramie; Rv. niewiadomy

DbgP 246–248.

63. Av. stempel mocno przesunięty, Rv. ślad prostokątnego kowadła; 0,27 g; 10,5 mm

Typ 17. Pomorze, **Uznam**, *Vinkenaugē*, 3. ćwierć XIV w.

Av. hełm z pięcioma strusimi piórami; Rv. gryf idący w lewo

DbgP 314.

64. 0,43 g; 11,6 mm

Typ 18. Pomorze, **Uznam**, *Vinkenaugē*, 3. ćwierć XIV w.

Av. hełm w lewo, w otoku arabeska; Rv. gryf idący w lewo.

DbgP 316 zna tylko wariant jednostronny (Av.).

65. 0,26 g; 11,4 mm

Typ 19. Pomorze, **Uznam**, *Vinkenaugē*, 3. ćwierć XIV w.

Av. hełm z pióropuszem; Rv. gryf, gruba obwódka

DbgP 319 (?).

66. Fragmentarycznie czytelny; 0,32 g; 13,4 mm

Typ 20. Pomorze, **Uznam**, *Vinkenaugē*, 3. ćwierć XIV w.

Av. hełm z pióropuszem, gruba obwódka; Rv. gryf idący w lewo

DbgP 317–319.

67. 0,32 g; 11,2 mm

Typ 21. Pomorze, **Wolin**, *Vinkenaug*, 3. ćwierć XIV w.
Av. pół gwiazdy i pół lilii; Rv. gryf w lewo
DbgP 322.

68. Rv. wizerunek bardzo niewyraźny; 0,23 g; 11,4 mm

Typ 22. Pomorze, **Wolin**, *Vinkenaug*, 3. ćwierć XIV w.
Av. pół gwiazdy i pół lilii; Rv. gryf w lewo
DbgP 322 odm. (zwrot godła).

69. 0,25 g; 11,7 mm

Typ 23. Pomorze, **Wolin**, *Vinkenaug*, 3. ćwierć XIV w.
Av. pół gwiazdy i pół lilii; Rv. gryf w prawo (patrzącego)
DbgP 323.

70. Av. wybity zniszczonym stemplem, Rv. słabo widoczny; 0,25 g; 11,3 mm
Identyfikacja niepewna.

71. Rv. wizerunek bardzo niewyraźny, niepewny; 0,23 g; 11,9 mm

72. Rv. negatyw Av.; 0,21 g; 11,9 mm (DbgP 323?)

Typ 24. Pomorze, **Wolin**, *Vinkenaug*, 3. ćwierć XIV w.
Av. pół lilii i pół gwiazdy; Rv. gryf idący w prawo
DbgP 323 odm. (zwrot godła).

73. 0,33 g; 11,3 mm

Typ 25. Pomorze, **Wolin**, *Vinkenaug*, 3. ćwierć XIV w.
Av. pół lilii i pół gwiazdy; Rv. gryf idący w prawo
DbgP 325.

74. Rv. negatyw Av.; 0,22 g; 12,2 mm

Typ 26. Pomorze, **Wolin**, *Vinkenaug*, 1. połowa XIV wieku (?).
Av. pół lilii i pół gwiazdy; Rv. gryf idący w lewo
DbgP 324.

75. 0,38 g; 11,0 mm

76. Av. zniszczony stempel; 0,39 g; 11,6 mm

Typ 27. Pomorze, **emitent nieokreślony**, *Vinkenaug*, 2. połowa XIV w.
Av. negatyw Rv.; Rv. gryf w prawo

77. Rv. nieregularny gryf; 0,22 g; 12,3 mm (DbgP 220?)

78. 0,19 g; 11,5 mm (DbgP 220, 236b, 248a, 325?)

79. 0,21 g; 12,3 mm (DbgP 220, 236b, 248a, 325?)

80. 0,27 g; 10,6 mm (DbgP 220, 236b, 248a, 325?)

81. 0,34 g; 12,3 mm (DbgP 220, 236b, 248a, 325?)

Typ 28. Pomorze, **emitent nieokreślony**, *Vinkenaug*, 2. połowa XIV w.
Av. negatyw Rv.; Rv. gryf w lewo patrzącego

82. 0,32 g; 12,4 mm

83. 0,28 g; 11,4 mm

84. 0,28 g; 11,6 mm

85. 0,28 g; 12,6 mm

86. 0,22 g; 12,8 mm

87. 0,25 g; 11,4 mm

88. 0,33 g; 12,8 mm

89. 0,43 g; 12,4 mm

90. Rv. widoczny tylko fragment gryfa; 0,29 g; 11,8 mm

Typ 29. Kamień, biskupstwo, men. **Kolobrzeg**, *Vinkenaugē*, 2.–3. ćwierć XIV w. Av. infuła; Rv. skrzyżowane pastorały

DbgP 185 i odmiany.

91. Av. infuła z jedną perłą na rogu, Rv. w kątach kulki; 0,27 g; 11,7 mm (DbgP 185)

92. Av. infuła z trzema perlami na rogu, Rv. w kątach kulki; 0,26 g; 12,4 mm (DbgP 185)

93. Av. negatyw Rv., Rv. w dolnym kącie kulka (górny nieczytelny, ale boczne puste), wybity zniszczonym stemplem; 0,40 g; 11,0 mm (DbgP 185 odm. lub 186b)

94. Av. infuła otoczona trzema perlami, Rv. w kątach kulki; 0,27 g; 11,7 mm (DbgP 185a)

95. Av. infuła otoczona trzema perlami, Rv. w kątach kulki; 0,38 g; 11,4 mm (DbgP 185a)

96. Av. infuła z trzema perlami na rogu, otoczona trzema perlami, Rv. w kątach kulki; 0,31 g; 12,2 mm (DbgP 185a)

97. Av. infuła z trzema perlami na rogu, otoczona trzema perlami, Rv. w kątach kulki; 0,24 g; 11,4 mm (DbgP 185a)

98. Av. słabe ślady stempla, Rv. w kątach kulki; 0,30 g; 10,5 mm (DbgP 185 lub 185a)

99. Av. słabe ślady stempla, Rv. w kątach kulki; 0,23 g; 11,7 mm (DbgP 185 lub 185a)

100. Av. negatyw Rv., nieznaczące ślady stempla, Rv. w kątach kulki; 0,17 g; 11,6 mm (DbgP 185 lub 185a)

101. Av. negatyw Rv., Rv. w kątach kulki; 0,23 g; 11,6 mm (DbgP 185 lub 185a lub 186b)

102. Av. negatyw Rv., Rv. w kątach kulki; 0,27 g; 11,4 mm (DbgP 185 lub 185a lub 186b)

103. Av. negatyw Rv., Rv. w kątach kulki; 0,26 g; 10,6 mm (DbgP 185 lub 185a lub 186b)

104. Av. negatyw Rv., Rv. w kątach kulki; 0,35 g; 11,1 mm (DbgP 185 lub 185a lub 186b)

105. Av. negatyw Rv., Rv. w kątach kulki; 0,27 g; 11,6 mm (DbgP 185 lub 185a lub 186b).

106. Av. słabe, niezrozumiałe ślady stempla, Rv. w kątach kulki; 0,15 g; 11,2 mm (DbgP 185 lub 185a?).

107. Av. infuła z jedną perłą na rogu, otoczona trzema perlami, Rv. słabo widoczne skrzyżowane pastorały, w kątach kulki; 0,31 g; 12,2 mm (DbgP 185, 185a lub 185d)

108. Av. słabe ślady stempla; nacięcie nożem wzdłuż średnicy monety, Rv. w kątach kulki (stempel dwukrotnie wybity); 0,23 g; 11,7 mm (DbgP 185, 185a lub 185d)

109. Av. nieforemna infuła, Rv. w kątach półksiężycy; 0,31 g; 11,8 mm (DbgP 185b-Rv.)

110. Av. infuła z jedną perłą na rogu, otoczona trzema perlami; stempel odbity dwukrotnie, Rv. negatyw Av.; 0,27 g; 12,0 mm (DbgP 185, 185a lub 185d)

111. Av. infuła flankowana dwiema perlami, Rv. negatyw Av.; 0,30 g; 11,2 mm (DbgP 185a lub 185d)

112. Av. infuła z jedną perłą na rogu, otoczona trzema perlami, Rv. negatyw Av.; 0,27 g; 11,8 mm (DbgP 185a lub 185d odm.)

Typ 30. Kraj nieokreślony, *Vinkenaugē*, 2. połowa XIV w.

Av. niezrozumiałe przedstawienie; Rv. może gryf w lewo patrzącego

Może DbgP 476?

113. 0,29 g; 10,8 mm

Typ 31. Wielkopolska, **Kazimierz Wielki**, denar, men. **Poznań**, lata 1360.

Av. orzeł w koronie w prawo (heraldycznie); Rv. łeb byka w koronie

KS 7937.

114. Av. R[eg]IIS[•Polo]D[ie], Rv. +•MOD[eta•P]OZ[nan]; 0,29 g; 12,1 mm

115. Av. +[Reg]IIS[•Po]LODIE, skrzydła czteropiórowe, Rv. +[M]O[neta•P]OZDADI, początek legendy przesunięty w prawo; 0,25 g; 11,9 mm

116. Cięta połówka; Av. [+•R]EGI[s...], ten sam stempel, co moneta nr 115. Rv. [+•]MODCT[a...]; 0,25 g; 11,9 mm (KS 7937)

Typ 32. Wielkopolska lub Ziemia Wałecka, **Kazimierz Wielki**, *Vinkenaugē*, przed 1370.

Av. orzeł w koronie w prawo, jak na groszach Kazimierza Wielkiego, o czteropiórych skrzydłach; Rv. zapinka gwiaździsta, sześcioboczna, zamknięta

HDD 339 (błąd w rysunku awersu); BftBr 701.

117. Av. ślady dwukrotnego bicia; 0,24 g; 11,9 mm

Typ 33. Wielkopolska lub Ziemia Wałecka, **Kazimierz Wielki** (?), *Vinkenaug*, 1365–1370 (?)
Av. lew z pojedynczym ogonem, wspięty, w prawo (heraldycznie), obwódka z grubych perełek; Rv. orzeł z dwoma piórami w skrzydle, bez łap, w prawo (heraldycznie), obwódka z grubych perełek.
HDD 343 (tam typ niespójny, złożony z różnych emisji).
118. 0,17 g; 11,1 mm

Skróty określeń katalogowych

BfBr I: E. Bahrfeldt, *Das Münzwesen der Mark Brandenburg von ältesten Zeiten bis zum Anfange der Regierung der Hohenzollern*, Berlin 1889.

DbgP: H. Dannenberg, *Münzgeschichte Pommerns im Mittelalter*, Berlin 1893, reed. Leipzig 1976.

HDD: H.-D. Dannenberg, *Die brandenburgischen Denare des 13. und 14. Jahrhunderts*, Berlin 1997.

KS: E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995.

Summary

Borys Paszkiewicz, A hoard of the borderland between Pomerania and Brandenburg (the Barlinek and Choszczno area) from the second half of the fourteenth century.

A new hoard from the fourteenth century was uncovered, most probably by detectorists, in an unknown spot in the Barlinek and Choszczno area in 2009. This was the borderland of Pomerania and Brandenburg Transoderan Land in the epoch. The hoard consisted of not less than 118 fourteenth century small pennies of *Vinkenaugen* type from Pomerania, Transoderan Land and Poland. The *tpq* has been established as 1371. Although being relatively small, the hoard shared several very rare types with the huge and well known Teschenbusch (Cieszyno) 1877 hoard. Both hoards are probably the earliest well described complexes of *Vinkenaugen* and this gives us a possibility to reconsider the attribution and the dating of these coins. What is more, the comparison of hoards confirms the hypothesis, formulated earlier on the basis of the Hrabuše hoard, about the autonomous *Vinkenaug* coinage in the Land of Wałcz, *i.e.* the part of the Transoderan Land, recovered by King Casimir the Great of Poland.

The re-attributions of coin types are as follows:

- BfBr 701: Greater Poland or the Land of Wałcz, Casimir the Great, *Vinkenaug*, by 1370;
- DbgP 185, 185a: Bishopric of Kamień (Cammin), 2nd and 3rd quarter of 14th century;
- DbgP 185b, 185c: Bishopric of Kamień, after 1371;
- DbgP 186: Bishopric of Kamień, 1st decade of the 15th century (absent from the hoard);
- DbgP 189, 189a: the oldest Demmin *Vinkenaug*, from 1338 onwards;
- DbgP 205: Transoderan Brandenburg, c. 1351–1369 (?), unknown mint;
- DbgP 206 variant (type 6): Transoderan Brandenburg, the 1360s, Königsberg (Chojna) mint;
- DbgP 223: Pyrzyce (Pyritz), introduced shortly before 1371, after a long lasting coinage of DbgP 222. During the last decade of the 14th century, it was replaced with DbgP 219 (absent from the hoard);
- DbgP 236a, b i c: Stargard in Pomerania, 3rd quarter of 14th century;
- DbgP 237: Pyrzyce, issued simultaneously with DbgP 222 & 223, c. 1370 – or imitation;
- DbgP 246: Szczecin (Stettin), 1345–c. 1355;
- DbgP 247: imitation of Szczecin pennies, the turn of 14th and 15th centuries (absent from the hoard);
- DbgP 248 variants (helmet without crest, rosette over the gate): imitations of Szczecin pennies, 2nd–3rd decades of 15th century (absent from the hoard);
- DbgP 248: Szczecin, c. 1355–1408;
- DbgP 253: Szczecin, from 1408 onwards (absent from the hoard);
- DbgP 314, 316, 319: Usedom, 3rd quarter of 14th century;
- DbgP 324: Wolin (Wollin), probably 1st half of 14th century;
- DbgP 330, 331, 332, 333: non-Pomeranian or post-1371 coins (absent from the hoard);
- HDD 343A: Transoderan Brandenburg, Emperor Charles IV, *Vinkenaug*, 1371–1373 (?). **The dating coin of the Barlinek-Choszczno hoard;**
- Klodzino/Klötzin 29: Greater Poland or the Land of Wałcz, Casimir the Great (?), *Vinkenaug*, 1365–1370 (?);

- Poznaň pennies of Casimir the Great, with the bull's head and the Eagle, were coined in the 1360s.

English summary by B. Paszkiewicz

Souhrn

Borys Paszkiewicz, Hromadný nález z pomezí Pomořan a Braniborska (oblast Barlinek a Choszczno) ze druhé poloviny 14. století.

V roce 2009 byl pravděpodobně detektoráři na neznámém místě v oblasti Barlinek a Choszczno objeven nález mincí ze čtrnáctého století. Toto území spadalo historicky do pohraničního pásu Pomořanska a Braniborska (část tzv. Terra Transoderana). Nález se sestával ze 118 mincí typu *Vinkenaug* ze čtrnáctého století ražených v Pomořansku, oblasti Transodersko a Polsku. Mince byly uloženy do země po roce 1371. Nález, jakkoli relativně malý, obsahuje několik stejných vzácných typů jako onen veliký a známý nález z Teschenbusch (Cieszyno) z roku 1877. Oba nálezy jsou nejspíše nejranějšími popsányi soubory mincí typu *Vinkenaug* a umožňují přehodnotit určení a dataci řady z nich. Navíc srovnání obou nálezu potvrzuje hypotézu formulovanou již dříve na základě nálezu z Hrabušic, o autonomní produkci mincí typu *Vinkenaug* v oblasti Wałcz, tedy na území tzv. Terra Transoderana, které znovu získal polský král Kazimír Veliký.

Došlo tedy k přeurčení následujících typů mincí:

- BřtBr 701: Velkopolsko nebo teritorium Wałcz, Kazimír Veliký, *Vinkenaug*, okolo 1370;
- DbgP 185, 185a: Biskupství Kamień (Cammin), druhá a třetí čtvrtina 14. století;
- DbgP 185b, 185c: Biskupství Kamień, po r. 1371;
- DbgP 186: Biskupství Kamień, první dekáda 15. století (nezastoupeno v nálezu);
- DbgP 189, 189a: nejstarší Demmin, *Vinkenaug*, od r. 1338 dále;
- DbgP 205: zaoderské Braniborsko, cca 1351–1369 (?), neznámá mincovna;
- DbgP 206 varianta (typ 6): zaoderské Braniborsko, 60. léta 14. století, mincovna Königsberg (Chojna);
- DbgP 223: Pyrzyce (Pyriz), v oběhu krátce před r. 1371, poté dlouhodobé mincování typu DbgP 222. Během poslední dekády 14. století nahrazeno typem DbgP 219 (nezastoupeno v nálezu);
- DbgP 236a, b a c: Stargard v Pomořansku, třetí čtvrtina 14. století;
- DbgP 237: Pyrzyce, raženo souběžně s DbgP 222 a 223, cca 1370 – nebo imitace;
- DbgP 246: Štětín (Szczecin, Stettin), 1345–cca 1355;
- DbgP 247: imitace mincí ze Štětína, přelom 14. a 15. století (nezastoupeno v nálezu);
- DbgP 248 varianty (přilba bez znaku, rozeta nad bránou): imitace mincí ze Štětína, druhá a třetí dekáda 15. století (nezastoupeno v nálezu);
- DbgP 248: Štětín (Szczecin, Stettin), cca 1355–1408;
- DbgP 253: Štětín (Szczecin, Stettin), od r. 1408 dále (nezastoupeno v nálezu);
- DbgP 314, 316, 319: Usedom, třetí čtvrtina 14. století;
- DbgP 324: Wolin (Wollin), asi první polovina 14. století;
- DbgP 330, 331, 332, 333: nepomořanské mince nebo mince po r. 1371 (nezastoupeno v nálezu);
- HDD 343A: zaoderské Braniborsko, císař Karel IV., *Vinkenaug*, 1371–1373 (?). **Mince datující nález Barlinek-Choszczno;**
- Klodzino/Klötzin 29: Velkopolsko nebo teritorium Wałcz, Kazimír Veliký (?), *Vinkenaug*, 1365–1370 (?);
- Poznaňské mince Kazimíra Velikého, s býčí hlavou a orlicí, raženy v 60. letech 14. století.

Český překlad V. Novák

NÁLEZY MINCÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

K DEPOTU ČESKÝCH DENÁŘŮ 12. STOLETÍ Z PANENSKÉ CIHELNY V PRAZE-STŘEŠOVICÍCH

Miloš HLAVA

Abstract – Contribution to the hoard of the Bohemian deniers of the 12th century from the Panenská cihelna (brickworks) in Prague-Střešovice.

Some years ago, the hoard of the silver deniers from the former collection of J. A. Jíra was published (Militký 2006). Revision of the archive sources connected with the Jíra's collection done during the last few years enables decisive precision of events which led to ownership of one fragment of the hoard by J. A. Jíra.

Prague-Střešovice, hoard, the 12th century, revision

Před několika lety zveřejnil J. Militký na stránkách tohoto časopisu do té doby nepublikovaný depot stříbrných denárů z 12. století z někdejší sbírky významné postavy (nejen) pražské archeologie závěru 19. a počátku 20. století Josefa Antonína Jíry, který byl nalezen v Panenské cihelně v Praze-Střešovicích (Militký 2006). Samotné vyhodnocení nálezu, z něhož se v někdejší Jírově sbírce, jež je dnes uložena v Muzeu hlavního města Prahy, dochovaly pouhé dvě mince a jeden neražený mincovní střížek, bylo jmenovaným autorem zajisté provedeno správně a precizně; údaje o nálezcových okolnostech, jakož i osudu nálezu však zůstaly v závislosti na využitím rukopisném Jírově sbírkovém inventáři omezeny pouze na lokalizaci depotu, informaci o jeho původním uložení „v nádobě“ a sdělení, že kromě tří Jírou zachráněných artefaktů byl zbytek darován „jakémus p. tajemníkovi na Smíchov“. Jen ryze spekulativně byl objev depotu kladen někam na přelom 19. a 20. století (Militký 2006, 218–219). Podrobná revize bývalé Jírovy sbírky a příslušných jírovských archiválií, jež proběhla v Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy (dále jen OAS MMP) v uplynulých letech, ovšem umožňuje uvedené údaje podstatným způsobem doplnit. Jejich zveřejnění je cílem tohoto krátkého článku.

b.	A			
118		Morava	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
119	2388	Prácheň, Jírova nádoba	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
120		Cihelna	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
121		Prácheň	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
122		Prácheň	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
123	2388	Prácheň, Jírova nádoba	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
124			střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
125		Prácheň, Jírova nádoba	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny
126	2388	Prácheň, Jírova nádoba	střížek 127	střížek 127 z 12. století, z panenského cihelny, nalezen v roce 1907, zřejmě v období 18. století, zřejmě z panenského cihelny

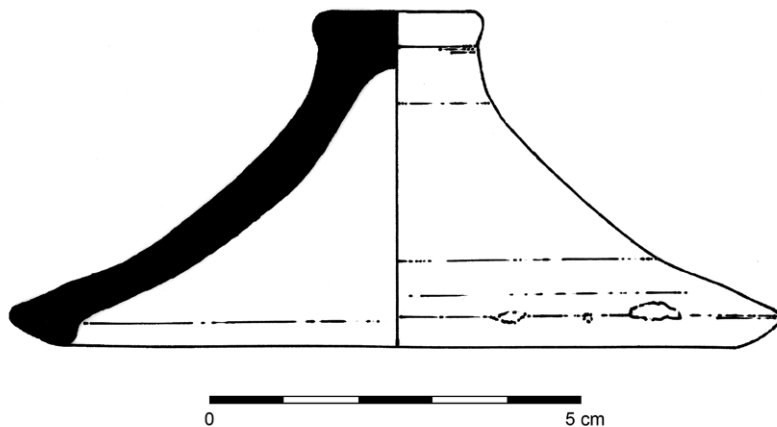
Obr. 1. Jírovův tzv. b/2-inventář se záznamem o mincovním depotu z Panenské cihelny v Praze-Střešovicích (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 18).

K pochopení vzájemných souvislostí mezi níže citovanými archivními prameny a rukopisným inventářem, z něhož čerpal J. Militký (2006, 218, pozn. 1; srv. obr. 1), je ovšem nutné předeslat několik vět o způsobu evidence bývalé Jírovy archeologické sbírky. S jejím systematickým vytvářením Jíra začal na podzim 1892 a od té doby pravidelně a poměrně pečlivě zaznamenával nové přírůstky. S jistým zjednodušením je možné konstatovat, že každý nový nález nebo významnou „archeologickou“ událost nejprve zapisoval v chronologickém sledu do tzv. A-inventáře, který tak v podstatě získal charakter deníku. Z něj potom jednotlivé nálezy zpravidla (ovšem nikoliv vždy) přefazoval do jednotlivých evidenčních řad, jichž postupně vytvořil zhruba dvě desítky. Záznamy v těchto evidenčních řadách zpravidla obsahovaly odkazy na zápisy v tzv. A-inventáři, ovšem nikoliv bezvýhradně (k evidenci Jírovy sbírky podrobněji: *Hlava 2010a*, 157–162, obr. 3–4). Jak správně konstatoval J. Militký (2006, 218), střešovické mince se objevují v evidenční řadě b/2 jako čtvrtá položka čísla 126 (tj. pod evidenčním číslem b/2 126/4; srv. obr. 1). Tato položka ovšem postrádá odkaz na tzv. A-inventář. Zápis čísla b/2 126 přitom shrnuje několik navzájem nesouvisejících nálezů a i z tohoto důvodu je zřejmé, že byl učiněn teprve s jistým časovým odstupem od získání zaznamenaných artefaktů, kdy již zřejmě byla vazba k tzv. A-inventáři ztracena. Avšak detailním studiem tzv. A-inventáře lze spolehlivě identifikovat údaje, které se střešovickým depotem nade vší pochybnost souvisejí. Jedná se o tři následující zápisy:

(1) V pondělí 28. srpna 1899 Jíra zaznamenal, že spolu se svými archeologickými přáteli a souputníky Karlem Prokopem a Karlem Buchtelou „šli do Břevnova k p. Ševčíkovi, který mi daroval dvě mince, z nichž jedna byla bez rázu, z nálezu v nádobce, v cihelně Pannenské ve Střešovicích. Jsou z doby Vladislava I. krále“ (tzv. A-inventář – záznam A 697; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, svazek 1/XIV; potvrzeno v originále).

(2) Pouhé čtyři dny poté – 1. září 1899 – se v Jírových záznamech objevuje následující zápis: „P. Ševčík přišel, k večeru jsme šli do cihelny Pannenské kde jsem prohlédl nález mincí, na to jsme přehlíželi naleziště, kde jsme našli střepy snad soudobé s nálezem mincí i střepy starší J.318“ (tzv. A-inventář – záznam A 698; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, svazek 1/XIV; potvrzeno v originále).

(3) Poslední informace pochází až z 9. dubna 1901: „Zatím přinesla mi Marie od p. Jos. Vojtěcha účetního v Pannenské cihelně 3. mincí kr. Vladislava z nálezu tamnějšího.“ (tzv. A-inventář – záznam A 1114; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, svazek 1/XVII; potvrzeno v originále).

Obr. 2. Praha-Střešovice, Panenská cihelna. Keramická poklička (MMP, staré číslo P 6334).

Citované úryvky umožňují v hrubých rysech rekonstruovat události, jež souvisejí se získáním zlomku depotu J. A. Jírou. K nálezů mincovního depotu (keramické?) nádobe došlo nejpozději 28. srpna 1899 (popř. nedlouho před tímto datem), neboť v tento den Jíra dostal darem (patrně) od Aloise Ševčíka,¹ svého

1 Bratři Alois a Gustav Ševčíkovi byli dlouholetí Jírovi přátelé se zájmem o archeologii. V Jírových záznamech se mnohem častěji objevuje Alois Ševčík, který byl nepochybně z obou sourozenců v archeologii zdatnější. Přestože Jírův citovaný záznam není konkrétní, s největší pravděpodobností se týká právě Aloise Ševčíka.

dlouholetého přítele, s nímž později ve dvacátých letech 20. století pracoval ve Státním archeologickém ústavu, jednu minci a mincovní střížek. 1. září 1899 navštívil Jíra v Ševčíkově doprovodu naleziště a z formulace v jeho deníku („*kde jsem prohlédl nález mincí*“) vyplývá, že zde viděl celý nález mincí pohromadě. Střepy, které toho dne na nalezišti sesbíral, uložil do své sbírky, a to do evidenční řady J pod číslo 318. Do příslušného inventáře byly zapsány jako „*Střepy tam s p. Ševčíkem sebrané. Středov. pokličky a několik drobných střepů snad římských [tj. patrně hradištních?] – pozn. M. H.*“ (tzv. J-inventář; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 14/I); teprve po Jírově smrti z nich byla ve třicátých letech 20. století při zpracování dosud neroztržiděného zbytku sbírky, prováděném tehdy I. Borkovským, slepena a rekonstruována keramická poklička, jež byla poté zařazena do evidenční řady se signaturou P (obr. 2); ostatní střepy byly zřejmě vyhozeny (*Hlava 2010a*, 170, pozn. 56). Další dějství se odehrálo teprve po více než jednom a půl roce. Jírovi se podařilo 9. dubna 1901 získat zásluhou své tehdejší přítelkyně (a budoucí manželky) Marie další minci, a to od Josefa Vojtěcha, účetního v Panenské cihelně.² Zatímco identifikace mincovního střížku, jež Jíra získal v roce 1899, je jednoznačná (*Militký 2006*, obr. 1:3), u dochovaných mincí není jasné, která pochází z roku 1899 a kterou Jíra obdržel teprve o necelé dva roky později (*Militký 2006*, obr. 1:1–2). Každopádně představují jediné dochované předměty z depotu, jež byl údajně darován „*jakémus tajemníkovi na Smíchov*“ (tzv. b/2-inventář; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 18; *Militký 2006*, 218; obr. 1).

Kromě významu samotného nálezu pro poznání mincovních depotů 12. století je torzo souboru z Panenské cihelny v Praze-Střešovicích důležité také tím, že představuje jediné dochované mince z Jírovy archeologické sbírky. Zatímco Jírovo archeologické působení je poměrně dobře a podrobně známo (např. *Kodym 2010*), jeho numismatická činnost doposud zhodnocena nebyla (*Militký 2010*, 420). Jíra se sběratelstvím mincí zabýval již během svých středoškolských studií v osmdesátých letech 19. století a postupně vytvořil rozsáhlou numismatickou sbírku (*Kodym 2010*, 33), v níž ovšem drtivou většinu tvořily sběratelské (nikoliv tzv. nálezové) mince. Ty později používal v některých případech jako protihodnotu za získávané archeologické nálezy a pouze zlomek mincí ze své původní numismatické sbírky převedl do archeologické sbírky, již budoval od podzimu 1892. Ta kromě jedné keltské mince (*Hlava 2010b*, 463) obsahovala také několik antických mincí a nepočetnou kolekci středověkých mincí, včetně (části?) jednoho dalšího depotu (*Militký 2010*). Kromě toho lze ovšem v Jírových deníkových záznamech nalézt údaje o dalších mincovních nálezech. Jen namátkou: 4. listopadu 1906 si Jíra do svého deníku zapsal, že na staveništi nového domu p. Nekvasila kdesi na tehdejším území Prahy (tj. v podstatě někde ve vnitřní Praze) byly nalezeny „*2 mince a 255 mincovních plíšků, mosazných postříbřených krále uherského Matyáše Korvína*“, které mu „*přinesl dělník Novák z cihelny Dubáku (vše falešné)*“. Jíra si ovšem mince nenechal a již týden poté (tj. 11. listopadu 1906) „*těmuž jsem celý nález vrátil*“ (tzv. A-inventář – záznam A 2235; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXIX).

Literatura

Hlava, M. 2010a: Archeologická sbírka J. A. Jíry a její osudy. *Archaeologica Pragensia* 20, 155–220.

– *2010b*: Zlato v Jírově sbírce. *Archaeologica Pragensia* 20, 458–477.

– *2011*: Addenda k tzv. duchcovskému depotu. *Archéologie ve středních Čechách* 15, 419–430.

Kodym, S. 2010: Josef A. Jíra. Jeho život a jeho dílo (k vydání připravil K. Sklenář). *Archaeologica Pragensia* 20, 28–124.

Militký, J. 2006: Neregistrovaný depot českých denárů 12. století z Prahy 6-Střešovic. *Numismatický sborník* 21, 218–220.

– *2010*: Hromadný nález českých denárů Vladislava I. z Prahy 1 – Starého Města. *Archaeologica Pragensia* 20, 416–421.

2 Jakkoliv se může zdát téměř dvouletý odstup, který uplynul mezi nálezem depotu a získáním třetí mince, podezřelý, lze doložit, že Jíra občas získával některé předměty dokonce několik let po jejich objevu. Jen namátkou uvedme, že zlatý závěsek z Uherců koupil teprve devět let po jeho nález (Hlava 2010b, 469, obr. 12) a dvě bronzové spony, jež údajně pocházejí z tzv. duchcovského depotu, získal s více než desetiletým odstupem od objevu (Hlava 2011, 427).

Summary

Miloš Hlava, Contribution to the hoard of the Bohemian deniers of the 12th century from the Panenská cihelna (bricworks) in Prague-Střešovice.

Some years ago, the hoard of the silver deniers from the former collection of J. A. Jíra was published (*Militký 2006*). Revision of the archive sources connected with the Jíra's collection done during the last few years enables decisive precision of events which led to ownership of one fragment of the hoard by J. A. Jíra. Based on the Jíra's own records, the hoard was discovered on 28 August 1899 at the latest, because that day Mr. Jíra apparently received one coin and one flan from his friend Alois Ševčík as a gift. Mr. Jíra visited the find spot in company of Mr. Ševčík on 1 September 1899 and he saw the complete hoard there. He collected some ceramic fragments there that day and incorporated them into his collection – later on, the ceramic pot-lid has been reconstructed from them (Fig. 2) – the rest of the ceramic fragments were probably thrown away. After almost two years (on 9 April 1901), Mr. Jíra happened to get another coin from the hoard via his girlfriend (and future wife) Marye from Josef Vojtěch, the accountant of the Panenská cihelna (brickworks). Identification of the flan received in 1899 is clear (*Militký 2006*, Fig. 1:3), but in the case of the remaining two coins, it is impossible to distinguish which comes from 1899 and which was received two years later (*Militký 2006*, Fig. 1:1–2). Nevertheless, they represent the only preserved object from the hoard which was reportedly given to 'a secretary in Smíchov' (Fig. 1; *Militký 2006*, 218; Fig. 1).

English summary by V. Novák

NÁLEZ MINCÍ VÁCLAVA II. U OBCE PETROVICE (OKR. HRADEC KRÁLOVÉ)

Vojtěch BRÁDLE – Jan SKALA

Abstract – Find of coins struck under Wenceslas II from Petrovice (Hradec Králové district).

A small group find of coins struck under Wenceslas II was discovered via metal detecting prospection in the Mečník Forest near the Petrovice village in 2011. There were six Prague grossi and one parvus of the mentioned ruler registered there. The coins were found in the surface layer in space of some 4-6 square meters. Because of the footpath crossing the finding place, it is difficult to judge whether the coins represent some small cash buried there deliberately, and then dispersed via existence of the footpath, or whether it is a small group of coins accidentally lost there.

 Bohemia, Wenceslas II, Prague grossus, parvus

V roce 2011 byl při detektorové prospekci v prostoru lesa Mečník, který se z velké části nachází na katastrálním území obce Petrovice (okr. Hradec Králové), objeven menší soubor mincí Václava II. (1278/1283–1305). Nálezový soubor tvořilo šest pražských grošů, které doplnil parvus jmenovaného panovníka.

ČECHY, Václav II. (1278/1283–1305)

mincovna: Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.

1. 0,201 g; rozměry nezjišťovány, olámaný

AR pražský groš z let 1300–1305

Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 1, ale písmeno A ve slově WENCEZLAVS bez břevna; rubní značka nezřetelná.

2. 3,629 g; 26,0/27,1 mm

-, Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2; rubní značka – *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b.

3. 3,622 g; 27,0/27,5 mm

-, Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2; rubní značka – *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b?

4. 3,436 g; rozměry nezjišťovány – výrazněji zprohýbaný

-, Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2, ale písmeno A ve slově WENCEZLAVS bez břevna; rubní značka *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b

5. 3,561 g; 27,0/27,8 mm

-, Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2, ale písmeno A ve slově WENCEZLAVS bez břevna; rubní značka *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b

6. 3,250 g; 25,9/26,9 mm

-, Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2, ale písmeno A ve slově WENCEZLAVS bez břevna; rubní značka nezřetelná

7. 3,668 g; 26,6/27,5 mm

Popsané mince, které v různé míře nesou stopy koroze, díky níž došlo k odloupávání se vrchní vrstvy kovu, byly nalezeny postupně roztroušené v prostoru 4 až 6 metrů. Podle nálezce se nacházely volně v zemině v hloubce mezi 5 až 30 centimetry. Kromě nich odsud dále pochází i nález čepele nože či tesáku.¹ V lokalitě, kde k objevu ražeb došlo, vede lesní cesta, která také odděluje konkrétní nálezová místa. Existence této cesty komplikuje do značné míry hodnocení souboru. Nelze se naprosto spolehlivě vyjádřit k tomu, zda mince původně tvořily záměrně uschovanou menší hotovost, která byla vznikem cesty teprve dodatečně roztroušena, nebo ražby představují malý ztrátový soubor a mince byly roztroušeny již v době, kdy je jejich majitel ztratil. I v tomto případě ovšem existence cesty mohla uložení mincí nejspíše lehce pozměnit.

V nalezeném souboru se objevují oba nominály, které byly Václavem II. v Čechách raženy po roce 1300. Zatímco v hromadných mincovních depotech záměrně uschovaných svými někdejšími vlastníky v 1. polovině 14. století se setkáváme v naprosté většině pouze s groši a parvus jako drobná mince se v nich téměř neobjevuje, tak v současné době díky archeologickým výzkumům získáváme i četné doklady o ztrátových souborech jednotlivých ražeb, v nichž naopak drobná mince má zřetelnou převahu. Takový soubor, jehož základ tvoří 19 parvů Václava II., které doplňuje čtveřice parvů Jana Lucemburského (1310–1346) a trojice ražeb stejného nominálu bez bližšího určení, je zdokumentován z centra Olomouce (*Militký – Šlězár 2007*, 223–231). Díky těmto výzkumům, především z městského prostředí, lze nyní lépe postihnout problematiku oběhu drobné mince. I z území širšího Královéhradecka jsou známy další nálezy parvů Václava II. Na starší takové nálezy přímo z Hradce Králové upozornil J. Petrtyl (*Petrtyl 1957*, 235, pozn. 31 a 238). Nejnověji byl parvus tohoto panovníka nalezen na poli na katastrálním území obce Boharyně čili poměrně blízko od místa objevu těchto popisovaných ražeb (*Brádle – Skala 2012*).

Přesto existují i záměrně uschované hromadné depoty, v nichž se vedle sebe objevily oba nominály. Podobný depot je doložen znovu z Olomouce (*Burian 1960*, 389–391). Zda by k této skupině mincovních nálezů patřil i tento malý soubor, je ovšem z výše popsaných důvodů poměrně komplikované říci. Pokud by se jednalo o záměrně ukrytou drobnou hotovost, tak by soubor mohl představovat určitou paralelu k nálezům sedmi ražeb, pěti parvů Václava II. a dvou pražských grošů téhož panovníka, které byly uschovány v nádobce vykopané na náměstí v Nechanicích v roce 1934 (*Šůla 1966*, 29–30).

Literatura

Brádle, V. – Skala, J. 2012: Nález parvu Václava II. v Boharyni, část Homyle (okr. Hradec Králové). Numismatický sborník 26/1, 138–142.

Burian, V. 1960: Nález pražských grošů a parvů v Olomouci – Nových Sadech 1957. Numismatický sborník 6, 389–391.

Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471. Praha.

1 Přímý vztah tohoto nálezů k mincím je však jen málo pravděpodobný.

Hána, J. 1998: Rubní značky pražských grošů. Domažlice.

Militký, J. – Šlézar, P. 2007: Nálezy středověkých mincí objevených při archeologickém výzkumu v Olomouci. Numismatický sborník 22, 223–231.

Petrtyl, J. 1957: Průzkum nálezů mincí v Hradci Králové. Numismatický sborník 4, 233–239.

Smolík, J. 1971: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha (reprint díla z roku 1894).

Šůla, J. 1966: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes musei Reginaehradecensis 3. Hradec Králové, 1–81.

Summary

Vojtěch Brádle – Jan Skala, Find of coins struck under Wenceslas II from Petrovice (Hradec Králové district).

A small group find of coins struck under Wenceslas II was discovered via metal detecting prospection in the Mečnick Forest near the Petrovice village in 2011. There were six Prague *grossi* and one *parvus* of the mentioned ruler registered there. The coins were found in the surface layer in space of some 4–6 square meters. Because of the footpath crossing the finding place, it is difficult to judge whether the coins represent some small cash buried there deliberately, and then dispersed via existence of the footpath, or whether it is a small group of coins accidentally lost there. In the second case, it is possible to assume the position of the coins to be changed because of the existing footpath. Taking in mind the first opportunity, the coin group could represent a parallel to the find of seven coins (two Prague *grossi* and five *parvi* struck under Wenceslas II) buried in a small vessel in the square of Nechanice.

English summary by V. Novák

NÁLEZ UHORSKÉHO DUKÁTA MAXIMILIÁNA II. PRI TÝNCI NAD LABEM (OKR. KOLÍN)

Marek BUDAJ – Tomáš SMĚLÝ

Abstract – Find of a Hungarian ducat struck under Maximilian II from Týnec nad Labem (Kolín district).

There is a rare ducat struck under Maximilian II in 1575 in the Košice mint preserved in a private collection. The coin was found via amateur metal detecting prospection in the field situated to the north-north-west of the built-up area of Týnec nad Labem. It is probably an accidentally lost coin. The ducats produced under Maximilian II in Košice are very rare.

 Hungary, Košice, Maximilian II, ducat

V jednej zo súkromných zbierok je uložený vzácny dukát Maxmiliána II. s letopočtom 1575, ktorý pochádza z košickej mincovne. Minca bola objavená detektorom kovov pri amatérskom prieskume na poli situovanom severo-severozápadne od intravilánu mesta Týnec nad Labem v okolí bodu 50°03'04,50" N 15°20'57,50" E. Ide pravdepodobne o ojedinelú stratovú mincu. Dukát je veľmi dobre zachovaný, len na reverznej strane sú stopy sekundárneho poškodenia reliéfu, ktoré nastalo pravdepodobne počas obrábania poľa.

UHORSKO, Maximilián II. (1564–1576)

mincovňa: Košice, AV dukát 1575

Av.: spredu sediaca Madona s dieťaťom, vo vonkajšom kruhu je pod Madonou umiestnený rakúsky znakový štít, opis: MAX.II.D.G.EL.RO-.I.S.AV.G.E.H.B.R.

Rv.: stojaca postava sv. Ladislava, vedľa postavy sú písmená H-S, vo vonkajšom kruhu je opis: S *LADISLAVS *-* REX * 1575

Lit.: Huszár 1979, č. 974

3,492 g; 22,2/22,3 mm

Dukáty Maximiliána II. vyrazené v Košiciach patria medzi vzácne razby. Je to spôsobené tým, že mincovňa tu pôsobila v tomto období len krátko a v obmedzenej miere. Jej činnosť je spojená so vznikom Spišskej komory, ktorá mala riadiť financie vo východnej časti Uhorska. Dôležitou úlohou komory bolo obmedziť prílev menejhodnotných poľských mincí a zabrániť odlivu drahých kovov z krajiny. Neutešenú finančnú situáciu sa panovník snažil riešiť zvýšením razby domácich drobných mincí – denárov a toliarov. Aj z toho dôvodu nariadil zriadenie ďalšej mincovne, ktorá sa mala nachádzať v Košiciach. Tá začala s produkciou už v roku 1574, no jej činnosť bola od začiatku nestabilná. Prvé zlaté a strieborné mince poslané ešte v tomto roku do Viedne boli totiž ľahšie ako kremnické a preto panovník žiadal okamžitú nápravu (Huszár 1975, 61). Razba zlatých mincí sa v Košiciach naplno rozbehla až v nasledujúcom roku, ale v porovnaní s najvýkonnejšou uhorskou mincovňou v Kremnici bola jej produkcia skôr symbolická. Z vyúčtovania zmincovaného zlata z 19. marca 1576 sa dozvedáme, že sa tu v tomto období vyrazilo len 7927 dukátov (Petách 1986, 105). Pre porovnanie uvedme, že len v Kremnici sa v rokoch 1575–1576 vyprodukovalo 177 537 dukátov (Kazimír – Hlinka 1978, 342). Košická mincovňa začala veľmi skoro stagnovať a už v roku 1576 sa nachádzala v hlbokkej kríze. V tomto roku sa z nej vydalo zlato len v hodnote 6 hrivien a 12 lótv, čo predstavuje okolo 420 dukátov (Petách 1986, 106). Ani ďalšie roky neprinesli príliš veľké zlepšenie. Svedčí o tom fakt, že dodnes nepoznáme z tejto mincovne dukáty s letopočtom 1577. Razba mincí tu pokračovala v obmedzenej miere až do roku 1583 (Huszár 1975, 62).

Z horeuvedeného vyplýva, že dukát z Týnca spadá do produktívnejšieho obdobia činnosti mincovne za vlády Maximiliána II. Napriek tomu patria uvedené dukáty medzi unikátne mince, ktoré sa takmer vôbec neobjavujú v nálezoch a vzácne sú aj v múzejných zbierkach. Svedčí o tom fakt, že dodnes autorom nie je známy žiadny nález mincí z územia Slovenska, kde by sa našli dukáty Maximiliána II. z košickej mincovne! Nenachádzali sa ani v mimoriadne vzácnom Košickom zlatom poklade, kde sa nachádzalo 2920 dukátov a 2 dukátov (Nohejlová-Prátová 1948; Budaj 2007). V náleze pritom boli zastúpené takmer všetky druhy uhorských zlatých mincí od panovníkov Žigmunda Luxemburského (1387–1437) až po Leopolda I. (1657–1705) vyrazené v rokoch cca 1402–1679.¹ Uvedené tvrdenie platí aj pre územie dnešného Maďarska, odkiaľ poznáme z nálezov tiež len dukáty pochádzajúce z kremnickej mincovne. Extrémnu vzácnosť týchto mincí podčiarkuje aj ich ojedinelý výskyt v múzejných zbierkach. Tento ročník košického dukátu je v systematickej numizmatickej zbierke Maďarského národného múzea v Budapešti uložený v jedinom a navyše veľmi zle zachovalom exemplári (inv. č. Sz.I.134.7). Oba dukáty boli vyrazené odlišným párom razidiel. Ani jeden exemplár tejto mince sa nenachádza vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach, kde je budovaná numizmatická zbierka so zameraním na východoslovenský región od svojho založenia v roku 1872 (Zozuláková 2006, 36–37). Takýto exemplár nie je známy ani v zbierke Slovenského národného múzea v Bratislave. Napriek jeho výnimočnosti je však pomerne dlho evidovaný v numizmatickej literatúre. Prvýkrát bol spomenutý v roku 1807 v jednom z najstarších katalógov venujúcich sa uhorským minciam (Schönvisner 1807, s. 134, č. 7, tab. 22, č. 10). Odtiaľto sa neskôr dostal aj do ďalších

1 V poklade bolo celkovo 47 dukátov Maximiliána II. z rokov 1565–1578. Všetky pochádzali z kremnickej mincovne.

katalógov o uhorskom, resp. habsburskom mincovníctve (*Harsányi 1918*, 40, č. 230 b; *MA 1948*, 60, tab. 8, č. 8; *Huszár 1975*, č. 76 atď.). Všetky horeuvedené skutočnosti len potvrdzujú extrémnu vzácnosť dukátu z Týnce. Jeho význam spočíva aj v tom, že ide o jeden z mála známych nálezových exemplárov zo Strednej Európy.

Literatúra

Budaj, M. 2007: Košický zlatý poklad: The Košice Gold Treasure. Bratislava.

Harsányi, P. 1918: Adatok a C. N. H. III. kötetéhez. Numizmatikai közlöny 17, 33–56.

Huszár, L. 1975: Habsburg-házi királyok pénzei. Budapest.

Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest.

Kazimír, Š. – Hlinka, J. 1978: Kremnická mincovňa 1328–1978. Kremnica.

MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.

Nohejlová-Prátová, E. 1948: Košický poklad: Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935. Sborník Národního musea v Praze. Sv. III-A-Historický. Praha.

Petách, E. 1986: Dejiny mincovania v Košiciach. Košice.

Schönvisner, S. 1807: Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani. Zv. I–III. Pest.

Zozuláková, K. 2006: História razená v zlate: zlaté razby od staroveku po súčasnosť v numizmatickom zbierkovom fonde Východoslovenského múzea. Košice.

Summary

Marek Budaj – Tomáš Smělý, Find of a Hungarian ducat struck under Maximilian II from Týnec nad Labem (Kolín district).

There is a rare ducat struck under Maximilian II in the Košice mint in 1575 preserved in a private collection. The coin was found via amateur metal detecting prospection in the field situated to the north-north-west of the built-up area of Týnec nad Labem. It is probably an accidentally lost coin. The ducats produced under Maximilian II in Košice are very rare. It is because the mint was in brief function at that time and had a limited production. The coin striking began in 1574 there, but activities were very unstable. The production of gold coins in Košice started fully in the following year, but compared to the most productive Hungarian mint in Kremnica, its capacity was more or less symbolic. The coins have been struck there in limited series up to 1583. No ducats struck under Maximilian II in Košice are known found in the territory of Slovakia.

English summary by V. Novák

ZAÚJÍMAVÝ MENŠÍ GRAJCIAROVÝ NÁLEZ ZO STAREJ BOLESLAVI (OKR. PRAHA-VÝCHOD)

Marek BUDAJ – Tomáš SMĚLÝ

Abstract – An interesting smaller group of kreuzers found near Stará Boleslav.

A group of four kreuzers dated back to the end of the 17th century was found via amateur metal detecting activities in the forest some 1.5 km to the north-east of Stará Boleslav. Three pieces come from the Hungarian mints, and one coin – the latest issue – was struck in the Vienna mint. The latest coin is represented by the 6-kreuzer struck in the Vienna mint in 1686.

 Hungary, Bohemia, Hoard, Leopold I.

V roku 2011 bol nájdený pri amatérskej detektorovej prospekcii v lesnom komplexe neďaleko Starej Boleslavi, približne 1,5 km od zástavby na kraji obce (v okolí bodu 50°12'37.965" N, 14°42'17.561" E), drobný súbor grajciarových razieb z konca 17. storočia. Mince boli uložené pohromade približne 20 cm pod povrchom v piesčitom podloží.

UHORSKO, Leopold I. (1657–1705)

mincovňa: *Bratislava*, mincmajster Juraj Cetto, AR 6grajciar 1676

Av.: v perlovci hlava panovníka sprava, pod ním v kartuši v opise rímska číslica VI, rozeta LEO-POLDVS·D·G·R·I·S·A·G·H·B·REX

Rv.: Madona s dieťaťom v ľavej ruke v mandorli, pod nimi je uhorský štít s korunou, po jeho stranách je mincová a mincmajstrovská značka, každá umiestnená v štíte, ·PATRONA·-HVNGARIAE 16-76

Lit. *Huszár 1979*, č. 1459.

1. 2,80 g; 25,3/25,4 mm

mincovňa: *Kremnica*, AR 6grajciar 1672

Av.: ako č. 1 ale hladké vlasy panovníka, ·LEOPOLDVS·D·G·R·I·S·A·G·E·HV·B·REX

Rv.: ako č. 1 ale po stranách Madony je mincová značka K-B, +PATRONA·HV·NGARIAE·1672

Lit. *Huszár 1979*, č. 1450.

2. 2,75 g; 25,1/26,1 mm

AR 2grajciar 1674

Av.: ako č. 2 ale pod hlavou panovníka je číslica Z, ·LEOPOLD·D·G·R·I·S·A·G·H·B·REX

Rv.: Madona s dieťaťom v ľavej ruke sedí na polmesiaci, ·PATRONA·HVNGAR·16-74

Lit. *Huszár 1979*, č. 1481.

3. 0,45 g; 16,9/16,0 mm

DOLNÉ RAKÚSKO, Leopold I. (1657–1705)

mincovňa: *Viedeň*, mincmajster Mathias Mittermayer, AR 6grajciar 1686

Av.: ako č. 1 ale ·LEOPOLDVS·D·G·R·I·S·-·A·G·H·B·REX·

Rv.: korunovaný dvojhlavý orol s rakúskym znakom na prsiach, pod ním je kartuša s mincmajstrovskou značkou MM, ·ARCHID·AVS·-DVX·B·CO·TYR·16-86

Lit.: *Herinek 1972*, č. 1146.

4. 2,11 g; 25,1/25,5 mm

Obr. 1. Grajciarové razby z nálezů ze Staré Boleslavi (čísla zodpovídají katalogu; foto T. Směly).

Menší grajciarový nález mincí ze Staré Boleslavi patří mezi zajímavé numizmatické památky objavené v středních Čechách. Jeho atypičnost spočívá v tom, že ze čtyřech mincí pocházejí až tři z uhorských, čiže slovenských mincovní - Bratislava a Kremnica. Zajímavou mincou v nálezě je 6grajciar Leopolda I. z roku 1676 vyražený v Bratislavě. Ich produkcia súvisí s obnovením razby mincí za vlády Leopolda I. v roku 1674. Tá trvala len krátko a v roku 1676 bola opäť zastavená (Loehr 1934, 93–98). Keďže za Leopolda I. tu neprebíhala pravidelná razba mincí, Bratislava patrila medzi mincovne s nižšou produkciou. V rokoch 1659–1680 sa zmincovalo v habsburskej ríši v hodnote vyše 46 705 846 zlatých a z toho pripadalo na Bratislavu len niečo vyše 1.060.946 zlatých, čiže 2,3% z celkovej produkcie (Holzmair 1974, 54). Horšie boli už len mincovne v Prahe a vo Svätom Víte (St. Veit). Z horeuvedeného dôvodu sú bratislavské razby z čias Leopolda I. vzácnejšie ako produkty z Kremnice, prípadne Viedne, ktoré patrili v tomto období medzi najvýkonnejšie mincovne.

Ďalšou mincou z nálezů je 6grajciar z roku 1672, ktorý patrí skôr medzi bežnejšie razby tohto obdobia. Je to spôsobené tým, že sa Kremnica v rokoch 1670–1674 koncentrovala hlavne na razbu 6grajciarov. V tomto čase sa tu vyprodukovalo ročne v rozmedzí od 5 do 8,4 miliónov mincí tohoto nominálu (Vozár 1992, 160). V roku 1672, z ktorého pochádza aj 6grajciar zo skúmaného nálezů sa vyrazilo 7.758.224 týchto mincí. Prevala uvedeného nominálu v Uhorsku sa odrazila aj v Českých nálezoch 2. poloviny 17. storočia. Vo vzorku trinástich vybraných nálezů mincí bolo evidovaných z tohoto obdobia 584 Leopoldových mincí pochádzajúcich z Uhorska, čo predstavuje 7,3% zo všetkých nálezů (Brádle 2011, 115). Z nich tvoria až 249 ks, čiže 42,6% 6grajciarove razby a zvyšok predstavujú 3grajciare (72 ks, čiže 12,3%) a 15grajciare v počte 263 ks, čiže 45,03% (Brádle 2011, 123). Je zaujímavé, že väčšina týchto mincí bola ukrytá až po roku 1675, s čím korešponduje aj nami skúmaný nález. Naopak na Morave tvoria absolútnu prevahu v nálezoch 15grajciarove razby, pričom 6grajciarov je len minimálny počet (Grossmannová 2010, 217).

Najvzácnejšou mincou z uvedeného súboru je 2grajciar z roku 1674, ktorý bol taktiež vyražený v kremnickej mincovni. Ten patrí medzi atypické nominály, ktoré sa razili len v rokoch 1673–1674 (Huszár 1979, č. 1481). Ich produkcia bola sporadická, lebo tieto mince sa vyskytujú v českých pokladoch len ojedinele (viď napríklad Brádle 2011a, 4) a nie sú známe ani v súborne skúmaných moravských nálezoch (Grossmannová 2010, 213–253). Keďže sa nezachovali žiadne presnejšie záznamy o ich razbe, nevieme koľko kusov sa ich vyrobilo v kremnickej mincovni.

Poslednou mincou v nálezě ze Staré Boleslavi je 6grajciar Leopolda I. z roku 1686, ktorý bol vyražený vo viedenskej mincovni. Uvedený nominál patrí medzi relatívne vzácne mince vo vybraných českých nálezoch, lebo v nich evidujeme len 36 týchto mincí pochádzajúcich z dolnorakúskych mincovní (Brádle 2011, 123). Spomínaný 6grajciar je však dôležitý z toho dôvodu, že predstavuje najmladšiu razbu v nálezě, čiže datuje ukrytie celého súboru mincí. K tomu mohlo prísť niekedy v roku 1686, prípadne krátko po tomto období.

Literatúra

Brádle, V. 2011: Struktura oběživa v Čechách druhé poloviny 17. století: K výpovědní hodnotě nálezů mincí. Numismatický sborník 25, 81–136.

– *2011a: Regulace Labe v Hradci Králové a jeho okolí a nálezy mincí. Sběratelské zprávy 131, 3–9.*

Grossmannová, D. 2010: Moravské nálezy mincí od konce třicetileté války do konvenční měny (1648–1750). Numismatický sborník 24, 213–253.

Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. Budapest-München.

Herinek, L. 1972: Österreichische Münzprägungen. Wien.

Holzmaier, E. 1974: Der Umfang der österreichischen Münzprägung in den Jahren 1659–1680. Numismatische Zeitschrift 89, 51–56.

Loehr, A. 1934: Die Münzstätte Preßburg 1674–1685. Numismatische Zeitschrift 67, 93–98.

Vozár, J. 1992: Produkcia kremnickej mincovne v 17.–18. storočí. In Kremnica. Zborník prednášok z medzinárodného sympózia pri príležitosti 500. výročia kodifikácie banského práva v Kremnici 17.–19. november 1992. Kremnica.

Summary

Marek Budaj – Tomáš Smělý, An interesting smaller group of kreuzers found near Stará Boleslav.

A group of four kreuzers dated back to the end of the 17th century was found via amateur metal detecting activities in the forest some 1.5 km to the north-east of Stará Boleslav. Three pieces come from the Hungarian mints, and one coin – the latest issue – was struck in the Vienna mint. Composition of the group is relatively atypical. Besides two common pieces, there are two uncommon or rare coins. The first rare specimen (6-kreuzer) was produced in the Bratislava mint in 1676. The striking process 6-kreuzer was renewed there in 1674, but it stopped in 1676. The total percentage of the Bratislava mint in the coin production of the Habsburg monarchy was very small in 1659–1680 – 2.3 % only. The 2-kreuzer struck in the Kremnica mint in 1674 seems to be the rarest specimen. This untypical denomination was produced sporadically in 1673–1674 only. These coins appear very rarely in finds. The most common coin in the group is represented by the 6-kreuzer struck in the Kremnica mint in 1672. That mint was focused on striking 6-kreuzers in 1670–1674. In 1672 only, some 8 million pieces were produced there. That is why these coins appear quite often in the Bohemian finds. The latest coin is represented by the 6-kreuzer struck in the Vienna mint in 1686. This piece enables dating of the find to the very last years of the 17th century.

English summary by V. Novák

NÁLEZ STŘÍBRNÉHO PIASTRU OSMANSKÉHO SULTÁNA MURÁDA V. U OBCE ÚJEZDEC (OKR. SVITAVY)

Martin HRUBEŠ – Vlastimil NOVÁK

Abstract – Find of an Ottoman silver piaster struck under the Sultan Murad V from Újezdec (Svitavy district).

An Ottoman piaster was found via metal detecting activities in Újezdec, in April 2012. The silver coin was struck under Murad V (AH 1293/ AD 1876), in Qustantiniya in AH 1293, year 1 (AD 1876). The Ottoman specimen possibly came there from the Balkans during the Austro-Hungarian period.

 Bohemia, Ottoman Empire, Murad V, piaster

Při amatérské prospekci detektorem kovů F75 byl dne 4. dubna 2012 na uvláčeném poli u obce Újezdec směrem na Bučinu na Litomyšlsku (okr. Svitavy) nalezen stříbrný piaster osmanského sultána Muráda V. (AH 1293/AD 1876) ražený v mincovně Qustantínija (Istanbul) s vročením AH 1293 a označením prvního roku vlády (tj. 1876). Mince byla nalezena na ploše přibližně 20 x 30 m (resp. 30 x 40 m) spolu s rozptýlenými rámcově určenými rakouskými a československými ražbami¹ v následující poloze: GPS 49°53'11.970" N, 16°12'27.340" E (přesnost dle GPS mobilu 8,51m), nadmořská výška 386,5 m (přesnost 10,5 m).

OSMANŠTÍ SULTÁNI, Murád V. (AH 1293/ AD 1876)

mincovna: Qustantínija (Istanbul), AR piaster, AH 1293/ rok 1 (AD 1876).

Av.: v kruhu dvanácti pěticípých hvězd arabský nápis ve formě *tughrā – chān muḥammad murād bin ‘abd al-madžīd al-muẓaffar dā’iman* (chán Muhammad Murád syn Abd al-Madžida, věčně vítězící), dole arabsky *sana 1* (rok 1).

Rv.: v kruhu dvanácti pěticípých hvězd čtyřřádkový arabský nápis – *‘azza našruhu/ đuriba fi/ qustantīnija/ 1293* (nechť je zajištěno jeho vítězství/ raženo v/ Qustantíniji/ 1293).

Lit.: Krause – Mishler 2009, p. 1196, č. 710.

1,055 g; 14,8/14,7 mm; 0 h; stopa záseku na aversu, střížek ohnut v půli.

V Čechách nejsou nálezy běžných osmanských mincí výjimkou (Štěpková 1963; Novák 2006), jsou však převážnou většinou historicky vázány na třicetiletou válku a období těsně po ní. Novodobé nálezy se pak zhusta váží k vojenským aktivitám 18.–20. století: vojenské tábory (Kubík – Novák 2012) či napoleonské šarvátky (Novák 2011). V případě nálezu osmanské mince od Újezdce zcela jistě nejde o pozůstatek oběživa, nýbrž o náhodnou ztrátu. Dobu uložení nelze přesněji určit.

Popsaná osmanská mince zasluhuje bližší pozornosti. Jako moderní strojová ražba byla ražena v relativně malém množství (280.000 kusů, Krause – Mishler 2009), neboť Murád V. vládl pouhé čtyři měsíce (30. 5.–31. 8. 1876). Z tohoto důvodu je nález jeho v tureckém oběhu neběžné mince ve východních

1 Marie Terezie (1740–1780), AE feník 1765; František Josef I. (1848–1916), AE krejcar 1859, AE 2haléf 1904; AE haléf 1897, AE haléf, let. nečit., AE fillér, let. nečit.; Československo, nespécifikovaná mince z let 1945–1953 (2 ks).

Čechách pozoruhodný. Veškeré výše uvedené mince se dostaly na zmíněné pole nejspíše v souvislosti se zemědělskými pracemi (vyvážení mrvy). Zásek a ohnutí střížku mince jistě nebylo součástí přípravy mince pro nějakou zdobnou adjustaci, ale zřejmě deformací způsobenou v době uložení nebo odkrytí nálezů, případně mechanickým poškozením při zemědělských aktivitách. Mince se do Čech s největší pravděpodobností dostala v rakousko-uherské periodě, nejspíše z balkánského prostoru.

Literatura

Krause, CH. L. – Mishler, C. 2009: Standard Catalog of World Coins. 1801–1900. Iola (WI).

Kubík, M. – Novák, V. 2012: Nález stříbrné mince osmanského sultána Salíma III. z Lysé nad Labem (okr. Nymburk). Numismatický sborník 26/1, 144–146.

Novák, V. 2006: Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu. Numismatický sborník 21, 181–189.

– 2011: Nález dvou stříbrných osmanských mincí od Nakléřova (okr. Ústí nad Labem). Numismatický sborník 25, 186–188.

Štěpková J. 1963: Coins of the Osmanli Sultans in the Coin-Hoards found on Czechoslovak Territory. Annals of the Náprstek Museum 2, 141–192.

Summary

Martin Hrubeš – Vlastimil Novák, Find of an Ottoman silver piaster struck under the Sultan Murad V from Újezdec (Svitavy district).

An Ottoman piaster was found via metal detecting activities in Újezdec, in April 2012. The silver coin was struck under Murad V (AH 1293/ AD 1876), in Qustantiniya in AH 1293, year 1 (AD 1876). It was not a part of the local circulation, but it could be regarded as an accidental loss (with Austro-Hungarian and Czechoslovak coins at the same locality – 20/30 x 30/40 m). All coins were probably transferred to the field via agricultural activities. The Ottoman specimen possibly came there from the Balkans during the Austro-Hungarian period.

English summary by V. Novák

ZAHRANIČNÍ NÁLEZY MINCÍ Z ČESKÝCH ZEMÍ

NÁLEZ ČESKÝCH DENÁRŮ BOLESLAVA II. V UDUVERE (OSTROV SAAREMAA, ESTONSKO)

Jiří LUKAS

Abstract – Find of the Bohemian deniers struck under Boleslav II from Uduvere (Saaremaa Island, Estonia).

Before 2003, a group coin find consisting of twenty coins dated back to the end of the 10th century was discovered in the inland part of the Saaremaa Island (Ösel previously), close to the Uduvere village (Estonia). Three Bohemian deniers struck under the Prince Boleslav II (972–999) were also found there.

 Bohemia, Estonia, Boleslav II, denier

Před rokem 2003 byl ve vnitrozemí estonského ostrova Saaremaa (dříve Ösel), poblíž vesnice Uduvere, objeven soubor dvaceti mincí z konce 10. století. Mince byly nalézány v průběhu několika let místním hledačem s detektorem kovů na menší ploše, a podle časového a geografického složení tvoří jeden celek. Nálezce nabídl mince k prodeji jednomu z tallinských starožitníků a v jeho obchodě je „znovuobjevil“⁴ pracovník Estonského historického muzea Ivar Leimus. Rámcový popis nálezu zveřejnil na Mezinárodním numismatickém kongresu v Madridu roku 2003, v referátu věnovaném otázce datování nejstarších variant denárů Otto-Adelheidského typu (*Leimus 2005*, 1205–1206). Vedle pěti zlomků arabských dirhamů z 20. let 10. století bylo součástí nálezu šest německých denárů, ražených v porýnských mincovnách (Köln, Mainz, Worms) v období vlády císaře Otty II. (973–983) a krále Otty III. (983–996), denár hornolotrinského hraběte Dietricha (965–984) z mincovny v Metz, čtyři denáry tzv. Otto-Adelheidského typu (*Hatz 1961*, III/6, III/11, IV/12), ražené pravděpodobně v dolnosaském Goslaru, a jeden denár bavorského vévody Jindřicha II. (985–995), ražený v Neuburku (*Hahn 1976*, č. 82). Co je však pro nás nejdůležitější, součástí nálezu celku byly rovněž tři české denáry, ražené v období vlády knížete Boleslava II. (972–999):¹

ČECHY, Boleslav II. (972–999)

mincovna: *Praha*, AR denár, mladší bavorsko-švábský typ

Lit.: *Cach 1970*, č. 70

1. 0,74 g

mincovna: *Praha*, AR denár, tzv. frížský typ

Lit.: *Cach 1970*, č. 103.

2. 0,41 g; malý fragment klínovitého tvaru (fotografie není k dispozici)

mincovna: *Praha*, AR denár, tzv. frížský typ

Lit.: *Cach 1970*, č. 112.

3. 0,67 g; polovina mince

1 Za zaslání snímků českých mincí z nálezu u Uduvere děkuji Ivaru Leimusovi Ph.D., vedoucímu numismatického oddělení Estonského historického muzea v Tallinu.

Obr. 1. Mince z nálezu Uduvere – 1. Denár Boleslava II. (č. 1) mladšího bavorsko-švábského typu (Cach 1970, č. 70); 3. Denár Boleslava II. (č. 3) tzv. frízkého typu (Cach 1970, č. 112) – čísla odpovídají katalogu.

Varianta denáru tzv. frízkého typu Cach (1970) č. 112 z nálezu Uduvere je známa ze stejného páru razidel z domácích nálezů Ostroměř (Smolík 1903, 522, č. 30) a Poděbrady (Radoměský 1966, typ XL 2/1–2), uložených do země po roce 995, ze zahraničních pak ze slezské Bystrzyce (Menadier 1887, 161, č. 133; Fiala 1888, č. 78, tab. III/78; Fiala 1895, č. 180, tab. III/4; Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 29), nálezů uloženého do země po roce 1003 (obr. 2). Průměrná váha zmíněných kusů: 1,44 g (váženy 4 ks) odpovídá přibližně dvojnásobku váhy poloviny denáru z Uduvere: 0,67 g.

Obr. 2. Denáry Boleslava II. tzv. frízkého typu (Cach 1970, č. 112) z nálezů Bystrzyca (a) a Poděbrady (b, c).

Nejzajímavější mincí české složky nálezu z Uduvere je denár mladšího bavorsko-švábského typu Cach (1970) č. 70, který byl až do této doby znám pouze z kresby, uveřejněné Václavem Hankou v polovině 19. století v časopise Památky archeologické (Hanka 1855, tab. IV/12, „ze sbírky pana setníka Smíkala“), a z popisu jiného exempláře ze sbírky Maxe Donebauera (Fiala 1888, č. 49 → Fiala 1895, č. 115, Ø 19 mm, váha: 0,86 g).² Nálezové okolnosti ani jednoho z obou v literatuře zachycených exemplářů nejsou známy a není rovněž známo, zda byly raženy stejným párem ražebních kolků. Denár vyobrazený V. Hankou je zjevně nedoražený a v chatrném stavu. Na jeho lící straně je ve vnitřním hladkém obvodu kříž s trojicí hřebů ve dvou protilehlých úhlech. Ve zbývajících dvou protilehlých úhlech jsou umístěny kroužky. Z popisu na lící straně jsou viditelná pouze písmena V a D. Na straně rubní je pod kaplicí sestava znaků ONO a z popisu jsou rozeznatelná písmena GA pod stupni kaplice, nepochybně zbytek textu: PRAGA CIV (obr. 3). Exemplář denáru z Uduvere má na lící i rubní straně stejnou ikono-

2 Tento exemplář se stal pravděpodobně součástí sbírky E. Mikše a po něm K. Kulhánka. Na počátku 40. let 20. století zakoupil minci z Kulhánkovy sbírky F. Cach (kartotéka č. 264, 18,5 mm, 0,865 g) a od něj Kristián Turnwald.

grafickou výzdobu.³ I málo čitelné fragmenty opisů však naznačují použití jiných ražebních kolků. Váha denáru z Uduvere: 0,74 g se blíží váze exempláře ze sbírky M. Donebauera: 0,86 g. Znamená to, že se může jednat o jednu z váhově redukovaných variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (podobně jako *Cach 1970*, č. 67 a č. 78), tedy obol, tak jak se s tím setkáváme i u dalších českých denárových typů, ražených v průběhu 80. let 10. století (*Lukas 2011*, 45).

Obr. 3. Denár mladšího bavorsko-švábského typu Hanka (1855) tab. IV/12.

Vzhledem k zastoupení denáru bavorského vévody Jindřicha II. (985–995), raženého v Neuburku v období jeho druhé vlády (*Hahn 1976*, č. 82), je možno datovat uložení náleзовého celku zcela jednoznačně do období po roce 985. Součástí nálezů jsou však i čtyři denáry tzv. Otto-Adelheidského typu, jejichž ražba byla až do přelomu 80. a 90. let 10. století kladena do období po roce 991 (*Hatz 1961*; *Hatz 1991*). Jak však prokázal Bernd Kluge, mohly být nejstarší varianty denárů tzv. Otto-Adelheidského typu (*Hatz 1961*, varianta II a denáry s opisem AMEN na rubní straně) raženy již po roce 983 (*Kluge 1990*). Z tohoto faktu vycházel při datování nálezů i I. Leimus a jeho uložení do země položil do období po roce 985 (*Leimus 2005*, 1214). Podle poslední studie, věnované rozboru a časovému zařazení jednotlivých variant denárů tzv. Otto-Adelheidského typu ve švédských nálezích (*Rundberg 2000*), však byly varianty denárů tohoto typu, zastoupené v nálezů z Uduvere (*Hatz 1961*, III/6, III/11, IV/12) raženy pravděpodobně v druhé polovině, či na samotném konci 80. let 10. století. Tomu odpovídá i časové zařazení českých denárů zastoupených v nálezů. Nejmladšími ražbami české složky jsou denáry tzv. frízkého typu, jejichž ražba probíhala nejspíše na přelomu 80. a 90. let 10. století, a jsou tak pravděpodobně nejmladšími mincemi náleзовého celku (*Katz 1935*, 62–67, 102; *Suchodolski 1971*, 78). Dobu uložení nálezů z Uduvere je tedy možno položit nejspíše do první poloviny 90. let 10. století.

Literatura

- Butent-Stefaniak, B. – Malarczyk, D. 2009*: Obieg pieniężny na Śląsku we wczesnym średniowieczu (od X do połowy XII wieku). Wrocław.
- Cach, F. 1970*: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
- Hahn, W. 1976*: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.
- Hanka, V. 1855*: Popsání a vyobrazení českých mincí. Památky archeologické 1, 369, tab. IV.
- Hatz, V. 1961*: Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige. Versuch einer Systematisierung auf Grund des schwedischen Fundmaterials, Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis 1, 105–144.
- 1991: Die Otto-Adelheid-Pfennige in den schwedischen Funden der Wikingerzeit. Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series 7, 25–58.
- Fiala, E. 1888*: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag.
- 1895: České denáry. Praha.
- Kluge, B. 1990*: Überlegungen zu den Otto-Adelheid-Pfennigen. Stempelkritische Untersuchungen der Typen Hatz II (Dbg. 116, 1170) und AMEN (Dbg. 1171). Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis, Nova series 6, Sigtuna Papers, 167–181.
- Leimus, I. 2005*: Crux, Köln Häv. 34/67 und Otto-Adelheid Pfenige. Ihr Vorkommen in der Funden aus dem Ende des 10. Jh. In: Asins, C. A. – Alonso, C. M. – Morán, P. O. (ed.): XIII. Congreso Internacional de Numismática, Madrid, 2003: actas-proceedings-actes, II. Madrid, 1205–1215.

3 Výzdoba kříže z lící straně denárů *Cach 1970*, č. 70 je shodná s výzdobou křížů denárů (obolů) tzv. karolinského typu *Cach (1970)* č. 44, u nichž je však vnitřní obvod perličkový (*Lukas 2011*, 51–52, obr. 77).

- Lukas, J. 2011: Denáry tzv. karolinského typu (C 40–45) a otázka jejich časového zařazení. Numismatický sborník 25, 23–60.
- Menadier, J. 1887: Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter. Zeitschrift für Numismatik 15, 119–164.
- Radoměřský, P. 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9, 11–94.
- Rundberg, J. 2000: Otto-Adelheid-Pfennige. Ett försök till revidering av en omdebatterad myntgrupp från vikingatiden. C-uppsats i Arkeologi. Stockholms Universitet.
- Smolík, J. 1903: Nález denárů v Ostroměři, Památky archeologické 20, 510–526, tab. LXVIII.
- Suchodolski, S. 1971: Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej. Wrocław – Warszawa – Kraków.

Summary

Jiří Lukas, Find of the Bohemian deniers struck under Boleslav II from Uduvere (Saaremaa Island, Estonia).

Before 2003, a group coin find consisting of twenty coins dated back to the end of the 10th century was discovered in the inland part of the Saaremaa Island (Õsel previously), close to the Uduvere village (Estonia). Three Bohemian deniers struck under the Prince Boleslav II (972–999) were also found there. They were classified as the deniers (2 pieces) of the so-called Friesland type (Cach 1970, nos. 103 and 120). One denier belonged to the later Bavarian-Swabian type (Cach 1970, no. 70) known only from the drawing published by Václav Hanka in the mid-19th century (Hanka 1855, Tab. IV/12) and from description of the different specimen preserved in the collection of Max Donebauer (Fiala 1888, no. 49 → Fiala 1895, no. 11). Unfortunately, the finding context of both previously published specimens is not known.

English summary by V. Novák

MOTIVACE A JEJÍ ROLE PŘI OHLAŠOVÁNÍ NOVÝCH MINCOVNÍCH NÁLEZŮ

Jiří HÁNA

Abstract – Motivation and its role in reporting new coin finds.

The author of the study reflects the cheerless situation in the case of the coin finds in the Czech Republic after 1989. The author analyses the possible reasons and studies motivation of these people for reporting the finds. The author finally observes that the finds should be only lent to the particular institutions for scientific research, and then returned to the finders. Pre-emptive rights should be surely granted to the state in the case of some extraordinary finds. Motivation for reporting the finds should be backed up by a guarantee granting full price to the finder, so she would be not forced to conceal the objects or sell them.

 Czech Republic, coin finds, finder's fee

Poklad, nález, depot – to jsou tři termíny, se kterými se dříve nebo později setkává každý zájemce o historické mince.¹ Ať sběrateli, tím spíše badateli a zejména pak profesionálnímu numismatikovi se stávají mincovní nálezy základním pramenem poznání. Numismatickému laikovi naproti tomu tyto pojmy vymezuje představa hrnce nebo truhlice mincí z drahého kovu, prostřednictvím kterých obdařila náhoda šťastného nálezce zpravidla nemalým majetkem a bohatstvím. Není tomu tak dávno, co mizivý zájem o staré mince spojený s jejich nízkou cenou dláždil cestu četných mincovních nálezů ke zlatnickým výhním. Dnes naopak neustále rostoucí sběratelský trh nezřídka uvádí do rozpaků i zkušené sběratele cenami, za které lze prodat donedávna zcela běžné mince.

Vysoká hodnota byt' jednotlivých historických mincí se tak stává společně s nedokonalou legislativou a zcela v tomto ohledu nefunkční represí zásadní příčinou časté a bohužel trvalé ztráty mnoha historických pramenů prvořadého významu – mincovních nálezů. Mluvím-li o trvalé ztrátě, mám na mysli neohlášení a následně rozchvácení novodobých mincovních nálezů, které mizí bez možnosti vědeckého prostudování, bez možnosti záznamu alespoň základních náleзовých a obsahových dat.

Proč nejsou mincovní nálezy ohlašované? Nebo se snad od devadesátých let minulého století nenachází? Tomu lze sotva uvěřit. Ze sběratelského prostředí je neoficiálně známo, že mincovních nálezů je dnes mnohem víc, než bylo odkrýváno zpravidla náhodou před rokem 1989, kdy navíc neohlášení bylo často následováno zásahem státní bezpečnosti. Dnes odkrývá většinu nálezů „úspěšná“ činnost takzvaných detektorářů, chcete-li hledačů pokladů, vybavených moderní technikou, která jim umožňuje prostřednictvím magnetické indukce nahlédnout pod povrch země i skrze zeď. Nepoměr mezi počtem dříve nahodile a dnes cíleně odkrývaných nálezů je přitom nasnadě. Platná legislativa je na podobné počínání i na neohlášení nálezů krátká.

Potud rekapitulace současného neutěšeného stavu. Co však s tím? Kde hledat úspěšné řešení? Jak motivovat nálezce k ohlášení nálezů?

Začneme třeba pojmem mincovní nález. Je nám všem zřejmé, co je to mincovní nález? Myslíte, že jde o soubor mincí, svěřený před staletími do úschovy zemi, který je sondou do složení oběživa v době uložení v lokalitě dané místem odкрыtí, což jej předurčuje k vědeckému využití a stává se tak v celistvosti

¹ Komentář redakce – tento diskusní text vyjadřuje osobní stanovisko autora a nikoliv identický pohled na problém ze strany redakce. Příspěvek ale velmi přesně pojmenovává stávající situaci, která je bez zásadní legislativní změny skutečně prakticky neřešitelná. Právě z tohoto důvodu byl příspěvek zařazen to tohoto svazku Numismatického sborníku.

cenným historickým pramenem? Ano, to je pohled numismatika. Je to však jediný z možných pohledů? Jistě ne! Je to dokonce pohled menšinový.

Pro většinu smrtelníků se jedná o hromadu nevzhledných plíšků, které mají jistě vysokou finanční hodnotu na numismatickém trhu. Pro další skupinu – pro sběratele představuje mincovní nález příležitost k rozšíření vlastní numismatické sbírky, eventuelně k získání prostředků na další rozšíření vlastní numismatické sbírky. Ti uvědomělejší z nich, kteří jen nehromadí, ale současně se hlouběji zajímají o numismatiku, sice znají nebo alespoň mohou znát význam celistvých mincovních nálezů a v lepším případě proto zaznamenají základní náleзовé okolnosti a zdokumentují obsah náleзу předtím, než jej rozdělí a rozprodají, aby získali zpět vložené prostředky (pokud nejsou sami nálezci, což zpravidla nebývají).

Žijeme ve společnosti, která již několik tisíc let stojí a padá na ekonomickém úspěchu. Dokonce i za éry husitského nebo socialistického rovnostářství si ti bohatší byli rovnější a vlivní idealisté buď brzy zbohatli, nebo vliv ztratili. Nemůžeme tedy očekávat, že se bude někdo dobrovolně nebo dokonce radostně a bez/nebo jen za nepatrnou náhradu (např. 10%) vzdávat snadno nabytého jmění třeba v podobě mincovního náleзу. Pokud tedy chceme zachránit mincovní náleзы pro vědecké využití, je podle mého názoru potřeba nálezce motivovat jinak než represivním vymáháním zákonné povinnosti.

Jak ale motivovat nálezce k tomu, aby nález odevzdal a nevznikla přitom náhlá potřeba na výdajové straně dnešních úsporných státních rozpočtů, resp. rozpočtu Ministerstva kultury ČR? Než se však pokusím odpovědět na tuto otázku pokládám za důležité, abychom našli odpověď na dvě jiné zásadní otázky, které by nás mohly k řešení té výchozí přivést.

Předně bychom si měli ujasnit, co přesně je na mincovním náleзу pro numismatiku klíčovým a co především ztrácíme v případech, kdy dojde k zatajení a rozchvácení nijak nezdokumentovaného mincovního náleзу. Jsou to samotné mince nebo nádoby, ve kterých byly mince objeveny? Nebo jsou pro numismatiku primárně důležité náleзовé okolnosti? Jistě, bez mincí není co studovat a rovněž absencí náleзовých okolností ztrácíme celou řadu důležitých informací. Připusťme však, že pro numismatiku má klíčový význam složení celého náleзу – tedy soubor nalezených mincí ve vší kompletnosti a nenuarušenosti. Složení náleзу nejsou ani mince, ani obal, ani místo náleзу nebo archeologická situace. Složení náleзу je informace. Informace, která po jejím získání už není dále na samotné hmotné podstatě náleзу závislá. Informace, která je klíčová a využitelná jak pro numismatickou typologii, chronologii, metrologii, kartografii, sémantiku, ikonografii, tak pro peněžní historii – zkrátka prakticky pro cokoliv, s čím numismatika jako vědní disciplína pracuje. Avšak také informace, jejíž relevantnost a vyčerpávajícnost je zcela závislá na osobě zpracovatele a její odbornosti a kompetentnosti – to však není předmětem tohoto příspěvku.

Druhou otázkou je, zda nutně musí být všechny mincovní náleзы trvale uloženy v muzejních depozitářích. Je pravdou, že metodika numismatického bádání se vyvíjí a že za 50 let můžeme mince hodnotit zcela jinak, než je hodnotíme dnes a že bude potřeba znovu zkoumat už jednou zpracovaný materiál. Je ale současně pravdou (ať se to muzejníkům líbí nebo ne), že jen málokterá veřejná numismatická sbírka nebyla alespoň z části po r. 1989 rozkradena. Dále je bohužel smutnou skutečností, že řada muzejních sbírek je spravována bez náležitosti – alespoň zprostředkovaného – metodického vedení a velká část náleзу se v minulosti stala obětí bezmyšlenkovitého rozřazování mincí do tzv. základních sbírek a dnes se daří jen ve výjimečných případech a s vynaložením detektivní práce identifikovat mince příslušející k některým náleзům. Jsem toho názoru, že pokud neumíme veřejné sbírky spolehlivě ochránit a tedy zajistit zachování mincovních náleзу v intaktní podobě pro další generace, je jakékoliv tvrzení o nutnosti uchování materiálu pro další bádání teoretickou proklamací bez reálného základu.

Od doby, co je numismatika numismatikou, mají zcela zásadní podíl na jejím vývoji, pokroku a směřování vedle několika výjimečných osobností profesionálních numismatiků především privátní badatelé rekrutující se z řad sběratelů. Jen namátkou uvedu jména jako Eduard Fiala, Viktor Katz, Karel Castelin, František Cach nebo Ivo Halačka. Tak jako numismatika konce 19. a celého 20. století, ani numismatika 21. století se neobejde bez studia soukromých sbírek. Profesionál se přitom pozná nikoliv podle toho, jak opovržlivě a povýšeně pohlíží na „pouhé amatéry“ a sběratele, ale naopak podle toho, jak s nimi umí najít společnou řeč a cestu ke studijnímu využití soukromých sbírek. Víím, že už Josef Smolík zastával názor, že sběratelé jsou zhoubou numismatiky, protože uchvacují pro sebe materiál, který by jinak mohl být materiálem muzejním. Současně si ale musíme uvědomit, že jsou to právě sběratelé a „soukromí“ numismatci, kteří jsou podstatou veřejného zájmu pro podporu existence vědeckých numismatických pracovišť nebo pro podporu grantových projektů v oboru numismatiky. Bez veřejného zájmu není podpory třeba, což platí dvojnásob v období razantních úsporných opatření ve společensky potřebnějších oblastech.

Konečně si musíme uvědomit, že přechodem mincí do soukromé sbírky nedochází k jejich ztrátě nebo zničení. Přiznejme si, že v řadě soukromých sbírek je mincím věnována mnohem lepší, kvalitnější a trůufám si říci, že často i odbornější péče, než je tomu u většiny sbírek veřejných.

Vraťme se ale nyní k mincovním nálezům a k podle mého názoru klíčové otázce motivace k jejich ohlašování. Začneme z opačného konce a položme si otázku: Co je nálezci motivací pro to, aby nález neohlásil? Ač může být pohnutek více, na předním místě bude zcela nepochybně stát ekonomický profit – chcete-li zisk. Zisk je hnacím motorem veškerého chování a jednání naší současné společnosti; schopnost dosažení zisku a majetku je ekvivalentem toho, čím byla pro člověka diluviálního schopnost lovit, čímž bylo dáno i jeho postavení v kmenové hierarchii; zisk je oním pomyslným mamutem pro dnešního člověka. Ohlášením nálezu se nálezce vystavuje riziku, že zisk prostě nebude, že přijde zkrátka.

Obavy posiluje i neprofesionální praxe s vyplácením nálezného. Jeden příklad za všechny: v nedávné minulosti byla poměrně silně medializovaná kauza tzv. Táborského pokladu, kdy poctiví nálezci souboru několika tisíc grošových a drobných mincí z jagellonského období si vysloužili nálezně ve výši několika desítek tisíc korun, protože příslušný úřad vypočítal cenu nálezného jako 10% z ceny kovu nalezených mincí. O tom, že jde o nález mnohasettisícové ceny tržní a prakticky nevyčíslitelné ceny historické se raději příliš nemluvalo. Taková praxe je nejen neprofesionální, ale především silně demotivující. Vždyť zkuste se vžít do pocitů onoho poctivého nálezce – pokud nález ohlásí, je to zpravidla senzace, na kterou se sjedou novináři i televizní štáby, všichni nálezcovi známí se dozví o jeho nález, je momentálně slavný. Ano, to jistě zalichotí egu, přinese uznalé poplácání po ramenou, snad i dočasnou úctu okolí; ale vystřízlivění přijde v okamžiku, kdy dojde na vyplacení nálezného, které bude spočítané z nejnižší ceny nálezu jako v případě Táborského pokladu. Pak obdiv nálezceva okolí vystřídají opovržlivé a výsměšné pohledy a uznání se transformuje do vět typu: „*Franto ty seš ...kdyby sis to nechal, moh si dneska bejt za vodou!*“.

Jsem přesvědčený, že existuje cesta, která by mohla odstranit uvedené disproporce současného – jak všichni víme – disfunkčního systému. Systém, o kterém při různých příležitostech mluvím už asi deset let, anichž bych zpočátku tušil, že jde o princip praktikovaný s menší či větší podobou ve Velké Británii, spočívá v tom, že poctivý nálezce nález ohlásí a odevzdá příslušnému muzeu nebo úřadu. Ohlášením a předáním nálezu se začne odpočítávat lhůta úměrná obsahu a rozsahu nálezu, kterou má muzeum/úřad na vyčištění, zdokumentování a zpracování nálezu. Pokud nedisponuje patřičnými možnostmi a znalostmi, zpracování zadá odborně způsobilé osobě nebo pracovišti. Po uplynutí stanovené lhůty dostává nálezce nález zpět vyčištěný, zpracovaný a oceněný. U nálezů mimořádné historické hodnoty, mimořádného významu by pochopitelně mělo být zachováno předkupní právo státu – ovšem za plnou odhadní cenu. Je otázkou na další diskusi, zda dělit nález, resp. jeho cenu mezi nálezce a majitele půdy/objektu nebo nálezce, majitele půdy/objektu a stát, jako je tomu v některých jiných systémech.

Motivací pro ohlášení a odevzdání nálezu bude v tomto případě vědomí, že nálezce, kterým je zpravidla osoba neznalá starých mincí a jejich ceny, dostane po nějakém čase mince zpět s určením a oceněním a bude dále vědět co prodává a za kolik to má prodát, aby nepřišel zkrátka. Všichni praktičtí sběratelé znají metody překupníků, z nichž ti fěrovější nabídnou neznalému za prodávané mince nejvýše polovinu tržní ceny. Vedle uvedeného určení a ocenění samozřejmě přichází jako další motivace pro ohlášení nálezu ona „sláva“ spojená s medializací nálezu. Pokud bude mít nálezce jistotu, že dostane nález po odborném ošetření a zhodnocení zpět, nebude mít důvod jej zatajit.

Jsem si vědom toho, že zavedení podobného systému je během na dlouhou trať a že neřeší otázku poloprofesionálních hledačů pokladů – detektorářů, kteří už za léta hledání jistě nějakou praxi v oceňování svých nálezů získali a bude tak pouze otázkou určité míry ješitnosti, zda se budou ochotni s učiněným nálezem pochlubit. Nicméně bych tuto možnost nevyklučoval. U muzejníků podpora tohoto systému předpokládá schopnost a ochotu opřít se od hmotné podstaty nálezu a touhy hromadit a uchovávat a upřednostnit důležitější hodnotu – totiž informaci, která může posunout hranice vědomostí a poznání. Dokud budeme lpět na legislativní úpravě, která nám teoreticky – zdůrazňují teoreticky – zajišťuje obojí – tedy mince i informace plynoucí z jejich zpracování – nebudeme mít nic, nebo jen minimum. Přiznejme navíc systému ještě jedno další pozitivum: ve stávajících depozitářích leží poměrně značné množství nezpracovaných a nepřístupných mincovních depotů; oč rychlejší a efektivnější by bylo zpracování těch nových, ohlášených podle uvedeného systému, když by čas určený ke zpracování vymezovala zákonem stanovená lhůta?

Předpokládám, že tento příspěvek nebude zdrojem euforie muzeologů a muzejních pracovníků ani archeologů. Nicméně apeluji na Vás zamyslete se nad argumenty, které zde v uplynulých minutách zazněly. Nedopusťme další ztráty často nenahraditelných informací, které nám budou chybět v dalším bádání

na cestě za poznáním historie. Demokratická občanská společnost by neměla k získání čehokoliv využívat represe, nýbrž motivace a návod, jakým způsobem motivovat poctivého nálezce k odevzdání nálezů. Jsem se právě pokusil podat. Je jen otázkou ochoty těch, kdož v tomto ohledu mají možnosti iniciovat a podpořit změnu legislativy, naslouchat, realisticky přemýšlet a konat. Čím déle to však bude trvat, tím více informací se nenávratně rozplyne spolu s rozchvácenými nálezy, které obava z finančních ztrát a případných represí „uchrání“ před odborným zpracováním.

Summary

Jiří Hána, Motivation and its role in reporting new coin finds.

The author of the study reflects the cheerless situation in the case of the coin finds in the Czech Republic after 1989. The coins are found more frequently – mostly because of the amateur treasure hunters (detectorists) – but the reported number of coins is minimal. The author analyses the possible reasons and studies motivation of these people for reporting the finds. He finally observes that the finds should be only lent to the particular institutions for scientific research, and then returned to the finders. Pre-emptive rights should be surely granted to the state in the case of some extraordinary finds. Motivation for reporting the finds should be backed up by a guarantee granting full price to the finder, so she would be not forced to conceal the objects or sell them. The most important thing will remain for the scientific research in this way – information about composition of finds, which could disappear totally in time of their concealing.

English summary by V. Novák

OBSAH

Jiří Militký

Keltské mince z areálu obchodně-produkčního centra v Němčích nad Hanou (okr. Prostějov).

Příspěvek k průběžné dokumentaci nálezového fondu

Celtic coins from the trading and production center of Němčice nad Hanou (Prostějov district).

Contribution to the continuous documentation of finds. 163–178

Michal Mašek

Přeražby indo-řeckých mincí a nálezové souvislosti jejich emitentů

Overstrikes on the Indo-Greek coins and finding connections of their issuers. 179–184

Ulrich Werz

Neues zu einen alten Schatz - der Fund von Oberreit (Schweiz, Kanton St. Gallen)

Nové poznatky ke starému pokladu - nález z Oberreit (Švýcarsko, kanton St. Gallen). 185–195

David Lužický

Římské cisařské mince ve sbírce Univerzity Karlovy a muzea v České Lípě

Roman Imperial coins in the collection of the Charles University and in the collection

of the Česká Lípa Museum. 197–200

Jan Videman – Michal Lutovský

Nález denárů Karla Velikého z hradiště Hradec u Hudčic (okr. Příbram).

K problematice kontaktů franského impéria a Čech

Find of the deniers struck under Charles the Great from the hill fort of Hradec near Hudčice

(Příbram district). Contribution to the contacts of the Frankish Kingdom and Bohemia. 201–210

Jiří Lukas

Denáry mečového typu (I). Nejstarší varianty a jejich časové zařazení

The deniers of the sword type (I). Oldest varieties and their dating. 211–270

Ján Hunka

Významný súbtor stredovekých mincí zo Štúrova z 10. až 16. storočia

Important collection of medieval coins from Štúrovo dated back to the 11th-16th century. 271–277

Borys Paszkiewicz

Skarb z pogranicza brandenbursko-pomorskiego (rejon Barlinka i Choszczna) z drugiej połowy XIV wieku

A hoard of the borderland between Pomerania and Brandenburg (the Barlinek and Choszczno

area) from the second half of the fourteenth century / Hromadný nález z pomezí Pomořan

a Braniborska (oblast Barlinek a Choszczno) ze druhé poloviny 14. století 279–302

Nálezy mincí na území České republiky

Coin Finds in the territory of the Czech Republic

Miloš Hlava

K depotu českých denárů 12. století z Panenské cihelny v Praze-Střešovicích

Contribution to the hoard of the Bohemian deniers of the 12th century from the Panenská

cihelna (brickyard) in Prague-Střešovice. 303–306

Vojtěch Brádle – Jan Skala

Nález mincí Václava II. u obce Petrovice (okr. Hradec Králové)

Find of coins struck under Wenceslas II from Petrovice (Hradec Králové district). 306–308

Marek Budaj – Tomáš Smělý

Nález uhorského dukátu Maximiliána II. pri Týnci nad Labem (okr. Kolín)

Find of a Hungarian ducat struck under Maximilian II from Týnec nad Labem (Kolín district). 308–310

Marek Budaj – Tomáš Smělý

Zaujímavý menší grajciarový nález zo Starej Boleslavi (okr. Praha-východ)

An interesting smaller group of kreuzers found near Stará Boleslav. 311–313

Martin Hrubeš – Vlastimil Novák

Nález stříbrného piastru osmanského sultána Muráda V. u obce Újezdec (okr. Svitavy)

Find of an Ottoman silver piaster struck under the Sultan Murad V in Újezdec (Svitavy district). 314–315

Zahranिční nálezy mincí z českých zemí

Finds of Bohemian, Moravian and Silesian Coins Abroad

Jiří Lukas

Nález českých denárů Boleslava II. v Uduvere (ostrov Saaremaa, Estonsko)

Find of the Bohemian deniers struck under Boleslav II from Uduvere (Saaremaa Island, Estonia). ... 316–319

Diskuze

Discussion

Jiří Hána

Motivace a její role při ohlašování nových mincovních nálezů

Motivation and its role in reporting new coin finds. 320–323

SEZNAM AUTORŮ

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Elišino nábřeží 465, 500 01 Hradec Králové
e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz

Mgr. Marek Budaj, Ph.D

Slovenské národné múzeum, Historické múzeum, Kabinet numizmatiky, Vajanského nábrežie 2,
810 06 Bratislava 16 (Slovensko)
e-mail: marek.budaj@snm.sk

Ing. Jiří Hána, Ph.D

Abepo, s.r.o., Částkova 818/76, 326 00 Plzeň
e-mail: hana@abepo.cz

Mgr. Miloš Hlava, Ph.D

Muzeum hlavního města Prahy, Pod Viaduktem 2595, 155 00 Praha 13
e-mail: hlava@muzeumprahy.cz

Martin Hrubeš

e-mail: mmmartinez@seznam.cz

PhDr. Ján Hunka, CSc

Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra, Slovensko
e-mail: jan.hunka@savba.sk

PhDr. Jiří Lukas

Brdčická 1919, 155 00 Praha 5
e-mail: jlukas@volny.cz

PhDr. Michal Lutovský

Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Nad Olšinami 3/448, 100 00 Praha 10
e-mail: michal.lutovsky@uappsc.cz

Mgr. David Lužický

Na Sadech 181, 378 10 České Velenice
e-mail: luzicky@gmail.com

MUDr. Michal Mašek

Fuchsova 127, 156 00 Praha 5-Zbraslav
e-mail: masek.michal@seznam.cz

PhDr. Jiří Militký, Ph.D

Centrum mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze,
Jiřská 1, 110 00 Praha 1 / Archeologický ústav AVČR, v.v.i., Praha, Letenská 4,
118 01 Praha 1 / Národní muzeum, numismatické odd., Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1
e-mail: militky.jiri@seznam.cz

PhDr. Vlastimil Novák, Ph.D

Národní muzeum-Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur,
Betlémské náměstí 1, 110 00 Praha 1
e-mail: vnovak@seznam.cz

Dr hab. Borys Paszkiewicz, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego: Institut Archeologii
Ul. Szewska 48, 50-139 Wrocław, Polsko
e-mail: borys.paszkiwicz@poczta.fm

Jan Skala
Roudnice 181, 503 27 Lhota pod Libčany
e-mail: skala.jenik@seznam.cz

Tomáš Smělý
K Zahrádkám 1180, 251 68 Kamenice
e-mail: smely.tomas@centrum.cz

Ing. Jan Videman
Stoličkova 1968/31, 767 01 Kroměříž
e-mail: jan.vid@seznam.cz

Dr. Ulrich Werz
Münzkabinett der Stadt Winterthur, Lindstr. 8, Postrach, 8402 Winterthur
e-mail: ulrich.werz@win.ch